

XOTIN-QIZLAR
HIMAYINI MO'YIN
BESHTIRIB KEGANINI

O'ZBEKISTON
GENDER
KOMISSIYASI

BUCHEON
UNIVERSITY
IN TASHKENT

**“TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ XO‘JALIGINI MEXANIZATSIYALASH
MUXANDISLARI INSTITUTI” MILLIY TADQIQOT UNIVERSITETI**

O‘ZBEKISTON DAVLAT JAHON TILLARI UNIVERSITETI

O‘ZBEKISTON XOTIN-QIZLAR “OLIMA” UYUSHMASI

TADQIQOT.UZ XALQARO ILMIY JURNALLAR PORTALI

**4 MART
2022 YIL**

XALQARO ILMIY-AMALIY ONLAYN
KONFERENSIYA MATERIALLARI

**XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA
ZO‘RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING
MA‘NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI**

TOSHKENT -2022

**“TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ XO‘JALIGINI
MEXANIZATSIYALASH MUXANDISLARI INSTITUTI”**

MILLIY TADQIQOT UNIVERSITETI

O‘ZBEKISTON DAVLAT JAHON TILLARI UNIVERSITETI

O‘ZBEKISTON XOTIN-QIZLAR “OLIMA” UYUSHMASI

TADQIQOT.UZ XALQARO ILMIY JURNALLAR PORTALI

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO‘RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA’NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

**XALQARO ILMIY-AMALIY ONLAYN
KONFERENSIYA MATERIALLARI**

2022 yil 4 mart

TOSHKENT -2022

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

Mamlakatimizda jamiyat hayotining barcha sohalarida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar jarayonida respublikamiz xotin-qizlari ham faol ijtimoiy kuch sifatida ishtirok etib kelmoqdalar. "Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muxandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti O'zbekiston xotin-qizlar "Olima" uyushmasi tadqiqot.uz xalqaro ilmiy jurnallar portali bilan hamkorlikda tashkil etilgan "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilishning ma'naviy-huquqiy asoslari" mavzuidagi xalqaro miqyosidagi onlayn ilmiy-amaliy anjuman materiallaridan iborat ushbu to'plamda xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish sohasidagi gender siyosati, xotin-qizlarning huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarining tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilinishi, xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va zo'rvonlikning oldini olish, ularni aniqlash, ularga chek qo'yish uchun samarali tashkiliy-huquqiy mexanizmlar, xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va zo'rvonlik sodir etilishiga olib keladigan sabablar hamda shart-sharoitlarni bartaraf etish choralari, tazyiq va zo'rvonlikning oldini olish maqsadida davlat organlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari ijtimoiy hamkorligi, O'zbekiston qonunchiligida gender tengligi va xotin-qizlar huquqlari kafolatlari kabi dolzarb masalalar, ulardan kelib chiqadigan muhim vazifalar xususida tahliliy mulohazalar bildirilgan.

Mazkur to'plamda O'zbekistonda yangilanish jarayonidagi islohotlarda xotin-qizlar ijtimoiy faolligini oshirish omillari, xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlashda amalga oshirilayotgan islohotlar, ayollarni oiladagi tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish borasida amalga oshirilayotgan ishlar o'z ifodasini topgan bo'lib, o'zining mazmun-mohiyati bilan tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi.

Taqdim etilayotgan ushbu xalqaro miqyosidagi onlayn ilmiy-amaliy anjuman materiallari to'plami turli soha mutaxassislari hamda keng ilmiy jamoatchilik uchun mo'ljallangan.

Mas'ul muharrirlar:

Ismoilova Z.K. – pedagogika fanlari doktori, professor

O'ljayeva Sh.M. – tarix fanlari doktori, professor

Djurayeva N.D. – tarix fanlari nomzodi, dosent

Ilmiy muharrir:

O'ljayeva Sh.M. – tarix fanlari doktori, professor

Babadjanova N.A. – tarix fanlari nomzodi, dosent

Tahrir hay'ati va a'zolari:

Mamadaminova B. – tarix fanlari nomzodi, dosent

Toliboyeva N.O. – PhD, katta o'qituvchi

Tuzuvchi:

Bazarova M.M.

"Xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilishning ma'naviy-huquqiy asoslari"
mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy onlayn konferentsiya materiallari (2022 yil 4 mart)

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

Ayolni e'zozlash, ayolga ehtirom ko'rsatish xalqimizga xos olijanob qadriyat hisoblanadi. Biz, barchamiz qanday kasb, qanday lavozimda ishlamaylik, qalbimiz, yuragimizdagi jamiki ezgu fazilatlar uchun siz, mehribon ayollardan umrbod qarzdormiz.

Shavkat Mirziyoyev

SO'Z BOSHI

Mamlakatimizda ayollarga hurmat-ehtirom ko'rsatish, ularni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, siyosiy faolligini oshirish, intellektual salohiyatini yuzaga chiqarish masalalariga, ularning huquq va erkinliklarini ta'minlashga, shuningdek, xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish davlat siyosati darajasida alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekistonda erkin fuqarolik jamiyatini shakllantirishda xotin-qizlarning siyosiy faolligini oshirish, jamiyatdagi mavqeini yuksaltirish borasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar samarasida havas qilsa arzigulik natijalarga erishilmoqda. Zero, ular tinchlik va osoyishtalikni ta'minlash, mehroqibat muhitini mustahkamlash, sog'lom avlodni barkamol insonlar etib tarbiyalash barobarida, jamiyat hayotida ham, taraqqiyotning yangilanish pallasida ham faol qatnashib kelmoqdalar.

Bugungi kunda amalga oshirilayotgan ilmiy-tashkiliy chora-tadbirlarda, jumladan, ayollarning ijtimoiy-siyosiy mavqei mustahkamlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillarni chuqur tadqiq etish, jamiyatdagi ijtimoiy to'siqlarning oldini olishga qaratilgan ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshirishga alohida ahamiyat berilmoqda.

Mustaqillikning 31 yilligiga bag'ishlanib respublika miqyosida o'tkazilayotgan tadbirlar doirasida "Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muxandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti O'zbekiston xotin-qizlar "Olima" uyushmasi tadqiqot.uz xalqaro ilmiy jurnallar portali bilan hamkorlikda xotin-qizlarining barcha sohalarda erishayotgan yutuqlarini aks ettiruvchi "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilishning ma'naviy-huquqiy asoslari" mavzuidagi xalqaro miqyosidagi onlayn ilmiy-amaliy anjuman materiallari qisqa bayonidan iborat bo'lgan ushbu to'plamdan xorijiy oliy ta'lim muassasalarining olimalari, tadqiqotchilar va o'ndan ortiq oliy o'quv yurtlarining professor-o'qituvchi, tadqiqotchi-izlanuvchilarining turli yo'nalishdagi dolzarb innovasion tadqiqot ma'lumotlari, ilmiy fikr va tahliliy mulohazalari joy olgan va ular yuzasidan tegishli tavsiyalar ishlab chiqilgan.

O'zbekiston taraqqiyotining yangi pog'onasida o'zaro ilmiy hamkorlikni yanada kuchaytirishga bag'ishlanib olimalar tomonidan o'tkazilgan mazkur anjuman, fikrlar almashinuvi, baxs va munozaralarda ilmiy ijodiy tafakkur shakllanishiga, fanda yangi yo'nalishlar qaror topishi va iqtidorli yosh olimalarning o'z iste'dodlarini namoyish etishlari hamda yangilarining yetishib chiqishiga keng imkoniyatlar yaratib beradi, ularni zamon talablariga mos keladigan yangi fundamental, amaliy va innovasion izlanish va tadqiqotlar sari chorlaydi.

**ТИҚХММИ - МТУ РЕКТОРИ, ПРОФЕССОР, ТЕХНИКА ФАНЛАРИ ДОКТОРИ
Б.С.МИРЗАЕВНИНГ “ХОТИН-ҚИЗЛАРНИ ТАЗЙИҚ ВА ЗЎРАВОНЛИҚДАН
ХИМОЯ ҚИЛИШНИНГ МАЪНАВИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ” ХАЛҚАРО
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ОНЛАЙН АНЖУМАННИНГ КИРИШ СЎЗИ**

Ассалому алайкум ҳурматли халқаро анжуман иштирокчилари! Хонимлар ва жаноблар, азиз талаба қизлар!

Бугунги “Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти” миллий тадқиқот университетида халқаро хотин-қизлар куни муносабати “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан химоя қилишнинг маънавий-ҳуқуқий асослари” мавзусида ташкил этилган Халқаро онлайн анжуманига хуш келибсизлар.

Мамлакатимизда аёллар ва қизларнинг илм-фан билан тўлақонли шуғулланишларига, ундан самарали фойдаланишларига тенг имкониятлар яратилганлиги барчамизга маълум.

Сизларга маълумки, кўп минг йиллик давлатчилигимиз тарихида буюк намояндаларимиз, моҳир саркарда ва сиёсатчи бўлган ота-боболаримиз ёнида ҳамиша оқила, жасур ва фидойи момоларимиз ҳам ўзларининг юксак ақл-заковати, теран фикр ва мулоҳазалари, амалий ҳаракатлари билан мамлакат тараққиёти ва равнақига муносиб ҳиссаларини қўшиб келганлар.

Биз ўтмишни ёдга олар эканмиз, дунё илм-фани ва маданияти ривожига улкан ҳисса қўшган аждодларимиз, жаҳонгир боболаримиз қаторида, мана шундай буюк инсонларни дунёга келтириб, меҳр билан тарбиялаган, уларни улуғвор ишларга руҳлантириб, ҳар бир ишда камарбаста бўлган фозила аёлларимиз билан ҳақли равишда фахрланамиз”.

Кечагина 2022 йил 1 март куни Президент хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш соҳасининг янги тизимини белгилаб берди. Оила ва хотин-қизлар давлат қўмитасини ташкил этиш бўйича Фармонга имзо қўйдилар. Бу эса хотин-қизларга янада кенг имконият яратилганлигидан далолатдир. “Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегиясида ҳам аёлларга муносиб шароит яратиш, уларнинг ташаббусларини қўллаб-қувватлаш масаласини энг муҳим йўналишлардан бири сифатида белгиланганлиги ҳам хотин-қизларга бўлган эътиборни кўрсатади.

Бугунги халқаро анжуманда АҚШ, Канада, Англия, Германия, Нигерия, Туркия, Қозоғистон, Озарбайжон ва бошқа мамлакатлардан соҳа мутахассислари иштирок этмоқдалар. Уларга катта миннатдорчилик билдириб ўтмоқчиман.

2019 йил 2 сентябрь куни Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан химоя қилиш тўғрисидаги” ЎРҚ–561-сонли Қонуни қабул қилинди. Ушбу Қонун хотин-қизларни турмушда, иш жойларида, таълим муассасаларида ҳамда бошқа жойларда тазйиқлар ва зўравонликнинг барча шаклларида химоя қилишга қаратилган. Шунингдек, соҳадаги муносабатларни тартибга солиш, тазйиқлар ва зўравонликдан жабрланганларни ҳуқуқий ҳамда ижтимоий химоя қилиш қафолатларини таъминлаш ҳам қонуннинг муҳим мақсадларидандир.

Ушбу анжуман ҳам мамлакатимизда устувор вазифа сифатида белгиланган хотин-қизларнинг камситилиши ва зўравонлигига қарши курашнинг маънавий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштиришга қаратилган.

Янгиланаётган Ўзбекистонда хотин-қизларга давлат сиёсатидаги туб ислохотлар, хотин-қизларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларининг тазйиқ ва зўравонликдан химоя қилиш, уларнинг олдини олиш, аниқлаш, чек қўйиш борасидаги самарали ташкилий-ҳуқуқий механизмлар, бу ҳолатларга олиб келадиган сабаблар ҳамда шарт-шароитларни бартараф этиш чоралари, уларнинг олдини олиш мақсадида давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотажорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари ижтимоий ҳамкорлиги таъминланган

Бугунги халқаро анжуман ўз олдида республика ва хориждаги олима аёлларнинг таълим ва

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

илм-фан соҳаларидаги тажриба ва ютуқлари билан танишиш, илмий анъаналари борасида фикр алмашиш, аёллар ва ёш қизларнинг салоҳиятини илмий-инновацион фаолиятга кенг жалб қилиш ва мотивациялашни мақсад қилиб белгилаганлиги билан аҳамиятлидир.

Бугунги кунда аёлларимизнинг салмоқли қисми нодавлат нотижорат ташкилотларининг таълим, аёллар ҳуқуқлари, репродуктив саломатлик, касбий тайёрлаш ва қайта тайёрлаш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш, атроф-муҳитни ҳимоялаш каби соҳаларда самарали фаолият кўрсатиб келмоқдалар.

Мамлакатимизда хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий ва социал фаоллигини ошириш, уларнинг турли соҳа ва тармоқларда ўз қобилият ва имкониятларини рўёбга чиқариши учун шарт-шароит яратиш, ҳуқуқ ва қонуний манфаатларига сўзсиз риоя қилинишини таъминлаш, оналик ва болаликни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, шунингдек, оила институтини мустаҳкамлаш борасида кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда.

Муҳтарам юртбошимиз томонидан хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, саломатлигини муҳофаза қилиш, интилиш ва ташаббусларини қўллаб-қувватлаш, уларга муносиб меҳнат ва яшаш шароитларини яратиш бўйича охириги беш йилликда 30 га яқин меъёрий ҳужжатлар қабул қилинган бўлиб, шулардан 2 таси Гендер тенглик ва аёлларни зўравонлик ва тазйиқлардан ҳимоя қилишдан иборат.

Бугун ўтказилаётган “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишнинг маънавий-ҳуқуқий асослари” мавзусида халқаро илмий-амалий анжуман мамлакатимизда ислохотларнинг давоми сифатида соҳа олимлари томонидан турли масалаларга тўхталиб ўтилади ва бу соҳани ривожлантириш учун илмий-назарий ва амалий хулосалар, таклиф ва тавсиялар бериб ўтилади.

Бизнинг ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти Миллий тадқиқот университетида ҳам гендершунослик соҳасида катта амалий ҳаракатлар, илмий изланишлар олиб борилмоқда.

Хотин-қизларнинг давлат ва жамиятдаги, оиладаги ўрнини мустаҳкамлашга қаратилган ушбу халқаро илмий анжуман ўтказиш анъанага айланиб бормоқда.

Мен бугунги иштирокчиларни бу нуфузли халқаро анжуман билан табриклайман ва анжуман ишига муваффақиятлар тилаб қоламан.

Хурматли халқаро анжуман иштирокчилари, олималар, талаба ва магистрантлар! Сизларни яна бир бор анжуманга хуш келибсизлар деб, халқаро анжуман иштирокчиларига университетимиз номидан миннатдорчилик билдираман. Шу билан бирга Халқаро илм-фан соҳасидаги хотин -қизлар куни билан табриклайман. Халқаро анжуман ишини самарали ўтишини тилаб, кириб келаётган халқаро хотин-қизлар куни билан табриклайман. Барчаларингизга соғлик ва ижодий муваффақиятлар тилайман.

Эътиборларингиз учун раҳмат!

**KEYNOTE SPEECH
ENDING VIOLENCE AGAINST WOMEN IN UZBEKISTAN: CALL FOR ACTION**

Dr. Zulfiya Tursunova
Professor, Guilford College
Greensboro, NC USA

In these extraordinary times, spring 2022, I would like to welcome you to the conference “*Spiritual and legal foundations for protecting women from harassment and violence*” organized by the Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers, National Research University, Uzbek State University of World Languages and Tashkent Women’s Association “Olima” in collaboration with the portal of international scientific journals. This conference addresses the urgent need to examine public policy in Uzbekistan by looking at gender policy in the field of protection of women from oppression and violence, protection of women’s rights, prevention of violence against women, its identification, effective organizational and legal mechanisms to put an end to violence, measures to eliminate the causes and conditions of oppression and violence against women.

The impact of gender-based violence against women and girls (GBVAWG), including intimate partner violence, dominant in many societies in the world, diminishes social cohesion and development. Emergency situations like the COVID-19 pandemic exacerbated the risks of GBVAWG due to lockdown policies, the erosion of economic, social and protective networks, and changes in family function (UNODC, 2020). In the USA, the use of shelters increased by about 6% (over 24,000 cases) due to domestic violence from mid-March to late April, 2020. Likewise, there has been a rise in the frequency and severity of physical, verbal, emotional, economic and sexual abuse against women and girls in Uzbekistan. The Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan indicated that law enforcement agencies issued around 14,800 protection orders to survivors of GBVAWG between January and December 2020 to protect their security. In 13,320 (82%) cases, husbands were the aggressors. There is an urgent need to combat domestic violence by institutionalizing and strengthening community-based approaches to shelters, crisis centers, legal aid and health and also to provide preventative approaches: alternatives to violence and toxic masculinity, and support for healthy relationship and community empowerment.

In Central Asia, USA and globally, GBVAWG and domestic violence spiked during the COVID crisis due to increasing precarity, financial insecurity, job losses, isolation and confinements. The demand for hotline support in response to GBV skyrocketed five times in the first week of the lockdown in Uzbekistan. The Fund for Population Activities and the Center for Civic Engagement established a domestic abuse hotline called “Trust line” on April 10, 2020. Local *mahalla* leaders in urban areas are better prepared to respond to cases of domestic violence. In general, local *mahalla* leaders have limited knowledge and skills of how to deal with domestic violence cases. Hence, 39% of *mahalla* leaders expressed a need for information about methods of preventing domestic violence; 15% of respondents saw a need to improve their own capacities to identify domestic violence cases (15%), 11% saw a need to dispel misconceptions about violence, and less than 10% of respondents saw a need for support in how to work directly with domestic violence survivors. Lack of legal protection and local community approaches designed to “save families” are not successful in the context of significant social and economic precarity that disempower women.

The effects of COVID-19 pandemic based on 112 countries survey data showed higher infection and mortality rate among men than women. Women from lowest-income households and vulnerable groups bear the brunt of the crisis and experience high risk of exposure, and migrants facing job losses, travel bans and no social protection. Also, stay-at-home orders have increased unpaid care and women often experienced heightened levels of domestic violence across all countries. Similarly, essential frontline health workers, 82% of whom are female, have experienced extreme stress during the pandemic in Uzbekistan. Half of female healthcare workers reported suffering

from anxiety, burnout, and depression. Furthermore, the financial and family burdens often led to declining health among women. Based on a World Bank study (2020), 47% of women described their health as poor or fair from July to December 2020 while the percentage peaked at 55% in August, 2020. Social isolation during the pandemic and inability to connect with friends and social and economic networks decreased women's livelihood resilience.

This conference will shed the light on experiences of women in times of rising extreme shock, conflicts, domestic violence and developing recommendations in public policy. I believe that this conference will be a catalyst for change and bring agenda of peace in order to protect the rights, freedoms and interests of women from oppression and violence and develop effective organizational and legal mechanisms for identifying, preventing, and combating harassment and violence against women. Furthermore, collective efforts of state bodies, self-government bodies of citizens, non-governmental non-profit organizations and other institutions of civil society are critical in preventing harassment, violence, and oppression and designing interventions to combat violence and foster culture of empowerment and strategic peacebuilding in domestic sphere, workplace, and society. I hope that this conference will come up with specific action plan to foster cultural, economic, civic, and political rights and reinforce women's right to justice system. The participants of this event will discuss the most pressing issues of oppression societies around the globe face on everyday basis to foster testimonies of peace, justice, respect, community and collective well-being.

1. Lin-chi Hui and Alexander Henske, "The Effect of Sheltering in Place on Police Reports of Domestic Violence in the US: Feminist Economics: Vol 27, No 1-2," accessed October 26, 2021, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13545701.2020.1830145>.

Mantovanelli, Marco, "Beyond the Campaign: Amplifying Our Efforts to End Gender-Based Violence in Uzbekistan," December 18, 2020, Accessed from <https://blogs.worldbank.org/europeandcentralasia/beyond-campaign-amplifying-our-efforts-end-gender-based-violence-uzbekistan>; Nemolchi.uz, "Do Not Be Silent," *Say No to Violence* (blog), 2021, Accessed from <https://nemolchi.uz/?fbclid=IwAR1oQWVu2mYw3xWKuvgKF00pWLQWozCZiQKK0Hu0MCi9HoHP1ZYXlfb6QQ>

World Bank, "Study - Listening to the Citizens of Uzbekistan."

"Addressing Domestic Violence as It Relates to Livelihoods in Rural Tajikistan - Elizabeth A. Wood, Nargiza Ludgate, Camila Mamadnazarova, 2021," accessed July 15, 2021, <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1077801219895103>; Lindsey Rose Bullinger, Jillian B. Carr, and Analisa Packham, "COVID-19 and Crime: Effects of Stay-at-Home Orders on Domestic Violence," *American Journal of Health Economics* 7, no. 3 (2021): 000–000; Katherine A. Muldoon et al., "COVID-19 Pandemic and Violence: Rising Risks and Decreasing Urgent Care-Seeking for Sexual Assault and Domestic Violence Survivors," *BMC Medicine* 19, no. 1 (2021): 1–9; Lin-Chi Hsu and Alexander Henke, "COVID-19, Staying at Home, and Domestic Violence," *Review of Economics of the Household* 19, no. 1 (2021): 145–55; A. O. Marupova, "Domestic and Sexual Violence Advocacy Methods in Uzbekistan. How Womens Organizations Work with Victim-Survivors of Domestic and Sexual Violence on a Local and National Level?," *Актуальные Проблемы Гуманитарных и Естественных Наук*, no. 12 (2009); Alex R. Piquero et al., "Domestic Violence during the COVID-19 Pandemic-Evidence from a Systematic Review and Meta-Analysis," *Journal of Criminal Justice* 74, no. C (2021); Alex R. Piquero et al., "Evidence from a Systematic Review and Meta-Analysis: Domestic Violence during the COVID-19 Pandemic," *Journal of Criminal Justice*, 2021, 101806; Nicole E. van Gelder et al., "Professionals' Views on Working in the Field of Domestic Violence and Abuse during the First Wave of COVID-19: A Qualitative Study in the Netherlands," *BMC Health Services Research* 21, no. 1 (2021): 1–14; Justin Nix and Tara N. Richards, "The Immediate and Long-Term Effects of COVID-19 Stay-at-Home Orders on Domestic Violence Calls for Service across Six US Jurisdictions," *Police Practice and Research* 22, no. 4 (2021): 1443–51; Akshaya Krishnakumar and Shankey Verma, "Understanding Domestic Violence in India during CoViD-19: A Routine Activity Approach," *Asian Journal of Criminology*

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

16, no. 1 (2021): 19–35; Central Asian Bureau for Analytical Reporting, “Uzbekistan: Domestic Abuse during Coronavirus Continues,” Mat 2020, Accessed from <https://cabar.asia/en/uzbekistan-domestic-abuse-during-coronavirus-continues>.

UNDP, “Uzbekistan’s Health Care System, Economy Hit Hard by COVID-19.”

Alieva. Kamola. “Covid-19 Pandemic: Problems of ensuring gender equality.” *The American Journal of Social Science and Education Innovations* 3(3), pp. 315-324.

CER (Center for Economic Research and Reforms) & UNDP (United Nations Development), “Report. Study of the Impact of COVID-19 on Small Medium Sized Businesses in Quarters 1-3 of 2020.”

Equality Now: A just world for women and girls, “What Does Uzbekistan’s National Human Rights Strategy Mean for Women’s Rights?,” Equality Now, June 2020, Accessed from https://www.equalitynow.org/uzbekistan_human_rights?locale=en.

UNDP, “Uzbekistan’s Health Care System, Economy Hit Hard by COVID-19,” July 6, 2020, Accessed from <https://www.undp.org/press-releases/uzbekistans-health-care-system-economy-hit-hard-covid-19>.

World Bank, “Study - Listening to the Citizens of Uzbekistan.”

Zulfiya Tursunova, “Collective Action as a Space of Agency, Power, and Knowledge: A Case Study of Gaps,” in *Critical Aspects of Gender in Conflict Resolution, Peacebuilding, and Social Movements*, vol. 21 (Bingley, UK: Emerald Group Publishing Limited, 2011), 48–77.

BMT BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI VA TA'LIM MASALALARI

Umida Hikmatilla

MA, MS, EdD Candidate, Indiana University, USA

Assalomu-alaykum! Barchangizga xalqaro xotin-qizlar bayrami muborak bo'lsin! Avvalambor meni ushbu tadbirda qatnashishga taklif qilganingiz uchun katta minnatdorchilik bildirmoqchiman. Sababi, men bu taqdimotga tayyorlanish jarayonida juda ko'p yangi ma'lumotlar bilan tanishdim va umid qilamanki, bu ma'lumotlar sizlarga ham foydali bo'ladi. Xo'sh, BRM nimalardan iborat? Bu maqsadlarni amalga oshirish uchun nimalar qilish kerak? Barqaror rivojlanish maqsadlari – 2012 yilda BMT tomonidan ishlab chiqilgan dastur bo'lib, u bizning sayyoramizning farovonligi va himoyasini yaxshilashga qaratilgan. Mazkur maqsadlar BMTga a'zo barcha davlatlar tomonidan 2015-2030 yillarda amalga oshirilishi kun tartibiga kiritilgan. BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari dasturi 17 ta global maqsadni o'z ichiga oladi. Barcha mamlakatlar butun dunyoda qashshoqlikni bartaraf etish choralari, iqtisodiy o'sishni kuchaytirish, ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya va bandlikni ta'minlash, shuningdek, iqlim o'zgarishi hamda atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha sa'y-harakatlar birgalikda qabul qilinishi zarur deb hisoblaydilar. Berilgan ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston bu maqsadlarni amalga oshirish uchun boshqa davlatlar tajribasi bilan 2019-yildan boshlab yaqindan tanishib chiqishni boshlagan. Ko'rib turganingizdek, bu maqsadlarning barchasi irrigatsiya institutining maqsad va vazifalari bilan birdek ohangdosh. Demak, bu maqsadlar institutda tuziladigan dars rejalarida aks etishi zarur va shart. Deylik, o'zbek tili darslarida talabalar xuddi shu mavzularda taqdimotlar qilishi, ana shu maqsadlar bilan bog'liq tadqiqot mavzulari haqida ma'lumot berishlari mumkin. Men bugun vaqt cheklanganligi sababli asosan 4, 5, 6, 13 va 14-maqsadlar haqida gapirmoqchiman. 4-maqsad sifatli ta'lim berish hisoblanadi. Sifatli ta'lim berish nima? Sifatli ta'lim faqatgina bilim emas, balki zarur ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Men bu ko'nikmalarni rivojlantirish uchun eng avvalo ishni interdisiplinary, ya'ni fanlararo dasturlarni ishlab chiqishdan boshlash lozim deb aytgan bo'lar edim. Buning uchun barcha o'qituvchilar fan dasturlari bo'yicha mavzularni o'zaro muhokama qilishlari va talabalarning qiziqish va ehtiyojlarini o'rganib chiqishlari lozim bo'ladi. Shu bilan

birga jamiyatdagi muammolarni hal qilishga undaydigan fanlarni ishlab chiqish bo'yicha ishchi guruhlar tuzish va barqaror rivojlanish maqsadlari bo'yicha aniq taklif va maqsadli g'oyalarni ishlab chiqish kerak bo'ladi. Maqsadli g'oyalar barchasi haqiqiy, hayotga tatbiq qilish mumkin bo'lgan va jamiyatimizdagi muammolarni hal qilishga qaratilgan bo'lishi kerak. Masalan, men "Buyuk kelajak", "El-yurt umidi", "Vatandosh" tashkilotlari orqali chet elda faoliyat ko'rsatayotgan juda ko'p hamkasblarim bilan tez-tez suhbatlashib turaman. Hamkasblarim doimo O'zbekistondagi yoshlar kuchli bilimga ega ekanliklarini ta'kidlashadi. Shu bilan birga yoshlarimizda 21-asrda global darajada hamkorlik qilish uchun maxsus ko'nikmalar rivojlantirilmaganligi sababli o'zbekistonlik hamkasblari bilan hamkorlik qilishda qiyinchiliklarga duch kelishlarini aytishadi. Demak, biz dars rejalarini tuzishda talabalarda maxsus bilim berishdan tashqari 21-asr avlodiga kerak bo'ladigan ko'nikmalarni ham rivojlantirishimiz kerak. Bugungi kunda har bir inson, jumladan, o'qituvchi va talabalar: O'z qarashlarini aniq bayon qilish va muhokama qila olish Yangi g'oyalarni qabul qilishga tayyor bo'lishi vajodiy fikrlay olish Muammolarni hal qila olish va erkin fikrlash qobiliyatiga ega bo'lishlari lozim. Xo'sh, bunday ko'nikmalarni qanday rivojlantirishimiz mumkin? Men buni o'zbek tili, pedagogika, psixologiya, ilg'or texnologiyalar fani va sohaga oid fanlarni uyg'unlashtirish orqali, soha bo'yicha mutaxassis o'qituvchilar bilan hamkorlik qilish orqali amalga oshirish mumkin deb hisoblayman. 5-maqсад: Gender tengligi. Bu maqsadning vazifalaridan biri: Xotin-qizlarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirishga ko'maklashish maqsadida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan faol foydalanishni ko'zda tutadi. Misol uchun, Men internet sahifalariga kirib Irrigatsiya institutidagi olimalar haqidagi ma'lumotni izladim. Tabiiyki institut web sahifasi va Wikipediadan ma'lumotlar izlashga urindim. Va albattaki olimalarning ilmiy ishlari, ularning nashrlari haqida ma'lumotlar bazasi yo'q edi. Albatta, kafedralar va ulardagi olimlar haqida qisqa ma'lumotlar bor. Lekin ularning hayot yo'li, ilmiy nashrlari, ilmiy faoliyatlari haqida to'liq va batafsil ma'lumot topish oson emas. Hozircha men Wikipediadan institutni bitirgan mashhur erkaklar nomini va institutning web sahifasidan shoir Abdulla Oripov haqidagi alohida sahifani topdim. Bu ham gender tengligining bir ko'rinishi hisoblanadi. Buni bartaraf etish uchun olimalar o'zlarining web sahifalarini yaratishlari yoki O'zbek, rus, ingliz tili o'qituvchilari talabalarga Wiki loyihalar berishlari mumkin. Men kasbiy muloqot texnikasini shakllantirishda innovatsion texnologiyalarning o'rni haqida ham to'xtalmoqchiman. Dunyo bo'ylab ilmiy izlanishlar olib borgan olimlar haqidagi ma'lumotlar bazasidan hali o'zbekistonlik ayollar nomini topa olganim yo'q. Sababi, bizning ko'pchilik olimlarimizning shaxsiy web sahifalari yo'q. Biz ustoz Nilufar Yo'ldosheva bilan raqamli savodxonlikni oshirish va elektron portfolio loyihasini boshlash haqida muzokara olib boryapmiz. Bu harakatlarimiz o'z natijasini berishiga ishonamiz. 6-maqсад: Toza ichimlik suvi va sanitariya. Ustozlarning vazifasi talabani keljakdagi hayotida mustaqil ravishda bilim olishga tayyorlash, ularga yo'nalish ko'rsatishdan iborat. Darslarda talabalar ilmiy izlanishga yo'naltirilishi, o'ziga kerakli ma'lumotni topishi va tahlil qilishi, unga munosabat bildirishi, ilmiy faraz, dalil, isbotlarni aniq bayon qilib bera olishiga erishish uchun ijodiy fikrlashga o'rgatishdir. Bu ko'nikma ularga ko'p sohalarda juda kerakli. Masalan, Xalqaro standartlarda Ilmiy nashrlar qilishlari Grantlarga ariza yoza olishlari Loyiha rejaları tuzishlari Loyihalarni boshqarishni bilishlari So'rovnomalar o'tkaza olishlari Umuman, ma'lumotlarni tahlil qila olishlari kerak. Namuna sifatida 2017-yilda o'tkazilgan so'rovnoma va uning hisobotlari haqida ma'lumot bermoqchiman. Suv ishlari bo'yicha xalqaro tashkilotning O'rta Osiyo dasturlari boshqaruvchisi Oliver Normand 2017-yilda O'zbekiston va Tojikiston hududida Suv va sanitariya sohasida ayollarning roli haqida katta tadqiqotni boshqargan. U Fargo'na vodiysida 500 ta ayol ishtirokida sanitariya mavzusida so'rovnoma o'tkazgan va ularni interview qilgan. Uning tadqiqot natijalari juda ham qiziqarli. Masalan, maktab va bog'cha hojatxonalarni tozalashda 92.6 foiz ayol ishtirok etgan bo'lsa, erkaklardan faqatgina 6.8 foizi bu ishda ishlaganini aniqlagan. U maktab va bog'chalardagi hojatxonalarning holati bilan ham tanishgan va ayollarning sanitariya holatidan ko'proq xabardor ekanliklari va ularning kasalliklarning oldini olishda, sanitariya holatini yaxshilashda hal qiliuvchi rolga ega ekanliklarini ta'kidlagan. Oliver Normand aholining hojatxona madaniyatiga bo'lgan

munosabati haqida ham soʻzlaydi. Masalan, bu tadqiqot orqali men 22-mart “Butundunyo suv kuni” va 19- noyabr “Butundunyo hojatxona kuni” ekanligi haqida ham bilib oldim. 13-maqсад, Iqlim oʻzgarishiga qarshi kurash hisoblanadi. Bu mavzuda barcha fanlarda loyihalar tayyorlash mumkin. Masalan, Oʻzbek tilining sohada qoʻllanishi fanini olaylik. Bu darsda talabalar Ekologiya va atrof muhitni himoya qilish qoʻmitasi websayti orqali qiziqarli mavzular tanlashlari mumkin. Soha boʻyicha xizmat koʻrsatishga asoslangan taʼlim (Service learning) Loyihaga asoslangan taʼlim (PBL) Tadqiqotga asoslangan taʼlim (Inquiry BL) Deylik, suvsoz.uz websahifasida oʻzbek tilida kontent deyarli yoʻq. Yoki baʼzi saytlarda tushunarsiz jumlar yoki atamalar uchraydi. Tarjimalar, imloviy xatolar, uslubiy xatolar, lotin alifbosiga oʻgʻirish, ingliz tiliga rajima qilishga yordam berish kabi loyihalar talabalarni real hayotga tayyorlaydi. Talabalar bu loyihalarni bajarish orqali soha boʻyicha leksika, rasmiy va idoraviy uslublar, maxsus atamalar, matn turlari, hujjatchilik meʼyorlari bilan tanishib oladilar. Jumladan, agro.uz websayti juda kuchli va atamalarga boy. Talabalar saytdagi atamalarni toʻplab atamalar lugʻatini yaratishga hissa qoʻshishlari yoki vazirlikka imloviy xatolarni tuzatishda yordam berishlari mumkin. Bu bilan ularning raqamli savodxonliklari ham oshadi. 14-maqсад: Dengiz ekotizimlarini asrash. Bizning shahrimizda bir tashkilot bor. Ular navbatma-navbat bir birlarining uylariga borib jamiyatda oʻzgarish qilish uchun ijod qiladilar. Tasavvur qiling: Bu xuddi oʻzbeklarning gap-gashtak odatiga oʻxshaydi. Lekin farqi shundaki, bu gashtakda ayollar har gal bir mavzuni, deylik, Orol dengizi mavzusini tanlab, sheʼr, yoki hikoya yozadilar va bir-ikki soatdan keyin bir-birlariga yozganlarini oʻqib beradilar. Yoki biron bir muammoni hal qilish uchun birgalikda taklif ishlab chiqadilar. Bu esa jamiyatga faqatgina foyda keltiradi. Eʼtiboringiz uchun katta rahmat!

ПРИВЕТСТВИЕ

Нигяр Ахундова

доцент, доктор философии по истории,
ведущий научный сотрудник Института истории
им. А.А.Бакиханова НАН Азербайджана,
г.Баку, Азербайджанская Республика

Дорогие друзья, коллеги, приветствуя Вас на Международной научно-практической конференции «Духовно-правовые основы защиты женщин от притеснения и насилия», организованной Ташкентским институтом инженеров ирригации и механизации сельского хозяйства, Национальным исследовательским университетом, Узбекским государственным университетом мировых языков и Ташкентским объединением женщин «Олима», а также сотрудниками журналов *tadqiqot.uz*.

Особую благодарность хочу выразить академику Академии наук «Туран» уважаемой д.и.н., профессору Шохистахон Мамажоновне Ульжаевой за приглашение и сотрудничество.

Мы с благодарностью вспоминаем международный научной семинар, посвящённый «Жизни и творчеству великих поэтов всех времён Низами Гянджеви и Алишер Навои: похожие судьбы», проведённый 15 июня 2021 года. Сегодняшняя конференция очень актуальна. Получивший распространение в современной гендерной науке подход к гендеру, как социокультурному феномену, неопровержимо доказывает тот факт, что важнейшим условием становления, развития, существования и воспроизводства сложившихся гендерных отношений является их постоянная, непосредственная связь с нашей жизнью, культурой, бытом, духовностью, правовыми нормами и развитием общества.

Сегодня для объективной оценки традиционной системы гендерных ролей в духовно-правовом аспекте необходимо осмысление гендерных проблем с учётом специфики того или иного народа, страны, в котором мы живём, а главное и важное – для понимания необходимости изменения гендерных отношений в обществе.

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVYI-HUQUQIY ASOSLARI

Мой доклад, будет посвящён женщинам, которые являются важным фактором развития человечества.

Женщины Востока играли важную роль на протяжении всех веков. Азербайджан стал первой мусульманской страной, в которой женщинам было предоставлено всеобщее избирательное право, опередив в этом плане большинство своих европейских и американских коллег. Сегодня, говоря о женщинах Востока, достаточно назвать первую женщину – композитор, написавшая оперу и первую женщину – дирижер в Центральной Азии. Это Шафигу Гулам гызы Ахундову (1924-2013 гг.) (студентка основателя классической музыки – великого Узеира бека Гаджибейли – стала первой женщиной на Востоке, написавшая оперу «Скала невесты» и муз.комедию) и Дилбар ханум Абдурахманову (1936-2018 гг.) – первая женщина-дирижёр в Центральной Азии. За свою творческую жизнь она поставила 64 оперных и балетных спектаклей (tthtmaq.uz Сильные женщины Узбекистана: от власти до искусства, 8 марта 2021, 3064).

Такие женщины приносят миру культуру, духовность, красоту и мир: Женщины – носители духовности и культуры, женщины-лидеры, женщины-руководители, женщины-учёные!

На Востоке эти слова вызывают уважение и авторитет в аспекте исследования истории, исторических личностей. И сегодня наша конференция будет рассматривать вопросы гендерной политики в сфере защиты женщин, её прав, свобод и законных интересов.

Желаю всем участникам конференции новых творческих побед, успехов, здоровья и процветания!

Мира и благополучия узбекскому, азербайджанскому и всем народам мира!

**I SHO'BA. XOTIN-QIZLARNI HIMOYA QILISH SOHASIDAGI
GENDER SIYOSATI**

**ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ РОЛИ ЖЕНЩИН В ИСТОРИИ
АЗЕРБАЙДЖАНА**

Ахундова Нигяр Рашид гызы

Институт истории им.А.А.Бакиханова

НАН Азербайджана, доктор философии по истории,

ведущий научный сотрудник, доцент, ББУ, г.Баку.

nigar-akhundova@yandex.ru

АННОТАЦИЯ: В статье автор говорит об актуальности данной темы, проводит экскурс в прошлое и сегодняшний день истории вклада женщин в духовно-культурное развитие общества.

Автор отмечает, что впервые на Востоке были провозглашены идеалы освобождения женщин и равенство полов.

Положение женщины в обществе зависит от государственной политики, идеологии и религии. Автор пишет о женщинах-лидерах в период становления советской власти. Автор также пишет о женщинах-лидерах – деятелях культуры и науки, их роли в развитии общества.

Автор также отмечает возрастание роли женщин и после обретения независимости Азербайджанской Республики. Автор особо отмечает 44 дневную победоносную Вторую Карабахскую войну, где была женщина – шеид Арасты Бахышова.

Автор также отмечает роль первой леди, Вице-Президента Азербайджанской Республики Мехрибан ханум Алиевой в истории нашего государства.

Женщины спасут мир!

Они приносят добро и свет!

Ключевые слова: Азербайджан, женщины, культура, гендер.

Именно в Азербайджане в начале XX века впервые на Востоке были провозглашены идеалы освобождения женщин и равенство полов. С созданием первого демократического государства Азербайджанской Демократической Республике (АДР) 28 мая 1918 г. женщина получила свободу и равенство. История роли женщины в обществе начинается с древности. Обнаруженная в Карабахе в 1960 году пещера Азых (северо-запад от города Физули, Азербайджан), доказали миру (Мамедали Гусейнов (археолог) и Дамир Гаджиев (антрополог)), что древний человек – «азыхантроп» жил в Азербайджане более миллиона лет тому назад. От стада к роду, от рода к племени женщина постепенно (с эпохи среднего палеолита) становится ведущей в экономической и социальной жизни общества. Женщина выдвигается на первый план, занимает господствующее положение в жизни (стадо, род, племя), так как она – важнейшей центр питания, продолжения рода, хранительница очага. В этом и есть причина появления матриархата в обществе.

Подтверждения матриархата в Азербайджане – это найденные во время археологических раскопок женские статуэтки эпохи мезолита, неолита и энеолита в Гобустане и других местах Азербайджана.

Интересны следы «амазонок». Они чётко прослеживаются в древней и античной истории Азербайджана. В Гобустане имеются наскальные изображения семи женщин, названные археологами «Едди гезяль» («Семь красавиц»).

Следы амазонок можно усмотреть в дарственном приношении Александру Македонскому 1200 прекрасных наездниц, сделанных Антропатом, правителем Атропатены – Южного

Азербайджана в IV в. до н.э. [2, с.121].

Легенда об амазонках нашла своё отражение в «Искендернаме» Низами Гянджеви («Искендернамэ» пятая по счёту поэма из «Хамсе», написанная в 1194-1202 годах великим Низами).

На территории Древней Албании (в селении Бёюк-Дехне) (Шекинский район) в 1902 году был обнаружен памятник II в. до н.э. с надписью на греческом языке. Это был период эллинизма (IV-III вв. до н.э.) женщины стали участвовать в политической жизни общества.

Положение женщины в обществе зависит от государственной политики, идеологии и религии. В Азербайджане начиная с древнего периода было – огнепоклонничество, зороастризм, христианство, манихейство, маздакизм, хуррамизм и с VII в. ислам. Отношение к женщинам в религиозном аспекте было разное. К примеру, в христианстве, со времён Иисуса было неодинаково, оно менялось, ужесточалось [2, с.132].

...Албанская церковь выступала гарантом сохранения семьи и женщины – жены [2, с.137].

В истории ислама не существует разницы между мужчинами и женщинами в отношении к Богу. Женщина в исламе – это предмет отдельного исследования.

В истории XIX в. в общественно-политической жизни азербайджанского общества женщины, будучи рядом со своими супругами включались в общественно-политическую жизнь. Среди них можно назвать Гамиду ханум Джаваншир – Мамедкулизаде, супругу известного писателя, сатирика, основателя прогрессивного литературно-сатирического и общественного политического журнала «Молла-Насреддина». Она много сделала для улучшения социально-культурной жизни своего народа.

Революция 1917 г. принесла свои коррективы в женский вопрос. Конституция Азербайджанской Советской Республики провозгласила фактически равноправие всех граждан страны, что дало женщине право участия в политике: Айна ханум Султанова, Джейран ханум Байрамова, первая женщина нарком наркомата социального обеспечения в 1938 г. Лейла ханум Баба-заде, первая женщина хлопкороб-Герой Социалистического Труда Басти Багирова и многие другие.

Среди партийных и государственных лидеров более позднего периода (середина и конец XX века) отметим Окюму ханум Султанову, Чимназ ханум Асланову, Эльмиру ханум Гаффарову, Захру ханум Гулиеву, Лидию ханум Расулову и многих др. [3, с.54-60].

Свой вклад в развитие культуры, науки и другие сферы внесли многие и многие женщины – представители художественной интеллигенции.

Первой оперной певицей была Шовкет ханум Мамедова. Председателем Союза композиторов является Франгиз ханум Ализаде (с 2007 г.), секретарями Союза композиторов являлись Эльмира ханум Аббасова (заслуженный деятель искусств, профессор), Земфира ханум Гафарова (заслуженный деятель искусств, музыковед), Алия ханум Мамедова (доцент, композитор), Лала ханум Гусейнова (доцент, музыковед) [3, с.54-60] и другие.

Первая женщина-композитор в мире, создавшая оперу, является Шафига ханум Ахундова (1936-2018 гг.). В исполнительном искусстве выделялись оперные певицы – Сона ханум Асланова, Фирангиз ханум Ахмедова, Татьяна ханум Бадирова, Гюльхар ханум Гасанова, Сурая ханум Каджар, Шовкет ханум Мамедова, Сона ханум Мустафаева, Фатьма ханум Мухтарова, Агигат ханум Рзаева, Мария ханум Титаренко, Рубаба ханум Мурадова, Зейнаб ханум Ханларова, Шовкет ханум Алекперова, Фидан ханум и Хураман ханум Касимовы, Фидан ханум Гаджиева, Динара ханум Алиева и многие другие [4].

Невозможно не отметить первую лётчицу женщину в Азербайджане – Сона ханум Нуриеву. А в годы Великой Отечественной войны своим героизмом отличилась военный лётчик Зулейха ханум Сеидмамедова.

Создавали интересные образы в театре и кино выдающиеся актрисы – Марзия ханум Давудова, Барат ханум Шекинская, Окюма ханум Курбанова, Лейла ханум Бадирбейли, Насиба ханум Зейналова, Шафига ханум Мамедова, Людмила Духовная, Аян Миргасымова

и многие другие.

В развитии литературы большую роль сыграли писательницы и поэтессы – д.ф.н., профессор Азиза ханум Джафарзаде, Мирварид ханум Дилбази, Нигяр ханум Рафибейли, Медина ханум Гюльгюн, Гамэр-бейим ханум Шейда, Нигяр ханум Гасанзаде и многие другие. В процентном отношении женщин – писательниц и поэтов около 15% [9, подсчитано нами].

Наука является одной из приоритетных отраслей, где трудятся азербайджанские женщины. В развитии науки большую роль сыграли видные учёные Азербайджана – д.х.н., академик Иззят ханум Оруджева, Валида ханум Тутаюк, д.и.н., профессор Сара ханум Ашурбейли, академик-историк, д.и.н. Пюста ханум Азизбекова, д.и.н, профессор Тамилла ханум Мусаева, академик, д.и.н. Наиля ханум Велиханлы, директор музея Истории Азербайджана, д.ф.н, профессор Аида ханум Имангулиева, д.ф.н. Зюмрюд ханум Гулу-заде и многие другие [11].

После обретения независимости в 1991 году Академии наук Азербайджанской ССР была переименована в Академию наук Азербайджанской Республики (АНАР), и является основным научным учреждением Азербайджанской Республики, где трудится большой отряд женщин-учёных. Среди женщин академиков были и есть сегодня Азизбекова Пюста ханум, Алиева Зарифа ханум, Велиханлы Наиля ханум, Мамедова Сиддига ханум, Намазова Аделя ханум, Ахундова Наргиз ханум, Пашаева Наргиз ханум, Бахшалиева Говхар ханум (всего из 131 академика – 1,6% женщины) [10].

Также необходимо отметить и руководителей – женщин: директоров институтов, ректоров университетов, заведующих отделами, играющие важную роль в развитии Азербайджанской Республики. Среди них: Директора Институтов Академии наук – Говхар ханум Бахшалиева, Айтен ханум Мустафаева, Марьям ханум Сеидбейли, Валида ханум Ализаде, Улдуз ханум Гашимова, Ирада ханум Гусейнова, директор Национального музея истории Азербайджана Наиля ханум Велиханлы, директор дом-музея Гусейн Джавида Гюльбяниз ханум Бабаханлы [11, с.10-221], ректоры ВУЗов – Азербайджанского Университета Архитектуры и строительства Гюльчохра ханум Мамедова, Бакинского филиала Московского Государственного Университета им.М.В.Ломоносова Наргиз ханум Пашаева и многие другие.

А также хочу отметить большой вклад в развитие нашего государства Главного редактора журнала «Баку», вице-президента Фонда Гейдара Алиева Лейлу ханум Алиеву.

Хочу отметить огромную роль в пропаганде азербайджанского искусства за рубежом Нигяр Вели кызы Ахундову, аташе по культуре Посольства Азербайджанской Республики в России.

44 Дневная Отечественная война (II Карабахская война) (27 сентября – 10 ноября 2020 г.) закончилась победой азербайджанского народа.

Указом Президента Азербайджанской Республики 8 ноября День Победы, 27 сентября – День памяти вошли в историю нашего народа.

Молодой скульптор Мустегил Бабаев создал бюст единственной женщины-шехида Второй Карабахской Отечественной войны Арасты Бахышовой, которая за героизм была удостоена медали «За отчизну» (посмертно) [trend.az. Создан бюст единственной женщины-шехида Второй Карабахской Отечественной войны, социум. 10 января 2021 г.].

Считаю необходимым отметить огромную роль в общественно-политической и культурной жизни Первого Вице-Президента Азербайджанской Республики Мехрибан ханум Алиеву – настоящего лидера и руководителя, которая всегда рядом с Верховным Главнокомандующем господином Президентом Ильхамом Алиевым и ведут нашу страну к прогрессу и миру!

Литература:

1. Гендерные ценности в XXI веке. Материалы XIII Международных гендерных чтений «Гендерные трансформации в современном мире» (Ростов-на-Дону, 25 марта 2016 г.), под научной редакцией доктора философских наук, профессора Л.А.Савченко. Ростов-на-Дону, 2016.
2. Гендерный аспект в истории Азербайджана, Ваки-Баку, 2003.
3. Нияр Ахундова. «Женщины-лидеры, представители творческой интеллигенции Азербайджана XX-XXI века» (цифры, факты, события) в книге «Развитие гендерного образования в контексте современных социально-политических преобразований». Ваки, 24 mart 2004.
4. Энциклопедический сборник Женщины Азербайджана. Баку, 2001.
5. Independent Azerbaijan 10 year State statistical committee of Azerbaijan Republik. Baku, 2002.
6. <https://ru.m.wikipedia.org/wiki/Гендер>.
7. https://ru.m.wikipedia.org/wiki/Действительные_член_...
8. Текущий архив Союза художников Азербайджанской Республики. Годовые отчёты, за 1999-2012 гг.
9. Текущий архив Союза писателей Азербайджанской Республики. Годовые отчёты за 1999-2013 гг.
10. Текущий архив НАНА (текущие отчёты отделений), справка за 2017 год.
11. Məlumat kitabçası. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası. www/science.az. Bakı-2015.

ЖЕНЩИНЫ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНА В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ

Ауанасова Алима Мусировна

Институт истории государства КН МОН РК,
руководитель Отдела истории
социально-экономического развития Казахстана,
доктор исторических наук, профессор
auanasova_a@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена изучению вклада женщин-ученых в сферу образования и науки. Автор на основе анализа статистических данных делает вывод о том, что в Казахстане наблюдаются успехи женщин-ученых в сфере образования и науки. Но продолжает оставаться гендерная асимметрия на уровне квалификации кадров для высшей школы и науки, что свидетельствует об определенном гендерном неравенстве в доступе к вершинам науки. Это неравенство заложено в идеологии традиционного общества с его патриархальными ценностями и гендерными ролями.

Ключевые слова: Казахстан, женщины-ученые, научно-исследовательский институт, сфера образования и науки.

Annotation. The article is devoted to the study of the contribution of women scientists in the field of education and science. The author, based on the analysis of statistical data, concludes that in Kazakhstan there are successes of women scientists in the field of education and science. But there is still a gender asymmetry at the level of qualifications for higher education and science, which indicates a certain gender inequality in access to the top of science. This inequality is embedded in the ideology of traditional society, with its patriarchal values and gender roles.

Keywords: Kazakhstan, women scientists, research institute, sphere of education and science.

В Казахстане женщины всегда находились на всех уровнях социальной структуры общества, в том числе они активно представлены в сфере образования и науки. Начиная с периода обретения Казахстаном независимости (1991 г.) когда начался процесс трансформации политической системы управления, поиска и определения экономических приоритетов на фоне социального кризиса, женщины оказались активными участниками этих процессов. Несмотря на то, что в семейной и хозяйственно-бытовой сферах, в их жизни начинают проявляться новые тенденции, многие из них продолжили свою профессиональную деятельность в области образования, науки и здравоохранения. Происходившие изменения в обществе выявили не только особенности, но и новые явления в жизни женщин. Они оказались вовлеченными и активными участниками общественно-политической и экономической жизни общества. В статье мы рассмотрим лишь одну из традиционных «женских» сфер – образование и наука, где активность женщин-ученых проявляется наиболее высоко.

В годы советского периода, большое количество женщин трудилось в сфере образования. Так, в 1960-е годы из числа высших учебных заведений Казахстана 4-е находились в городе Целинограде, на основе которых сформировались основные вузы современного Нур-Султана – это Казахский агротехнический университет им. С. Сейфуллина, Медицинская Академия, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева.[1] После 1991 года к ним присоединились – Назарбаев Университет, Казахский национальный университет искусств, а также вузы, действующие на коммерческой (частной) основе. В стенах всех этих учебных заведений трудилась немалая часть преподавателей-женщин, имеющих научную степень. К примеру, в 2012-2013 учебном году в высших учебных заведениях города Астаны (Нур-Султан) трудились 154 женщин-докторов наук, 875 – кандидатов наук, из них 101 профессора и 368 доцентов.[2] Они были представлены практически во всех научных сферах.

Исследователь А.К. Абдина, анализируя численность научных работников в Казахском агротехническом университете имени С. Сейфуллина за 2015-2017 гг. приводит следующую статистику (таблица 3)[3]:

Таблица 3.

**Численный и качественный состав научных работников
в Казахском агротехническом университете им. С. Сейфуллина
за 2015-2017 гг. (в %)**

Год	Численность женщин от общего количества сотрудников	С высшим образованием	Магистров	Кандидатов наук	Докторов наук	Докторов философии (PhD)
2015	46,7	44,3	51,5	40,8	22,4	
2016	47,6	45,7	59,2	34,3	28	22,2
2017	48,5	52	74	33,7	29	34,8

Можно согласиться с утверждением исследователя Г. Абдыкуловой, что «эти данные свидетельствуют о том, что женщины составляли половину преподавательского состава данного учебного заведения. Они также составляли внушительную часть и в составе «остепененных».[4]

Традиционно после успешной защиты докторских диссертаций и получения научной степени, женщины-ученые, как правило, продолжают работать в вузах или же трудоустраиваются в научно-исследовательские институты для дальнейшей научной

карьеру. Переход из вуза в научно-исследовательский институт и наоборот, является распространенной практикой. Наглядно это можно увидеть на примере кадрового потенциала одного из научно-исследовательских институтов – Института истории государства Комитета науки МОН РК.[5]

Созданный в 2008 году он в своих стенах сконцентрировал в себе научный потенциал молодых женщин-ученых, чей возраст составлял на тот момент около 35 лет. За все годы своего существования Института женщины-ученые совместно с мужчинами-учеными являлись авторами монографий. От общего числа 85 монографий женщины-ученые подготовили около 20. Они являлись руководителями фундаментальных и прикладных исследований. Так, из 30 проектов они руководили 15 темами. За новации и организаторские способности женщины-ученые поднимались (повышались) по служебной лестнице до руководящих должностей среднего звена. Однако ни одна из них не поднялась до уровня руководителя Института.

Анализ деятельности женщин-ученых Института выявил их отличие от мужчин-ученых в методах работы и выборе интересов. Как оказалось, женщины-ученые больше внимания обращали на детали исследования. Они скрупулезны, педантичны, рассматривали поставленную перед ними тему (цель) под другим углом зрения, нежели мужчины-ученые. Они постоянно показывали свою чуткость к восприятию нового. Благодаря своей коммуникабельности женщины-ученые оказались более открытыми к сотрудничеству, диалогу и многим новациям. Тем самым им удалось привнести в разработку исследования новые элементы развития.

В российском исследовании «Женщины в науке: исторический и гендерный аспекты»[6] признавая, что наука, как отрасль знания, прерогатива мужчин-ученых пишут, что «женщины склонны к усвоению конкретной информации, но уступают мужчинам в способности к построению пространственных представлений. Такие отличия в познавательных свойствах женского и мужского мозга является еще одним свидетельством необходимости создания условий для полноценного участия в научных исследованиях обоих полов».[7] Рабочей группой это обстоятельство в полной мере было реализовано.

Такой подход позволил раскрыть потенциал женщин ученых которые, не считаясь с рамками рабочего/нерабочего времени, смогли за короткие сроки систематизировать, сделать анализ, обосновать выдвигаемую гипотезу на основе документов 43 архивных фондов, среди которых ими были использованы материалы, взятые из Архива Президента РК, Национального архива РК, Центрального Государственного архива РК, 10 областных и региональных архивов. На открытых площадках конференций, симпозиумов, «круглых» столов ими докладывались новые открытия и достижения. К 2020 году результатами исследования стала одна монография, 12 научных статей, в том числе, в журналах КОКСОН МОН РК – 6, а также зарубежных высокорейтинговых журналах – 2.

Можно согласиться с мнением Р.О. Балгозиной, которая утверждает, что сегодня феминизированной становилась не только наука. Женщины успешно осваивают целый ряд других «мужских» сфер деятельности– юриспруденцию, журналистику.[8] Большое число женщин трудится в медиа сфере и сфере культуры.

Тем не менее, сферой приложения женского труда, традиционно продолжает носить социальную направленность. Так, женщины работают в качестве учителей, врачей, медицинского персонала, обслуживающего персонала и т.д. К примеру, в 2009 г. в городе Нур-Султан в сферах образования и здравоохранения были заняты 36584 женщин, что составляло 79,7% из числа всех работников этих профессиональных областей. Такая же тенденция наблюдалась в целом по республике. Так, в 2011 г. в сфере здравоохранения трудились 75% женщин, в образовании – 73%, в сфере общественного питания и услуг– 66%, страхования и финансирования– 65%, торговле – 60%, сельском хозяйстве – 47%.[9]

Данное положение стабильно сохранялось и в 2012 году. Так, в школах Астаны (Нур-Султан) трудились 11142 учителей, большая часть из которых были женщинами.[10] В это

же время большой женский контингент присутствовал в медицинских учреждениях города: здесь насчитывалось более 7,5 тыс. медицинских работников – около 2,8 тыс. врачей и 4,7 тыс. среднего медицинского персонала, из которых 7 тыс. составляли женщины.[11]

Таким образом, в Казахстане наблюдаются успехи женщин в сфере образования и науки. Несмотря на это в этих сферах присутствует гендерная асимметрия на уровне квалификации кадров для высшей школы и науки, что свидетельствует об определенном гендерном неравенстве в доступе к вершинам науки. Это неравенство заложено в идеологии традиционного общества с его патриархальными ценностями и гендерными ролями.[12]

Научно-практические предложения и рекомендации по тематике конференции:

1. Создать Ассоциацию женщин-ученых Центрально-Азиатского региона, определив головным офисом Ташкентский Национальный Университет им. Мирзо Улугбека;
2. На регулярной основе проводить ежегодные международные конференции, посвященные истории женского движения и развитию феминизма в ЦА регионе;
3. Рекомендовать докторантам специальности «История» при выборе темы диссертационного исследования обращать внимание на проблемы связанные с историей женского движения, историей женской повседневности.

Использованная литература:

1. Ковальская С.И. Демографическая динамика города Астаны: история и перспективы // Историческая демография. – 2009. – №2. – С. 75-78
2. Женщины и мужчины Казахстана. 2008-2012: стат. сб. / под ред. А.А. Смаилова. – Астана, 2013. – 140 с.
3. Абдина А.К. Соотношение количества женщин и мужчин в сфере научной деятельности (на примере КАТУ им. С. Сейфуллина) // Женщины-ученые Беларуси и Казахстана: Сб. материалов межд.науч.-практ. Конф. – Минск: РИВШ, 2018. – С.27
4. Абдыкулова Г. Повседневная жизнь женщин города Нур-Султан (1991-2019 гг.) Диссертация на соискание степени доктора философии (PhD).6D020300 – История. ЕНУ, 2021. – С. 57-58
5. Ауанасова А. Участие в релаизации исследовательского проекта женщин-ученых Института истории государства КН МОН РК. / Материалымежд.нау-практ.конф.(1-часть). – Ташкент: ТашНУ им. Мирзо Улугбека, 2020. – 20 марта. – С. 4-9
6. Женщины в науке: исторический и гендерные аспекты. [Электронная версия] URL.: https://studref.com/329355/menedzhment/zhenschiny_nauke_istoricheskiy_gendernyy_aspekty#951
7. Нурпеисов Е.К. О предстоящей конституционной реформе // Мемлекеттарихы. Ғылыми журнал. История государства. Научный журнал. – 2016. – №1.–С.3-7
8. Балгозина Р.О. Проблемы женского равноправия в исторической мысли: дис. док. ист. наук: 07.00.02. – Алматы, 2009. – 311 с.
9. Жумалиева Б. Основоположница женского движения Казахстана АлмаОразбаева // Мысль. – 2016. – №11. – С. 22-27
10. Бимендина А. Образование всегда в приоритете // В кн.: Астана: әйелкелбеті. – Астана: ИП BG-PRINT, 2014. – С. 108-112.
11. Сегизбаева А. Здоровье – основа благополучия // В кн.: Астана: әйелкелбеті. – Астана: ИП BG-PRINT, 2014. – С. 101-107.
12. Саралиева З. Х-М., Балабанов С.С. Воспроизводство кадров для науки: гендерный аспект // Женщина в российском обществе. - 2002. - № 2-3. - С. 22.См.ст.: Женщины в науке: исторический и гендерные аспекты. URL.:https://studref.com/329355/menedzhment/zhenschiny_nauke_istoricheskiy_gendernyy_aspekty#951

**ТЕНЕВАЯ ПАНДЕМИЯ – ПАНДЕМИЯ НАСИЛИЯ В ОТНОШЕНИИ
ЖЕНЩИН И ДЕВОЧЕК**

Фания Авзаловна Ахмедшина

доктор исторических наук, профессор
Джизакский государственный педагогический
институт, Узбекистан

Аннотация: В статье рассматриваются актуальные проблемы современного состояния насилия в отношении женщин и девочек в разных странах, в том числе и в Узбекистане в условиях пандемии COVID-19. Анализ теоретических подходов и практических исследований позволил автору рассмотреть современные подходы ООН к формированию эффективных организационно-правовых механизмов профилактики, выявления и устранения насилия в отношении женщин. Особое внимание уделяется предпринимаемым правительством Узбекистана практическим шагам по искоренению насилия в отношении женщин.

Ключевые слова: права человека, насилия в отношении женщин, теневая пандемия, рост домашнего насилия, профилактика насилия, искоренение насилия в отношении женщин.

Насилие в отношении женщин и девочек, ущемление или ограничение их прав и свобод в его различных формах приобрело в мире глобальные масштабы и глубину, которые угрожают безопасности общества и личности, являются одним из самых широко распространенных проблем прав человека. В Декларации об искоренении насилия в отношении женщин, принятой 20 декабря 1993 года отмечается: «насилие в отношении женщин является одним из препятствий на пути достижения равенства, развития и мира», «нарушением прав человека и основных свобод женщин, а также препятствует или не позволяет им пользоваться этими правами и свободами», «проявлением исторически сложившегося неравного соотношения сил между мужчинами и женщинами, которое привело к доминированию над женщинами и дискриминации в отношении женщин со стороны мужчин, а также препятствует всестороннему улучшению положения женщин», «возрастает и затрагивает всех женщин, независимо от имущественного и социального положения, а также уровня культуры» и имеет постоянный и эндемический характер [1]. По данным официальной статистики 35% женщин во всем мире испытали физическое и / или сексуальное насилие. В некоторых странах этот показатель достигает 70%. Более 700 миллионов женщин, живущих сегодня, были выданы замуж будучи еще детьми. Из них 250 миллионов — были выданы замуж до 15 лет. Около 120 миллионов девочек испытали принудительный половой контакт. Около 70% всех жертв торговли людьми, зарегистрированных по всему миру, составляют женщины и девочки [2]. Кризис COVID-19 еще более усугубил это положение. По новым данным в период пандемии, положение только ухудшается. На фоне пандемии наблюдается рост домашнего насилия по всему миру. В двенадцати странах, отслеживаемых ООН, число случаев насилия в отношении женщин и девочек увеличилось с 2019 по 2020 год на 83 процента [3]. В первые месяцы пандемии количество звонков на «телефоны доверия» в странах Европейского союза увеличилось в среднем на 60 процентов. По данным европейского подразделения ВОЗ в апреле 2020 года число звонков от женщин, жалующихся на насилие со стороны половых партнеров, по сравнению с апрелем 2019 года возросло на 60%. С марта по май количество звонков на Всероссийский телефон доверия для женщин, пострадавших от домашнего насилия, увеличилось на 74%. В Перу количество звонков на «горячую линию» для жертв сексуального насилия в 2020 году почти удвоилось по сравнению с 2019 годом. В Таиланде число клиентов кризисных отделений при больницах для пострадавших от семейно-бытового насилия в апреле 2020 года более чем вдвое превысило показатель за тот же период предыдущего года [3]. В Узбекистане только за период с 10 апреля по 21 мая 2020 года было зарегистрировано 830 обращений со всех регионов республики [5]. За 10 месяцев

2021 года охранные ордера получили более 8 430 женщин, в т.ч. 62 несовершеннолетние девушки, 2103 – молодые девушки в возрасте от 18 до 30 лет и 6 266 – женщины старше 30 лет. 7605 из зафиксированных случаев насилия в отношении женщин совершены в их семьях – это более 90 процентов [6].

Данные, приведенные в новом докладе структуры «ООН-женщины» «Оценка последствий теневого пандемии: насилие в отношении женщин во время COVID-19» (2021), показывают, что жертвы насилия в 1,3 раза чаще страдали от повышенного психического и эмоционального стресса. Каждая четвертая женщина чувствует себя дома в меньшей безопасности, чем раньше. 40 процентов опрошенных заявили, что после начала COVID-19 они чувствуют себя менее безопасно, гуляя в одиночестве. Примерно 3 из 5 женщин заявили об участившихся случаях сексуального домогательства в общественных местах [7].

Исполнительный директор Структуры «ООН-женщины» Сима Бахус заявила, что пандемия COVID-19, приведшая к изоляции, способствовала усугублению второй, теневого пандемии – пандемии насилия в отношении женщин и девочек. «Насилие в отношении женщин – это глобальный кризис нашего времени, который приводит к тяжелым последствиям на фоне других кризисов. Конфликты, стихийные бедствия, связанные с климатом, отсутствие продовольственной безопасности и нарушения прав человека – все это оборачивается тем, что женщины и девочки живут с ощущением опасности даже в своих домах, районах или общинах» [7].

В своем видеопослании Генеральный секретарь ООН Антониу Гутерриш по случаю Международного дня борьбы за ликвидацию насилия в отношении женщин и девочек (24 ноября 2021 года) отметил, что согласно результатам обследования в 13 странах, почти половина всех женщин сообщили, что они или их знакомые женщины стали сталкиваться с гендерным насилием во время пандемии. Почти четверть женщин сообщили, что конфликты в семье стали более частыми [8]. Он призвал все правительства «включить положения о предотвращении насилия в отношении женщин и возмещении ущерба, причиненного в результате такого насилия, в свои национальные планы борьбы с коронавирусом в качестве одной из основных частей» [9] и «обеспечить мир дома — прекратить любое насилие» [3].

Более 140 стран поддержали этот призыв Генерального секретаря. В 149 странах было принято порядка 800 конкретных мер, большинство из которых касалось предоставления жилья, юридической помощи и других услуг и видов поддержки [3]. 65 тысяч женщин, пострадавших от насилия, получили помощь. 84 новых закона были приняты в различных странах, чтобы защитить женщин от насилия [10]. В 2020 году в Узбекистане принято 15 нормативно-правовых актов, направленных на обеспечение гендерного равенства, защите прав и свобод, законных интересов женщин, социальной поддержки и предотвращение в отношении них притеснений и насилия. Для снижения уровня притеснения и насилия в отношении женщин в районах и городах успешно действуют 197 реабилитационные центры-шелтеры, выдаются охранные ордера жертвам насилия, работают «Телефоны доверия», в каждом трудовом коллективе созданы консультативные советы по вопросам обеспечения гендерного равенства. А с 2020 года проводится национальный конкурс «Активист за гендерное равенство» [11].

Однако несмотря на широкое распространение гендерного насилия это «часто остается незамеченным, замалчивается в связи со стигмой, стыдом, страхом перед преступниками и перед системой правосудия, которая не работает для женщин» [12]. Поэтому реальная статистика не соответствует действительности. Многие женщины боятся признать, что подвергались насилию. Они боятся осуждения и травли не только общества, но и близких людей. Исследования показывают, что существует большое количество ситуаций, когда женщина просто не имеет возможности сказать нет: когда она в состоянии алкогольного опьянения, находится в атмосфере постоянного насилия (в случае домашнего насилия или токсичных отношений с партнёром), когда наблюдается серьёзный дисбаланс власти в отношениях сторон [13], когда насильник располагает властью и влиянием, а женщина находится в уязвимой

позиции. Очень распространенным является также перекалывание вины на жертву. Чтобы жертвы их не выдавали (или же не сопротивлялись акту насилия), абьюзеры могут использовать шантаж, угрожать отобрать имущество, ребенка, лишиться средств к существованию, опозорить на работе или понизить зарплату. Американская исследовательница Дженнифер Фрейд пишет, что преступники могут заглушить пострадавших и избежать ответственности тремя способами: отрицать вину, атаковать жертву своим авторитетом или взять роль жертвы на себя. Иначе такую модель поведения называют DARVO (Deny, Attack, and Reverse Victim and Offender, с англ. — Отрицание, Нападение и Превращение Насильника в Жертву) [14]. С целью содействия принятию срочных мер для мобилизации политической воли и действий по реформированию законов и политик, улучшению положения женщин, прекращению всех форм насилия в отношении женщин и девочек к 2030 году Европейский Союз и Организация Объединенных Наций выступили с инициативой «Луч света» (Spotlight Initiative). В течение 2020 года благодаря инициативе «Луч света» по искоренению насилия в отношении женщин и девочек удалось добиться заметных результатов в 25 странах. На 22 процента увеличилось число случаев судебного преследования нарушителей, была оказана помощь примерно 650 тыс. женщин и девочек. Около 900 тыс. мужчин и мальчиков, в том числе традиционные лидеры, руководители религиозных организаций, мужчины-таксисты и молодые геймеры, были привлечены в качестве добровольных помощников к поиску решений [15].

8 декабря 2020 года официально стартовала региональная программа инициативы ЕС-ООН Spotlight («Луч света») для Центральной Азии и Афганистана с целью укрепления усилий по прекращению сексуального и гендерного насилия в отношении женщин и девочек. Конечной целью программы является создание среды, в которой существует нулевая терпимость к сексуальному и гендерному насилию и вредным практикам, чему будут способствовать национальные заинтересованные стороны и около 35 миллионов женщин и девочек в пяти странах Центральной Азии и Афганистане [15]. Инициатива «Луч света» в Узбекистане будет внедряться с 2020 по 2023 год и будет сосредоточена на устранении коренных причин насилия в отношении женщин и девочек с помощью мульти-секторального подхода, ориентированного на поддержку переживших насилие. Инициатива будет осуществляться совместно, включая «ООН-женщины», ПРООН, ЮНФПА и ЮНИСЕФ в партнерстве с правительством, гражданским обществом, средствами массовой информации и религиозными организациями.

Другим крупнейшим мероприятием мирового уровня по ускорению темпов достижения гендерного равенства, расширению прав и возможностей женщин стал Форум «Поколение равенства», состоявшийся с 30 июня по 2 июля 2021 года под совместным председательством Франции и Мексики по инициативе структуры «ООН-женщины». В целях его поддержки было объявлено о порядка 1000 конкретных масштабных обязательств, собрана беспрецедентная сумма в размере 40 миллиардов долларов для достижения прогресса в борьбе с гендерным неравенством и дискриминацией [16]. В марте 2021 года Узбекистан присоединился к Коалиции действий против гендерного насилия, которая была создана в рамках Форума «Поколение равенства».

В 2019 году были приняты законы «О гарантиях равных прав и возможностей для женщин и мужчин» и «О защите женщин от притеснения и насилия» и организована проверка нормативных документов на соответствие этим законам. Одним из главных целей «Стратегии по достижению гендерного равенства в Республике Узбекистан в 2020т – 2030 годах» значится ликвидация всех форм насилия и притеснения по отношению к женщинам, формирование эффективных организационно-правовых механизмов профилактики, выявления и устранения насилия в отношении женщин.

Обеспечение равенства полов требует активной борьбы со всеми формами насилия в отношении женщин и девочек, создать им благоприятные условия для участия в принятии политических, общественных и экономических решений, предоставить равные права на

экономические и природные ресурсы, владение землей и другую недвижимость, наследство и финансовые услуги. Чтобы предотвратить насилие и дискриминацию женщин и девочек во всех сферах жизни необходимо, одновременно с принятием и практическим воплощением в жизнь принятых законов разрушить гендерные стереотипы, поменять взгляды, чтобы насилие не считалось нормой, а действия виновных не получали оправдания.

Использованная литература:

1. Декларация об искоренении насилия в отношении женщин https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/violence.shtml

2. Вопросы и ответы: Инициатива ЕС-ООН по борьбе с насилием в отношении женщин и девочек <https://cherta.media/story/voprosy-i-otvety-initsiativa-es-oon-po-borbe-s-nasiliem-v-otnoshenii-zhenshhin-i-devochek/>

3. Антониу Гутерриш: Глобальная модель для борьбы с насилием в отношении женщин. <https://echo.msk.ru/blog/echomsk/2862072-echo/>

4. Женские итоги «ковидного» года: неоплачиваемый труд, увольнения и рост домашнего насилия. <https://www.forbes.ru/forbes-woman/415171-zhenskie-itogi-kovidnogo-goda-neoplachivaemyy-trud-uvolneniya-i-rost-domashnego>

5. Пандемия домашнего насилия: как бороться с жестокостью в семье. <https://uz.sputniknews.ru/20200601/Pandemiya-domashnego-nasiliya-kak-borotsya-s-zhestokostyu-v-seme-14261044.html>

6. Узбекистан: от обязательств к действиям — искоренение насилия в отношении женщин в Узбекистане. https://uza.uz/ru/posts/uzbekistan-ot-obyazatelstv-k-deystviyam-iskorenenie-nasiliya-v-otnoshenii-zhenschin-v-uzbekistane_195473

7. ООН: Во время пандемии многие женщины оказались в изоляции во власти склонных к насилию партнеров https://forbes.kz/news/2021/11/25/newsid_264053

8. Видео послание генерального секретаря по случаю международного дня борьбы за ликвидацию насилия в отношении женщин и девочек. <https://news.myseldon.com/ru/news/index/262588355>

9. Генсек ООН заявил о вспышке насилия в семьях в условиях карантина <https://tass.ru/obschestvo/8168229>

10. Антониу Гутерриш: «Путь к решению мировых проблем — мультилатерализм». <https://ru.euronews.com/2021/06/28/antonio-guterres>

11. Состоялся официальный запуск региональной программы в рамках глобальной инициативы «Spotlight Initiative». <https://uzdaily.uz/ru/post/57618>

12. Пандемия привела к всплеску случаев бытового насилия в отношении женщин. <https://foxtime.ru/pandemiya-privela-k-vsplesku-sluchaev-bytovogo-nasiliya-v-otnoshenii-zhenshhin>

13. #metoo: Почему жертвы насилия так долго молчат. <https://umnaja.ru/metoo-pochemu-zhertvy-nasiliya-tak-dolgo-molchat/>

14. Виктимблейминг: почему абьюзеры уходят от ответственности, а жертвы молчат. <https://postnews.ru/a/17161>

15. Антониу Гутерриш: Глобальная модель для борьбы с насилием в отношении женщин. <https://echo.msk.ru/blog/echomsk/2862072-echo/>

16. Флагманская инициатива ЕС-ООН Spotlight запущена для Центральной Азии и Афганистана. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/90066/node/90066_ru

17. Форум «Поколение равенства»: историческое феминистское мероприятие мирового уровня (30 июня – 2 июля 2021г.). <https://www.diplomatie.gouv.fr/ru/politique-etrangere/feministskayadiplomatiya/forum-generation-egalite/article/forum-generation-egalit>

ШАРАФУДДИН АЛИ ЯЗДИЙНИНГ “ЗАФАРНОМА” АСАРИДА ТЕМУРИЙ МАЛИКАЛАР ҲАҚИДАГИ МАЪЛУМОТЛАР ВА АЁЛЛАРГА МУНОСАБАТ

Ўлжаева Шоҳистахон Мамажоновна

тарих фанлари доктори,
Тошкент ирригация ва кишлок хўжалигини
механизациялаш муҳандислари институти
Миллий тадқиқот университети
“Гуманитар фанлар” кафедраси мудир

Аннотация: Шарафуддин Али Яздийнинг “Зафарнома” асарида Темурий маликалар ҳақидаги маълумотлар талайгина. Биз ушбу манба орқали ўша даврда яшаб ўтган Темурий маликалар ва бошқа лидер аёлларнинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва маънавий ҳаётидаги ўрнини билиб олишимиз мумкин. Бу мақолада Амир Темур даврида яшаб ўтган Темурий ва бошқа маликалар, жамиятда эркаклар ва аёллар муносабати, уларга бўлган муносабат, аёлларнинг ижтимоий-иқтисодий, маънавий-маърифий ҳаётдаги ўрни, бунёдкорлик фаолиятлари ва бошқалар таҳлил қилинган.

Тадқиқот жараёнида ўқувчиларга маълум бўлмаган кўплаб Темурий маликалар ҳақида маълумотлар келтириб ўтилади ва уларга бўлган муносабат таҳлил қилинади. Бунга сабаб Амир Темур даврида ислом маданияти кучли бўлганлигидадир. Амир Темур ва Темурийлар даврида шарқона одоб-ахлоқ устувор бўлиб улар аёлларга бўлган муносабатларда ҳам яққол кўриниб туради. Совет даврида тарихда давлат ва жамиятда аёлларнинг ўрни йўқлиги ҳақидаги тадқиқотлар бугун маънавий эскирган ва уларни қайта ўрганиб чиқиш муҳим аҳамият касб этади.

Калит сўзлар: Шарафуддин Али Яздий, “Зафарнома”, Амир Темур, малика, Темурийлар.

Аннотация: Произведение Шарафуддина Али Язди «Зафарнома» содержит много сведений о тимуридских принцессах. Благодаря этому источнику мы можем узнать место тимуридских принцесс и других женщин-лидеров, живших в то время, в их общественно-политической, экономической и духовной жизни. В данной статье анализируются Темуридские и другие принцессы, жившие в период правления Амира Темура, отношение мужчин и женщин в обществе, отношение к ним, роль женщин в социально-экономической, духовно-просветительской жизни, творческой деятельности и другое.

В ходе исследования дается информация о многих неизвестных тимуридских принцессах и анализируется отношение к ним. Это связано с развитием исламской культурой во времена правления Амира Темура. В период Амира Темура и Темуридов преобладала восточная культура, что проявлялось в их отношении к женщинам. Исследования в истории советской эпохи об отсутствии роли женщины в государстве и обществе в настоящее время духовно устарели, и важно пересмотреть их с исторической точки зрения.

Ключевые слова: Шарафуддин Али Язди, «Зафарнома», Амир Темур, принцесса, Темуриды.

Annotation: Sharafuddin Ali Yazdi's “Zafarnoma” contains a lot of information about the Timurid princesses. Through this source we can learn the place of the Timurid princesses and other women leaders who lived at that time in their socio-political, economic and spiritual lives. This article analyzes Temur and other princesses who lived during the reign of Amir Temur, the attitude of men and women in society, attitudes towards them, the role of women in socio-economic, spiritual and enlightenment life, creative activities and more.

In the course of the research, information about many unknown Timurid princesses is given and the attitude towards them is analyzed. This is due to the development of Islamic culture during the reign of Amir Temur. During the reigns of Amir Temur and the Temurids, Eastern morality

prevailed and was evident in their treatment of women. Research on the lack of a place for women in state and society in Soviet-era history is now spiritually obsolete, and a retrospective study of them is important.

Keywords: Sharafuddin Ali Yazdi, “Zafarnoma”, Amir Temur, princess, Temurids.

Муаммонинг ўрганилиши: Амир Темур ва Темурийлар даври манбаларида Темурий маликалар ҳақидаги маълумотлар мавжуд[1], аммо улар алоҳида илмий тадқиқот сифатида таҳлил этилмаган.

Долзарблиги: Шарафуддин Али Яздийнинг “Зафарнома” асарида кўплаб бизга номаълум бўлган маликалар ҳақида маълумотлар учрайдики, уларни тадқиқ этиш ҳам долзарб аҳамият касб этади

Шарафуддин Али Яздийнинг “Зафарнома” асарида Темурийлар даврида яшаб ўтган кўплаб маликалар ва бошқа маликалар ҳақида маълумотлар мавжуд. Хусусан, Тармаширинхоннинг хотини Ўрда хотун[2], амир Кайхусравнинг кизи Руқия хоника (Жаҳонгир Мирзонинг аёли) [3], Бахт Малик оғо[4], Қозон султоннинг кизи Тағой Туркон хотун[5], Ўлжой Туркон оғо[6], Сароймулкхоним[7], Баён Сулдузнинг кизи Улус оғо[8], Хизр Ясурийнинг кизи Ислом оғо[9], Туман оғо[10] (Туман оғонинг онаси Орзу Малик оғо)[11], Хонзода номи билан машҳур бўлган Севинбека (1374 йил Хонзода Бегим иззат-икром билан Самарқандга келтирилган ва Жаҳонгир Мирзога никоҳлаб берилган)[12], Чўлпон мулк оғо Тарихчи Шарафуддин Апи Яздий 1403 йил воқеаларини тасвирлар экан, Чўлпон Мулк Оғо номини бир неча ўринда тилга олиб ўтади[13].

“Зафарнома”да Амир Темурнинг суюкли хотини Дилшод оғо, Умаршайх Мирзонинг хотинлари Севинч Қутлуқ оғо, Бек оғо, Малик оғо[14], Шохрух Мирзонинг аёллари Гавҳаршодбегим[15], Маликат оғо[16], Искандар Мирзонинг аёли Бекиси Султон бегим[17] ва бошқа маликаларнинг ижтимоий тадбирларда иштироки, Амир Темурнинг уларни эъзозлаб ҳурмат-иззатини жойига қўйгани ҳақида тўхтаб ўтилади.

“Зафарнома”да бошқа оғолардан Муаййидбекнинг аёли Ширинбек оғо турур[18], Тармаширинхоннинг кизи Севинч Қутлуқ оғоким,[19] Амир Ҳусайннинг собиқ хотинлари Дилшод оғо[20] Одил Малик[21] ва бошқа маликаларнинг номлари ҳам зикр этиб ўтилади.

“Зафарнома”да Амир Темурнинг ўз онаси Такина хотун[22]га бўлган муносабати алоҳида тилга олинади. Тегина Моҳбегим (тахминан 1318, Бухоро —1353, ҳозирги Шаҳрисабз) — Амир Темурнинг онаси. Амир Муҳаммад Тарағайнинг хотини. Ўрта аср манбалари, хусусан, Фасиҳ Ҳавофийнинг «Мужмали Фасиҳий» асарида келтирилишича, Такина хотун Бухоро уламоларининг пешвоси мавлоно Садр аш-Шариъа Убайдуллоҳал-Бухорий ибн Тож аш-Шариъа Маҳмуд ибн Аҳмад ал-Маҳбубий ал-Бухорийнинг кизи бўлган. Соҳибқирон Амир Темур кейинчалик онаси ва отаси дафн этилган Кешдаги оилавий хилхона устида мухташам макбара қурдирган. Амир Темур катта ўғли Жаҳонгир Мирзо 20 ёшида вафот этгач (1376), уни ота-онасининг қабри ёнида дафн этган. Соҳибқирон онаси хотирасига атаб, Кешда машҳур Оксаройни бунёд эттирган ва Бухородаги Чашмаи Айюб макбарасини таъмирлатган.

“Зафарнома”да Амир Темурнинг ўғай онаси Қадок хотунни ҳам ҳурматлаб дафн этиши[23] туғишган онаси Қутлуғ Туркон оғо[24]нинг ижтимоий ҳаётдани фаол ўрни, ўз даврида кўплаб қурилишларни амалга оширгани, кўплаб савоб ишлари эслатиб ўтилган: “Анвоъи хайр андин воқиб бўлуб эрди ва мадрасалар ва хонақоҳлар йасаб, мискину фақирлар анинг хайротидин кеча-кундуз файз топар эрдилар, ул тақи жаннати аъло сори борди ва анинг қабрини шаҳзода Қусам ибн ал-Аббоснинг мазорига яқин қаздилар ва қўйдилар[25].

“Зафарнома”да Амир Темурнинг қизлари Султон бахт бегим[26], Ака беги хоним ҳақида ҳам маълумотлар учрайди. Амир Темур Ака бегини жуда яхши кўрган. Унинг асли исми “Тағайшоҳ отликқим, ани севгон жихатидин Ака Беги дер эдилар”[27], - деб ёзилади манбада.

Амир Темурнинг аёли Сароймулкхоним Бибихоним номи билан машҳур бўлган ва Амир

Темур салтанатида катта обрў ва мавқега эга бўлган. У Амир Темурнинг маслаҳатчиси ва ёрдамчиси эди. Жуда кўп оғир вазиятларда Бибихоним Амир Темурни қўллаб турган. Ҳатто Амир Темурнинг Миср султонлари билан олиб борилган дипломатик муносабатларида ҳам иштирок этиб Миср ҳукмдорига хат ёзиб сулҳ тузишни сўраган. Амир Темурнинг юришдалик пайтида у давлат бошқарувида фаол иштирок этган ва ишларнинг тўғри юритилиши устидан назорат ўрнатиб турган. У ўз даврида олиб борилган ислохотларда фаол иштирок этган. Кенг бунёдкорлик ишларини олиб борган. Ўз ҳисобидан Бибихоним мадрасасини қурдирган. Мадраса битгач, унда 1000 нафар талаба билим олар эди. Мадрасада бутун Шарқ давлатларидан, Эрону Турондан ёшлар келиб олий маълумотга эга бўлар эдилар. Сароймулкхоним ўша даврдаги илмий муҳитни шакллантиришда ва ривожлантиришда ҳам катта рол ўйнаган буюк маликадир. У бир қатор темурий шахзодалар, жумладан Мирзо Улуғбекни ҳам ёшлигидан тарбиялаган. Биз унинг тарихдаги ролини таҳлил қилар эканмиз, унинг Темурийлар давлатчилиги тарихидаги катта роли ва ўрнини эътироф этамиз.

Амир Темурнинг аёлларга бўлган муносабати Шарафуддин Али Яздий тасвирлар экан «хотунлари тахтларда ўлтуруб, бошларида олтун буқтоқ лаъл ва гавҳар била мурассаъ ва зарбофт тўнлар кийиб, анвоъи тажаммул била ўлтуруб турурлар, хазрат кўруб шоду хуррам буллуб андин чиқар эрди[28]-дея бир неча бор таъкидлаб ўтган.

Амир Темурнинг Темурий маликаларга атаб боғлар қурганлиги ҳақида ҳам маълумотлар учрайди. Биз ҳозир «Зафарнома»даги маълумотлар билан чекаланамиз. Чунки Амир Темурнинг аёлларга атаб қурган иморатлари анча кўп бўлиб улар алоҳида тадқиқотларни талаб этади.

«Туман оғоқим, Мусабекнинг қизи эрди, шарият тариқаси билан никоҳида кийурди. Ва хазратнинг хотири шарифида кечтиким, бу хотун учун бир ери солгай. Ҳукм эттиким, Самарқанднинг кун ботар сорисида фалак буружининг ададича ўн икки боғ солдилар ва барчани бир қилдилар. Ва бир боғ ичида бир кўшки солди ва бу боғнинг оти «Боғи давоздах бурж» бўлди[29],-дейилади «Зафарнома»да.

Шарафуддин Али Яздий Амир Темурнинг энг гўзал боғларидан бири Боғи Дилкушо малика Тўкал Хонимга атаб қурилгани ҳақида қуйидагиларни таъкидлаб ўтган: «Конибилнинг бир ёнида боғи тарҳ солсунлар!» Бас, ҳунармандлар ва муҳандислар соат ихтиёр қилиб, йахши соатда ҳукм йўсуни била боғнинг тарҳига машғул бўлдилар. Мураббаъ тарҳи солдиларким, ҳар ёни минг беш юз қари эрди ва ҳар бир томида бир дарвоза қўйдилар ва олий тоқилар боғладилар ва кошин/била зебу зийнат бердилар. Ва ҳар буржида бир кабутархона кошинкорлик йасадилар. Ва боғ ичида ҳар турлук мевалиқ йағочлар тикдилар. Ва майдонлар ва гулистонлар тарҳ қилиб, майдонларнинг теграларида терак йағочлар тарҳ била тикдилар. Ғоят такаллуфидин ани Дилкушойи от қўйдилар. Ва анинг ичида бир кўшки солди, уч тоқ била. Ул тамом бўлгондин сўнг ул боғни Тўкал Хонимким, Хизр Хожахоннинг қизи эрди ва Соҳибқирон анинг учун киши йибариб эрди, боғни анга номзод қилдиким, ҳар қачон келса, бу боғни анга бергай[30].

Амир Темур юришлардан қайтганда ёки салтанатнинг турли ҳудудларида Темурий шахзода ва маликаларни кутиб олиб, уларга катта зиёфатлар, кўнгил очар томошлара уюштириб турган.

Айниқса Амир Темурнинг ғалаба билан Самарқандга кириб келиши жуда катта тантана билан кутиб олинган ва Темурий маликалар бу тадбирларни ташкиллаштиришда бош-қош бўлганлар. Юришдан сўнг «Шаҳар эли ойин боғлаб, ҳар ажойиб ва ғаройибким, шаҳарда ва оламда бор эрди, анда зоҳир бўлуб эрди. Ва йахши созандалар ва хонандалар ҳар ерда туруб, саз чалиб, нағма ўқуб, соҳибқироннинг келгонидин шодмонлик қилур эрдилар. Соҳибқирон аввал авлиёларнинг мазорларига тавоф қилди ва фуқаро ва масокинларга қўб садақалар берди. Тавофдин сўнг келиб давлат тахтида ўлтурди ва тўй тартибиға машғул бўлуб... мурассаъа оқ уйлар тикиб ва шомиёна чодирлар уруб ўлтурди. Соҳибжама мол соқийлир олтун пиёлалар эликларига олиб, «нушбод» ва «хушбод» уни кўкка чиқти. Ва муғаннийлар арғанун ва уд ва конун ва (қўбуз ва) ҳар турлук соз чалмакка машғул бўлдилар[31]-дейилади

«Зафарнома»да.

Амир Темур сафари даврида баъзан шахзода ва маликалар Самарқандда ва бошқа шаҳарларда ҳам туриб Амир Темурнинг буйруғини кутиб турганлар. «Мазондарон вилояти барча мусаххар бўлгондин сўнг соҳибқирон фатҳ номалар биттуруб, йахши бўлак билан ўғлонларига йибарди. Ва ўғли амирзода Шохрух билан набиралариким, амирзода Халил ва амирзода Рустам ва Султон Хусайнким, ҳазратнинг қизидин эрди ва мирзо Мироншоҳнинг қизини ва маҳди аъло Сарой Мулк хоним ва Туман оғо ва ўзга оғоларни келтурғали киши йибарди. Ва муҳаррам ойида, тарих етти юз тўқсон бешда (1392, ноябр-декабр) Журжон вилоятида Шосмон мавзеида бир иморати олий солдурди... Ва ҳазрат соҳибқирон ғояти муҳаббатидин аларға ўтрув келиб, бир-бирига етиб кўруштилар ва ўғлон-ушоқларининг кўзлари муборак жамолидин ёруқ бўлди. Оғолар ва шахзодалар садақалар бошидин эврулуб, фақир мискинга бердилар ва келтургон пешкашларини тортилар. Ва андин кўчуб Шосмонға бордилар ва айшу-ишрат асбоби барча муҳайё эрди, фароғат била ўлтурдилар»-дея Амир Темур ўз аҳли оиласи учун алоҳида олий иморат курганлиги[32] «Зафарнома»да келтириб ўтилган.

Шарафуддин Али Яздий «Қизил Мир Али Уйрот ва Пир Али ва Жаҳонгир олампадох даргоҳида келиб, давлат мулозиматқа мушарраф бўлдилар. Ва ҳар ердаким, даруға ва кутвол бор эрди, барча келиб бандалиқ камарини белларига боғладилар. Ҳазрат соҳибқирон ҳар бирини бир навъ иноят ва шафқат қилиб сўрди. Барчаға зарбофт тўнлар била олтув камарлар берди ва аларнинг ўғлонлари била хотунларига қумошлар ва олтув ва жавоҳир иноят қилди, то ўғлонлариға қаралғайлар ва қизлариға жаҳиз йасағайлар»[33]-деб нафақат ўзига қарам беклар, саркардалар, дўстлари, амирлари, балки уларнинг аҳли оиласини ҳам ҳурмат-иззатини жойига қўйганлиги ҳақида ҳам ёзиб қолдирган.

Олинган натижалар: Тадқиқот жараёнида ўқувчиларга маълум бўлмаган кўплаб Темурий маликалар ҳақида маълумотлар тўпланди ва аёлларнинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, маънавий-маърифий ҳаётдаги ўрни, уларга Темурийларнинг муносабати очиб берилди.

Хулоса. Умуман олганда, нафақат Шарафуддин Али Яздий, балки Темурийлар даврига оида барча манбалардаги маликалар ва бошқа аёллар тарихи чуқур ўрганилишга муҳтож. Совет даврида тарихда аёлларнинг ўрни йўқлиги, уларнинг ҳуқуқлари камситилгани ҳақидаги қарашлар нотўғри эканлиги ойдинлашади ва тарихимизда аёллар эъзозланиб келингани аён бўлади. Бу муносабатларга Амир Темур даврида шаклланган шарқоно одоб-ахлоқ, оила муносабатлари, эр-хотиннинг ўрни ва роли, умуман ислом маданияти, унинг асосида шаклланган Ренессанс пойдевор бўлиб хизмат қилган.

References:

- [1] Гияс ад-Дин Али. Дневник похода Тимура в Индию / Пер. с перс., предисл. и примеч. А.А. Семенова. – М.: Наука, 1958. – 205 с.; Низомиддин Шомий. Зафарнома / Форс тилидан ўғирувчи Юнусхон Ҳақимжонов. – Тошкент: Ўзбекистон, 1996. – 527 б.; Шарафуддин Али Яздий. Зафарнома / Сўзбоши, табдил, изоҳлар ва кўрсаткичлар муаллифлари Ашраф Аҳмад, Ҳайдарбек Бобобеков. – Тошкент: Шарқ, 1997. – 384 б.; [1] Ибн Арабшоҳ. Ажоиб ал-мақдур фи тарихи Таймур / Сўз боши, араб тилидан таржима ва изоҳлар муаллифи У. Уватов. 2 жилдди. – Тошкент: Мехнат, 1992; Темур тузуклари / Форсчадан Алихон Соғуний ва Ҳабибулло Кароматов таржимаси. Сўзбоши ва изоҳлар, умумий таҳрир академик Б.Аҳмедовники. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1996. – 382 б.; Фасих Аҳмад ибн Джалалалдин Мухаммад ал-Хавафи. Муджмали Фасихи (Фасихов свод) / Пер. с. перс., комментарии и указатели Д.Ю.Юсуповой. – Ташкент: Фан, 1980. – 346 с; Бобур Заҳириддин Мухаммад. Бобурнома. – Тошкент: Юлдузча, 1989. – 368 б. ва бошқалар (Giyas ad – Din Ali. Timur's diary in Indiyu - М.: Nauka, 1958. - 205 p.; Nizamiddin Shamiy. Zafarnoma / Translator from Persian Yunuskhon Hakimjanov. - Tashkent: Uzbekistan, 1996. - 527 p; Sharafuddin Ali Yazdiy. Zafarnoma / Foreword, conversion, comments and indicators by Ashraf Ahmad, Haydarbek Bobobekov. - Tashkent: Sharq, 1997. - 384 p.; [1] Ibn Arabshoh. Ajoib al-maqdur fi tarikhi Taymur / Foreword,

translation from Arabic and commentary by U. Uvatov. 2 vols. - Tashkent: Mehnat, 1992; Temur tuzuklari / Translated from Persian by Alikhon Soguniy and Habibullo Karomatov. Foreword and comments, general edition by academician B.Akhmedov. - Tashkent: Literature and Art, 1996. - 382 p. ; Fasih Ahmad ibn Djalaladdin Muhammad al-Khawafi. Mudjmal Fasixi (Fasixov svod) / Per. s. pers., D.Yu.Yusupova. - Tashkent: Fan, 1980. - 346 p. ; Bobur Zahiriddin Muhammad. Boburnoma. - Tashkent: Yulduzcha, 1989. - 368 p; Uljaeva Sh. Some Topical Issues of Ensuring Gender Equality in Science during the Construction of a New Uzbekistan. International Journal of Modern Agriculture, 2021. 10(2), 3928 – 3934; Uljaeva Sh., Nazarov Kh., Inagamova G.T., Gafurova G.G., Baxtiyorov L.X. “Diplomatic protocol ceremonies in the gardens of Amir Temur”, International Journal of Aquatic Sciences, 2021.- Pp.1510-1518; Uljaeva Shohistaon Excerpt from the history of diplomatic relations of Amir Temur (on the example of Khorezm and the Golden Horde) // Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation; 32(3) ISSN 2651-4451 | e-ISSN 2651-446X. -Pp. 46340-4635 and others).

- [2] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)P. 42.
- [3] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy) P. 54.
- [4] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy) -P. 80.
- [5] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy) P. 54.
- [6] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)- P. 26.
- [7] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)P. 54.
- [8] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)P. 54.
- [9] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 54.
- [10] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 85
- [11] Шарафуддин али Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 48.
- [12] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 75.
- [13] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 172.
- [14] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 163.
- [15] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 165.
- [16] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-Б. 188.
- [17] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-Б. 190.
- [18] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-Б. 48.
- [19] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 66.
- [20] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P.66.
- [21] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P.
- [22] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)P. 11.
- [23] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 127.
- [24] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)P. 77.
- [25] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 97.
- [26] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 127.
- [27] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 92.
- [28] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 127.
- [29] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 86.
- [30] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 190.
- [31] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 186.
- [32] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P. 146.
- [33] Шарафуддин Али Яздий... (Sharafuddin Ali Yazdiy)-P.162.

GÜNÜMÜZDE KADIN SORUNU ÜZERİNE

Doç. Dr. Tamara ÖLÇEKÇİ

Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı

Kadınların eşitliği konusu ülkelerde, toplumlarda, sivil toplum kuruluşlarında, eğitim kuruluşlarında ve diğer müesseselerde sıklıkta ele alınmaktadır. Bu elbette sevindirici bir çalışma ve mücadeledir. Özbekistan bu anlamda iyi bir örnek sergilemektedir.

Merkezi Asya devletlerinde kadınlara, bilhassa “ana”ya karşı sevgi ve saygının ön planda olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Anne demek evin “Kut”u demektir. Çocuk doğuran, büyüten, ocağı tütüren ve erkeğin destekçisi annedir. Türklerin sanat ve edebiyatında anne sembolünün yaygın ve ayrı bir yeri vardır. Büyüklere ve anneye saygının, Türk milletlerini başka milletlerden ayıran en büyük özelliği desek yanılmış olmayız. Fakat anneye saygı ile birlikte belirtilmesi gereken, aynı kadının bir eş ve çalışan bir birey olarak toplumun hassas terazisinde aynı derecede yerine alamamasıdır.

Asırlardır dünyaya hakim olan ve yöneten erkek egemenliğinin, kadınların birçok alanda eşitliğini açık olmasa da gizlice istemediği bellidir. Kadın haklarının ancak yirminci yüzyılın başlarında verilmiş olmasının ardından aradan geçen zamana rağmen halen birçok konuda verilmesi gereken mücadele kadınları beklemektedir. Kadınların, haklarını korumakla birlikte önlerine çıkan engelleri yıkma konusunda çalışmayı sürdürmesi gerekmektedir. Hele de kamu ve diğer kurum ve kuruluşlarda erkeklerin egemenliği halen mevcuttur. Yönetici kadrolarda kadınların azlığı ne yazık ki tüm dünyada görülmektedir. Kadınların yönetmesini hafife alma, bezdirme, usandırma ve ayrımcılık kadın meselelerinden sadece birisidir. Değnilmesi gereken diğer bir husus, neredeyse tüm toplumlarda kadınlara uygulanan taciz ve şiddettir. Kadınlara yönelik mobbing¹, şiddet, taciz ve diğerleri çözülmesi gereken sorunlar arasında olmaya devam etmektedir. Kadına yönelik şiddet ve taciz iş hayatında baskın olmakla birlikte ev yaşamında da ekonomik, psikolojik, fiziksel saldırılar yaygın şiddet türüdür. Fiziksel şiddet, sağlıksız koşullarda yaşamaya mecbur bırakmak, dayak, kadının bedenine zarar vermektir.

Bu kapsamda devletin desteği ve kadınları koruyan kanunlar, tedbirler, uygulamalar yararlı olacak inancındayım. Kadın konusunda toplum bilincinin basın aracılığıyla artırılmasının da şart olduğu kanaatindeyim.

Aydın, girişken, çalışan kadının topluma kattığı değer ölçülemez olduğunun altını çizmekte yarar vardır. Kadın çalışma hayatında daha çok yer almalıdır. Eğitimli kadın aynı zamanda eğitim verebilen annedir. Gelecek nesillerin kadınların elinde olduğunu bir an aklımızdan çıkarmamalıyız. İlk eğitimini çocuk annesinden alır. Bundan dolayı dikkat çekmek istediğim ikinci bir husus da, annelerin çocuklarına sadece anne, kardeş ve yakınlarına değil tüm kadınlara saygılı olmayı öğretmesidir. Eğer çocuklarımıza kadına saygıyı evde ve küçük yaşlarda aşılarsa, sağlam bir empati ve bilgi temelini oluşturmayı başarırırsak dünya da değişir görüşümdedir.

---

¹ Mobbing kelimesi İngilizce kökenli bir kelimedir ve Mobbing kelimesinin anlamı Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde aşağıdaki şekildedir; bezdiri; isim İş yerlerinde, okullarda vb. topluluklar içinde belirli bir kişiyi hedef alıp, çalışmalarını sistemli bir biçimde engelleyip huzursuz olmasına yol açarak yıldırma, dışlama, gözden düşürme.

**PROTECTION OF THE RIGHTS, FREEDOMS AND LEGITIMATE INTERESTS OF
WOMAN FROM OPPRESSION AND VIOLENCE**

**ХОТИН-ҚИЗЛАРНИНГ ҲУҚУҚЛАРИ, ЭРКИНЛИКЛАРИ ҲАМДА ҚОНУНИЙ
МАНФААТЛАРИНИНГ ТАЗЙИҚ ВА ЗЎРАВОНЛИКДАН ҲИМОЯ ҚИЛИНИШИ**

**ЗАЩИТА ПРАВ, СВОБОД И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ ЖЕНЩИН ОТ
ПРИТЕСНЕНИЯ И НАСИЛИЯ**

Shakhnoza Kayumova Kakhramon qizi

Istanbul Aydın University

3rd year Political Science and International

Relations student Istanbul, Turkey

shaylaakay@gmail.com

Abstract: Attaining equality between women and men and eliminating all forms of discrimination against women are fundamental human rights and United Nations values. Women around the world nevertheless regularly suffer violations of their human rights throughout their lives, and realizing women's human rights has not always been a priority. The publication's goal is to provide a fundamental understanding of women's human rights as a whole, but it should not be regarded exhaustive due to the wide range of issues that are relevant to women's human rights.

Keywords: Human rights, Woman's human rights, Freedom, Violence, International Law, Global commitments, United Nations, Violence against woman, Declaration

Full text

I. Protection of the human rights of women under international law

Since the founding of the United Nations, equality between men and women has been among the most fundamental guarantees of human rights. Adopted in 1945, the Charter of the United Nations sets out as one of its goals "to reaffirm faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, [and] in the equal rights of men and women". Furthermore, Article 1 of the Charter stipulates that one of the purposes of the United Nations is to promote respect for human rights and fundamental freedoms "without distinction as to race, sex, language or religion". This prohibition of discrimination based on sex is repeated in its Articles 13 (mandate of the General Assembly) and 55 (promotion of universal human rights). In 1948, the Universal Declaration of Human Rights was adopted. It, too, proclaimed the equal entitlements of women and men to the rights contained in it, "without distinction of any kind, such as ... sex, ..." In drafting the Declaration, there was considerable discussion about the use of the term "all men" rather than a gender-neutral term. The Declaration was eventually adopted using the terms "all human beings" and "everyone" in order to leave no doubt that the Universal Declaration was intended for everyone, men and women alike.

II. Women's rights under human rights universal protection Promote gender equality is a requirement to fulfill women's rights. According to Jessica Spector (2006): "a society that keeps women economically marginalized through education deprivation and job discrimination ensures a ready pool of women who will be vulnerable" (p. 20). This vulnerability comes from a model of patriarchal society (SPECTOR, 2006, p. 2), and affects women's lives in every aspect.

As a policy to promote gender equality, in 1946, the UN Economic and Social Council (ECOSOC) established the Commission on the Status of Women (CSW). The Commission meets annually to define and elaborate UN policies related to gender issues (TRUE, 2010, p.112). In addition, this Commission is responsible to create annual reports and also to formulate recommendations to the ECOSOC regarding emergency cases, which demand immediate actions. It is important to highlight the role of this UN Commission in the promoting the norm of nondiscrimination against

women: The commission's legal mandate, its efforts to develop the norm of nondiscrimination, to acquire a constituency, and to influence that constituency to observe the norm are discussed. The commission had a limited legal mandate to promote nondiscrimination; however, it has contributed significantly to the political process of legitimating the norm by calling for 1975 to be designated as International Women's Year and a UN World Conference as the focal point for that year. As a result, national governments and international organizations have begun to alter laws and practices that discriminate against women. Because the norm has not yet achieved wide acceptance throughout the world, the author advocates the continued existence of the commission and makes several recommendations on the commission's future efforts to promote wider observance of the norm. (GALEY, 1979, p. 275). Among the Conferences held since the Commission's creation, it is important to mention the results of the Fourth World Conference on Women, held in Beijing in 1995. The Conference created the Beijing Action Plan, composed of twelve strategies and two mega-strategies to achieve gender equality. The Commission is responsible to follow its implementation. 189 countries adopted the Action Plan unanimously. (TRUE, 2010, p. 115). The Plan is an agenda for women empowerment and is considered the key global policy document on the issue. It sets strategies, objectives and actions in 12 critical areas of concern: women and poverty; education and training of women; women and health; violence against women; women and armed conflict; women and the economy; women in power and decision-making; institutional mechanism for the advancement of women; human rights of women; women and the media; women and the environment; the girl-child. (GALEY, 1979, p. 274). The adherence of member States to these policies is a challenge, but is not a harder task than the actual implementation. The Commission annual meetings are fundamental to maintain the agenda updated, to constant monitor the Beijing Action Plan enforcement, and to formulate evaluative reports regarding national measures. Besides the creation of the CSW, the universal system also has multilateral human rights treaties, such as the Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women (CEDAW), the main international document on gender equality. As Guggenheim points out, since the establishment of the CSW, in 1946, the UN has passed "numerous resolutions on women's right" (GUGGENHEIM, 1977, p. 239). The most significant, being the Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women (CEDAW): [...] which was endorsed by the unanimous vote of 111 states, and which encompasses a broad range of rights in political, economic, educational, social and cultural matters. Moreover, many of these rights, such as the right to vote and to hold political office, the right to equal employment opportunity, and to equal pay for equal work, the right to equal opportunity in education, as well as rights involving nationality, and freedom of choice in marriage, are also embodied in conventions, some of which have been ratified by a substantial number of states. (GUGGENHEIM, 1977, p. 239). The resolution n.34/180 from the UN's General Assembly created the treaty. The convention counts with the Optional Protocol to the Convention, adopted by the UN General Assembly on October 6, 1999.

The Protocol's goal is to monitor the Convention, enforcing the right to petition when a violation of a right protected by the Convention occurs (RAMOS, 2016, p. 184). Before the proposal of the Optional Protocol, the Convention counted with a proceeding to prepare periodic reports as a monitoring mechanism (GALEY, 1979, p. 274). States also recognize the competence of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women to receive and consider communications from individuals or groups, under its jurisdiction, and from victims of any violation of the rights established by the Convention (RAMOS, 2016, p. 184). For the Convention: The term "discrimination against women" shall mean any distinction, exclusion or restriction made on the basis of sex which has the effect or purpose of impairing or nullifying the recognition, enjoyment or exercise by women, irrespective of their marital status, on a basis of equality of men and women, of human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural, civil or any other field. With this definition, all signatory States assume the commitment to eradicate gender discrimination, in the public and private spheres. On the article 2 of the Convention, States should "take all appropriate measures to eliminate discrimination against women by any person,

organization or enterprise.” To us, it is clear that women’s equality should apply to particular relationships also, and not only to the relation between women and State. (GUGGENHEIM, 1977, p. 243). The Convention’s obligations reflect a changing on sociocultural patterns regarding women’s discrimination and inferiority. This is fundamental because discriminatory practices come from historical patriarchal conceptions, which permeates social relations. According to article 5, State members’ need: To modify the social and cultural patterns of conduct of men and women, with a view to achieving the elimination of prejudices and customary and all other practices which are based on the idea of the inferiority or the superiority of either of the sexes or on stereotyped roles for men and women. (EVATT, 1991, p. 439). The Convention also expressed on article 10 the importance of appropriated policies to guarantee equality between men and women at the educational level. The member States shall promote:

(a) the same conditions for career and vocational guidance, for access to studies and for the achievement of diplomas in educational establishments of all categories in rural as well as in urban areas; this equality shall be ensured in pre-school, general, technical, professional and higher technical education, as well as in all types of vocational training;

(b) Access to the same curricula, the same examinations, teaching staff with qualifications of the same standard and school premises and equipment of the same quality;

(c) the elimination of any stereotyped concept of the roles of men and women at all levels and in all forms of education by encouraging coeducation and other types of education which will help to achieve this aim and, in particular, by the revision of textbooks and school programs and the adaptation of teaching methods;

(d) the same opportunities to benefit from scholarships and other study grants;

(e) the same opportunities for access to programs of continuing education, including adult and functional literacy programs, particularly those aimed at reducing, at the earliest possible time, any gap in education existing between men and women;

(f) the reduction of female student drop-out rates and the organization of programs for girls and women who have left school prematurely;

(g) the same Opportunities to participate actively in sports and physical education;

(h) Access to specific educational information to help to ensure the health and well-being of families, including information and advice on family planning. (EVATT, 1991, p. 437).

These measures should also be applied to employment (article 11), to health care (article 12), and to all other aspects of economic and social life (article 13).

All these articles intended the elaboration of political steps by member States to eliminate gender discrimination. It reinforces the importance of a dialogue between national and international law, in order to guarantee a broad protection of human rights at each level. The mechanics of implementing the Convention require, as stated Elizabeth Evatt (1991, p. 437), States do review their laws and policies “in order to prepare their reports for CEDAW”.

III. Five things world leaders can do right now to advance gender equality

1. LEVEL THE LAW.

Governments have the legislative power to remedy gender discrimination enshrined in laws, but often, that power is squandered. Equal protection under the law matters. It affects whether adolescent girls get to attend school instead of their own weddings. It determines whether a woman can open a bank account or start a business, inherit property or simply move from beyond the walls of her home. It determines whether you can kill a girl or woman with impunity. (Yes, you read that right). Is your government among those that legally restricts a woman from having the same choice of jobs as men? Does it designate men as the legal head of the household? Or, is your government among those that recently repealed laws legally obligating women to obey their husbands, as the Democratic Republic of Congo did recently? Does your country legally condone violence against women, or is it among the good company of France and São Tomé and Príncipe in toughening penalties for domestic violence? Last March UN Women and a group of partners launched an effort to fast-track the repeal or revision of discriminatory laws in 100 countries by 2023. Join

them and implement good, fair, just laws for all your people.

2. **GIRLS AND WOMEN COUNT, SO MAKE SURE YOU COUNT THEM.** You collect data about your citizens. You do this to understand their lives, foresee demographic challenges, and provide them essential services. But chances are your data picture is incomplete and unbalanced. In countries around the world, important data about the economic, political, and social contributions of girls and women is incomplete or missing. Even their very existence often goes undocumented. While you may not think this is pressing, poor data can result in faulty decision-making, underutilized investment, and discriminatory policies. It's time to deliver on the commitments your country made to improving gaps in gender statistics when it adopted the Beijing Platform for Action in 1995, the Agreed Conclusions and Political Declarations of the Commission on the Status of Women, and the Sustainable Development Summit in 2015. This is not an impossible ask. Ghana, Kenya, Colombia, Sierra Leone, the Philippines, the UK, have all adopted the Inclusive Data Charter a development of the Global Partnership for Sustainable Development Data outlining specific steps governments can take to improve the quality, quantity, financing, and availability of inclusive data. Join these countries, invest in civil registration systems, hold statisticians accountable, and collect the vital information you need to measure SDG indicators (UN Women estimates only 22 percent of these are produced regularly worldwide). The benefits of inclusive data collection are documented. In one long term study by gender data champion, Data2X, birth registration in Indonesia was positively correlated with increased immunization rates and levels of schooling, and negatively correlated with early marriage, youth child-bearing, and adverse health outcomes. Every country in the world can improve gender equality. Be a leader – when you receive data that tells a negative story, use it anyway and turn a troubling trend into a story of change.

3. ELEVATE HER.

There are women in every country ready and qualified to serve, inform, and improve their governments. Actively search them out and clear a path to power. Do not confine them to what you believe to be “women's issues” (what are those, anyway?).

Women in positions of authority tend to resolve national crises without resorting to violence, advocate for inclusive social benefits, and create longer lasting peace-processes. Research also suggests that gender balance in politics promotes gender balance in the workforce, which in turn could double your GDP growth by 2025. Reflect on the role of women in your work and the future prosperity of your country. Are there women in your cabinet and among your senior advisors? Are women populated in decision-making platforms that influence government policy, programs and budgets? The longevity and efficacy of your work depends on it. Research from the International Peace Institute lays this out clearly: Women bring new perspectives to negotiations, and those perspectives make negotiations more likely to reach agreements. Give women a seat at the table, listen to them, and feel the tangible benefit of granting them equality.

4. END GENDER-BASED VIOLENCE.

You are not doing enough. Make the safety of girls and women a top priority. One in three girls and women experience sexual or physical violence in their lifetime. In every country. In every income bracket. For example, today, 650 millions girls are married off as children, and 200 millions experience female genital mutilation in practicing countries. Violence against women is as serious a cause of death and incapacity among women of reproductive age as cancer, and a greater cause of ill health than traffic accidents and malaria combined. This violence denies half your population humanity, safety and dignity. It is among the most pervasive and persistent of any human rights violation. That is more than good enough reason to act. But, in case you need further convincing, it is also true that violence causes real and measurable economic loss. Harassment and violence can happen anywhere, and as long as women fear for their safety, economies suffer. The economic case is clear, but this is a matter of universal human rights. Violence undermines social cohesion, peace, health, security, economic opportunity, and most importantly the dignity and safety of half your people. Enforce legal protections and justice for survivors of gender-based violence, ensure equitable access to financial assets, engage men and boys in the prevention of

violence, and be a leader fighting the scourge of harmful gender norms.

5. PAY FOR PARITY.

As the UN Secretary-General said last year, “There is a cost to everything. But the biggest cost is to do nothing.” Gender inequality is one of the greatest barriers to human security, peace and development. Think about your priorities for human development and economic opportunity in your country and region – do you really believe you can get there without investing in the rights and potential of half your population? The expert consensus says otherwise: Funding programs that ensure girls and women have access to essential SDG services like education, healthcare, and justice raises makes their lives better and improves the prospects for long-term stability. Right now, girls and women aren't equal anywhere. We won't stop until they are equal everywhere. World leaders, you can make that happen.

References

1. Evatt, Elizabeth. Eliminating discrimination against women: the impact of the UN Convention. Melbourne University Law Review, 1991
2. Galey, Margaret E. Promoting nondiscrimination against women: the UN Commission on the Status of Women. International Studies Quarterly, v. 23, n. 2, jun. 1979.
3. Guggenheim, Malvina H. The implementation of Human Rights by the UN Commission on the Status of Women: a brief coment. 1977, 12 Tex. Int'l L. J. Disponivel em: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/tlj12&div=22&id=&page=>. Acesso em: 2018.
4. Spector, Jessica. Prostitution and pornography: philosophical debate about the sex industry. Stanford: Stanford University Press, 2006.
5. Interview 054 (Sharifa) Sharifa is a psydonome

ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА ГЕНДЕР ИДЕНТИКЛИК МУАММОСИ

Алимухамедова Нодира Ядгаровна

старший преподаватель “ТИИИМСХ” НИУ

Ташкент, Узбекистан

n.alimuxamedova@tiiame.uz

Аннотация. Мақола идентиклик каби кўп ўлчовли ижтимоий ҳодисанинг гендер ва миллий жиҳатларини таҳлил қилишга бағишланган. Гендер идентиклик муаммоси ижтимоий ва маданий стереотиплар призмаси орқали кўриб чиқилган бўлиб, ижтимоий муносабатларда гендер идентиклигининг шаклланишида эркаклар ва аёлларга нисбатан жамият яратадиган маданий ва ижтимоий меъёрлар, муносабатлар, талаблар ва кутилаётган хатти-ҳаракатлари аҳамияти кўрсатилган.

Калит сўзлар: глобаллашув, миллий идентиклик, гендер идентиклик, идентификация, миллий гендер маданияти, жинс.

Аннотация. Статья посвящена анализу гендерного и национального аспекта такого многомерного социального феномена как идентичность. Проблема гендерной идентичности рассматривается через призму социальных и культурных стереотипов, подчеркивая значение культурных и социальных норм, установок, требований и ожидаемых форм поведения, которые общество формирует по отношению к мужчинам и женщинам в формировании гендерной идентичности в социальных отношениях.

Ключевые слова: глобализация, национальная идентичность, гендерная идентичность, идентификация, национальная гендерная культура, пол.

Annotation The article is devoted to the analysis of the gender and national aspects of such a multidimensional social phenomenon as identity. The problem of gender identity is considered through the prism of social and cultural stereotypes, emphasizing the importance of cultural and social norms, attitudes, requirements and expected forms of behavior that society forms in relation to men and women in the formation of gender identity in social relations.

Key words: globalization, national identity, gender identity, identification, national gender culture, gender.

Жамиятнинг ижтимоий тузилишини шакллантириш жараёнлари, шахслараро ва гуруҳлараро муносабатлар, ижтимоий хулқ-атвор, кадриятлар тизимининг шаклланиши, инсонлар ва ижтимоий гуруҳларнинг хулқ-атвор меъёрлари ва ижтимоий муносабат асослари бевосита идентиклик билан узвий равишда боғлиқ. Тўфон тезлигида ўзгариб бораётган воқеълик билан юзма-юз қолган инсон учун кимлигини англаш – ўзлигини англаши ва қайси кадриятларга юз тутиши масаласи глобаллашув даврида долзарб масалага айланиб бормоқда. Миллат ўз маданияти – урф одатлари, анъаналари, моддий ва маънавий кадриятлар тизимига эга ижтимоий гуруҳ сифатида инсонга, бир томондан, дунёнинг яхлитлигини аниқроқ англашга, бошқа томондан, унинг “мен”и шаклланишига ёрдам беради. Америкалик психолог А. Маслоу ўз-ўзини англаш инсон табиати ва фалсафанинг ёки инсон табиатини ўрганадиган ҳар қандай фаннинг “ажралмас шарт” эканлигини таъкидлаган эди[1]. Инсонда ўз-ўзини англаш, ўзини бошқалардан фарқлаш, ўзи ким эканлигини тушуниш, насл-насабини билишга бўлган эҳтиёж доим мавжуд бўлган. Ушбу эҳтиёж индивид учун асосий ҳисобланади, ўзини муайян маданият билан идентификация қилиш инсон менталигини, унинг ҳаётий кадриятларини белгилайди.

Идентиклик муаммоси кўпқиррали муаммолар қаторидан бўлиб, глобаллашув жараёнлари инсон борлиғи моҳиятининг асосларини долзарблаштириб, глобал идентиклик масаласини кун тартибига олиб чиқар экан, нафақат ҳар бир инсон ва ҳар бир маданият учун айнанлик ва фарқлилик нуктаи назаридан муҳим бўлган “Биз киммиз?”, “Бизнинг бошқалардан фарқимиз нима?” саволлари, балки “Инсон нима?” деган, инсон борлиғи билан боғлиқ энг чуқур метафизик савол ушбу масаланинг якуний асоси сифатида энг муҳим масалага айланган. Идентиклик (идентификация) (инглиз тили (identity), лотинча (identus) – айнанлик, мансублик, ўхшашлик) атамаси – шахс томонидан ўзининг қайси социал гуруҳга мансублиги ҳамда шу социал гуруҳ доирасида ижтимоий, иқтисодий, маънавий, маиший, ахлоқий стереотипларга амал қилинишидир[2]. Инсон учун ўз идентиклигини аниқлаш, шакллантириш ва мукаммаллаштириб бориш барча даврдларда муҳим босқич бўлган. Индивид ижтимоийлашув жараёнида ўзини бошқалар билан қиёслаш орқали ўз “Мен”ини шакллантиради ва мустаҳкамлайди, ўзи мансуб бўлган этномиллий жамоа маданий анъаналари, кадриятлари, одатларини ўзлаштириш орқали ўз хулқ-атвори, кадриятлар тизимини шакллантиради. Идентиклик мураккаб ташкилий тузилмага эга бўлиб, унинг барча тузилмавий элементлари бир-бири билан узвий боғлиқликда намоён бўлади ва ижтимоий-маданий ҳамда психологик функцияларни бажаради. Идентиклик – ўз-ўзини сақлаш натижаси бўлса, идентификация механизм, доимий танлаш жараёни, меъёрлар, муносабатлар ва анъаналарни қабул қилишдир.

Эрик Эриксон идентикликни “одам томонидан ўзининг “Мен”ининг яхлит қиёфасини турли хил ижтимоий алоқалар бирлигида қабул қилишга асосланган узлуксиз ўз-ўзини англаш ҳисси”[3] сифатида талқин этади. Зигмунд Фрейд томонидан идентиклик атамасини тушунча сифатида биринчи бор қўлланган ва ушбу тушунча ортида олим этник идентикликни назарда тутган эди[4]. “Идентиклик – миллий, этник, касбий, ҳудудий, диний-конфессионал, гендер ва бошқа турларга бўлиниб, ушбу турлар ўз қамровидаги инсонларни иқтисодий, сиёсий, маиший, маънавий, маданий, ментал жиҳатдан ҳаёт тарзида маълум стереотиплар ҳосил қилиши, фикрлаш, хулқ-атвор, психологик ҳолатлар ўхшашлиги натижасида ижтимоий гуруҳ ёки қатламларни яратиш билан характерлидир”[5]. Ўзгариб бораётган

маданий жараёнлар идентификация тамойилларини мукаммалаштириб, янгилаб боради. Маданият янги ижодий, кўпинча виртуал хусусиятларга эга бўлиб, доимий ўз-ўзини билиш, идентификация қилиш ва ўзини намоён қилиш жараёнлари ўз-ўзини англашнинг пластик, ҳаракатчан ва мослашувчан чегаралари доирасида ўзини ва атрофдаги воқеликни ижодий ўзгартириш заруриятини келтириб чиқаради. Ушбу ўзгаришлар инсонни замонавий, чексиз ўзгаришлар дунёсида ҳаракат қилиш имконини берувчи барқарор, бузилмас позицияларга ўтишга мажбур қилади.

Бугунги кунда ижтимоий муносабатларда гендер идентиклигининг шаклланишига катта эътибор қаратилмоқда. Мамлакатимизда ҳам гендер масалалари давлат сиёсатининг марказий масалалари қаторидан жой олган. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев 2020 йил 23 сентябрь Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ) Бош Ассамблеясининг 75-юбилей сессиясида сўзлаган нутқида гендер масаласи алоҳида аҳамият касб этди. Давлатимиз раҳбари ўз нутқида “биз учун гендер тенглик сиёсати устувор масалага айланди. Хотин-қизларнинг давлат бошқарувидаги ўрни тобора кучаймоқда. Янги Парламентимизда аёл депутатлар сони икки баробарга кўпайди”, деб мамлакатимизда хотин-қизлар сиёсати бўйича амалга оширилаётган ишларни назарда тутди”[6]. Мумтоз фалсафадаги инсон моҳиятига “умумий ёндашув”дан фарқли ўлароқ, замонавий ижтимоий-гуманитар фанлардаги гендер ёндашуви барча фарқларни, шу жумладан классик фалсафада инсон мавжудлигининг атрибутив белгиси ҳисобланган – жинсни ҳам ижтимоий конструкция, деб ҳисобламоқда. “Гендер” атамаси эркаклар ва аёлларга нисбатан жамият яратадиган маданий ва ижтимоий меъёрлари, муносабатлари, талаблари ва кутилаётган хатти-ҳаракатлари мажмуини англатади. “Гендер” – бу ижтимоий жинс бўлиб, ижтимоий амалиёт билан узвий равишда боғлиқдир. Хулқ-атвор меъёр ва қоидалари жамиятда мавжуд бўлиб, улар асосида муайян жинсий роллар бажарилиши талаб этилади, шунинг учун жамиятда “аёл” киму “эркак” кимлиги ҳақида маълум бир ғоялар пайдо бўла бошлайди.

Замонавий илм-фанда “гендер” – бу ижтимоий тасаввурлар тўплами, табиатан берилган, мустаҳкам воқеълик эмас. Нью-Йорк университети профессори А. Харрис гендер инсоннинг ўз қиёфаси, жинси ҳақидаги сунъий равишда тузилган “зарурий тасаввур” сифатида кўриб чиқишни таклиф қилди, чунки “гендерга, шахвонийлик ёки жинсий танловга асосланган ҳар қандай идентиклик ҳар доим маълум бир тарихий ва маданий жиҳатдан юкланган контекстда пайдо бўлади ва бу жинснинг ички тажрибасининг бир қисмига айланади”[7] деб таъкидлайди. Хўп, шартли равишда гендер фарқларга сунъий, маданий “зарурий тасаввур” деб қарайлик. Бироқ гендер идентиклик инсоннинг индивидуал борлиғида, унинг онгида, психикасида ўз тимсолини топади. Гендер идентиклик феномени – бу жинсий диморфизм ҳақидаги жамиятнинг идеал ғоялар тўплами, шахсий онга хулқ-атвор меъёрларини етказувчи, кўрсатмалар, фикрлаш, ҳис қилиш ва ўз-ўзини идрок этиш образлари йиғиндиси ва шахс жинси ва ёш хусусиятларига асосланган холда бу ҳодисанинг моддий ташувчидир.

Бундай ёндашув ушбу муаммони тушунишни тубдан ўзгартириши ва инсон субъективлигининг тубдан янги тушунчалар орқали талқин этиш ва аниқлаш усуллари шаклланишига олиб келиши табиийдир. Шу билан бирга гендер муаммолари маънавий ва жисмоний орасидаги муносабатлар, субъективлик, ҳокимият ва бошқалар ҳақидаги саволларни замонавий фалсафада шакллантириш билан бевосита боғлиқдир. Замонавий фалсафада субъективлик ва субъектнинг идентиклиги муаммоси марказий муаммолардан бирига айланганлиги сабабли, цивилизациялашган жамиятларда сўнгги йилларда илмий таҳлил мавзуси сифатида гендер идентификацияси тобора кўпроқ эътиборни жалб қилаётгани табиийдир, чунки бу соҳа ўзида замонамизнинг энг муҳим муаммоларини жамланган. Умумий ва хусусий, шахс ва жамият, имконият ва воқеълик, интуиция ва рационаллик, эътиқод ва ақл, эркак ва аёл – замонавий фалсафада ушбу қарама-қаршиликлар танқид мавзусига айланмоқда, уларга нисбатан янги фалсафий фикрлаш услуби шаклланмоқда. Асосийси, бинар қарама-қаршиликлар бартараф этилишига ҳаракат қилинмоқда. Идентикликнинг табиий тури ҳисобланган гендер идентиклигининг табиий, доимий ва мутлақлиги шубҳа

остига олиниши, умуман олганда идентиклик инқирозининг энг муҳим жиҳатидир.

Жинсий фарқлар муаммоси антик давр мутафаккирларидан тортиб то янги давр файласуфларининг диққат марказида бўлган. Инсон субъективлиги муаммоси фалсафий фикрлаш мантигида унинг етакчи қарама-қаршилиги, яъни ақл ва тананинг бинар қарама-қаршилиги сифатида пайдо бўлади, унда ақл бир қатор ижобий хусусиятлар билан боғлиқ бўлиб, унинг ташувчиси эркак (маънавият, онг, рационаллик, фаолият) ва тана – аёллик билан боғлиқ бир қатор салбий хусусиятлар (шаҳвонийлик, онгсиз, мантиқсизлик, пассивлик)да намоён бўлган. Эркак субъект ва аёл объект бўлган бинар қарама-қаршиликлар мантиғи умуман патриархал метафизиканинг асосидир. Антик фалсафадаги Афина мактаби номоёндалари орасида радикал патриархал қарашлари билан Афлотун ажралиб туради. Унинг фикрича аёл субъект сифатида ўз жисмини фақат ҳиссиётларга берилиб бошқаради, унинг ҳиссиётлари ақлга бўйсунмайди, аёлларга фалсафий билимлар умуман ётдир. Шунинг учун Афлотун фақат эркак субъект – “доно эр”ни тан олади, унинг жисми ақлига бўйсунди, унга тартибсизлик, тасоддиф хос эмас[8]. Патриархал маданиятда шахснинг у ёки бу жинсга биологик мансублиги унинг ижтимоий тақдирини белгилашда ҳал қилувчи омил бўлиб, гендер идентиклик параметрлари шахс “табиатининг моҳияти”ни ифодалайди, деб ҳисобланган. Шу тариқа патриархал дунгёда аёллар ижтимоий соҳадаги фаол шахс мавқеи ва шунга мос равишда ўз тажрибасини объективлаштириш ва воқеликка ўз муносабатини билдириш имкониятига эга бўлмаган. Натижада, эркак “универсал субъект” мавқеини эгаллаган, яъни у “умуман одам” сифатида ҳаракат қила бошлайди, аёл эса маълум бир киши ёки “эркакнинг (одамнинг) ҳамроҳи, ёрдамчиси” сифатида қабул қилинган.

Замонавий фалсафада бу муаммо фаллоцентризм деб аталади. Фаллоцентризм (тилдаги гендер асимметрияси ёки тилнинг андроцентризи) – бу турли хил жинсдаги шахсларнинг тилда ифодаланишидаги тенгсизлик бўлиб, бу атама феминистлар ҳамда постмодернистлар томонидан тилни танқид қилиниши натижасида вужудга келган. Ушбу атама постмодернизмнинг етакчи вакили, француз олими Ж.Деррида томонидан киритилган. Постмодернизм фалсафаси, ўз навбатида, икки минг йиллик фалсафий меросни “деконструкция” қилиш билан шуғулланиб, Ғарб рационалигининг асосий категорияларини шартли ва сунъийлиги, “зўравонлик” табиати эгаллигини исботлашга уринди. Шу жумладан фаллоцентризм — фалсафадаги модернистик анъанага хос бўлган эркакнинг аёлдан устунлиги ва аёл феноменини маданиятлар хилма-хиллигидан сиқиб чиқарилганлигини исботлайди. XX аср фалсафа тарихида гендер муаммосини қайта кўриб чиқиш билан Р. Барт, Ж. Бодрийяр, Ф. Гваттари, Ж. Делез, Ж. Деррида, Ж.Ф. Лиотар, М. Фуколар шуғулланган. Улар замонавий маданиятлардаги фаллоцентристик тартибни танқид қилдилар. Постмодернизмдаги тана ва хохиш-истак концепциялари феминизм фалсафасининг асосий тушунчаси — аёл субъективлиги тушунчасини талқин қилишда феминистик методологиянинг ривожланишига катта таъсир кўрсатди. М. Фуко шахсни идентиклиги маданият орқали шаклланишини [9], гендер ижтимоий конструкция эканини, у инсоннинг индивидуал биологик хусусиятларига боғлиқ эмаслигини ва гендер идентиклиги қатъий белгиланган маънога эга эмаслигини, контекст ва маданият билан тартибга солинишини таъкидлади.

Замонавий маданиятда “жинс” мазмун-моҳиятининг ўзгариши жараёнида ҳужжатдаги исм, фамилия кетма-кетлиги билан ифодаланадиган ҳодиса, яъни белги сифатида тушунилади; “ҳақиқий” жинсни аниқлаш учун уни коррекциялаш, тақлид қилиш кифоя қилади, яъни танада ва/ёки жисмоний амалиётда тегишли белгиларга эга бўлиш; “ҳақиқий” маънода тушунилан жинс “маданий меъёрдан четга чиқмасликдир”; анъанавий нуқтаи назардан “биологик” ва “ижтимоий” ўртасидаги зиддият сифатида тушунилан гендер идентиклик инқирози сифатида намоён бўлмоқда; - гендер идентиклигининг инқирозининг ўзи ҳам, уни “енгиб ўтиш” ҳам патриархал жамиятнинг бинар тизимини сақлаб қолиш ва қўллаб-қувватлаш учун ҳокимиятнинг ўзи томонидан яратилган.

Зигмунд Фрейд диққат эътиборини гендер идентиклигига қаратган, табиий мансублик

ҳисобланмиш ушбу идентиклик бир жинсдаги ота-она билан идентификация қилиш орқали шаклланишини, унинг асосий механизми сифатида эса жинсий мойилликни кўрсатган эди. Албатта, жуда кўп асосли танқидга учраган жинсий мойиллик масаласи, яъни боланинг идентиклиги шаклланишида ота-онасига бўлган жинсий мойилликнинг етакчилиги ҳақидаги ғояси деярли исботланмаган, лекин ота-она ўз фарзандларининг гендер идентиклигининг шаклланишидаги роли жуда муҳимлигини таъкидлаш жоиздир. Бола катталар орқали маданиятдаги муайян жинсга хос бўлган хулқ-атвор стереотиплари, хусусиятларини ўзлаштиради. Агар боланинг хулқ-атвор хусусиятлари ушбу маданиятда мавжуд бўлган биологик жинсга мос келадиган гендер стереотипларига айнан бўлса, катталар уларни рағбатлантиради ва қўллаб қуватлайди. Агар бола томонидан танланган хулқ-атвор хусусиятлари ота-оналарнинг жинс хулқ-атвори ҳақидаги қарашларига зид бўлса, унда катталар кўпинча норозилигини билдирадилар. Этномиллий жамоа ўз аъзоси бўлмиш индивиднинг идентиклигини маъқуллаши, рағбатлантириши ёки қўлламаслиги, таъйиқ ўтказиши мумкин. Яъни, идентиклик ижтимоий жараёнларда, жамият ва индивид ўзаро таъсирида, ижтимоий муносабатлар томонидан қўлаб-қувватланиши ёки ўзгартирилиши натижасида шаклланади. Аммо даставвал бу жараён ижтимоийлашувнинг дастлабки агенти бўлмиш оиладан бошланади, бунда оила аъзоларининг урф-одатлар, анъаналарга собитлиги, кадриятларга бўлган муносабати ҳам аҳамиятга эга бўлади. Индивид идентиклигининг шаклланишида оиладаги муҳит, таълим-тарбия, ота-онанинг фарзанд тарбиясидаги масъулияти муҳим аҳамият касб этади. Бу борада ота-онанинг ҳуқ-атвори, хатти-ҳаракатлари бола учун ўрнатқ бўлиши керак, албатта. Бола маълум бир хулқ-атвор стереотипларини ўзлаштирар экан, ўзининг танловини мақулланишини кутади, ота-онасининг умидларини қондиришга интилади. Идентификация жараёнида интуитив тарзда отаси ёки онаси хулқ-атвор моделининг қайси бирини ўзлаштириши кераклигини фахмлайди. Агар ота-оналарнинг эркаклар ва аёлларнинг гендер хусусиятлари тўғрисидаги қарашлари анъанавий қарашларга мос келмаса ёки бугун Ғарбда тарқалаётган, легитимлашган бир жинсли оилаларда боланинг гендер танлови янада мураккаблашади. Бугунги ўзгарувчан, интернет тўрига бурканган дунёда, маънавий хавф кучайиб бораётган шароитларда илгари мустаҳкам туюлган жинсий ва гендер каби идентикликлар ҳам ўзгариб бормоқда. Энди жинс ва/ёки жинсий ориентацияни ўзгартириш имконияти қонунийлаштирилганининг, бунинг натижасида меъёр ва меъёр эмас, биологик ва маданий, табиий ва ижтимоий каби бир қатор тушунчалар ва категориялар турли маънолар касб этиши мумкинлигини гувоҳи бўлмоқдамиз.

Миллат ва гендер икки ўзаро боғлиқ ижтимоий-маданий ҳодиса, икки идентификация маркери бўлиб, уларнинг мазмуни асосан маълум бир жамиятнинг ижтимоий онгига киритилган маънавий кадриятларга боғлиқ. Шу нуқтаи назардан “Миллий гендер маданияти” гендер идентиклиги шаклланишида муҳим ролб ўйнайди. Миллий гендер маданиятининг мавжудлиги ва ривожланишининг асосий омили сифатида миллий гендернинг аксиологик жиҳати, эркак ва аёлнинг тарихий танловини ретроспектив таҳлил қилмасдан мумкин эмас ижтимоий аҳамиятга эга бўлган моделлар ва амалий самарадорлик. “Миллий гендер маданияти” тушунчасининг ўзи миллатдаги мавжуд “қарашлар, тамойиллар, хулқ-атвор матрицалари ва бошқалар, жинснинг ижтимоий-маданий жиҳатларини ташкил этувчи гендер роллар, гендер муносабатлари, гендер стереотиплари, оила ва никоҳ муносабатлари ва бошқалар” назарда тутати [10]. Маданиятимизга хос бўлган кадриятлар тизими, муқаддас динимиз гендер идентиклиги шаклланишини йўналтиради. Аммо глобаллашув таъсири натижаси сифатида гендер маданиятининг миллий инқирози Ғарб кадриятларини кенг тарқалиши, эркак ва аёл идеаллари ва хулқ атвор стереотипларининг инверсияси (ўзгариб кетиши), миллатимизнинг гендер маданиятига хос асосий тасаввурлар ва тушунчаларини маъносини йўқ бўлиб кетиши, гендер идентиклигининг миллий маданий-маънавий омилларининг заифлашувига олиб келди. Миллий ва гендер идентиклик жамият функционаллиги ва ривожланишнинг энг муҳим ижтимоий-маданий детерминантларини

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

ифодалайди ва шу билан бирга шахснинг асосий хусусиятлари бўлиб, миллий ва гендер хусусиятларни ўзлаштирмай шахс шаклланишининг имкони йўқ.

Демак, идентификация глобаллашув таъсирида серкиррали, мослашувчан, нисбий, динамик, кўплиги ва тугалланмаганлиги билан характерланувчи ижтимоий ҳодиса сифатида намоён бўлмоқда. Идентикликнинг характери, кўлами, жадаллиги, кишиларни йўналтириш ва сафарбар қилиш қобилияти жамият тараққиётида ижтимоий манба бўлиб, фуқаролар идентиклигини шакллантириш давлат яхлитлиги ва жамият барқарорлигини сақлаш шартидир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Маслоу А. Мотивация и личность. //http://www.bim-bad.ru/docs/maslow_motivation_and_personality.pdf
2. Мадаева Ш.О. Идентиклик антропологияси. Тошкент, "Noshir", 2015. – Б. 41-42.
3. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. М.: Прогресс, 1996. С. 59
4. Острецов В. Фрейд и «Бнай - брит» //http://www.realisti.ru/main/nauka?id=456/2013//
5. Мадаева Ш.О. Идентиклик антропологияси. Тошкент, "Noshir", 2015. – Б. 28.
6. Мадаева Ш.О. Идентиклик антропологияси. – Тошкент: "Noshir", 2015. – Б.39.
7. К лучшему будущему для женщин и сферы труда: мнения женщин и мужчин. www.gallup.com/contact.
8. Harris A. Gender as contradiction. Psychoanalytic Dialogues. 1991. No. 1, P. 213.
9. Жеребкин С. Гендерная проблематика в философии. // Введение в гендерные исследования /Под ред. Жеребкиной И.А. – Харьков, СПб., 2001. С.60-61.
10. Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. – М., 1996.
11. Андреева Н. И. Формирование гендерной культуры в современном обществе: философско-культурологический анализ: дис. д-ра филос. наук: 09.00.13. – Ростов-на-Дону, 2005. С.56.

AYOLLAR HUQUQLARINI XALQARO-HUQUQIY HIMOYA QILISH

Nematova Nilufar Qayimovna

NavDPI Milliy g'oya, ma'naviyat
asoslari va huquq ta'limi kafedrasini o'qituvchisi

Аннотация: Ayollar huquqlarini maxsus himoya qilishga qaratilgan xalqaro va milliy huquqiy asos hamda mexanizmlar, bugungi kunda ayollar huquqlari tushunchasi vujudga kelganligini hamda bu tushuncha asosida inson huquqlarining alohida sohasi shakllanganligi.

Inson huquqlari muammosi bugungi kunda jahon hamjamiyatining eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, terrorizm, ekstremizm xurujlari kuchaygan XXI asrda bunday huquqlarni ta'minlash nafaqat alohida davlatlar uchun, balki keng xalqaro hamjamiyat uchun xam birinchi darajali vazifalarga aylanmoqda. Shu maqsadda xalqaro hujjatlar ishlab chiqilmoqda va qabul qilinmoqda, davlatlar xalkaro mexanizmlarni yaratmoqdalar. Chunki, bugun kun voqeligi davlatlar va xalqaro tashkilotlarga mazkur muammolarga yanada jiddiy yondashish lozimligini ko'rsatmoqda.

Inson huquqlari muammosi hozirgi vaqtdagi eng jiddiy muammolar qatoriga kiradi. Bunday huquqlarning universal tusga egaligi ushbu muammoni dunyodagi barcha mamlakatlar uchun ham umumiy ahamiyatga molik qilib qo'yadi, chunki inson huquqlari buzilmaydigan mamlakatning o'zini topish qiyindir. Xotin-qizlarning huquqlariga rioya qilinishi sohasida vujudga kelgan vaziyat jahon hamjamiyatini qattiq tashvishga solmoqda. Ayollarning erkaklar bilan huquqiy tengligiga erishish borasidagi muayyan yutuqlarga qaramasdan, ayollar uchun haqiqiy tenglik hali ham baribir orzuligicha qolib kelmoqda. Ular huquqlarining cheklanishi va xo'rlanishida namoyon bo'layotgan kamsitish hollari ana shundan dalolat beradi.

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

O'zbekistonda xotin-qizlarga bo'lgan munosabat, ularning huquqlari va erkinliklarini himoya qilish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan.

Prezident Shavkat Mirziyoev o'zining chiqishlarida bu masalaga doimiy ravishda e'tibor qaratib kelgan. Xususan, 2021-yil 22-fevral kuni BMTning Inson huquqlari bo'yicha 46-sessiyasidagi nutqida shunday degan edi: "Gender siyosati masalalari borasida mamlakatning ijtimoiy-siyosiy hayotida va ishbilarmonlik sohasida ayollarning rolini tubdan oshirishga qaratilgan ishlarni qat'iy davom ettiriladi".

Mamlakat qonunchiligida shaxsni kamsitadigan qoidalarga yo'l qo'yilmagan. Aksincha, barcha qonunchilik hujjatlari Konstitutsiyadagi barcha fuqarolarning bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishidan qat'iy nazar, qonun oldida tengligi haqidagi qoidalarni rivojlantiradi va aniqlashtiradi.

Ayollar huquqlari inson huquqlarining tarkibiy va ajralmas qismi hisoblanib, ayollarning jinsiy va boshqa o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olib, maxsus xalqaro va milliy hujjatlarda aks etgan huquqlari hisoblanadi. Ayollarning huquqlari bo'linmasdir va u alohida huquqlar bilan birga fuqarolik, siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy huquqlarning barchasini o'z ichiga oladi va ularni bir-biridan ajratib bo'lmaydi. Bunga BMT Nizomining 55-moddasi «s» bandida: «inson huquqlariga, kishilarning irki, jinsi, tili va dinidagi tafovutlaridan qat'iy nazar, hammaning asosiy erkinliklariga umumhurmat bilan qarash va ularga rioya qilishga ko'maklashadi» deb aytilgan qoidani misol keltirish mumkin.

1993-yil Venada bo'lib o'tgan Inson huquqlari bo'yicha butunjahon konferensiyasi o'z Deklaratsiyasi va Harakat dasturida insoniyat tarixida birinchi marta «inson, ayollar va qizlar huquqlari insonning umumiy huquqlarining ajralmas, tarkibiy va bo'linmas qismi ekanligini e'lon qildi. SHuning uchun ichki (milliy), mintaqaviy va xalqaro darajalarda siyosiy, fuqarolik, iqtisodiy, jamoatchilik va madaniy hayotda ayollarning to'liq va tengma-teng ishtirokiga erishishi, shuningdek, jinsiga qarab diskriminatsiya(kamsitish)larning barcha ko'rinishlariga barham berish xalqaro jamoatchilikning birinchi galdagi maqsadlari hisoblanadi».

Ayollarga nisbatan siyosiy, fuqarolik va iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotda milliy, mintaqaviy va xalqaro darajada, shuningdek, jins belgisi bo'yicha kamsitishning barcha shakllariga barham berish jamiyatning birinchi galdagi vazifalaridir.

Gender tengligi masalasini hal etish jamiyat uchun ayollar huquqlarini ta'minlashda muhim ahamiyatga egadir. CHunki, jamiyatning barcha sohalarida, ya'ni iqtisodda, siyosatda, ijtimoiy hayotda jamiyat barcha a'zolarining, shu jumladan, ayollarning erkaklar bilan teng imkoniyatlari ta'minlab berilmas ekan, bu jamiyatda ayollar huquqlarini ta'minlashga oid vazifalar ijobiy hal etilmoqda, deb bo'lmaydi.

Shuning uchun ham, XXI asrga kelib, xalqaro maydonda ayollar huquqlarini himoya qilish maqsadida turli xalqaro konferensiyalar o'tkazilmokda. Ularda ayollar huquqlariga oid muammolar o'rganilmoqda va ayollarning jamiyatdagi ishtirokini yanada kengroq ta'minlash hamda ularning barcha huquqlariga amal qilishga qaratilgan takliflar va tavsiyalar ishlab chiqilmokda. Ana shunday taklif va tavsiyalar asosida esa davlatlar tomonidan bajarilishi lozim bo'lgan xalqaro shartnomalar ishlab chiqilmokda va davlatlar tomonidan imzolanmoqda. Ularga 1967-yilgi «Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishlarga barham berish to'g'risidagi deklaratsiya», 1979-yilgi «Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi xalqaro konvensiya», Ayollarning siyosiy huquqlari to'g'risidagi xalqaro konvensiya, BMTning 1993-yilgi «Ayollarga nisbatan zo'rliklar va jabr-zulmlarga barham berish to'g'risida»gi Deklaratsiyasi, Xalqaro mehnat tashkiloti, YUNESKO kabi xalqaro tashkilotlarning hujjatlarini misol keltirish mumkin. Ayollar huquqlari va erkinligini xalkaro huquqiy himoya qilishga, bu ayollar muammolarini muhokama qilish va ularni hal etish maqsadida tashkil etilgan xalqaro konferensiyalar, ayollar huquqlari-ga oid xalqaro hujjatlar va ayollar huquqlarini himoya qilish bo'yicha xalqaro mexanizmlar kiradi.

Ayollar harakatlarining muhim bosqichlari:

- 1975-yil I Butunjahon Ayollar Konferensiyasi va Xalqaro Xotin-qizlar yili deb e'lon kilinishi (Mexiko, Meksika.);

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

- 1976-1985-yillar BMT tomonidan «Tenglik, Taraqqiyot, Tinchlik» shiori ostida Ayollar o'n yilligi deb e'lon qilinishi;
- 1979-yil «Xotin-qizlar huquqlari kamsitilishining barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiya»ning qabul qilinishi;
- 1980-yil II Butunjahon Ayollar konferensiyasi (Kopengagen, Daniya);
- 1985-yil III Butunjahon Ayollar konferensiyasi (Nayrobi, Keniya);
- 1995-yil Ayollar holati bo'yicha IV Butunjahon konferensiyasi (Xitoy, Pekin), Pekin deklaratsiyasi va Harakatlar platformasi;
- 1995–2004-yillar BMT Bosh Assambleyasining 49-sessiyasida «Inson huquqlari ta'limining o'n yilligi» e'lon qilinishi.

Shu bilan birga, milliy miqyosda ham ayollar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan qonunchilik tizimi shakllanmoqda. Xotin-qizlar va erkaklar teng huquqliligi Konstitutsiyamizning 18 va 46-moddalarida o'z aksini topgan. Konstitutsiyaning 18-moddasida «O'zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil hukuq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsi va ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, qonun oldida tengdirlar. Imtiyozlar faqat qonun bilan belgilanib qo'yiladi hamda ijtimoiy adolat tamoyillariga mos bo'lishi shart» deb belgilab qo'yilgan bo'lsa, 46-moddasida esa, yanada aniq va ravshan qilib, «Xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidirlar» deb, gender tengligi tamoyili mustahkamlab qo'yilgan.

Konstitutsiyaning bu normalari boshqa qonunlar va qonunosti hujjatlari bilan takomillashtirib borilmoqda. Jumladan, 3.09.2019-yildan kuchga kirgan O'zbekiston Respublikasining «Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida»gi qonunining qabul qilinishi, davlatimizda bu sohada izchil va maqsadli siyosat olib borilayotganligining isbotidir.

Yuqorida qayd etilgan ayollar huquqlarini maxsus himoya qilishga qaratilgan xalqaro va milliy huquqiy asos hamda mexanizmlar, bugungi kunda ayollar huquqlari tushunchasi vujudga kelganligini hamda bu tushuncha asosida inson huquqlarining alohida sohasi shakllanganligini ko'rsatmoqda.

Xulosa qilib aytganda, ayollar huquqlari nafaqat inson huquqlarining alohida turi sifatida ajralib chiqmoqda, balki shu bilan birga, inson huquqlarining ajralmas huquqlari sifatida bugungi kunda yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. T.:O'zbekiston,2021.
2. Дискриминация в отношении женщин: Конвенция и комитет.-Женева, ООН,1995.
- 3.Женщина.Право.Общество.Т.:1999.
4. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va O'zbekistonda inson huquqlarini himoya qilish milliy tizimi./Mualliflar jamoasi:A.Saidov, F.Bakayeva, K.Arslanova va boshq. Mas'ul muharrir A.Saidov.-T.:”O'zbekiston”, 2010.
- 5.Tansiqboyeva G. Ayollarning diskriminasiya qilinishini bartaraf etish-ularning amaldagi tengligining zaruriy sharti.\\Ayol huquqi va erkinliklari.T.Adolat.2002.
- 6.Birlashgan Millatlar Tashkilotining Nizomi va Xalqaro sud Statuti.T.2002.B.31.

АЁЛЛАРГА ЮКСАК ЭЪТИБОР-МАЪНАВИЙ КАМОЛОТ ОМИЛИ

Раззоқова Гўзал Қодировна

ЖДПИ тарих факультети катта ўқитувчиси

Маратова Гулҳаё

ЖДПИ тарих факультети II-босқич талабаси

Аннотация: Ўзбекистон халқига хос қадимги урф-одатлар, анъаналарнинг бардавомлиги, тарих ва келажак узвийлиги, асосан оилада шаклланади. Мамлакатимизда оилага, унинг жамиятдаги ўрнини мустаҳкамлашга, миллий қадриятларни авайлаб-асраб келгуси авлодларга етказишда оиланинг мавқеини кучайтиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ҳозирги кунда Ўзбекистон дунёнинг 125 давлати орасида хотин-қизлар учун қулай шароитлар яратиш ва оналикни муҳофаза қилиш борасида етакчи ўринлардан бирини эгаллаб тургани, жаҳон рейтингида мамлакатимиз ўсиб келаётган ёш авлод саломатлиги ҳақида энг кўп ғамхўрлик кўрсатаётган давлатлар ўнталигига кирганлиги ёш авлод, оналар, уларнинг жисман ва маънан, руҳан саломатлиги йўлида бизда улкан ишлар амалга оширилаётганлигидан далолат беради.

Калит сўзлар: истиклол, аёл, оила, соғлом авлод, гендер тенглиги, БМТ, Конвенция, Конституция, Президент, модернизация.

Аннотация: Древние обычаи характерные для узбекского народа, преемственность традиций, преемственность истории и будущего формируются преимущественно в семье. В нашей республике особое внимание уделяется семье, укреплению ее места в обществе, усилению роли семьи в бережном сохранении национальных ценностей и передаче их будущим поколениям. Сегодня Узбекистан занимает одно из ведущих мест в мире по созданию благоприятных условий для женщин и охране материнства среди 125 стран мира. Всё это доказывает, что мы больше стараемся за благо здорового поколения.

Ключевые слова: независимость, женщина, семья, здоровое поколение, гендерное равенство, ООН, Конвенция, Конституция, Президент, модернизация.

Annotation: The ancient traditions of the people of Uzbekistan, the continuity of traditions, the continuity of history and the future are formed mainly in the family. In our country, special attention is paid to the family, strengthening its place in society, strengthening the role of the family in carefully preserving national values and passing them on to future generations. Today, Uzbekistan is one of the leading countries in the world in terms of creating favorable conditions for women and protecting motherhood among 125 countries. , shows that we are doing great things for our mental health.

Key words: independence, woman, family, healthy generation, gender equality, UN, Convention, Constitution, President, modernization.

“Инсон”, “оила”, “аёл” тушунчаларини бир-биридан ажралган ҳолда тасаввур этиб бўлмайд. Эйнштейннинг “Инсон баҳоси у олган нарсалар билан эмас, балки берган нарсалар билан белгиланиши керак” деган фикри беихтиёр кишини мулоҳазага чорлайди. Демак, ҳар бир авлод ўзидан аввалгиларининг турмуш тарзи қандай бўлганига разм солади ёхуд ёши катталар кичикларга ҳамиша ибрат кўрсатиши, йўл-йўриқ бериши керак. Агар аждодларимиз ўтмишига назар солиб, улар ҳаётидаги айнан шу нуқтага эътиборимизни қаратсак, ҳақиқат бутун бўй-басти билан гавдаланади.

Хотин-қизларни, болаларни комиллик сари етаклаш вазифаси тарихдан маълумки, аёл устозлар зиммасида бўлган. Имом Бухорий, Термизий, фалакиёт илми билимдони Мирзо Улуғбек, дунё тиббиётига устоз бўлган Абу Али Ибн Синонинг улуғ олим бўлишларига маърифатли аёллар, мўътабар оналар сабабчи. Навоийдек шоирларни ҳам, Мирзо Бобурдек

хукмдорларни ҳам ана шундай оналар тарбия қилишган. Тарихимизда аёллар доимо қадрланиб келган [1:66].

Қомусий олим Абу Али Ибн Сино ўзининг “Тадбири манзил” асарида ўн еттита фазилят эгаси бўлган аёлни “олий мартабали аёл” деб ҳисоблаган. Булар: оқилалик, иймон-этиқодлилиқ, шарми-ҳаёли бўлиш, ор-номуслилиқ, зийрак ва фаросатлилиқ, ёқимтойлиқ, ўз эрига меҳр-муҳаббатли бўлиш, бетгачопар бўлмаслиқ, эзмалиқ қилмаслиқ, итоаткорлиқ, дили поклик, эрининг орқасидан ғийбат қилмаслиқ, покизалиқ, вазминлиқ, жиддий ва улуғворлиқ, оғир дамларда жуфтига малҳам бўлиш ва меҳрибонлиқ хислатларига эга бўлишдир [2:274].

Яқин вақтларгача оилада кузатиладиган зўравонлиқлар (оилада ҳуқуқ тартибининг бузилиши) ҳақида гапирилмасэди. Ҳозирги вақтда бутун дунёда қанчадан-қанча аёллар ўзларига яқин бўлган инсонлар (эри, қариндош-уруғлари) томонидан таҳқирланиб, хўрланиб, камситилаётганлиги ҳақида маълумотлар бор.

БМТ томонидан қабул қилинган “Хотин-қизлар ҳуқуқлари камситилишининг барча шакллариға барҳам бериш тўғрисида”ги Конвенцияси ана шундай ҳолаларни баргараф этишга йўналтирилган ҳужжатлардан биридир. Ўзбекистон 1995 йилда ушбу Конвенцияни ратификация қилган ва бизнинг юртимизда ҳам мазкур Конвенция шартларига ҳамда унинг андозасида ишлаб чиқилган бир қатор миллий ҳужжатларга амал қилинади [3:36].

Жамиятимиз маънавий жиҳатдан покланаётган, шарқона одоб ва лутф қайтадан қарор топаётган бир шароитда аёлларни эъзозлаш, уларнинг оила ва жамиятдаги нуфузини кўтариш, меҳнатини қадрлаш ва тақдирлаш, гулдек нозик кўнглини ва юксак шаънини асраб-авайлаш ҳаётимиздан алоҳида ўрин топмоқда. Зеро, бугунги аёл нафақат она, балки у ишчи, шифокор, ҳуқуқшунос, олима ҳамдир.

Истиқлол шарофати ила хотин-қизлар масалалари, яъни республикамызда аёллар аҳволини яхшилаш, уларнинг ижтимоий ҳимояланишини кучайтириш, ушбу тоифа вакилларининг жамият ривожы ва давлат бошқарувидаги фаоллигини ошириш-давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айланди.

Хусусан, 1996 йилда Биринчи Президент Ислом Каримов томонидан “Ўзбекистон Республикасида аёллар аҳволини яхшилаш тўғрисида”ги концепция, 1999 йилда “Аёлларнинг ижтимоий ҳимояланишини кучайтиришга қаратилган кўшимча чоралар тўғрисида”ги ҳамда 2004 йил 24 майда “Ўзбекистон Хотин-қизлар кўмитасининг фаолиятини қўллаб-қувватлаш бўйича кўшимча чоралар тўғрисида”ги фармонлар қабул қилинди. “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайловлар тўғрисида”ги 2003 йил 29 августда қабул қилинган қонун билан хотин-қизларга парламентда иштирок этиш учун кенг имкониятлар яратилди, яъни 30% лик квота эълон қилинди.

Мустақил Ўзбекистон инсон ҳуқуқлари, жумладан аёл ҳуқуқлари бўйича 60 га яқин халқаро ҳужжатларга кўшилди. Бундан ташқари, БМТ томонидан мазкур соҳада қабул қилинган олтита асосий халқаро шартнома иштирокчисига айланди [2:274]. 1998 йилнинг-Оила йили, 1999 йил-Аёллар йили, 2001 йил-Оналар ва болалар йили, 2016 йилнинг-Соғлом она ва бола йили деб эълон қилиниши, мазкур йилларда оилани мустаҳкамлаш, аёлларнинг жамиятдаги ўрнини кўрсатиш, соғлом, оқила хотин-қизлар авлодини вояга етказиш йўлида хайрли ишларнинг амалга оширилганлиги фикримизнинг яққол тасдиғидир.

Мамлакатимизда хотин-қизларга яратилаётган имкониятлар қонунчилигимизда қатъий мустаҳкамлаб қўйилган. Жумладан, Бош қомусимизнинг 18-моддасида: “Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, эътиқоди, ижтимоий келиб чиқиши, шахсий ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар қонун олдида тендирлар...” дейилиши, шунингдек 46-моддада “Хотин-қизлар ва эркаклар тенг ҳуқуқли” эканлигининг таъкидланиши оила аталмиш кўрғонда, жамиятимизда аёлларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари қонуний жиҳатдан қафолатланганлигини англатади [4:17].

Хабарингиз бор, ўтган 2021 йили пойтахтимиз Тошкент шаҳридаги Конгресс-холлда

8 март - Халқаро хотин-қизлар куни муносабати билан тантанали маросим ўтказилди. Ушбу байрам тадбирида мухтарам Президентимиз Шавкат Мирзиёев иштирок этиб, нутқ сўзлади ва бир гуруҳ хотин-қизларни мукофотлар билан тақдирлади. Жумладан, Президент ўз нутқида: “Аёлларимиз орасида таниқли давлат ва жамоат арбоблари, жумладан, ўнлаб сенатор ва депутатлар, вазир ва ҳокимлар, Ўзбекистон Қаҳрамонлари, академиклар, профессорлар, Ўзбекистон халқ шоирлари, Халқ ўқитувчилари, Халқ артистлари, нодавлат ташкилотларнинг фаол вакиллари борлиги барчамизни қувонтиради.

Ҳозирги вақтда мамлакатимиз бошқарув тизимида аёлларнинг улуши 33 фоизга етди. Юртимиз бўйича бир ярим мингга яқин хотин-қизлар турли даражадаги раҳбарлик лавозимларида ишламоқда. Хусусан, ташкилотчи ва ташаббускор опа-сингилларимиз 6 та туманда ҳоким вазифасида, юзлаб ҳудудларимизда ўринбосар ва маслаҳатчи лавозимларида самарали фаолият кўрсатмоқда. Йирик корхоналар, банклар ва компаниялар, тадбиркорлик субъектларини бошқармоқда”, -деб алоҳида таъкидладилар [5].

Дарҳақиқат, янгиланаётган Ўзбекистонимизда аёлларни сиёсий-ҳуқуқий, иқтисодий ва ижтимоий ҳимоялаш масалаларига катта аҳамият берилиб, уларнинг ҳар томонлама шаклланиши учун керакли шароитлар яратилган. Мамлакатда гендер тенглиги, барқарор ижтимоий адолатни таъминлашга қаратилган шароитларни яратиш бўйича улкан ишлар амалга оширилмоқда.

Яқин вақтларгача оилада кузатиладиган зўравонликлар (оилада ҳуқуқ тартибининг бузилиши) ҳақида гапирилмасэди. Ҳозирги вақтда бутун дунёда қанчадан-қанча аёллар ўзларига яқин бўлган инсонлар (эри, қариндош-уруғлари) томонидан таҳқирланиб, хўрланиб, камситилаётганлиги ҳақида маълумотлар бор.

Хулоса ўрнида айтиш лозимки, Ўзбекистонда амалга оширилаётган сиёсий ислохотларнинг мазмун-моҳияти, ривож ва истиқболини белгилаб берувчи кўпгина омиллар қаторида “хотин-қизлар” омили алоҳида ўрин тутади. Хотин-қизлар маънавий-сиёсий жараёнларга ўзига хос демократик ўзгаришлар, янгиликлар олиб кириши билан уни янада бойитувчи, амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотларининг давомийлиги ва барқарорлигини таъминловчи, жамият тараққиётини янада тезлаштирувчи ва янги ғоялар билан бойитувчи асосий омил ҳисобланиб, улар воситасида мамлакат ҳаёти модернизациялашиб боради [6:226].

Ўз истиқболини ўйлаган ҳар қандай давлат олиб бораётган ички сиёсатида хотин-қизлар масаласига алоҳида эътибор қаратади. Чунки, аёллар жамият истиқболини белгилаб берувчи, унинг кадрларга бўлган ва эҳтиёжини қондирувчи, илм-фан ютуқларини ижтимоий ҳаётга жорий этиш орқали тараққиётни белгилаб берувчи қудратли кучдир.

Бинобарин, Аёл-табиатнинг қудратли ва буюк инъоми бўлиб, ҳаракатчан, мукамал, турли қийинчиликларга бардошли, айни пайтда ёқимли, нозик, севувчи ва тушунувчи шахс сифатида ўзини кўрсатади. Эҳтимол, мана шу хислатлари орқали табиат унга ҳаётнинг давомийлигини таъминлашдек вазифани ҳам юклагандир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. “Имом Бухорий сабоқлари”, №1, 2015.66-б; Uljaeva Sh. Some Topical Issues of Ensuring Gender Equality in Science during the Construction of a New Uzbekistan. International Journal of Modern Agriculture, 2021. 10(2), 3928 – 3934; Uljaeva Sh., Nazarov Kh., Inagamova G.T., Gafurova G.G., Baxtiyorov L.X. “Diplomatic protocol ceremonies in the gardens of Amir Temur”, International Journal of Aquatic Sciences, 2021.- Pp.1510-1518; Uljaeva Shohistaon Excerpt from the history of diplomatic relations of Amir Temur (on the example of Khorezm and the Golden Horde) // Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation; 32(3) ISSN 2651-4451 | e-ISSN 2651-446X. -Pp. 46340-4635

2. Юксак маънавият ва қонун устуворлиги асосида яшаш, эл-юртга садоқат, адолат, ҳалоллик ва жасорат фазилаитларини камол топтириш. Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2013.274-б.

3. Оила-чинакам бахт тимсоли.// “Аёллар ва уларнинг оилаларини ижтимоий-ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш марказлари” ходимлари, маҳалла маслаҳатчилари ҳамда Хотин-қизлар қўмиталари фаоллари учун қўлланма. Т.: 2016.)

4. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.Т.: Ўзбекистон, 2015.17-б.

5. “Халқ сўзи” газетаси 2021 йил 9 март.

6. Ислон Каримов асарларида мамлакатимиз ёшлари ҳаётий позициясини шакллантириш ва таълим-тарбия масалалари. Республика илмий-амалий конференция материаллари. Т.: “Yangi nashr”, 226-б.

ЎЗБЕКИСТОНДА АЁЛЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ ИЖТИМОЙЛАШУВИ

Равшанов Алишер Сайдуллаевич

“ТИҚХММИ” МТУ ўқитувчиси

ravshanov.alisher83@mail.ru

Аннотация: Ушбу мақолада давлат мустақиллигининг илк кундан бошлаб мамлакатимиз аёлларнинг ҳуқуқий, иқтисодий ва ижтимоий ҳимоя қилиниши, уларнинг ҳар томонлама ривожланиши учун шарт-шароитлар яратиш масаласи ҳамда Ўзбекистонда аёллар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича изчил ва тизимли сиёсатнинг асосий йўналишлари, аёлларнинг ижтимоий-сиёсий ва ижтимоий-ҳуқуқий фаоллигини оширишга қаратилган чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш масалалари ўрганилган. Ўзбекистонда аёлларнинг ҳуқуқий ижтимоийлашувининг тадқиқот муаммосини очиқ бериш учун қўлланилган социологик тадқиқот натижалари, мақоланинг тўла мазмунида акс эттирилган.

Бугунги кунда жамиятимизда аёлларга бўлган эътибор далаат сиёсати даражасига кўтарилди. Хусусан мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб аёлларни иш билан таъминлаш, жамиятда ўз ўрнини топиш учун қўллаб қувватлашнинг ҳуқуқий кафолатлари ишлаб чиқилди. Қабул қилинган қонунларимизда аёллар ҳуқуқларига инсон ҳуқуқининг ажралмас қисми сифатида қарала бошланди. Жумладан Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 46-моддасида “Хотин-қизлар ва эркалар тенг ҳуқуқлидир” деб эътироф этилиши, мамлакатимизда аёллар жамиятимизнинг фаол аъзоси сифатида барча соҳаларда кенг қамровли иштирок этишининг ҳуқуқий кафолати этиб белгиланганидан далолат беради.

Шунингдек, давлатимизни инсон ҳуқуқлари бўйича умум эътироф этилган халқаро ҳужжатларга, жумладан 1995 18 августдаги “Хотин-қизларни камситишининг барча шаклларига барҳам бериш тўғрисида”ги Конвенцияга қўшилиши ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг 2021 йил 28 майдаги “2030 йилга қадар Ўзбекистон Республикасида Гендер тенгликка эришиш стратегиясини тасдиқлаш ҳақида”ги СҚ-297-IV-сонли қарори ҳам мамлакатимизда хотин-қизлар масаласига жиддий эътибор берилаётганлигини кўрсатади. Бунда белгиландики, Гендер стратегиясини 2023-2030 йилларда босқичма-босқич амалга ошириш учун ҳар йилда алоҳида-алоҳида комплекс чора-тадбирлар дастурлари тасдиқланади[1].

Шу билан бирга Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралда “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5325-сонли Фармони эълон қилинган эди. Бунга кўра мамлакатимизда хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий ва социал фаоллигини ошириш, уларнинг турли соҳа ва тармоқларда ўз қобилият ва имкониятларини рўёбга чиқариши учун шарт-шароит яратиш, ҳуқуқ ва қонуний манфаатларига сўзсиз риоя қилинишини таъминлаш, оналик ва болаликни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, шунингдек, оила институтини мустаҳкамлаш борасида кенг қўламли ишлар амалга оширилмоқда.

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

Айниқса таълим муассасаларида раҳбар аёлларнинг ўқув жараёни самарадорлигини ошириш соҳасидаги олиб бораётган ишлари таҳсинга сазовордир.

Аmmo хотин-қизларнинг жамиятдаги мавқеини ошириш давлат сиёсати даражасига кўтарилганига қарамай, бу борадаги айрим муаммолардан кўз юмиб бўлмайди:

биринчиси, аёлларнинг спиртли ичимлик, гиёҳвандлик ва психотроп моддалар истеъмол қилишга ружу қўйиши;

иккинчиси, аёллар томонидан қонунга хилоф равишда, яъни жиноий йўл билан даромад топишни касбий фаолиятга айлантираётганликлари;

учинчиси, аёлларнинг ўзларига нисбатан ишлатилган зўрлик, яъни жисмоний жазолаш, рухий ва маънавий озор бериш, мажбуран эркинликдан маҳрум этиш ҳаракатлари содир этилганда масаланинг ечими сифатида жиноятга қўл уруши;

тўртинчиси, аёлларнинг аёлилик хусусиятлари ва ижтимоий мақоми ҳамда жамиятда тутган ўрнидан фойдаланиш мақсадида эркаклар томонидан уларни қўрқитиш, алдаш каби таъсирлар орқали жиноят содир этишга мажбуран жалб қилиш, турли гиёҳванд ва психотроп моддаларни чегарадан ноқонуний тарзда олиб ўтишга мажбурлаш, қўпоровчилик, террорчилик ҳаракатларини содир этишга мажбурлаш ҳолатлари ачинарлидир.

Юқорида келтириб ўтилганлар ўзида бевосита аёллар жиноятчилигини юридик жиҳатдан тақиқ этишга нисбатан долзарблик аҳамиятини касб этади. Бу борада аёллар жиноятчилигининг сабаб ва шароитларини ҳамда бу йўналишда амалга ошириладиган чоратadbирлар тизимини ўрганиш, мавжуд муаммоларни аниқлаш ва бартараф этиш талабини ўртага ташлайди.

Ҳозирги ижтимоий-иқтисодий жараёнлар таҳлилининг кўрсатишича, аёллар жиноятчилигининг асосий сабаблари қуйидагилар билан узвий боғлиқ:

1) уларнинг ижтимоий ишлаб чиқаришда фаол иштироки;

2) жамиятнинг турли бўғинларида ижтимоий назоратнинг сусайганлиги, жумладан, оила ва унинг шаклланишида ўзига хос хусусиятларнинг юзага келиши;

3) жамиятда юзага келган номақбул зиддиятлар, одамлар ўртасида юзага келаётган безовталик ва уни келтириб чиқарувчи турли қарама-қаршилиқлар, ўзаро қасд ва душманлик ҳолатлари;

4) жамият ҳаёт тарзига зид бўлган ичкиликбозлик, гиёҳвандлик, фоҳишабозлик, дарбадарлик ва тиланчиликнинг ўсганлиги.

Аёлларнинг ижтимоий-сиёсий жиҳатдан фаоллашуви, жамият ҳаётининг турли соҳаларида уларнинг иштирок этиши олдинги даврларга нисбатан сезиларли ошди.

Таъкидлаш лозимки, Ўзбекистон тарихида биринчи марта миллий парламентда аёллар сони Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан белгиланган тавсияларга мос даражага етди. Мамлакатимиз парламенти аёл депутатлар сони бўйича дунёдаги 190 та миллий парламент ўртасида 37-ўринга кўтарилди. Ҳолбуки, – шунга эътибор беришингизни сўрайман – бундан 5 йил аввал биз бу борада 128-ўринда эдик[2] деган эди Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев.

Бугунги кунда хотин-қизлар хокимлик, вазирлик, давлат қўмиталари, ҳукумат идоралари, Президент администрацияси кабиларда эркаклар билан тенгма-тенг меҳнат қилмоқда. 48 фоиз меҳнат ресурсларини аёллар ташкил қилади. Ишлаётганларнинг ҳам салкам ярми аёллардир. Иқтисодиётнинг турли тармоқларида бошқарув ҳамда ишлаб чиқариш соҳасида банд хотин-қизлар улуши 62 фоиздан ортиқ. Республикада фаолият юритаётган тадбиркорлик субъектларини 120 мингдан ортиғи хотин-қизлардир.

Мазкур ижтимоий фактлар ўзбек аёлининг жамиятда қатъий ижтимоий позицияга эга бўлиб бораётганлигини кўрсатиб турибди. Демак, аёллар жамият миқёсида ўз ижтимоий идентлигига эга бўлиб бормоқда. Ушбу жараёнда уларнинг хатти-ҳаракатлари, хулқ атвори ҳам ўзгариб бормоқда. Бунда улардаги ижтимоийлашувнинг сифат даражаси муҳим рол ўйнамоқда.

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

Ўзбекистонда мустақилликка қадар хотин-қизлар ижтимоийлашуви ўз бошидан икки оғир даврни кечирди.

Биринчиси, мавжуд феодал муносабатлар билан боғлиқ бўлган ижтимоийлашув бўлган бўлса, иккинчиси, советлар даври формал демократия ниқобидаги ижтимоийлашув ҳисобланади.

Мустақилликдан кейин ҳар иккаласи ҳам янги жамиятнинг мафкураси, кадриятлари, ижтимоий нормалари томонидан сарқит сифатида сиқиб чиқарилган бўлсада уларнинг қолдиқлари бугунги кунга қадар ҳатимизда маълум даражада иштирок этмоқда.

Ушбу сарқитларни ҳаётимиздан мутлоқ сиқиб чиқаришда хотин-қизлар ва эркаклар ўртасида тенг ҳуқуққа асосланган ижтимоий муносабат ва ижтимоий муҳитни шакллантиришда 2019 йил 23 августда Республика Олий Мажлиси Сенати томонидан маъқулланган «Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг қабул қилиниши муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Президентимиз томонидан хотин-қизларга ва уларнинг ижтимоий мақомини янада такомиллаштиришга қаратилган чора-тадбирларни ҳаётга тадбиқ қилишда ижтимоий муҳитнинг, турмуш тарзи маданиятининг, миллат маданиятининг ўрни ва роли бениҳоядир.

Айнан шундай шиддат билан олиб борилаётган ислохатлар аёлларни ижтимоий ҳаётга, иқтисодий ишлаб чиқаришга, қолаверса, сиёсий соҳалардаги барча жараёнларга иштирок этишларининг ортишига олиб келди. Мазкур ҳолатларда турли хил муаммоларги дуч келмаслик учун уларни олдини олишда албатта аёлдан ҳуқуқий ижтимоийлашув талаб этилади.

Аёлларнинг ҳуқуқий муносабатларда иштирок этиш орқали ижтимоийлашиб бориши ниҳоятда мураккаб жараёндир. Бунда ҳуқуқий онг, ҳуқуқий тафаккур, билим, ҳуқуқий маданият, тарбия, юридик тажриба каби махсус ҳодисалар намоён бўлади. Бу жараёнда ҳуқуқий руҳият, ҳуқуқий маънавият муайян ўрин тутиши табиий. Аёлларнинг ҳуқуқий ижтимоийлашувида ҳуқуқий таълим ва тарбия, тарғибот ва ташвиқот, ҳуқуқий маданиятни шакллантириш, миллий кадриятлар, урф-одат, анъаналар алоҳида аҳамият касб этади.

Аёлларнинг ҳуқуқий ижтимоийлашуви масаласида социологик тадқиқот ўтқизилилиб респондентларга “Ўз фаолиятингиз давомида “Аёлларнинг ҳуқуқий ижтимоийлашуви” деган тушунчага дуч келганмисиз?” – деган саволга респондентларнинг 11 % – “ҳуқуқий адабиётларда ўқиганман”, 64 % “биринчи бор дуч келмоқдаман”, 19% – “илмий қўлланмаларда учратганман” ва 6 % – бошқача фикрларни билдирганлар. Бу натижалар “аёлларнинг ҳуқуқий ижтимоийлашув” тушунчасини нисбатан янги атама эканлигини яққол кўрсатади.

Демак, кўпчилик аёллар ҳуқуқий ижтимоийлашувни ҳуқуқни ўрганиш, билиш ва англаш билан боғлиқ жараён эканлигини қайд этади. Бу фуқароларимиз онгида ҳуқуқий ижтимоийлашувнинг моҳияти ҳақида умумий тасаввурлар мавжуд эканлигини намоён этади.

Юқоридаги фикрларга асосланган ҳолда аёлларнинг ҳуқуқий ижтимоийлашув атамасига қуйидагича таъриф берамиз: “Аёлларнинг ҳуқуқий ижтимоийлашуви - аёлларнинг жамиятдаги ҳуқуққа оид намунали хулқли бўлиши, ижтимоий-ҳуқуқий норма, ҳуқуқий-руҳий механизм ва ҳуқуқий кадриятларни ўзлаштириш жараёни ҳисобланади”.

Аёллар томонидан ҳуқуқий маданият андозалари, ҳуқуқий кадриятлар ва қоидаларнинг ўзлаштирилиши, ҳуқуқий меъёрлар, принципларнинг идрок этилиши унда амалдаги ҳуқуқий тизимга мослашиш ва муайян функцияларни бажариш имконини берувчи сифатларнинг шаклланишига олиб келади. Мазкур ҳолат муайян ҳуқуқий меъёрларни, ҳуқуқ ва бурчларни адо этадилар, ҳуқуқий анъана ва кадриятларни ўзлаштирадидлар. Шу тариқа уларда муайян ҳуқуқий билим, тажриба, ҳуқуқий онг ва маданият шаклланади. Яъни, аёлларнинг ҳуқуқий ижтимоийлашуви ҳуқуқий соҳада бажариши лозим бўлган ролларга ўргатиш жараёнидир[3].

Аёлларнинг ҳуқуқий ижтимоийлашувда яна бир муҳим жараён ҳуқуқий кадриятларни

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

Ўзлаштиришда ўз ифодасини топади. Маълумки, “хуқуқий кадриятлар – бу инсонлар, жамият ва давлат ўртасидаги ижтимоий муносабатларни тартибга солишда фуқаролар томонидан эъозланадиган, кадрланадиган, уларнинг манфаатларига хизмат қиладиган хуқуқий: нормалар, ғоялар, қарашлар, институтлар, тамойиллар ва ҳодисалардир”[4]. Уларни ўзлаштириш орқали субъект мукамал даражада хуқуқий ижтимоийлашувга эришади.

Юқоридаги фикрларга асосланган ҳолда, аёллар хуқуқий ижтимоийлашувни хуқуқий маданиятнинг таркибий қисми сифатида баҳолаш мумкин. Бир қатор олимлар томонидан[5] хуқуқий маданиятнинг бешта таркибий қисми (хуқуқ, хуқуқий муносабатлар, юридик муассасалар, хуқуқий онг, хуқуқий хатти-ҳаракат) кўрасатилган бўлса, олтинчи унсур сифатида аёллар хуқуқий ижтимоийлашувни киритиш мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг 2021 йил 28 майдаги “2030 йилга қадар Ўзбекистон Республикасида Гендер тенгликка эришиш стратегиясини тасдиқлаш ҳақида”ги СҚ-297-IV-сонли Қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Халқаро хотин-қизлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи. 07.03.2020. <https://president.uz/uz/lists/view/3435>
3. Одилқориев Х.Т. Конституция ва баркамол авлод тарбияси. –Т.: Хуқуқ ва бурч. 2010. №1. –Б. 44.
4. Якубов Ш.У. Ўзбекистон хуқуқий тизимида хуқуқий кадрият ва тамойилларнинг шаклланиши. Автореферат ю.ф.н. илмий даражасини олиш учун. –Тошкент. 2008. –Б. 12.
5. Никитин А. Что такая правовая культура? –М.: Просвещение.1988. – С. 23

OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA AYOLLAR OBRAZINI OB'EKTIVLASHTIRISH MUAMMOLARI

Yunusova Sohiba Abdusattarovna
O‘zDJTU, Roman-german tarjimashunosligi
kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada gender stereotiplari muammosi va ommaviy axborot vositalarida ayollarni ob'ektivlashtirish muammosi muhokama qilinadi. Reklama nutqining eng umumiy tendentsiyalari aniqlanadi va ularning jamoatchilik ongining rivojlanishiga ta'siri ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: ob'ektivlashtirish, gender stereotiplari, reklama nutqi, reklama.

Jinsiylik – ayol va erkaklarning oldindan belgilab qo'yilgan va tubdan farq qiladigan ijtimoiy rollari haqidagi insonning qarashlari va g'oyalarining barqaror tizimidir. Ko'pchilik bolaligidanoq, erkak o'z oilasini himoya qilish mas'uliyati yuklangan, o'ziga xos «boquvchi», ayol – uy yumushlari bilan mashg'ul shaxs, hayot tarzini olib boruvchi va bolalarni tarbiyalovchi deb ishonishga odatlangan. Shu bilan birga, erkaklar va ayollar bajarishi kerak bo'lgan ish turi va miqdori har doim ham bir xil taqsimlanmagan. Bu erkak va ayol qanday bo'lishi kerakligi haqidagi boshqa ko'plab noto'g'ri qarashlarga olib keladi.

Jinsiylik odamlarda ruhiy va jismoniy farq borligiga ishonchni uyg'otadi. Shunday qilib, xulq-atvor modeli, intellektual qobiliyat, xarakter, axloq va hatto iste'dod - bularning barchasi, ko'plab olimlarning fikriga ko'ra, jinsi bilan oldindan belgilanadi. Shuning uchun ayollar o'zlariga nisbatan noto'g'ri tasavvurga duch kelishgan va hozir ham duch kelishmoqda. Bu gender stereotiplarining shakllanishi bilan bog'liqdir. Shu bilan birga, jinsning o'zi erkaklar va ayollarning o'ziga xos fiziologik xususiyatlariga taalluqli emas, balki ayollik yoki erkaklik bilan bog'liq ijtimoiy-madaniy

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

xususiyatlarga asoslanadi. Shunday qilib, stereotip odamga ma'lum bir ijtimoiy guruh vakilidan qanday xatti-harakatni kutish kerakligini va unga qanday munosabatda bo'lishni belgilaydi.

Bunday holda, gender stereotipi bir nechta muhim funksiyalarni bajaradi: tushuntirish, tartibga solish va farqlash.

Tushuntirish funksiyasi erkaklar va ayollarning xatti -harakatlarini talqin qilishga xizmat qiladi.

Tartibga solish ularning xatti -harakatlarida kuzatiladigan farqlar bilan bog'liqdir (masalan, ayollar ko'proq hissiy va sentimental deb hisoblanadi).

Differentsiyalash funksiyasi yordamida bir guruh vakillar orasidagi maqom farqlari "o'chiriladi" va turli guruh vakillari o'rtasida mustahkamlanadi. Ya'ni, agar biz erkak va ayolni turli guruhlarning vakillari deb hisoblasak, unda erkaklar yuqori martabali, ayollar esa past maqomli bo'ladi. Bu borada erkaklar odatda turli sohalarda malakaga, professionallikka va muvaffaqiyatga bog'liq, ayollar esa mehribon, hamdardlik va insonparvarlik qobiliyatiga ega. Ayol stereotipining bunday xususiyatlari "kuch pozitsiyasi" deb nomlangan yutuqlarning yetishmasligini zararsizlantirish va qoplashga xizmat qiladi degan fikr bor. Ko'p sonli gender stereotiplari va ayollar huquqlarining buzilishi, ko'pincha munosabatlarda demokratiyaning normal mavjud bo'lishiga yo'l qo'ymaydi. Gender farqlari va stereotiplarni kuchaytirishning asosiy vositalaridan biri bu ommaviy axborot vositalari hisoblanadi. Ayni damda ishontirishga, ilhomlantirishga yordam beradigan ko'plab umumiy qoidalar, usullar mavjud bo'lib, shulardan reklama odamlarni har tomonlama ilhomlantirish va ta'sir qilish kuchiga ega tarmoq hisoblanadi. Demak, bundan ob'ektlanish hodisasi kelib chiqadi. Oddiy so'zlar bilan aytganda, "ob'ektivlashtirish" - bu shaxsning shaxsiyatiga va boshqa psixofizik xususiyatlariga e'tibor bermasdan, ma'lum maqsadlarga erishish uchun ob'ekt sifatida foydalanishdir.

Reklama asosan ayollarga qaratilgan deb ishoniladi, chunki ular odatda xaridor sifatida faol harakat qilishadi. Shunday qilib, iqtisodchi J.Gelbraytning so'zlariga ko'ra, ishlab chiqarish iste'mol jarayonida ayollar muhim rol o'ynagan va iqtisodiyot ularning "oliy taqdiri" haqidagi tasavvuriga bevosita bog'liq edi. Shuning uchun ham "uy bekasi" obrazi ayollar jurnallari va badiiy adabiyotlarda keng tarqalgandir.

Ta'kidlash joizki, "obyektifikatsiya" atamasi reklamaga nisbatan ishlatilgan bo'lsada, bu hodisa juda kengdir va o'z-o'zidan u ayollarga taalluqli hisoblanadi, chunki ob'ektiv bo'lish tabiatandir va bu ijtimoiy o'zaro munosabatlarning normal usuli hisoblanadi. Hozirgi kunda reklama yoshlarning hayotiy qadriyatlarini shakllantirishning samarali vositasi bo'lib, dunyoni idrok etish stereotiplarining kuchli dastasi bo'lib xizmat qilmoqda. Agar ilgari ayolning "muvaffaqiyati" tug'ilishi va mehnat qobiliyatiga bog'liq bo'lsa, endi bu uning tashqi ko'rinishiga bog'liq bo'lib qolmoqda. Naomi Vulf "Go'zallik afsonasi" kitobida shunday deydi: "Ayollar harakati mehnat bozoriga kirib kelganidan ayollar ham, erkaklar ham go'zallikning mavjudligini moddiy farovonlikka tenglashtira boshladilar.

Ommaviy axborot vositalarida ayol bizga aksessuar kabi ko'rinadi: u nafis, u har doim chiroyli va yangi bo'lib, erkak uchun bezak hisoblanadi. Ko'plab jurnallarda biz "milliondagi go'zallik", "ajoyib ayol", "yengil va tabiiy" kabi ko'plab shiorlarni ko'rishimiz mumkin. Bu iboralarning barchasi, kosmetika reklamalari bilan birgalikda, bu tasvirlarga mos keladigan vosita bo'lib, ayollarni beixtiyor bu stereotiplarga ergashishga va reklama qilingan mahsulotlarni sotib olishga majbur qiladi. Va nihoyat, ayollar yetakchilik va boshqa hokimiyat lavozimlarini egallashga muvaffaq bo'lganda, ularning qadr-qimmatini to'g'ridan to'g'ri go'zallik bilan o'lchandi. Shuning uchun reklamada ayollarning bir nechta tasvirlarini ajratib ko'rsatish kerak:

1. "Trofey" – shahvoniy ayol tasviri. U kerakli tovarlarni sotib olish uchun rag'bat sifatida ishlatiladi. Shunday qilib, qimmatbaho mashina yoki shahar markazidagi katta kvartira reklamalari matnlaridan erkakka ayol bilan tanishish va kelajakda uning sherigi bo'lish imkoniyatini beradi degan ma'no anglashiladi. Shunday qilib, ayollar savdogar va mayda -chuydalar degan fikr paydo bo'ladi.

2. «Standart» – bu na'muna bo'lib xizmat qiladigan jozibali ayol qiyofasi. Ko'pincha, bu o'z obro'siga ega bo'lgan mashhur model yoki aktrisadir. Brendning bunday ayol bilan hamkorligi

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

uning obro'sini yuksaltirishi mumkin degan qarashlar mavjud. Ushbu reklamadagi rasm yordamida reklama iste'molchilarni o'zlarini «standart» bilan solishtirishga va unga mos kelish uchun taklif qilingan tovarlarni sotib olishga qaysidir ma'noda majbur qiladi.

3. «Simpleton» – o'rta yoshdagi kamtar ayol tasviri. Bu rasm, qoida tariqasida, shunchaki tovarlarni reklama qilish uchun ishlatiladi.

Qat'iy dietalarga va plastik jarrohlikka bo'lgan qiziqishning ortishi - bu ommaviy axborot vositalarining standartlari bo'lib, ular sotishni ko'paytirishning asosiy usullari hisoblanadi. Shunday qilib, bunday ob'ektivlashtirish hodisasini payqash va ajratib ko'rsatish va shu orqali uning o'ziga ta'sir darajasini kamaytirish kerak.

Ob'ektivlik – bu patriarxiya va kapitalizmning kesishishi natijasidir. Bu ta'qib va zo'rvonlik kabi jiddiy hodisalarga tahdid solishi mumkin. Bundan tashqari, bu tashqi ko'rinishni ta'qib qilishga olib keladi va shu bilan odamda juda ko'p komplekslarni hosil qiladi. Ob'ektiv madaniyatni qo'llab-quvvatlashdan voz kechish va ob'ektivlashtirish holatlarining oldini olish - bu turli ijtimoiy guruhlar vakillarining o'zaro ta'sirini oldini oluvchi gender stereotiplaridan xalos bo'lish yo'lidagi jiddiy qadamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Букина Е. И. Гендерные стереотипы в языке и дискурсе // Ученые Записки ЗабГГПУ. – 2013. – № 2 (49). – С. 61-65.
2. Маскулинность и фемининность. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://statusmen.ru/interesting/masculinity-femininity>
3. Тракнова Е.Ю., Чеджемов Г.А. Стереотипы гендерных ролей в контексте проблемы неравенства полов // Известия Института систем управления Самарского государственного экономического университета. – 2017. – № 1 (15). – С. 111.
4. Нуриева С.Д., Чеджемов Г.А. Манипуляция массовым сознанием в современном обществе // Известия Института систем управления Самарского государственного экономического университета. – 2017. – № 1 (15). – С. 81.
5. Наоми Вульф «Миф о красоте: Стереотипы против женщин».
6. Кречина А.А., Чеджемов Г.А. Воздействия рекламы на ценностные ориентиры молодежи // Известия Института систем управления Самарского государственного экономического университета. – 2017. – № 1 (15). – С. 69.

REKLAMA MATNLARINING GENDER XUSUSIYATLARI.

Yunusova Sohiba Abdusattarovna
O'zDJTU, Roman-german tarjimashunosligi
kafedrasini o'qituvchisi

«Innovatsiya – bu kelajak degani. Biz buyuk kelajagimizni barpo etishni bugundan boshlaydigan bo'lsak, biz uni aynan innovatsion g'oyalari, innovatsion yondashuv asosida boshlashimiz kerak».

Shavkat Mirziyoyev

Annotatsiya: XX asrning oxirgi o'n yilliklarida va XXI asrning birinchi o'n yilligida o'tkazilgan gender tadqiqotlari tilshunoslikning yangi sohalaridan biridir. Ushbu maqolada biz fransuz jurnallaridagi reklama matnlarini va ulardagi gender omilining ta'sirini aks ettirish nuqtai nazaridan qiyosiy tahlil qilishga urindik. Bu maqolada gender xususiyatlaridan tashqari bir qator lingvistik toifalarga ham to'xtalib o'tganmiz, chunki ular bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir.

Bir tomondan, lingvistik tadqiqot usullari matn tuzishning gender strategiyasini aniqlashga imkon bersa, boshqa tomondan, tildagi gender omilini o'rganish turli xil lingvistik birliklar -

grammatik, leksik, soʻz yasalishi, sintaktikasini tushunishga yordam beradi.

Kalit soʻzlar: reklama matni, gender xususiyatlari, gender omili, leksik birliklar.

Zamonaviy tilshunoslikning oʻziga xos xususiyati antropotsentrik yondashuv boʻlib, u turli darajadagi lingvistik vositalar bilan ifodalanishi mumkin boʻlgan maʼlum gender strategiyasini tanlashda amalga oshiriladi.

Reklama matnining gender xususiyatlarini oʻrganish gender tilshunosligining tegishli va istiqbolli yoʻnalishi hisoblanadi. Reklama matnida gender omilining taʼsiri jonli va oʻziga xos axamiyatga ega hisoblanadi. Reklama samaradorligi tomoshabinlarning tanloviga bogʻliq, shuning uchun ayollar uchun reklama va erkaklar uchun moʻljallangan tovarlar matnini qabul qiluvchining jinsini hisobga olish kerak. Jinsiy xususiyatlarga urgʻu berish reklama matnining muhim qismidir va maʼlum bir reklama matnida amalga oshiriladigan gender omilining harakati bilan bogʻliq boʻlgan pragmatik strategiyalarni aniqlashga yordam beradi.

Koʻp yillik izlanishlar tahlili shuni koʻrsatdiki, gender omilining taʼsiri tufayli erkaklar va ayollar uchun reklama matnlari, reklama texnikasi va lingvistik strategiyalarining umumiyliги bilan bir qator oʻziga xos xususiyatlarga ega.

Gender strategiyasi reklama matnining hajmi va tuzilishi, qabul qiluvchi hamda qabul qiluvchi omili, morfologik, leksik, soʻz tuzish va sintaktik xususiyatlar kabi jihatlarida koʻrib chiqilgan. Bu jihatlarida, bir tomondan, erkaklarga, ikkinchi tomondan, ayollarga qaratilgan reklama matnlari oʻziga xos xususiyatlarga ega. Shuni taʼkidlash kerakki, reklama matnlari turli xil lingvistik hodisalar bilan toʻyingan.

Tadqiqotlarimiz shuni koʻrsatdiki, til tizimining baʼzi elementlari gender ahamiyatini oshirdi. Ayollar va erkaklar jurnallarining rasmiy miqdoriy koʻrsatkichiga eʼtibor qaratiladi. Koʻplab jurnallar orasida reklamalarda erkaklarga nisbatan ayollar koʻproq muhim oʻrinni egallaydi va bu oʻz oʻrnida oʻz -oʻzidan jinsi koʻrsatkich orasidagi tafovutni paydo qiladi. Bu shuni koʻrsatdiki, reklamaning maqsadli auditoriyasi, birinchi navbatda, ayol xaridorlardir, chunki xarid qilish asosan ayollar kasbidir.

Ayollar jurnallari va reklama matnlarining miqdoriy ustunligi gender stereotipining namoyon boʻlishi sifatida qaralishi mumkin. Biroq, ayollar jurnallarining miqdoriy ustunligi boshqa koʻrsatkich - jurnal birligiga toʻgʻri keladigan reklama matnlari bilan qoplanadi. Oʻrtacha olib qaralganda, ayollar jurnalida berilgan reklama matni erkaklar jurnaliga qaraganda ikki baravar koʻproqdir.

Tovarlarning reklamasida gender xususiyatlariga eʼtibor koʻproq qaratilgan. Olib borilgan tahlillar shuni koʻrsatdiki, reklama boʻyicha erkaklar uchun ham, ayollar uchun ham xuddi shunday matn tuzish vositalariga egalik neytral boʻlishi mumkin, biroq gender strategiyasi borasida bir-biridan farq qiladi. Bunday hollarda reklama matnida jinsiy jihati ahamiyat kasb etadi.

Reklama matnlarining yorqin pragmatik yoʻnalishini hisobga olgan holda, ularni lingvistik pragmatika nuqtai nazaridan tahlil qilish gender maʼnosida indikativ natijalar beradi. Bu shuni anglatadiki, reklama matni u ishlayotgan vaziyat fonida koʻrib chiqiladi.

Bir soʻzdan tashkil topgan reklama matnlari gender omilining harakatiga sezgirroq hisoblansa, iboralardan tashkil topgan reklama matnlari gender omilining harakatiga nisbatan sezgirligi kam hisoblanadi. Bu shuni koʻrsatdiki, reklama matni hajmining oshishi bilan gender omilining taʼsiri zaiflashadi. Darhaqiqat, reklama matnining hajmi bir soʻzdan oʻttiz jumladan iborat matngacha boʻlishi mumkin. Erkaklarning reklama nusxalari ayollar reklamasiga qaraganda uzunroq hisoblanadi; Ayollar uchun reklamalar qisqa berildi.

Erkaklar reklamasida nominativ iboralar jinsga bogʻliq boʻlsa, ayollar reklamasida baholovchi iboralar ustunlik qiladi.

Qabul qiluvchining jinsiy omili-bu jinsga taalluqli xususiyat, chunki u reklama matnining pragmatik taʼsirini kuchaytiradi. Bu borada eng muhim gender strategiyalaridan biri bu qabul qiluvchi va qabul qiluvchining kombinatsiyasi boʻlib, bu strategiya ayollar reklamasida keng tarqalgan, lekin erkaklar reklamasida yoʻq, bu omil bizga jinsning yuqori darajasi haqida gapirishga

imkon beradi.

Shiorlarning gender strategiyalari erkak reklamasida ularning miqdoriy ustunligida ham, tilshunoslikda ham namoyon bo'ladi: erkaklarning reklama shiorlarida to'g'ridan -to'g'ri gender xususiyatlari, ayollarning shiorlarida esa bilvosita namoyon bo'ladi.

Gender omilining harakati leksik birliklarni tanlashda keng ifodalanadi, bu reklama matnlarining turli leksik mazmunida chastotali ifodalanadi.

Ayollar va erkaklar haqidagi gender stereotiplari, bir tomondan, nutq qismlari chastotasi nuqtai nazaridan, boshqa tomondan, leksik birliklarning chastotasi nuqtai nazaridan taqdim etiladigan lingvistik toifalar orqali ifodalanadi. Nutq qismlari reklamada teng ravishda ifodalanishi mumkin yoki erkak yoki ayol reklama matnlarida qaysi matnlar ustunlik qilishiga qarab, jinsiy ahamiyatli toifalarga aylanishi mumkin.

Shuningdek, tadqiqotlar so'z tuzish va sintaktik darajadagi reklama matnlarining gender xususiyatlarini ochib berishga imkon berdi. So'z tuzuvchi bo'linmalarining asosiy tender strategiyasi reklama xabarining uslubiy ta'sirini yaratishdir.

Albatta, o'tkazilgan tadqiqot reklama matnlarining barcha savdo strategiyalarini qamrab olmaydi. Biroq, tahlillar va olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, gender faktorining ta'siri matn tuzilishining turli darajalarida aniq namoyon bo'ladi, buni gender tilshunosligi nuqtai nazaridan muhim xulosa deb hisoblash mumkin.

Shunday qilib, olib borilayotgan ko'plab tadqiqotlar gender va gender tilshunosligi nazariyasiga, xususan, uning zamonaviy tadqiqotlariga hissa qo'shadi. So'ngi paytlarda olib borilgan tadqiqotlar natijasi shuni ko'rsatadiki, reklama aloqasi jarayonida gender doimo mavjud: lingvistik elementlar har ikkala reklama matnida ham gender neytral bo'lishi mumkin va ular faqat erkaklar uchun reklama matnlari yoki faqat ayollar reklamasi matnlari uchun xarakterli bo'lgan muhim gender strategiyasi bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, miqdoriy ma'lumotlar o'xshash bo'lishi mumkin, lekin lingvistik birliklar va gender ahamiyatining ma'nosi boshqacha va aksincha.

Gender strategiyasini o'rganish birgina tadqiqot doirasida olib borilishi mumkin emas, shuning uchun ham bu tilda gender xususiyatlarini yanada o'rganish istiqbolli ko'rinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Аусландер Л. Женские + феминистские + лесбийские-гей + квир исследования = тендерные исследования? // Введение в тендерные исследования. 4.2. Хрестоматия / Под ред. С.В. Жеребкина. Харьков: ХЦГИ; СПб.: Алетейя, 2001.
2. Акша Р. Создание эффективной рекламы: Практическое руководство по креативной деятельности. М.: Вершина, 2003.
3. Баркова Л.А. Особенности фразеологической номинации в рекламе. Фразеологическая номинация в семантике и динамике. Сборник научных трудов.-М., 1988.-Вып. 311.
4. Антинескул О.Л. Гендер как параметр текстообразования: Автореф. дис. . канд. филол. наук / Перм. гос. ун-т. Пермь, 2000.
5. Арзамасов Д.В. Психологические модели рекламной коммуникации: критический анализ // Тезисы докладов участников Первой Всероссийской конференции «Психология в рекламе» 24-25 декабря 1996г. М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 1996.

II SHO'BA. XOTIN-QIZLARNING HUQUQLARI, ERKINLIKLARI HAMDA QONUNYI MANFAATLARINING TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKLARDAN HIMOYA QILINISHI

RELYING ON GENDER ENDOGENES IN THE EFFICIENCY OF EDUCATION

Z. Ismailova

Professor of National Research University
TIAME (Uzbekistan). z.ismailova@tiame.uz

A. Musurmanova

Doctor of Pedagogical Sciences. Deputy Director of the
“Scientific Research Institute” (Uzbekistan).

ABSTRACT: The article covers the impact of gender approaches on educational effectiveness on the basis of statistical and scientific data, and the need to rely on the basis of the necessary knowledge for the ecologically sustainable development of women's knowledge, competence, entrepreneurship is shown. The educational process based on Gender differences and equality contributes significantly to the development of society.

Key words: gender mainstreaming, gender-sensitive, socio-economic analysis, national and universal values, social institutions, competence, entrepreneurship is shown.

I. INTRODUCTION.

It is not surprising that the information age of the 21st century is recognized as such. Nogaku believes that society develops and finds progress, relying on the knowledge and entrepreneurship of the individual. And the educational process, organized on the basis of Gender differences and equality, makes an important contribution to the development of society, it will be able to field as a necessary component of the cultural, socio-economic and environmentally sustainable development of the pupil's personality.

In our country, by the end of the last century, thoughts about gender differences and similarities in the educational process began to be put forward. The fact is that gender is an approach that has arisen as a continuation of feminist theory.

At the conference of UNESCO on October 9, 1998, it was recognized that the purpose of the higher education system is the restoration of society free from violence and oppression. It is noted that in order to achieve this goal, it is necessary to re-develop educational programs using new pedagogical technologies and modern methods. In the newly developed training programs, equality of men and women, as well as gender factors of all subjects were taken into account. These initial attempts, based on world practice, were supported by the UN Development Programme, UNESCO, the Open Society Foundation. As a result, the course of gender studies was introduced into the programs of Moscow State University, Kharkiv University and a number of higher educational institutions of the CIS countries.

Materials of the special session of the UN General Assembly on the theme of “women-2000: gender equality, development and peace” in 2000, recent studies prepared by the World Bank indicate that there is an inalienable link between economic development and gender equality. The important role of this problem in the development of society can be clearly seen in the example of increasing interest in this area in Germany and other European countries in recent years. In some higher education institutions of Uzbekistan, starting from 2001, initiative teachers give lectures covering one or more aspects of gender Research in the form of special courses. Experiments in this regard have shown that students' interest in gender Research is strong .

II. MATERIALS AND METHODS.

The study of gender studies in higher educational institutions of our republic is not only the

formation of the future thinking of specialists on the basis of the latest analytical achievements in the world, but also the promotion of further development of this sphere in the science of Uzbekistan, undoubtedly. Gender differences and similarities are based on taking into account the similarities and differences in the educational activities of girls and boys in the educational process. This, in turn, will help to ensure the effectiveness of the educational process. He or she determines the im- cones of the pupil's personality of this gender.

Studies aimed at taking into account gender differences and similarities between boys and girls are carried out in practice on a somewhat wider scale in gender pedagogy and psychology. This is especially evident in the direction of sexual education and the consideration of spiritual opportunities in this process. Sex-based education is a collection of educational, educational tools that have a comprehensive impact on the preparation of the student for the future life.

Today, gender differences and identity recognition in the educational process are recognized as a natural pedagogical phenomenon. However, there is no scientific interpretation of this phenomenon in didactics. It is clear to all specialists that it is impossible to ensure the effectiveness of the educational result without taking into account the peculiarities of gender differences in the educational process. In particular, psychologists have achieved a number of achievements in this area.

The problem of Gender attracts the attention of philosophers, sociologists, anthropologists, linguists, literary critics, psychologists and educators. The psychological aspects of gender are well-known psychologists Z. Freud, T. Parsons, R. Staller, Sh. Bern, A. Bandura, Simona de Beaver, A. Klima, S. Mining, A. Usmanova, I.S. Klesina, E. Gaziev, O. Abdusattorova, X. R Haydarova, sociological aspects E. Goffman, R. Xaf, A. Kolstkorova, A. Zdravomislova, A.A. Tyomkina, G.K. Zaitsev and A.G. Zaitsev, G.B. Urazalieva, philosophical aspects of Keith West, D. Zimmerman, S.G. Ayvazova, I. Jerebkinas, aspects related to anthropology E. RYarskaya-Smirnova, some aspects of pedagogy L. Shustova, P. Repkina, R. Safarova, G. Lit up in the works of Akramova.

III. DISCUSSION.

The term Gender was introduced into scientific consumption by American psychologist scientist Stoller in 1968 year, which means "sex". Although sexual relations were previously also actively studied in psychology, the emergence of a new term has created new currents in Social Sciences. Such branches of science as "Gender history", "gender psychology", "gender sides of philosophy", "gender anthropology", "gender sociology" and later "gender pedagogy" were formed.

The concept of "Gender" primarily covers the socio-psychological and pedagogical aspects of the relationship between a man and a woman, a boy and a girl. This concept is connected with new social views and culture. Gender conception is developing in the CIS region as a category of socio-economic analysis. Currently, a number of achievements have been achieved in the implementation of the gender Research course in Russia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Ukraine and other republics of the former Union to the educational programs of higher education institutions. One of the most important achievements in pedagogical science today is the opening of opportunities for teaching on the basis of gender equality and differences. This phenomenon also has a special value in terms of humanization of Education.

The Constitution of the Republic of Uzbekistan establishes the legal basis for ensuring gender equality in the educational system. On the basis of the new amendment of the law "on Education adopted" in 2020, equal rights of sons and daughters of all educational institutions, choosing a profession are ensured. In the 2004-2005 school years, the number of boys and girls studying at the school was almost the same, with 51% of boys and 49% of girls. In the system of secondary special and vocational education, this discrepancy increases. In academic lyceums, the number of boys is 64% and girls 36%, while in vocational colleges the number of boys is 53%, girls 47%..

The number of male children entering higher educational institutions is also higher than that of female children. This is due to the fact that women and girls with higher education have fewer opportunities to work than men. Because it is assumed that parents believe that the funds spent on their studies will be effective and will have a negative impact on the family budget. In Uzbekistan,

there are problems of gender balance in the higher stages of education, including academic lyceums and higher educational institutions. Since the first years of independence, the Government of Uzbekistan has made significant efforts to eliminate this trend and raise the status of women on all fronts. In the educational process, it is considered as one of the urgent issues to understand the position of boys and girls in society and in the family, to properly prepare them for the life of the family and society. In this sense, the Government of Uzbekistan fully joins the decisions adopted in the final documents of the fourth World Conference on the status of women, which was held in Beijing on September 4-15, 1995. Indeed, in paragraph 12 of this decision:

“We affirm our participation in broadening women’s opportunities and improving their situation, including thinking, e’tiqod, religion and views, ensuring that moral, spiritual, spiritual and intellectual requirements are met individually or together with others, and that as a result, their life in society is fully manifested in the formation of their potential in accordance with their own desires and desires.”

In paragraph 27, the ideas of “promoting non-stop economic growth by providing women with basic education, continuing education, training in literacy, vocational training and primary medical humanitarian work “ are described.

Paragraph 30: “to create broad opportunities for women and men to receive education and medical care and to ensure equal treatment in these areas, to improve the sexual and reproductive health of women, as well as to improve their level of knowledge» thinking about.

IV. ANALYSIS AND RESULTS.

The educational system is of particular importance in society not only as a factor of technological and socio-economic development, but also as an important strategic tool for spiritual and economic development. Therefore, in our independent country, great attention is paid to the sphere of education every year. This task is entrusted to all stages of the educational system: from pre-school educational institutions to the higher stages of Higher Education.

Despite the variety of approaches and points of view in relation to the designation of gender, it is possible to distinguish two concepts. These conceptions are as follows:

- 1) gender social structure theory;
- 2) gender system theory.

The approach to gender from a social point of view will be as follows: from a biological point of view, gender is a set of tasks that are inherent in a particular society to the gender that is decided on, and the specific behavior of both the boy and the girl children, the different manifestations associated with the social norms of interaction.

The concept of interaction between boys and girls is called R. Introduced by Hof, the boy and the girl represent the spiritual and cultural images of children. In accordance with this approach, gender is represented as a measure of the social relationships that are decided in a particular society. The study of socio-humanities by students in the higher education system promotes the development of social activity of student-girls on the basis of gender approach.

The idea of national independence, fundamentals of meaning, sociology, cultural studies, history of Uzbekistan, pedagogical history, religious studies, which are taught in the higher education system, create an opportunity to increase the social activity of students and perfect the process of adaptation to society. Gender theory approaches in the educational process from a different point of view to the issue of distinguishing characteristics inherent in boys and girls. In this approach, the main differences between the sexes are manifested in their social originality. These differences are formed in society by means of social institutions, norms and cultural views. Bunda is important in the social aspects of gender differences.

Gender stratification is the basis of the development of the socio-pedagogical system of humanism in society and education system. At present, the social activist of students and students-girls of social insitutes in society such as family, education, religion, culture-educational importance in the development of gini increases the effectiveness of this process. One of the most important achievements in pedagogical science today is the opening of opportunities for teaching on the

basis of gender equality and differences.

This phenomenon also has a special value in terms of humanitarian education. In the process of realization of this goal, the first task is to improve the existing educational programs using new pedagogical technologies and modern methods. In the improved curricula, it is important that the equality of boys and girls is determined on the basis of gender equality and differences in all disciplines. Such educational process new educational tools-methodical materials and didactic work-

requires the creation of lanes. In turn, educational and methodical materials should be selected in connection with the means of control.

V.CONCLUSIONS:

The reforms carried out in the Republic are giving positive results in the economic, social, political, cultural and educational development of our society among the most developed countries of the world. Such changes are carried out consistently in the educational system, as in all spheres. After the country gained its independence, the main task was to restore our values, to realize ourselves, to form a national idea and ideology in the worldview of students, to rebuild the educational system, to prepare specialists that meet all mature and modern requirements.it is important that it is determined on the basis of RG. Such educational process new educational tools-methodical materials and didactic work - requires the creation of lanes. In turn, educational and methodical materials should be selected in connection with the means of control.

At present, radical changes are taking place in the socio-economic and spiritual life of Uzbekistan, the issue of organizing the educational process on the basis of gender equality and differences of the individual should also become a component of pedagogical processes and research. With the help of the educational materials provided taking into account Gender equality and differences, students ' observability, design, hypothesis, prediction skills are consistently formulated.

After all, the regulation of social and educational relations between girls and boys has an important pedagogical significance. Because training

through its processes, social relations between male and female members of society are decided in perspective.

REFERENCES:

1. A new revision of the national program of Personnel Training. // Bulletin of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, 2020

2. Decree of the president of the Republic of Uzbekistan on measures to ensure more effective organization of the process of acquisition of rights over land parcels and other immovable property as part of the South Caucasus pipeline expansion project more ... // Collection of legislation of the Republic of Uzbekistan, 2004, 21-th, Article 251; 2014 y., 29-th, Article 356.

3. Hof R. The emergence and development of gender studies. / Gender, tender, culture. // Ed. by E. Schore K. Haider. - M.: 1999. - pp. 23-53.

4. Bock G. History, history of women, history of the sexes. / THESIS: women, the family. 1994, No. 6. - C. 170-200; Uljaeva Sh. Some Topical Issues of Ensuring Gender Equality in Science during the Construction of a New Uzbekistan. International Journal of Modern Agriculture, 2021. 10(2), 3928 – 3934; Uljaeva Sh., Nazarov Kh., Inagamova G.T., Gafurova G.G., Baxtiyorov L.X. "Diplomatic protocol ceremonies in the gardens of Amir Temur", International Journal of Aquatic Sciences, 2021.- Pp.1510-1518; Uljaeva Shohistaon Excerpt from the history of diplomatic relations of Amir Temur (on the example of Khorezm and the Golden Horde) // Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation; 32(3) ISSN 2651-4451 | e-ISSN 2651-446X. -Pp. 46340-4635.

5. Report on the Millennium Development Goals. Uzbekistan 2006. UN Office in Uzbekistan. Tashkent.

6. Uzbekistan-Beijing Platform and action program (PPHD), the UN Convention "on the elimination of all forms of discrimination against women" (CEDAW), the Millennium Development Goals (MDGs) on the basis of achieving gender equality. Support for civil initiatives Marthe trip.

Tashkent.

7. Ismailova, Z., Khimmataliev, D., Khashimova, M., Fayzullaev, R., & Sadikova, F. (2019). The role of modern women in society and family. *Opcion*, 35(Special Issue 21), 734–751

8. Karabaevna, Z., & Raximovich, B. (2019). The use of innovation technologies in the formation of students' professional competences. *International Journal of Engineering and Advanced Technology*, 9(1), 6898–6902. <https://doi.org/10.35940/ijeat.A2996.109119>

9. Ismailova, Z., Choriev, R., Musurmanova, A., & Aripjanova, M. (2020). Methods of training of teachers of university on advanced training courses. *Journal of Critical Reviews*. Innovare Academics Sciences Pvt. Ltd. <https://doi.org/10.31838/jcr.07.05.85>

ЗАЩИТА ПРАВ, СВОБОД И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ ЖЕНЩИН

PROTECTION OF THE RIGHTS, FREEDOMS AND LEGITIMATE INTERESTS OF WOMEN

AYOLLARNING HUQUQLARI, ERKINLIKLARI VA QONUNIY MANFAATLARINI HIMOYA QILISH

Н.Р. Нишанова

д.ф.н., профессор, заведующая кафедрой
«Философия и национальная идея»

ТашГТУ им. И.А. Каримова
ruslan-kuluyev@mail.ru

Ф.Г. Кулуева

к.ф.н., доцент кафедры
«Философия и национальная идея»

ТашГТУ им. И.А. Каримова
ruslan-kuluyev@mail.ru

Аннотация: Проблемой исследования является защита прав, свобод и законных интересов женщин. В рамках реализации Стратегий действия в Узбекистане разработано девять задач, указы и постановления Президента, постановления правительства, направленных на обеспечение гендерного равенства и расширения прав и возможностей всех женщин и девочек. И к 2030 году необходимо будут ликвидированы все формы дискриминации в отношении их. Для этого созданы под руководством Председателя Сената Олий Мажлиса Комиссии, Парламентская комиссия, Республиканский совет женщин, Федерацией профсоюзов Узбекистана и Министерством по поддержке махали и семьи создана Республиканская рабочая группа.

Ключевые слова: гендерное равенство, обеспечение прав, свобод, законы, указы, постановления, цели, задачи, женщины, девочки, Узбекистан.

В рамках реализации Стратегии действий, а также в целях организации последовательной работы по реализации и достижений Целей устойчивого развития ООН на период до 2030 года Узбекистан разработал девять задач, направленных на обеспечение гендерного равенства и расширение прав и возможностей всех женщин и девочек. В соответствии с задачами к 2030 году необходимо повсеместно ликвидировать все формы дискриминации в отношении женщин и девочек, обеспечить гендерное равенство, всестороннее и эффективное участие женщин и равные для них возможности для лидерства на всех уровнях.

Следует отметить, что Узбекистан присоединился ко всем основным международным

договорам, предусматривающим правовую, социальную и экономическую защиту женщин от любых форм дискриминации и притеснений. Приняты гендерно ориентированные законы «О гарантиях равных прав и возможностей для женщин и мужчин», [1] «О защите женщин от притеснения и насилия», [2] «Об охране репродуктивного здоровья граждан», [3] «О внесении изменений и дополнений в статью 15 Семейного кодекса», «О внесении изменений в Трудовой кодекс Республики Узбекистан» - о снятии ограничений, связанных с выбором женщинами ранее запрещенных форм трудовой деятельности и других гендерно ассиметричных положений трудового законодательства. В их разработке участвовали эксперты таких агентств ООН, как Программа развития ООН, Фонд народонаселения, Детский фонд, Управление Верховного комиссара по правам человека, Управление по наркотикам и преступности, Международная организация по миграции и Международная организация труда.

Принято также свыше 20 указов и постановлений Президента, постановлений правительства. Внесен ряд изменений и дополнений, предусматривающих усиление работы по предотвращению насилия в отношении женщин и домашнего насилия, борьбе с устаревшими обычаями. Введена обязательная гендерно-правовая экспертиза законодательных актов, направленная на устранение несоответствия положений нормативно-правовых актов принципам гендерного равенства, выявление возможных рисков дискриминационного характера в процессе их применения.

Разрабатывается Стратегия достижения гендерного равенства в Узбекистане до 2030 года, направленная на обеспечение равных прав и возможностей для женщин и мужчин во всех сферах, в общественной жизни в процессе осуществляемых в стране социально-экономических реформ.

Итак, в Узбекистане реализуются последовательные меры, направленные на повышение роли парламента в совершенствовании законодательства и правоприменительной практики в этой области: под руководством Председателя Сената Олий Мажлиса создана Комиссия по вопросам обеспечения гендерного равенства. В верхней палате парламента образован Комитет по вопросам женщин и гендерного равенства, основной задачей которого является разработка предложений по реализации государственной политики, направленной на обеспечение гендерного равенства, совершенствование законодательства и осуществление парламентского контроля в данной сфере. Комитет ведет мониторинг за исполнением законодательства в этой области. Осуществляется действенный парламентский контроль за повышением роли женщин в обществе, обеспечением гендерного равенства, прав, свобод и законных интересов женщин, решением их проблем, подготовкой девушек ко взрослой жизни, поддержкой женщин, оказавшихся в тяжелом социальном положении, а также содействием их занятости, развитием сферы культуры и искусства. В практику вошло регулярное заслушивание отчетов руководителей ответственных ведомств по данным вопросам. Организована системная работа Парламентской комиссии по контролю за реализацией Национальных целей и задач в области устойчивого развития на период до 2030 года, где пятая цель посвящена задачам достижения гендерного равенства. В число ее основных задач входят осуществление мониторинга за исполнением законодательства, проведение критического анализа развития тех сфер, которые включены в Национальные цели устойчивого развития. Создан Республиканский общественный совет женщин во главе с Председателем Сената Олий Мажлиса, одной из основных задач которого наряду со всесторонней поддержкой женщин и девушек является координация вопросов по выполнению положений Конвенции ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин и реализации Пекинской платформы действий и Национального плана действий; созданы Министерство по поддержке махалли и семьи, одним из приоритетных направлений которого является всесторонняя поддержка женщин, а также Фонд по поддержке женщин и семьи, призванный оказывать всемерную поддержку женщинам, содействовать их участию в организации семейного и частного предпринимательства, ремесленничества,

получению ими знаний и навыков по востребованным на рынке труда профессиям; Федерацией профсоюзов Узбекистана и Министерством по поддержке махалли и семьи создана специальная Республиканская рабочая группа, которая изучает и выявляет во всех регионах жизненные проблемы женщин, организует работу по сокращению бедности и повышению благосостояния населения.

Таким образом, «принятие Национальной программы по обеспечению занятости женщин, дальнейшему повышению их роли и статуса в государственном и общественном управлении, расширению условий для реализации их потенциала, доведению на новый уровень работы в сфере гендерного равенства, охране семьи, материнства и детства» [4] является очень актуальной проблемой для нынешнего положения дел в области гендерного равенства.

В связи с этим необходимо постоянно проводить мониторинг критериев, определяющих равноправие женщин и мужчин во всех сферах. Исходя из показателей, характеризующих равноправие полов необходимо выявлять проблемы, над которыми надо работать. Однозначно невозможно разом решать все проблемы, необходим существенных вклад и материальных и человеческих ресурсов, изменение мышления не только мужчин, но и самих женщин. Это комплексная и системная работа, требующая участия абсолютна всех действующих структур.

Использованная литература:

1. Закон Республики Узбекистан «О гарантиях равных прав и возможностей для женщин и мужчин», 2.09.2019. <https://lex.uz/docs/4494873>
2. Закон Республики Узбекистан «О защите женщин от притеснения и насилия», 2.09.2019, <https://www.lex.uz/docs/4494712>
3. Закон Республики Узбекистан «Об охране репродуктивного здоровья граждан», 11.03.2019, <https://lex.uz/ru/docs/4233888>
4. Указ Президента Республики Узбекистана «Стратегия развития Нового Узбекистана на 2022-2026 гг» от 28.01.2022 г., <https://lex.uz/ru/docs/5841077>

**XOTIN-QIZLARNING HAYOTIDAGI HALI-HANUZ DAVOSINI TOPMAGAN
“DARD” NIMA ASLIDA?**

Gaziyeva Ra'no Teshabayevna

“TIQXMMI” Milliy Tadqiqot Universiteti professori

Sirojova Husniya G'ulom qizi

talaba

xusniya_avtomatika2020@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada bugungi kun yoshlari, ertamiz kelajagi bo'lgan yoshlarning, xususan, qizlarning erta turmushga berilishi va ularga qo'yiladigan turli xil cheklovlar, qizlarimizni oliy ta'lim bilan qamrab olish jarayoniga to'sqinlik qiladigan va jamiyatimizda xotin-qizlarning ro'li keskin kamayishiga sabab bo'luvchi omillar xususida so'z boradi.

Kalit so'zlar. Qizlarni erta tushmushga berish, o'zbekchilik, jamiyatda xotin-qizlarning o'rni va roli, oliy ta'limga qizlarni qamrab olish.

Kirish

Vatanimiz taraqqiyotida, oila va jamiyat hayotida xotin-qizlarning o'rni muhim va mavqei baland hisoblanadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, mamlakatimiz aholisining qariyb 50 foizini tashkil etadigan xotin-qizlar ijtimoiy-ma'naviy, siyosiy-iqtisodiy hayotning barcha sohalarida xususan, davlat boshqaruvi va vakillik organlarida, ishlab chiqarish, tadbirkorlik, fermerlik, sog'liqni saqlash, ta'lim, ma'rifat, madaniyat va boshqa ijtimoiy sohalarida samarali mehnat qilib kelmoqda. Hozirgi kunga qadar mamlakatimizning xotin-qizlari orasida 514 nafar fan doktori, 6 nafar akademik, 15 nafar O'zbekiston Qahramoni, 17 nafar senator, 15 nafar Qonunchilik palatasi deputati borligi, shu o'rinda, mahalliy Kengashlar deputatlarining 23 foizidan ziyodini hamda ilm-fan, ta'lim-tarbiya, sog'liqni saqlash, madaniyat va san'at sohalarida mehnat qilayotganlarning 72 foizini aynan ayollar ya'ni xotin-qizlar tashkil etishini alohida ta'kidlash lozim.

Mamlakatimizda xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy sohalaridagi faolligini oshirish, huquq va qonuniy manfaatlariga so'zsiz rioya qilinishini ta'minlash, onalik va bolalikni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning turli soha va tarmoqlarda o'z qobiliyat va imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishi uchun shart-sharoit yaratish, shuningdek, oila institutini mustahkamlash borasida keng ko'lamlı ishlar amalga oshirilmoqda. Biroq ushbu sohadagi ishlarning holati xotin-qizlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ular bilan maqsadli ishlarni tashkil etish, oilalarda ma'naviy-axloqiy muhitni mustahkamlash va sog'lomlashtirishning samarali mexanizmini yaratishga to'sqinlik qilayotgan bir qator tizimli muammo va kamchiliklar mavjudligini ko'rsatmoqda[1]. Qizlarimizga jamiyatimizda hali ham ojiza sifatida qaralishi inkor etib bo'lmas haqiqat desak mubolag'a bo'lmaydi. Bugun kelajagimiz ustunlari, 3-renessans bunyodkorlari deya ta'riflanayotgan va prezident ishonch bildirayotgan yosh avlod vakillari orasida qizlarimizning ham borligi va ishtiroki quvonarli holatdir. Lekin, hamma joyda ham shunday tuzum va tuzilma joriy etilgan emas. Respublikamizning ko'plab chekka tuman va qishloqlarida qizlarning “o'zbekchilik” deya erta turmushga uzatilishi va natijada oilalar parokanda bo'lishini siz-u biz bugun kuzatib, ko'rib, guvohi bo'lib turibmiz. Ota-onalarimiz qiz farzandini turmushga uzatishda nega shoshilishadi? Qiz bolani erta turmushga bermoq, bugun qaysidir ma'noda “moda” ga aylandi. Bugun qizini erta turmushga berib, turmushi risoladagidek bo'lmaganligi sababli, ming azob chekib, o'zini ayblab yurgan onalarimiz yo'q emas. Men juda ko'p guvohi bo'laman: “Meni erta turmushga berib yuborishgan, oliy o'quv yurtida ham o'qiy olmadim. Qiziqishlarim bor edi, shoira bo'lmoqchi edim”. Mana shunday afsuslar va nadomatlariga hozirgi zamonimizda o'rin qolmasligi kerak. Negaki, yangi O'zbekistonda va yangilanayotgan jamiyatda yashamoqdamiz!

Biz butun bir jamiyatning va respublikamizning ko'p sonli yoshlarini, xususan, qizlarimizni erta turmushga berilishiga va kelajagiga befarq qaray olmaymiz. Qiz farzandning erta turmush-

ga uzatilishiga ko'p hollarda onalarimiz sababchi bo'lishadi. Biz bugun "Meni 17 yoshimda turmushga berishgan. Hech kimdan kam yashamayapman. Hayotda barcha qiyinchiliklarni yengib o'tdim. Qizim ham xuddi men kabi barchasini eplaydi"-deya fikr yuritadigan onalarimizni o'zgartirishimiz shart. Bu borada mahallalarda tizimli ishlarni amalga oshirish va qiz farzandini erta turmushga uzatishi qonun buzulishlariga ham sabab bo'lishini ota-onalarimizga batafsil yetkazishimiz darkordir. Endi masalaning eng asosiy tomonini olib qaraladigan bo'lsa, 16-18 yoshlarda ayol organizmi sog'lom farzand ko'rish uchun hali to'la shakllanmagan bo'ladi. Qizlarning jismonan va ruhan onalikka tayyor bo'lmasdan oila qurishi ko'pincha tug'ruq jarayonida o'lim xavfi oshishiga sabab bo'ladi. Homilador bo'lish, farzand dunyoga keltirish bilan bog'liq jarayonlarda ona organizmi o'zidan ko'p miqdorda quvvat sarflaydi. Binobarin, erta homiladorlik yosh ona hamda bo'lajak farzand uchun har tomonlama xavflidir. Ko'zi yorigan ayol organizmi o'zini tiklab olishi uchun unga kamida 3-4 yil vaqt zarur bo'ladi. Bu bir tomondan bolaning ona sutiga to'yib o'sishini ta'minlasa, ikkinchi tomondan ona navbatdagi homiladorlikdan saqlanadi. Agar homilador 20 yoshdan kichik bo'lsa, unda 30 foizgacha homilaning yaxshi rivojlanmasligi, chaqaloq vazni kichik bo'lishi, tug'ilgan farzand o'limi holatlarining ikki baravarga oshishi, yosh onalar orasida onalarning o'limi holati uch baravarga oshishi kuzatiladi. Bundan ko'rinib turibdiki, erta turmush qurishning salbiy oqibatlari birinchi navbatda onaning salomatligiga katta ta'sir ko'rsatadi. Sababi, sog'lom ona sog'lom farzandni dunyoga keltiradi. Bugungi kunga kelib yurtimizda ayollar masalalari bo'yicha amalga oshirilayotgan keng ko'lamli tibbiy islohotlar natijasida onalar va bolalar o'limi uch baravar kamaydi. Biroq, erta turmush oqibatida hayotdan barvaqt ko'z yumayotgan yosh onalar va bolalar o'limi hamon uchrab turibdi. Bu esa, sog'lom avlodni tarbiyalab voyaga yetkazish uchun avvalo, oilalarda tibbiy madaniyatni oshirish, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish zaruriyati mavjudligini ko'rsatmoqda. Barcha onalar farzandining bekamu ko'st ulg'ayishini xohlaydi. Agar oilada sog'lom turmush tarziga muntazam amal qilinsa, albatta, sog'lom farzandlar dunyoga keladi[2].

Qizlarimizning har tomonlama yetuk va hayotda o'z o'rniga ega bo'lishlari uchun Prezidentimiz bir nechta qaror va farmonlarni imzoladi. Qabul qilingan Farmon va qarorlar xotin-qizlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini ta'minlashni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqib, ularning oila va jamiyatdagi o'rni va mavqeini mustahkamlashga, salohiyatini to'la namoyon etishiga, oilalardagi ijtimoiy-ma'naviy muhitni yanada sog'lomlashtirishga xizmat qiladi[3]. Bu farmon va qarorlarning qabul qilinishi zamirida yurtimiz kelajagi va ertasining bunyodkorlari, bugungi kun qizlari va ertamizning yorqin vakillari bo'lgan yosh avlodning onalari hayotiga bo'lgan yuksak e'tibor yotadi.

Hozirgi kunda qishloq qizlarining oliy ta'lim olishi va talaba bo'lishi statistika bo'yicha juda kichik raqamlarni band qiladi. Sababiki, qiz bola kech oila qurishi o'zbekchiligimizga to'g'ri kelmaydi. Bugun respublikamizda xotin-qizlarning oliy ta'lim olishi uchun imkoniyatlar bisyordir. Masalan, qizlar uchun qo'shimcha qabul kvotalari va ko'plab davlat grantlari ajratilmoqda. Xususan, 2021-2022-o'quv yilida tavsiyanomaga ega bo'lgan xotin-qizlar uchun bakalavriatning kunduzgi ta'lim shakli bo'yicha 2 000 ta qo'shimcha grant o'rinlari ajratildi. Shuningdek, tavsiyanomaga ega xotin-qizlarga ro'yxatdan o'tish jarayonida tanlangan bakalavriat ta'lim yo'nalishlari ustuvorligiga qarab dastlab davlat granti, keyinchalik to'lov-kontrakt asosida tanlovda ishtirok etish bo'yicha qo'shimcha imkoniyat beriladi[4].

Hozir biz yashab turgan jamiyat va zamon avvalgisidan farq qiladi. Bu haqiqatni inkor etolmaymiz. Bugun onalarimiz qiz farzandlarini turmushga berishdan oldin chuqur mulohaza yuritishlari va har tomonlana "yetti o'lchab bir kesmog'i" darkordir. Zero, mustaqil O'zbekistonimizning barcha qizlari jamiyatda o'zining munosib o'rnini topishi va albatta oliy ma'lumotli bo'lishga xaqlidir. Ko'plab qizlarimiz bugun har bir sohada faol va munosib o'rinlarda faoliyat olib bormoqda. Zulfiyaxonim ko'krak nishoni, Yil talabasi, nomdor stipendiya sohibalari, Yoshlar parlamenti va boshqa o'rinlarda qizlarimizning ishtirokini ko'rib quvonamiz.

Axir har bir qizning mana shunday yutuqlarga erishishga va jamiyatda munosib o'rin topishga haqqi borku! Bugun qizlarini orzulari ushalishiga qarshilik qilib, ularni erta tushmushga berib, xotin-qizlarning hayotidagi hali-hanuz davosini topmagan “dard”ning yana ham mustahkam ildiz otishiga sababchi bo'layotgan ota-onalar ham farzandlarining yutuqlarga erishishini xohlaydi, albatta. Lekin, o'zbekchiligimiz deymiz, odamlar gapiradi deymiz. Qachongacha shunday bo'ladi. Qizlarga ta'lim bersangiz, BUTUN MILLATGA TA'LIM BERGAN BO'LASIZ! Shu naqlni yodimizdan chiqarmasligimiz darkor.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Prezidentning “Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi farmonidan;
2. B.Sagdullaeva. “Adolat” nashriyoti, 16.05.2016, info@adolatmarkazi.uz;
Internet ma'lumotlari;
1. DTM bergan “Xotin-qizlar uchun qo'shimcha davlat granti asosidagi qabul ko'rsatgichlarining xududlar kesimidagi taqsimoti” hujjatidan.

ГЕНДЕР ТЕНГЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ХОТИН-ҚИЗЛАР БАНДЛИГИНИНГ АҲАМИЯТИ

Максумханова Азизахон Мукадировна
ТИҚХММИМТУ “Менежмент” кафедраси доценти, и.ф.н
maxsumxonovaazizaxon@gmail.com.
Шавазова Олимахон Адхам қизи
ТИҚХММИМТУ 2- курс магистранти
perfectg1066@gmail.com

Аннотация: Маълумки, кишлок жойларида гендер тенгликни таъминлаш соҳасида бир қатор муамолар мавжуд бўлиб, жумладан: ишсиз ва ижтимоий фаол бўлмаган хотин-қизлар билан якка тартибда иш олиб бориш амалиёти ҳали етарлича йўлга қўйилмаган, хотин-қизлар ўртасида бандликка кўмаклашиш ва тадбиркорликни ривожлантириш бўйича фаолият суёт олиб борилмоқда, хотин-қизларнинг ҳуқуқий маданиятини ошириш, уларга сифатли юридик маслаҳатлар бериш механизми бугунги кун талабларига жавоб бермайди. Мақолада мазкур муамоларга қаратилган бир қатор ечимлар ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: гендер, хотин-қизлар, бандлик, иш ўринлари, тадбиркорлик, кишлок хўжалиги, тадқиқот.

Мамлакатимизда хотин-қизларнинг ижтимоий ва сиёсий фаоллигини ошириш, уларнинг турли соҳа ва тармоқларда ўз қобилият ва имкониятларини рўёбга чиқариши учун шарт-шароит яратиш, ҳуқуқ ва қонуний манфаатларига сўзсиз риоя қилинишини таъминлаш, оналик ва болаликни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, шунингдек, оила институтини

мустаҳкамлаш борасида кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда.

Маълумки, Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги қонунида «Давлат томонидан хотин-қизлар ва эркакларга жамият ҳамда давлат ишларини бошқаришда, сайлов жараёнида тенг иштирок этиш, соғлиқни сақлаш, таълим, фан, маданият, меҳнат ва ижтимоий ҳимоя соҳаларда, шунингдек, давлат ва жамият ҳаётининг бошқа соҳаларида тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар таъминланишига эришиш мамлакатимизда гендер стратегиясини амалга оширишнинг устувор йўналиши ҳисобланади” деб белгилаб қўйилган. Таъкидлаб ўтиш жоизки, 2020 йил 23 сентябрда Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 75-сессиясида сўзлаган нутқида “биз учун гендер тенглик сиёсати устувор масалага айланди. Хотин-қизларнинг давлат бошқарувидаги ўрни тобора кучаймоқда. Янги Парламентимизда аёл депутатлар сони икки баробарга кўпайди”, дея мамлакатимизда хотин-қизлар сиёсати бўйича амалга оширилаётган ишлар ҳақида тўхталиб ўтди[1]. Ҳақиқатан ҳам, бугунги кунда республикаимизда гендер стратегиясини амалга ошириш устувор йўналиш сифатида белгиланиб, хотин-қизларнинг ўз имкониятларини тўлақонли рўёбга чиқаришлари учун барча шарт-шароитларни таъминлаш давлат сиёсати даражасига кўтарилган.

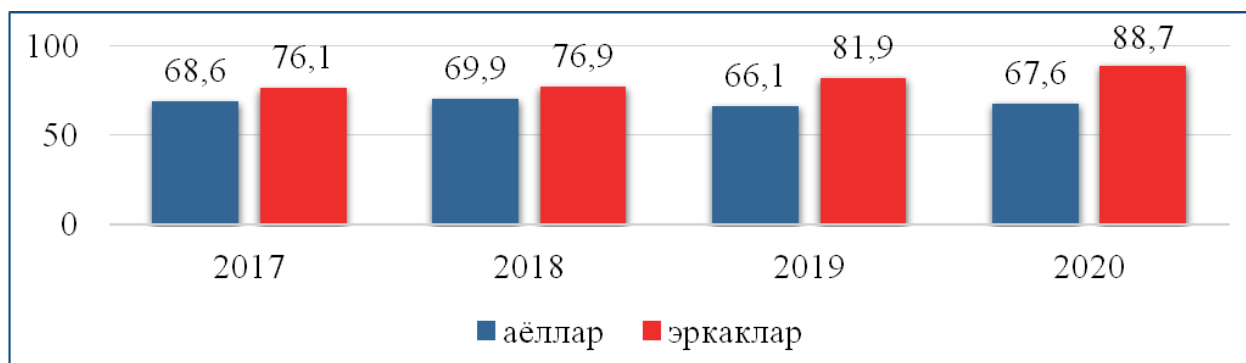
Лекин, гендер тенгликни таъминлаш соҳасида бир қатор муамолар мавжуд бўлиб, жумладан: ишсиз ва ижтимоий фаол бўлмаган хотин-қизлар билан яқка тартибда иш олиб бориш амалиёти ҳали етарлича йўлга қўйилмаган, хотин-қизлар ўртасида бандликка кўмаклашиш ва тадбиркорликни ривожлантириш бўйича фаолият суст олиб борилмоқда, хотин-қизларнинг ҳуқуқий маданиятини ошириш, уларга сифатли юридик маслаҳатлар бериш механизми бугунги кун талабларига жавоб бермайди. Шунингдек, республикаимиз аҳолисининг деярли ярми қишлоқ жойларда истиқомат қилишини эътибордан оладиган бўлсак, қишлоқ хўжалиги ташкилотларида гендер тенгликни таъминлаш ва хотин-қизлар ҳуқуқлари билан боғлиқ билимларни ривожлантиришга шароит яратиб бериш масалалари етарлича ўрганилмаган.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида гендер тенгликни таъминлашнинг ҳуқуқий асослари яратилган. Шунингдек, Ўзбекистонда хотин-қизлар ҳуқуқларини таъминлаш ва ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий асосларини янада такомиллаштириш мақсадида бир қатор қонун ва қонуности меърий ҳужжатлари, жумладан, Президентнинг хотин-қизлар ҳуқуқларини таъминлаш, хусусан, гендер тенглиги ва аёлларни зўравонлик ва зулмдан ҳимоя қилиш, аёллар тадбиркорлигини ривожлантириш мақомини кучайтириш тўғрисидаги фармон ва қарорлари қабул қилинган. Хусусан, 2019 йил сентябрь ойида қабул қилинган “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги ҳамда “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралдаги “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5325-сонли Фармони, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 20 ноябрдаги “Хотин-қизларни иш билан таъминлаш, улар ўртасида тадбиркорликни ривожлантириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 919-сонли қарори, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 20 ноябрдаги “Хотин-қизларни иш билан таъминлаш, улар ўртасида тадбиркорликни ривожлантириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 919-сонли қарори, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 23 июндаги “Олий таълим муассасаларига кўшимча давлат гранти асосидаги қабул кўрсаткичлари доирасида хотин-қизларга танловда иштирок этиш учун тавсиянома бериш ва уларни ўқишга қабул қилишни ташкил этиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 402-сонли қарорлари шулар жумласидандир[2].

Таъкидлаш жоизки, мамлакатимизда хотин-қизларни гендер тадқиқотларини ривожлантиришнинг ҳозирги босқичида энг муҳим йўналиш аҳолини иш билан таъминлаш

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

хисобланади. Аёллар ва эркеклар учун тенг танлаш имкониятининг яратилиши нафақат хотин-қизларнинг иқтисодий, жамоатчилик ва сиёсий ҳаётда фаол қатнашишига йўл очади, балки мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиёти тезлашишига ёрдам беради. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, 2016 йилда меҳнатга лаёқатли аёлларнинг 65,2 фоизи иш билан банд бўлган бўлса, 2020 йилга келиб бу кўрсаткич 58,9 фоизга камайган. Эркакларда эса ушбу даврда 72,0 фоиздан 76,6 фоизга ортган. Ишсизлик даражаси ҳам мутаносиб равишда аёлларди 5,0 фоиздан 12,8 фоизга ортган бўлса, эркекларда 5,3 фоиздан 6,0 фоизга ўсганлиги ҳам бу борадаги фикримизнинг далилидир. Аҳолининг жинси бўйича иқтисодий фаоллик даражасини таҳлил қиладиган бўлсак, 2017 йилда аёлларнинг иқтисодий фаоллик даражаси 68,6 фоизни ташкил қилган бўлса, 2020 йилга келиб бу кўрсаткич 67,6 фоизгача камайган. Таҳлилларга кўра эркекларга нисбатан уларнинг бандлик даражаси қарийб 11,1 фоизга камлигини кўришимиз мумкин (1-расм).

1-расм. Аҳолининг жинси бўйича иқтисодий фаоллик даражаси.

2020 йилда иқтисодиётда жами банд бўлганларнинг 41,4 фоизи аёллар ва 58,6 фоизи эркекларни ташкил этмоқда. Агар уларнинг бандлигини иқтисодий фаолият турлари бўйича ўрғанадиган бўлсак, аёлларнинг 27,3 фоизи қишлоқ ва ўрмон хўжалигида бўлса, 15,3 фоизи таълимда, 14,3 фоизи саноатда 13,2 фоизи савдода ва 14,9 фоизи бошқа турдаги хизматлар кўрсатишда фаолият олиб бормоқдалар. Иқтисодиётнинг турли соҳаларида банд бўлган аёллар ва эркеклар нисбатини таҳлил қиладиган бўлсак, аёллар ўртасида энг кўп улушни ташкил қиладиган соҳа соғлиқни сақлаш ва ижтимоий хизматлар кўрсатиш (76,8%), шунингдек таълим (75,7%) бўлса, энг кам улушни қурилиш (6,2%), ташиш ва сақлаш хизматлари (7,2%), ахборот ва алоқа (32,3%), молиявий ва суғурта фаолияти (34,8%) ташкил этмоқда (2- расм)[3].

Тадқиқотлар натижасига кўра, хотин-қизларнинг оғир моддий аҳволи, айрим ҳолларда ёлғизлиги, фарзанд тарбияси билан бандлиги каби маънавий ва моддий шароитлар таъсирида уларнинг салмоғида олий маълумотлиларнинг улуши янада камаяди.

Қишлоқ хўжалиги қишлоқ аёлларини иш билан таъминлашнинг асосий имконият бўлиб қолмоқда. Шу билан бирга, уларнинг меҳнатдаги иштироки асосан норасмий ва тўлиқ эмас. Қишлоқ аёллари кўпинча томорқа билан шуғулланишади ва чорва молларини боқишади. Томорқа ва чорвачилик маҳсулотлари сотишдан олинадиган даромад ҳар доим ҳам аёллар назоратида эмас. Аёллар боғдорчилик, иссиқхона ва озиқ-овқат маҳсулотларини қайта ишлаш каби қишлоқ хўжалиги субъектрларида ишлашга катта қизиқиш билдирмоқда. Одатда, ушбу мавсумий қишлоқ хўжалиги иш жойлари қишлоқ аёлларига кўпроқ иш имкониятларини тақдим этади. Бироқ, амалдаги меҳнат қонунчилиги мавсумий бандлик бўйича мукамал эмас, бу тегишли норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш зарурлигини кўрсатмоқда. Қишлоқ аёлларини гарчи қасаначилик ва кичик корхоналарда ўсиш кузатишган бўлса ҳам қишлоқ хўжалигидан ташқари соҳада иш билан таъминлаш имкониятлари чекланган.

2-расм. Иқтисодий фаолият турлари бўйича бандлар улуши, % да (2020 йил)

Ўзбекистоннинг қишлоқ жойларида давлат ташкилотларидан ташқари, хусусий корхоналар жуда кўп эмас. Қишлоқ аёллари учун қишлоқ хўжалигидан ташқари ишнинг энг кенг тарқалган шакли бу маҳаллий истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш. Меҳнат қишлоқ аёлларига маълум даражада мустақиллик беради, бу уларга оила бюджетига ўз хиссасини қўшишга имкон беради. Бундан ташқари, аёллар ўз даромадларини болалар таълими каби ҳаражатларга сарфлайдилар, бу эса болалар (айниқса қизлар учун ҳаёт имкониятларини кенгайтиради. Кўпинча, аёлларнинг қишлоқ хўжалигига оид бўлмаган тадбиркорлик фаолияти қишлоқ хўжалиги даромадларининг мавсумий хусусиятини уй хўжалиқларининг йиллик даромадларини барқарорлаштириш ҳисобига қоплайди. Бир қатор ижтимоий ва молиявий тўсиқлар қишлоқ аёлларининг тадбиркорлик ва иш билан таъминлаш имкониятларини чеклайди. Бунга қуйидаги муаммоларни киритишимиз мумкин:

- уй вазифаларининг асосий қисми аёллар зиммасида эканлиги;
- улар бир вақтнинг ўзида оила аъзоларига ғамхўрлик қилишлари ва эркаклар чет мамлакатларга ишлашга кетганда боқувчи бўлиб қолмаётганлиги;
- аёллар кўпинча молиявий ва тижорат ресурсларидан ва давлат хизматларидан кам фойдаланиш имкониятига эгаллиги ва ҳоказо.

Кўпинча аёлларни қизиқтирадиган тадбиркорлик маҳаллий аёлларнинг иш билан таъминланишини яхшилашга ва аёлларнинг касбий амбицияларига нисбатан жамоатчиликнинг ижобий муносабатини ривожлантиришга қодир. Қишлоқ аёллари давлат ташкилотларида ишлаш билан бир қаторда кичик корхоналар ва касаначиликда ишлашга кўпроқ жалб қилинади.

Қишлоқ жойларида аёллар учун янги иш ўринларини яратишнинг асосий йўналишларига эътибор қаратсак, мазкур вазифани бажаришнинг ўзига хос хусусиятлари иш ўринларини ташкил этишнинг молиявий қиймати, афзалликлари нуқтаи-назаридан фарқланади. Аёллар ва эркакларнинг кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликда иш билан бандлиги ўзига хос хусусиятлар билан фарқланади, жумладан, эркаклар мазкур фаолиятни саноат, қурилиш, савдо, хизмат кўрсатишда мақбул бўлган тармоқ деб ҳисобласалар, аёллар хизмат кўрсатиш, савдо, енгил саноат, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш тармоқларини афзал кўрадилар. Қишлоқ жойларида эса аёллар мазкур соҳаларда кўпроқ касаначиликни маъқул деб ҳисоблайдилар ва бу борада уларни яқин дўстлари, турмуш ўртоғи, оила, аёллар уюшмалари қўллаб-қувватлайдилар[4].

Бизнингча, қишлоқ жойларда аёллар учун янги иш ўринлари яратишда ҳудудий хусусиятлар ва йўналишларни инобатга олиш лозим. Аёлларга мос иш ўринларини ишлаб чиқаришнинг кичикбизнесвахусусийтадбиркорликсоҳаларида яратиш юқори унумдорликни таъминлайди. Шу ўринда қишлоқ жойларида аёлларнинг иш билан бандлигини иқтисодий тартибга солиш механизмига боғлиқ ҳолда таснифлашни мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз. Бундан келиб чиққан ҳолда эътироф этиш керакки, аёлларнинг айниқса, меҳнат бозорига биринчи бор кириб келаётган қизларнинг мутахассислиги бўйича ишга жойлаштиришда реал ва молиявий

секторлар бўйича иш билан бандлигини таъминлашнинг аниқ тартибларни белгилаш орқали уларнинг ўз иш ўринларидаги кўнимлилигини таъминлаш ҳамда бу борада иш берувчилар, нодавлат ноижорат ташкилотлари маъсуллигини ошириш, меҳнатни ташкил қилиш ва бошқаришнинг айнан аёллар манфаатига қаратилган механизмларни такомиллаштириш мақсадга мувофиқ. Бу эса аёлларни манзилли қўллаб-қувватлаш, улар орасида ишсиз ва ижтимоий фаол бўлмаганлар билан яқка тартибда иш олиб бориш, иш билан бандликка кўмаклашиш ҳамда тадбиркорликни ривожлантириш имконини беради. Олиб борилган тадқиқотлар натижасида қишлоқ жойларида аёлларнинг иш билан бандлигини иқтисодий тартибга солиш механизмига боғлиқ ҳолда таснифлашни бирламчи ва иккиламчи омиллар гуруҳига бўлинган ҳолда тадқиқ қилинди.

Аёллар тадбиркорлигини ривожлантириш, хусусан, қишлоқ жойларида “Экотуризм” орқали (малакатимизнинг гўзал табиат манзараларини, инсон фаолияти натижасида қуриб қолган Орол денгизи), “Агротуризм”ни (Ўзбекистон далаларида етиштирилаётган Бахмал олмалари, Сурхондарё хурмо, Фарғона узумлари) “Гастрономик туризм” (ўзбек миллий таомларидан самарқанча ош, хоразмча ғилминди, ғиждувонча кабоб, олот сомсалари ва ҳ.к.з.), “Соғломлаштириш туризми” миқёсида сайёҳлик ресурсларидан самарали фойдаланиш, экологик самарали органик озиқ-овқат маҳсулотлари ҳамда кўрсатилаётган хизмат турларини кўпайтириш ва сифатини замон талабларига мослаштириш борасида тизимли ишларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир.

Хулоса ўрнида таъкидлаб ўтиш жоизки, қишлоқ хўжалик тизимида гендер ёндашувни татбиқ этиш, бошқаришнинг самарали механизмларини аниқлаш ва амалиётга жорий этиш мақсадида фундаментал, инновацион ва амалий тадқиқотлар олиб бориш, тадқиқот натижаларини амалиётга жорий этиш, аёл тадбиркорлар учун зарур бўладиган иқтисодий ахборот ва маслаҳатларни берадиган инновацион марказлар, бизнес-инкубаторлар фаолиятини янада такомиллаштириш бугунги кунда гендер тенглиги масаласида ечимини кутаётган асосий масалалардан бири ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. www.president.uz Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидаги нутқи.
2. <https://www.gazeta.uz/uz/>
3. Аёллар ва эркаклар. Статистик тўплам. 2020 йил. www.stat.uz
4. Холмўминов Ш.Р., Хомитов К.З., Арабов Н.У., Бобаназарова Ж.Х., Абдураманов Х.Х., Саидов Н.Р. Қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлашнинг самарали ижтимоий-иқтисодий механизмлари (монография). – Т.: Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи, 2019., 45 бет.

ХОТИН-ҚИЗЛАР ҲУҚУҚ ВА МАНФААТЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ – ДАВЛАТ СИЁСАТИНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШИ

Нилуфар Мустақимовна Рахматова,
Навоий давлат педагогика
институтини мустақил тадқиқотчиси

АННОТАЦИЯ: Мазкур мақолада хотин-қизлар ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш – давлат сиёсатининг устувор йўналиши эканлиги, бу борада амалга оширилган чора-тадбирлар ҳақида фикр-мулоҳазалар билдирилган.

Калит сўзлар: хотин-қизлар, ҳуқуқ, давлат сиёсати, жамият, ижтимоий ҳимоя, зўравонлик, жисмоний тазйиқ, гендер тенглик.

Мустақиллик йилларида республика хотин-қизларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилиш давлат сиёсатининг энг муҳим устувор йўналиши эканлиги Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 46-моддасида: “Хотин-қизлар ва эркалар тенг ҳуқуқлидирлар” – дея эътироф этилиши билан ҳуқуқий норма сифатида белгилаб қўйилган. Бу эса, хотин-қизларнинг жамиятнинг фаол аъзоси сифатида барча соҳаларда кенг қамровли иштирок этишини ҳуқуқий кафолатлади.

Ўзбекистон тараққиётининг янги босқичида республикада амалга оширилаётган ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий ислохотларни амалга оширишда хотин-қизларнинг фаол иштироки инobatга олингани ҳолда хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий ва социал фаоллигини янада ошириш, уларнинг турли соҳа ва тармоқларда ўз қобилият ва имкониятларини рўёбга чиқариши учун шарт-шароит яратиш, ҳуқуқ ва қонуний манфаатларига сўзсиз риоя қилинишини таъминлаш, оналик ва болаликни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, шунингдек, оила институтини мустаҳкамлаш борасида кенг қўллаш ишлар амалга оширилмоқда. Хусусан, 2019 йил 7 мартдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хотин-қизларнинг меҳнат ҳуқуқлари кафолатларини янада кучайтириш ва тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлашга оид чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4235 қарори қабул қилинди. Қарорга мувофиқ, аёллар меҳнатини муайян соҳа ёки касбларда қўллаш бўйича тақиқлар бекор қилинди, бола парваришlash таътилининг камида уч ойи ота томонидан фойдаланилган тақдирда, ота ёки онадан бирига Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг 234-моддаси тартибида қўшимча бир ой нафақа тўланадиган бола парваришlash таътили бериладиган бўлди ва икки ёшга тўлмаган фарзандини тарбияловчи ота-оналарнинг бирига уларнинг иш пайтидаги дам олиш ва овқатланиш, болани овқатлантириш учун бериладиган танаффуслар ҳисобидан иш берувчи билан келишган ҳолда кун давомида фойдаланиладиган танаффус вақтини белгилаш ҳуқуқи берилди. Шунингдек, 2019 йил 1 майдан Нодавлат нотижорат ташкилот мақомига эга бўлган “Хотин-қизлар тадбиркорлик марказлари” ташкил этилди. Марказларнинг асосий вазифалари этиб, Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги билан ҳамкорликда узоқ муддат бола парваришlash таътилида бўлган, мушкул иқтисодий аҳволга тушган аёлларни меҳнат бозорида талаб этилаётган касблар бўйича қайта тайёрлаш ва уларнинг ишга жойлашишига кўмаклашиш; тадбиркорлик билан шуғулланиш истагини билдирган аёлларни марказларга жалб этиш ва тадбиркорлик фаолиятини ташкил этишга кўмаклашиш; аёлларнинг ўз бизнесини ташкил этиш ва юритиш кўникмаларини шакллантириш, бизнес ғояларини тайёрлашда консултатив ёрдам бериш, шу жумладан, лойиҳа бизнес-режасини тайёрлаш, солиққа тортишнинг турли режимларини танлаш ва қўллаш, бухгалтерия ҳисобини юритиш, замонавий ахборот технологияларидан фойдаланиш ва бошқа йўналишлар бўйича ўқитишни ташкил этиш; зарур ҳолларда, фаолиятини бошлаётган тадбиркор хотин-қизларга маҳаллалардаги бўш турган бинолардан жой ажратилишига кўмаклашиш; тадбиркор аёлларга ва тадбиркорлик билан шуғулланиш истагини билдирган хотин-қизларга ўз бизнесини ташкил этишда зарур маслаҳатлар бериш ва амалий ёрдам кўрсатиш, шу жумладан, ишончли ҳамкорларни топиш, минитехнологиялар ва ускуналар сотиб олишда кўмаклашиш, ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг реализация қилинишига кўмаклашиш; норасмий фаолият юритаётган ҳунарманд аёлларга рўйхатдан ўтиш, “Ҳунарманд” уюшмасига аъзо бўлиш орқали солиқлар ва бошқа турдаги имтиёزلардан фойдаланишда ҳамда имтиёзли кредит олишда амалий ёрдам кўрсатиши белгиланди.

Бундан ташқари, хотин-қизларни ҳимоялаш механизминини кучайтириш мақсадида 2019 йилнинг 2 сентябрь куни Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисидаги” ЎРҚ-561-сонли Қонуни қабул қилинди. Ушбу Қонун хотин-қизларни турмушда, иш жойларида, таълим муассасаларида ҳамда бошқа жойларда тазйиқлар ва зўравонликнинг барча шаклларида ҳимоя қилишга қаратилган. Шунингдек, соҳадаги муносабатларни тартибга солиш, тазйиқлар ва зўравонликдан жабрланганларни ҳуқуқий ҳамда ижтимоий ҳимоя қилиш кафолатларини таъминлаш ҳам қонуннинг муҳим мақсадларидандир. Ушбу Қонун билан жинсий зўравонлик, жисмоний зўравонлик, рухий

зўравонлик, иқтисодий зўравонлик, зўравонлик, иш жойи, тазйик, тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчи, тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш, тазйиқлар ва зўравонликнинг олдини олиш, муҳофаза ордери каби янги таянч тушунчалар киритилди ва мазмун-моҳияти очиб берилди. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, Ички ишлар органлари, Меҳнат органлари, Таълимни давлат томонидан бошқариш органларининг ҳамда таълим муассасалари, Давлат соғлиқни сақлаш тизимини бошқариш органларининг ҳамда соғлиқни сақлаш муассасалари, Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси, Фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг, нодавлат нотижорат ташкилотларининг ва фуқаролик жамияти бошқа институтларининг хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳасидаги ваколатлари ва иштироки белгиланди. Ушбу Қонунга кўра, тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчи ўзига нисбатан тазйиқ ва зўравонлик содир этилгани ёки уларни содир этиш таҳдиди тўғрисида ариза билан тегишли ваколатли органлар ҳамда ташкилотларга ёхуд судга мурожаат этиш ҳуқуқига эгаллиги белгиланди. 2019 йилнинг 2 сентябрь куни Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги ЎРҚ–562-сонли Қонуни қабул қилинди. Қонунга кўра, давлат хизмати соҳасида хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятларни таъминлаш орқали давлат бошқарувида турли жинсдаги шахсларнинг иштирок этиши учун шарт-шароитлар яратилиши кафолатланади. Ушбу Қонун билан гендер сиёсати амалга оширилишини таъминлашга доир вақтинчалик махсус чоралар, гендер, гендер статистикаси, гендер-ҳуқуқий экспертиза, жинс бўйича бевосита камситиш, жинс бўйича билвосита камситиш каби янги таянч тушунчалар киритилди ва мазмун-моҳияти очиб берилди ва давлат хизмати соҳасида, сайлов ҳуқуқларини амалга оширишда, иқтисодий ва ижтимоий соҳаларда, таълим, илм-фан, маданият ҳамда соғлиқни сақлаш соҳасида хотин қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари белгиланди. Хусусан, қонун ҳужжатларидаги жинс бўйича камситилишига йўл қўядиган нормаларни аниқлаш ва бартараф этиш мақсадида ушбу ҳужжатлар ва улар лойиҳаларининг гендер-ҳуқуқий экспертизаси ўтказиладиган бўлди. Шунингдек, Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятларни таъминлаш соҳасидаги ягона давлат сиёсати Гендер тенглигини таъминлаш бўйича комиссия томонидан амалга оширилиши белгиланди.

Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилотининг маълумотларига кўра, 15 ва 49 ёшидаги хотин-қизларнинг 25 фоизидан кўпроғи ҳаёти давомида жисмоний ёки жинсий зўравонликка дуч келишади. Ушбу зўравонликларнинг 33 фоизи Жануби-шарқий Осиё худудига тўғри келмоқда. Айтиш жоизки, Бош прокуратура ўз ҳисоботида, 2020 йилда номусга тегиш ҳолатлари 27,7 фоизга ошганлигини баён қилган. Бу жуда ачинарли... Фоиз ҳисобида кўрсатилган ушбу рақамлар ортида нечта қизнинг синган тақдири, топталган шаъни ва кадр-қиммати ётибди экан. Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман) номига йўлланган мурожаатлар таҳлили, 2021 йилнинг 15 апрелига қадар хотин-қизлар томонидан 20 га яқин жинсий ва жисмоний зўравонлик, руҳий тазйиқ ўтказиш билан боғлиқ ҳолатлари бўйича мурожаат келиб тушганини кўрсатмоқда. Уларнинг аксарияти Сурхондарё ва Қашқадарё вилоятларига тўғри келади.

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси 1995 йил қўшилган «Хотин-қизлар ҳуқуқлари камситилишининг барча шакллариغا барҳам бериш тўғрисида»ги Конвенциясининг 3-моддасига асосан, иштирокчи давлатлар эркаклар билан тенглик асосида хотин-қизларнинг инсон ҳуқуқлари ҳамда асосий эркинликларини рўёбга чиқаришлари ва улардан фойдаланишларини кафолатлаш мақсадида хотин-қизларнинг ҳар томонлама ривожланишини ва тараққиётини таъминлаш учун барча, хусусан сиёсий, ижтимоий, иқтисодий ва маданий соҳаларда ҳамма тегишли чораларни, шу жумладан қонунчилик чораларини кўришлари белгиланган ва бугунги кунда қонунчилигимизга имплементация қилинган.

Миллий қонунчиликда авваламбор Конституция, шунингдек халқаро стандартларга мос хотин-қизларнинг ҳуқуқларини кафолатловчи махсус қонунлар, шунингдек бир қанча

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинган. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва Ўзбекистон Республикасининг «Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида»ги Қонунда жинс бўйича камситишга йўл қўймаслик ҳамда хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятларни таъминлаш кафолатлари белгиланган. Қолаверса, «Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Қонунда ҳам хотин-қизларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини таъминлаш, уларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш билан боғлиқ нормалар ўз аксини топган. Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2020 йил 4 январь куни 3-сон Қарори билан «Тазйиқ ва зўравонликдан жабрланган хотин-қизларга ҳимоя ордерини бериш, ижросини таъминлаш ва мониторинг олиб бориш тўғрисида»ги Низом тасдиқланган. Мазкур Низом билан тазйиқ ва (ёки) зўравонликдан жабрланган хотин-қизларга ҳимоя ордерини берилиши ва тазйиқ ва (ёки) зўравонлик содир этган ёки содир этишга мойил бўлган шахсларга бир қатор чекловлар ёки тақиқлари ўрнатилиши, келгусида тазйиқ ва зўравонлик ҳолатларининг олдини олишда муҳим аҳамият касб этади.

Мамлакатда хотин-қизларнинг ҳимоясига қаратилган шунча ҳуқуқий механизмлар бўлса-да, ҳалигача уларнинг таҳқирланаётганликлари ҳақида маълумотлар учраётгани албатта ачинарли ҳолдир.

Хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, мамлакатимизда юқоридаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг қабул қилинишининг бош мақсади; жамиятда, турмушда, иш жойларида, таълим муассасалари ва бошқа жойларда хотин-қизларга нисбатан муносабатни янада яхшилаш, уларга нисбатан ҳурмат ва эҳтиромни янада мустаҳкамлашга хизмат қилади.

АЁЛЛАРГА НИСБАТАН ЗЎРАВОНЛИКНИ БАРТАРАФ ЭТИШ – ГЕНДЕР ТЕНГЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ШАРТИ

Гулшада Ўразалиева

социология фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий Университети докторанти
g.urozaliyeva@yandex.ru

Аннотация: Мақолада ҳозирги даврда энг муҳим ижтимоий муаммолардан бири бўлган аёлларга нисбатан зўравонлик ишлатиш ва тазйиқ ўтказишнинг тарихий, ижтимоий, ҳуқуқий ва маънавий омиллари таҳлил этилади. Муаммонинг Ўзбекистондаги ҳозирги ҳолати ва уларни бартараф этиш жамиятда гендер тенглигини таъминлашнинг муҳим шартларидан бири эканлиги мавжуд илмий, ижтимоий-фалсафий адабиётларда илгари сурилган ғоялар, ҳамда муаллиф тарафидан ўтказилган конкрет социологик тадқиқотлар натижаларини таҳлил этиш орқали очиқ берилади.

Калит сўзлар: аёллар, аёллар ҳуқуқи, зўравонлик, оилавий зўравонлик, тазйиқ, гендер, гендер тенглиги, гендер тенглигини таъминлаш.

ИСКорЕНИЕ НАСИЛИЯ В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН - ВАЖНОЕ УСЛОВИЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА

Аннотация: В статье анализируются исторические, социальные, правовые и моральные факторы применения насилия в отношении женщин и их преследования, которые являются одной из важнейших социальных проблем современности. Современное состояние проблемы в Узбекистане и тот факт, что их устранение является одним из важных

условий обеспечения гендерного равенства в обществе, раскрывается путем анализа идей, выдвинутых в существующей научной, социально-философской литературе, а также результатов конкретных социологических исследований, проведенных автором.

Ключевые слова: женщины, права женщин, насилие, насилие в семье, преследование, гендер, гендерное равенство, гендерное равенство.

THE ELIMINATION OF VIOLENCE AGAINST WOMEN IS AN IMPORTANT CONDITION FOR ENSURING GENDER EQUALITY

Annotation: The article analyzes the historical, social, legal and moral factors of the use of violence against women and their persecution, which are one of the most important social problems of our time. The current state of the problem in Uzbekistan and the fact, that their elimination is one of the important conditions for ensuring gender equality in society, is revealed by analyzing the ideas put forward in the existing scientific, socio-philosophical literature, as well as the results of specific sociological studies conducted by the author.

Keywords: women, women's rights, violence, domestic violence, harassment, gender, gender equality, gender equality.

*Давлат ва жамият бошқарувида аёлларнинг ўрни ва мавқеини янада мустаҳкамлаш
ислоҳатларимизнинг муҳим йўналишларидан бири бўлиб қолаверади*

Ш. Мирзиёев.

Давримизнинг умумбашарий муаммоларидан бири бўлган зўровонлик, оилавий зўровонлик, айниқса аёлларга нисбатан зўровонликни келиб чиқишининг тарихий-этноик, ижтимоий-сиёсий, моддий-маънавий, ҳуқуқий-ахлоқий ва бошқа омилларини назарий ва амалий тадқиқ этиш ва уларни бартараф этишининг концептуал йўналишларини ишлаб чиқиш хозирги замон ижтимоий фанлари олдида турган долзарб муаммолар қаторига кирилади.

Янги Ўзбекистонда инсон манфаати ва қадрини юксалтиришга қаратилган жараёнларда улкан ислоҳатлар олиб борилмоқда. Жамиятда хотин-қизлар мавқеини ошириш, уларнинг ҳуқуқ ҳамда имкониятларини устувор қадриятлардан бири сифатида ҳимоя қилиш давлат сиёсатининг муҳим йўналишларидан бирига айланди. Янги Ўзбекистонда гендер масаласига янгича қарашлар ва янгича ечимлар амалга ошириш тизими йўлга қўйилди.

Олий мажлис Сенатнинг 15 ялпи мажлисида Ўзбекистонда 2030 йилга қадар гендер тенгликка эришиш стратегияси қабул қилиниши ҳам жамиятда эркаклар ва аёлларнинг тенг ҳуқуқлари ва имкониятларини рўёбга чиқариш учун шарт-шароит яратиш ҳамда инсоннинг фундаментал ҳуқуқларига риоя қилиш, иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ҳаётда гендер тенглик тарғиб қилинишини таъминлашга хизмат қилиши шубҳасиздир. Ўзбекистонда гендер тенгликни таъминлаш стратегиясида барча учун тенг ҳуқуқли ва сифатли таълимли таъминлаш, қишлоқ жойларида қизларнинг олий маълумотга эга бўлиши, хотин-қизлар гендер тенглигига эришиш, зўравонликка йўл қўймаслик, одам савдосининг олдини олиш каби масалалар қамраб олинган.[1]

Президент Шавкат Мирзиёев раҳбарлигида Ўзбекистонда хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини, гендер тенгликни таъминлаш, оила, оналик ва болаликни ҳимоя қилиш, хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш борасида қатор ишлар олиб борилмоқда. Президент Ш. Мирзиёев томонидан илгари сурилган инсон қадри устувор бўлган янги Ўзбекистонда аёл қадри ҳам алоҳида ўринга эга. [2]. Шу сабабли Республикамизда аёлларга нисбатан барча зўравонликнинг олдини олишга қаратилган турли ҳуқуқий, сиёсий, маъмурий ва маданий дастурларни янада такомиллаштириш ҳамда бу ҳодисани бартараф этувчи махсус қонун ва қарорлар қабул қилинди.

Ана шундай қонуний ҳужжатлардан бири 2021 йил 19 майдаги “Зўрлик ишлатишдан жабр кўрган хотин-қизларни реабилитация қилишга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

қарор [3] ва 2019 йил 2 сентябрда “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида” Қонундир[4].

Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотларига кўра, дунёдаги ҳар учинчи аёлга ҳаёти давомида ўз умр йўлдоши томонидан жисмоний тазйиқ ўтказилади. Турмуш курган аёлларнинг 30 фоизи ҳамроҳи томонидан зўравонлик ҳолатларига дуч келганлари ҳақида маълум қилади. Аёллар ўлимининг 38 фоизи уларнинг турмуш ўртоғи томонидан амалга оширилади ва зўравонликка дуч келган аёлларнинг 42 фоизигина муаммо ҳақида очик сўзлайди.

Зўравонлик бу бир шахснинг иккинчи шахсга нисбатан қасддан жисмоний, руҳий, жинсий ёки иқтисодий таъсир ўтказишидир. Оилавий зўравонлик эса оила аъзоларининг бошқа аъзоларига (хотин, ота-она, болалар ва бошқалар) устидан ҳукмронлик ва назорат қилиш мақсадида, одатда айнан бир шахсга нисбатан жисмоний ва руҳий зўрлик қилишдир. Умуман олганда бутун дунёда статистик маълумотларга кўра аксарият ҳолларда оилавий зўравонликдан хотин-қизлар ва болалар жабр кўради.

Ўзбекистонда ҳам бу йўналишда кенг кўламли ишлар қилинаётган бир вақтда, мазкур соҳадаги ишлар таҳлили оилаларда маънавий-ахлоқий муҳитни яхшилашда қатор камчилик ва тўсиқлар мавжудлигини кўрсатмоқда. Айниқса, оиладаги зўравонлик муаммоси ўткирлигича қолмоқда. Оиладаги зўравонлик бугунги кун муаммоси бўлса-да, бугуннинг янглиги эмас. Бу иллат қадим замонлардан бери турли миллат фуқароларининг иқтисодий ва ижтимоий мақомидан ва динга бўлган эътиқодидан қатъи назар маълум бўлган ва кенг тарқалган. Оиладаги зўравонликларни бартараф этмасдан туриб, жамиятда гендер тенглигига эришиб бўлмаслигини барча бирдай тушунади.

БМТ Бош Ассамблеяси ҳам 1993 йилда қабул қилган Декларациясида “Аёлларга нисбатан зўравонлик” тушунчасига аниқлик киритиб, уни эр-хотин ўртасидаги тарихан яратилган тенгсизликнинг натижаси деб эътироф этди, эндиликда аёллар инсон ҳуқуқларидан тўлақонли фойдаланиш ҳуқуқига эга, деган фикрни таъкидлади ҳамда аёлларнинг инсон ҳуқуқларидан тўла баҳраманд бўлишлари оиладаги зўравонлик илдизларини йўқ қилади, деган ишончда эканлигини билдиради.[5]

Декларация оилавий зўравонлик ҳолатига аниқлик киритиб, уни инсон ҳуқуқларини поймол, қилувчи аёлларга қарши бўлган, гендер асосида йўналтирилган зўравонлик деб қабул қилди.

Ҳозирги кунда Ўзбекистоннинг нодавлат, нотижорат ташкилотлари аёллар муаммоларини ҳал этиш учун хотин-қизлар қўмиталари, оила марказлари ҳамда маҳалла фаоллари билан бир ёқадан бош чиқариб, фаолият кўрсатмоқдалар. Хотин-қизлар учун ташкил қилинган инқироз ва ишонч марказлари, ишонч телефонлари аёлларга ҳуқуқий, руҳий ва тиббий маслаҳатлар бермоқда.

Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (омбудсман) матбуот хизматининг маълум қилишича, аёлларга нисбатан зўравонлик ҳолатлари йилдан йилга ошиб бормоқда.

Ўтказилган натижасига қаралса, унда иштирок этган аёлларнинг 42 фоизи ўзи ва фарзандларини боқа олмаслигидан қўрқиб зўравонликка чидаса, яна 38 фоизи бошқалар томонидан муҳокама (гап-сўз) бўлишдан қўрқиб зўравонликка кўз юмади. Бош прокуратура берган маълумотга кўра, Ўзбекистонда 2020 йилда номусга тегиш ҳолатлари 27,7 фоизга ошган.

ИИВ Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бош бошқармаси хабар беришича, 2021 йилнинг январь-март ойларида зўравонлик ҳолатлари қайд этилиши ўтган йилнинг шу даврига нисбатан ортган.

2021 йилда аёлларга зўравонлик ва тазйиқ ўтказиш билан боғлиқ 598та иш кўрилиб, 508 нафар шахсга айблов ҳукми чиқарилган. Хотин-қизларга нисбатан қайд этилган тазйиқ ва зўравонлик ҳолатларининг 73 фоизи уларнинг оилаларида содир этилган”, дейилади маълумотда.

Мурожаат қилган шахсларнинг 5209 нафари руҳий, 3813 нафари жисмоний, 166 нафари

иктисодий, 44 нафари жинсий зўравонлик ҳамда 1838 нафари зулм ва тазйиқ ўтказишларга учраганини айтишган.[6]

Кўриниб турибдики, барча ёшдаги аёллар оилада оилавий зўравонликнинг кенг тарқалганлигини таъкидлашган.

Оилавий зўравонликнинг асосий сабаблари тадқиқотлар орқали ўрганилганда биринчи оиладаги иқтисодий қийинчилик, иккинчи ўринда эрнинг рашки, қайнона билан келиша олмастик, эрнинг алкоголь истъомол қилиши ҳамда эр маълумотининг пастлиги ва бошқалар маълум қилинган. Қишлоқ аёлларининг 76,9 фоизи зўравонликнинг асосий сабаби иқтисодий қийинчилик эканлигини эътироф этишган. Шаҳарда яшовчи аёлларнинг 39,5 фоизи мана шу фикрни тасдиқлашган. Бу фикрга хизмат кўрсатиш соҳасида ишлаётганларнинг 80,0 фоизи, халқ таълимида ишлаётганларнинг 57,1 фоизи, уй бекаларининг 56,3 фоизи, ўрта маълумотлиларнинг 52,9 фоизи, 20 ёшга кирмаган аёлларнинг 66,7 фоизи ва 20-24 ёшдагиларнинг 66,7 фоизи кўшилишади. Бу аёллар ҳам даромад манбаига эга бўлмаганликлари учун иқтисодий жиҳатдан эрига қарамдирлар. Ўзбек оиласида қайнона-келин ўртасидаги муносабат мураккаб ҳисобланади. Шу сабабдан ҳам 20-24 ёшли аёлларнинг 66,7 фоизи қайнонаси томонидан зуғум кўрганлигини эътироф этишмоқда.

Оиладаги зўравонликнинг яна бир сабаби - алкогольдир. Оила аъзоларининг ёки эрнинг спиртли ичимлик ичиб, жанжал кўтаришини 21,1 фоиз шаҳар аёллари тан олишган. Тошкент шаҳрида яшаган аёлларнинг 36,4 фоизи мана шу фикрни эътироф этишган.

Эрининг маълумоти ва маданияти пастлиги туфайли зўравонлик содир этганлигини 23,5 фоиз ўрта маълумотга эга, 20,0 фоиз олий маълумотга эга аёллар билдиришган. [7]

Ички ишлар вазирлиги ҳамда Гендер тенгликни таъминлаш комиссияси томонидан 8158та ҳолатда эри томонидан хотинига, 322таси қайнона томонидан келинига, 229таси келини томонидан қайнонасига тазйиқ ўтказиш ҳолатлари бўйича, ҳамда қолган 2 361таси бошқаларга «Ҳимоя ордери» расмийлаштириб берилган.

Оиладаги зўравонликнинг негизида (тарихан юзага келган тенгсизлик ҳолати) ётади. Оилада аёлга нисбатан зўравонликнинг яна бир сабаби – жамиятда мавжуд гендер урф-одатлари (стериотиплари)дир. Айни шу ҳолатлар зўравонликнинг турли-туман кўринишларининг содир бўлишига олиб келади ва шу туфайли “гендер зўравонлиги” деб аталади.

Гендер зўравонлигининг туб негизини англаган ҳолатдагина унинг турли-туман кўринишларига барҳам бериш мумкин бўлади. Шунда биз аёл ҳаётидан зўравонлик иллатини мутлоқ йўқотишдек асосий мақсадга эришишимиз мумкин. Зеро, мамлакатимизда яшаётган ҳар бир аёл кўркувсиз ва зўравонликсиз ҳаёт кечириш ҳуқуқига эга. Аёлга нисбатан зўравонлик содир этиш, конун ва ҳуқуқ устуворлик қилаётган демократик жамият, ҳуқуқий давлат тамойилларига зиддир.

Юқоридаги фикрлардан қуйидаги хулосалар чиқариш мумкин:

Аёллар ҳуқуқий маданиятини шакллантиришга тўсқинлик қилувчи айрим эскирган миллий урф-одат ва камчиликлар мавжуд. Масалан, оилада қизларга юклатилган меҳнат, эрта никоҳлилик, полигамия, уларнинг касб танлаши, таълим олиши, ишда юқори поғоналарга кўтарилишига руҳсат бермаслик, ўзининг меҳнати эвазига топган маблағини ўзи тасарруф этишга имконият йўқлигини қайд этиш зарур.

Бундай стереотиплар оиладаги зўравонликни юзага келтиради. Оиладаги зўравонлик дунё бўйича кенг илдиз отган иллат ҳисобланади. Бу зўравонликни озиклантирувчи илдизлар эркак ва аёл феъл-атвориغا сингдирилган, конунлаштирилиб қўйилган. Бундай хулқ-атвор асосида аввало диний-анъанавий тарбия ётади.

Эркак зўравонлик содир этишни ўз муаммосининг ечимини топишдаги бирдан-бир йўл деб қабул қилади. Одатда, ўғил болалар қаттиққўл, бир сўзли, ҳаттоки жаҳлдор ва тажовузкор, қизлар эса, аксинча, мулойим, гап қайтармайдиган, индамас, сабр-тоқатли, ҳар қандай шароитга мослаша оладиган тарзда тарбияланадилар. Аҳолида ҳуқуқий тарбияни такомиллаштириш, гендер тенглигига эришишга ҳаракат қилиш оилада юзага келадиган ҳар

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

қандай низо, ихтилоф ва муаммоларни тинч йўл билан бартараф қилишга имконият яратади. Фарзандларни эса оилавий ҳаёт учун зарар келтирадиган салбий анъаналарга ўргатмай, бевосита гендер тенглигига асослаиб тарбия бериш ўринлидир.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси Сенатининг «2030 йилга қадар Ўзбекистон Республикасида гендер тенгликка эришиш стратегиясини тасдиқлаш ҳақида» ги қарори. [Электронный ресурс] <https://lex.uz/docs/5466673>
2. Мирзиёев Ш. М «Янги Ўзбекистон стратегияси»- Т.: Ўзбекистон, 2021. 247-251 бетлар https://uza.uz/uz/posts/2022-2026-yillarga-molzhallangan-taraqqiyot-strategiyasi-inson-qadrini-ulug'lashga-xizmat-qiladi_335186.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Зўрлик ишлатишдан жабр кўрган хотин-қизларни реабилитация қилишга оид кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» 2021 йил 19 майдаги ПҚ-5116-сон қарори [Электронный ресурс] <https://lex.uz/docs/5670659> <https://lex.uz/docs/5670659>
4. “Хотин- қизларни тазйиқ ва зўравонликдан химоя қилиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. [Электронный ресурс] <https://lex.uz/docs/4494709>
5. Хотин-қизлар ҳуқуқлари камситилишининг барча шаклларида барҳам бериш тўғрисидаги Конвенция. Т.: БМТнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси. 1998. 1– 3 бетлар.
6. Хотин-қизларга зўравонлик ҳолатларининг 73 фоизи оилаларда содир этилган — АОКАда матбуот анжумани ўтказилди. [Электронный ресурс] <https://moqqv.uz/uz/news/xotin-qizlarga-zoravonlik-holatlarining-73-foizi-oilalarda-sodir-etilgan-aokada-matbuot-anjumani-otkazildi>.
7. Ўразалиева Г. Гендер ва аёллар ҳуқуқий маданияти. Монография. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти. 2010.-116-127 бетлар.

PROTECTION OF WOMEN'S RIGHTS, FREEDOMS AND LEGITIMATE INTERESTS FROM OPPRESSION AND VIOLENCE

Muhitdinova Muhlisa Sadriddinovna

Tashkent State University of Economics, Faculty of Economics

Advisor to the Dean for Women's Affairs,

muhlisamuhitdinova71@gmail.com, muslima777,

Khadjibayeva Shahzoda

Head Teacher of Foreign languages department

of academic lyceum under Tashkent state law

university, shaggy.english@gmail.com.

Abstract

According to the Ministry of Internal Affairs, 30-40% of violent crimes in the country are committed within the family. The main victims of domestic violence are children, women, the disabled and the elderly, with an estimated 2 million children regularly beaten by their parents; every year about 50,000 people leave their homes in despair, unable to bear the violence and constant quarrels. Each year, some 2,000 children and 14,000 women die as a result of domestic violence. In other words, this misfortune not only destroys the moral foundations of society, but also becomes a threat to human security and the future of the country. The problem of domestic violence has not emerged in the country today, but in the former USSR it was classified as a “closed” topic. Therefore, in addition to police experts, civil servants who were probably the reasons for the divorces were not the property of public opinion to discuss, analyze, and more. Modern researchers

believe that violence occurs only in socially vulnerable families. are considered an undeniable myth of social consciousness. Domestic violence occurs in all segments of the population, regardless of class, race, culture, religion, or socioeconomic status. Objects and subjects of domestic violence can be any family member. Domestic violence is hidden, and neither society nor the state has yet fully realized it. Only cases of gross violence classified as a criminal offense by law enforcement can be counted. There is no detailed legislation and legal current government programs in the field of family and child social protection also bypass the problem of domestic violence. The activities of state and public structures (law enforcement agencies, social services) directly related to this topic in their profile are unsystematic, uncoordinated, not integrated with the overall strategy.

Key words. Violence, Domestic Violence, Economic Violence, Homophobia.

Our sisters, that is, you and us, dear women, are the ones who unite our family and our society and enlighten our homes with the light of love, tenderness and goodness. In recent years, women have been entrusted with various positions. But women should not be given careers just because they are women. Our women are justifying the trust in this, and here we have 6 women governors today. Although each of them has started work in complex districts, they are achieving good results. The Anti-Corruption Agency, the head of the Presidential Schools, are also young women. What dreams and aspirations do Uzbek women live with today? Are they able to fully express their talents and dreams? What are the ways of the prevention of domestic violence?

The woman is the angel of the family, a beautiful housewife. Even if a woman is physically weaker than men, she is able to carry the burden of the family. However, because of her tenderness and sensitivity, a woman who carries such a heavy burden may not be able to bear the harsh treatment of her husband and family members or the reprimands of a family situation. It is natural for a woman to feel this way because she is tired of countless family worries and chores. In such a situation, the wife should treat her husband with respect and understanding. Relationships in the family are two-way, based on the compatibility of men and women. That is why marital relations are based on mutual understanding of each other's rights and place in the family. It is especially important for a woman to be obedient to her husband and to treat her family members well. Our article is devoted to the problem of domestic violence. Today, domestic violence is widespread by the international community and is one of the most gross violations of human rights and freedoms - women, men, the elderly, children. The concept of domestic violence is a new term entering the Uzbek language as a legal term. But it is safe to say that the problem has long been known to our people.

This notion is one of the hidden flaws that is deeply ingrained in society and in the minds of some people. he must bow his head in silence, whether he hits or insults, without hesitation. Such a view has even become a life belief for some. That is why the article on whether a man who has not beaten his wife is a man is popular. We intend to dedicate this article to an analysis of the most common cases of domestic violence against women. Is there enough legal attention to this issue? What can be done to address existing legal issues? Below we look for answers to these questions. According to the Russian linguist SI Ozhegov's Explanatory Dictionary of the Russian Language, the term "violence" can be interpreted as follows: "1) coercion, oppression, coercion, use of physical force; 2) coercion; 3) oppression; , lawlessness. Injury, death, psychological trauma, developmental defects or any other damage. According to the definition of the World Health Organization, physical or physical force, whether intentional, real or threatening, is directed against oneself, another person, a group of individuals or a community, and the result is physical. injury, death, psychological trauma, developmental defects or any other damage. This definition combines will and real action, regardless of the outcome of the act of violence. The inclusion of the words "use of power" in the definition expands the traditional understanding of the nature of the act of violence, so that the concept of violence includes acts of power over the person, i.e. threats and intimidation. Violence worldwide causes more than 1.5 million deaths each year. For every violent death, there will be dozens of hospitals, hundreds of emergency rooms and visits by thousands of

doctors. In addition, violence often has lifelong negative consequences for the physical and mental health of victims and their interactions with others, and slows economic and social development. According to the official position of the World Health Organization, the causes of violence are partly related to biological and other personal factors of a person's predisposition to aggression, but often such factors interact with family, society, culture and other external factors 'makes a secret and thus creates a situation. Violence is the leading cause of death for people aged 15 to 45 years. Every year, 14 percent of men and 7 percent of women - more than 1.6 million people - die as a result of violence. This means that every minute one person in the world dies as a result of violence. According to the WHO, every 40 seconds one of the inhabitants of the Earth consciously commits suicide.

According to statistics, the killers of the murdered women are their spouses. In some countries, the figure is close to 70%. One in four women in the world suffers from lifelong sexual abuse. Attempts to prevent violent behavior involve many levels. Excessive discrimination of workers should not be allowed, for example, in an orphanage. Sometimes it is better to work in pairs to prevent crisis situations. Similarly, choosing a test site carefully will help you avoid risks during the interview. Avoidance of dating, calm, confident tone, and a clear presentation style calm the client without irritating them.) depending on, you need to make a quick decision about leaving or staying. Post-violence assistance, at the very least, physical examination and reporting, gathering information to determine what happened, making a decision about working with the offender immediately and in the future, prosecuting the offender and counseling the injured worker. The administration should conduct a detailed analysis of the incidents of violence. An analysis of the frequency and nature of such events may indicate, for example, the need for additional staff, the need for training, and changes in work style. if he throws things away, destroys property.

This includes strangulation, use of weapons, carelessness while driving. Sometimes, with prolonged torture, the victim sees the last resort as a plan to kill the rapist or murder. Psychological violence is a variety of methods that can lower a woman's self-confidence, such as ridicule, insults, rudeness, physical violence, or threats of isolation. One of the most effective methods is the method of psychological violence, in which boys feel guilty if they try to discredit a woman in front of children. It also includes the use of women's economic dependence - refusing to work, depriving them of financial support or threatening them, and so on. The victim's last resort may be suicidal thoughts or suicidal thoughts.

Economic violence is the control of income and expenses, exclusion from participation in the preparation and distribution of the family budget, non-payment of debts, prohibition of going to work, debt obligations, and so on.

Sexual violence is sexual intercourse against a woman's will. This type of violence includes various forms: forced sex, attempted rape, rape, sexual violence in the workplace, sexual violence against minors, coercion and sale of women in prostitution, kinship All of them degrade and degrade human dignity, resulting in the victim of violence always feeling ashamed and vulnerable.

Other Violence - United Nations documents define domestic violence as the use of force or threats against others to encourage some family members to obey. Domestic violence is the violation of the rights and freedoms (mental and physical) of one or more family members using the power or authority of other family members to endanger their life or health. These actions harm the victim of violence and cause suffering. Predisposing factors of domestic violence. The decline in living standards in the current socio-economic crisis, poverty, constant lack of money. Promoting violence through television, movies, the press, radio, video, etc. Drug addiction, alcoholism, drunkenness. General low level of spirituality, intelligence, good upbringing in family relationships. Fear of unemployment or job loss is characteristic of a family member who is guilty of family conflicts. Domestic violence is a system of human behavior whose goal is to gain power and control over close people. In many countries, domestic violence is considered a serious social problem and falls within the scope of various academic and practice-oriented disciplines. Domestic violence refers to aggression and hostility toward family members that may result in harm, injury, discrimination,

---

or death to the victim.

Domestic violence is the threat of emotional or physical violence or physical abuse that exists in the family, including spouses, ex-spouses, parents, children, grandchildren, and others. It is intended to re-control, intimidate, and intimidate physical, sexual, verbal, emotional, and economic periods. In the chronic state of domestic violence, one person controls or tries to control or control the behavior and feelings of another. Domestic violence does not target its victims to any social or ethnic group, it is present in the families of different strata of the population. In Uzbekistan, as in many other countries, domestic violence has been largely ignored for many years. This is because no mother or woman complains about their child or spouse. However, in the last decade, women's rights organizations have managed to draw the attention of the media to it. What is domestic violence?

Domestic violence is the physical, mental, sexual, or financial abuse of a spouse or other person in a close relationship with another. Typically, this type of violence involves an attempt by one party to control the lives of other family members. Victims of domestic violence are most often women or young children, but there are also victims among men and the elderly. Here are some common types of domestic violence:

Husband beats, mentally discriminates against his wife, accuses her offspring on the basis of family circumstances or actions of parents or relatives, rapes her husband, forces him to satisfy his sexual needs in unnatural ways, or sexually discriminates (insults, humiliates his physiological condition) , not having sex, walking with other women), financial restrictions, not giving money, resisting a woman's study or work, etc. In Uzbekistan, the centers operate successfully and deal with them. rehabilitation and prevention of victims of domestic violence, law enforcement agencies and its victims to identify the legal basis for domestic violence law enforcement agencies should look into the issue of domestic violence with him from the point of view of police officers - primarily district commissioners. For them, the legal aspect of the problem is important - they need to understand what domestic violence is in each case and whether it is a way to investigate and stop it.

As a result of their efforts, the socio-psychological aspects of domestic violence have been successfully covered; diagnostics of periods of violence is carried out, its types and conditions are described. In our opinion, little attention has been paid to the legal aspect of this activity. This is especially true in our country, where other countries in the world, which are important, are usually victims of domestic violence, and if they do, it is only at a serious risk when their lives are already over. At the same time, they file a complaint with the police. But once the victims feel that they are no longer in danger, they ask (or persuade) law enforcement officers to "return the application". Thus, over time, police officers form "passive" stereotypes. behaviors in relation to cases of domestic violence and they usually stop responding to such statements. We strongly believe that domestic violence can be a problem In our country, only the joint efforts of the public and the state can solve these problems. Their interaction is also necessary to train workers.

- In Uzbekistan, great attention is paid to increasing the socio-political activity of women and children, extensive work is being done to protect motherhood and childhood, but at the same time, the analysis of work in this area reveals the spiritual and moral environment in families. There are a number of shortcomings and obstacles to improvement, - said Dilorom Tashmuhamedova, head of the Family Research Center. "Studies show that victims of domestic violence, as well as those who use force against family members, cannot be classified according to education or social status." Domestic violence is common in both high-income and low-income families. In addition, it has been found that it is more difficult for well-off family members to seek help to cope with the situation, and they have endured violence for years. If we take 100% of the conflicts that arise as a result of disagreements between the mother-in-law or father-in-law and the bride, brothers and sisters), then the use of physical force by one person in the family against another person is 34.8%. 30.8% of cases of sexual harassment, 7.8% of acts of self-domination and influence in the family, 4.7% of cases of sexual violence, torture 8.3 per cent, intimidation and harassment accounted for

3.7 per cent. "Why don't victims of domestic violence report this to the police?" When asked, 63.1 percent of victims of violence said they were silent about the violation of their rights in order to protect their family's reputation."Domestic violence victims are mostly women," she said. This is leading to the violation of the rights of many women, dissatisfaction with their way of life, even to the point of suicide, and the early deprivation of minors of their mother's love. No matter what your country, no matter how high your prestige, if there is no peace in your family, you will not eat a single morsel or a single loaf of bread. Now, when a child grows up and reaches the age of puberty, when he witnesses family conflicts day by day, when he grows up in a turbulent environment, he is distracted from his main goal, such as studying and worrying about his future. "It's all right," said Lt. Col. Nilufar Giyasova, a senior inspector for special affairs at the Women's Affairs Department of the Interior Ministry's Main Department for Crime Prevention. Timely identification of socially vulnerable families living in administrative territories, providing them with social, legal and moral assistance, timely identification of persons prone to offenses, organization of targeted preventive work with them It was emphasized that an in-depth study and analysis of the causes and conditions of each committed offense is an important step in the prevention of domestic violence."No one is born a criminal." Crime is caused by an unhealthy environment. If we analyze some of the crimes committed, the turbulent atmosphere in the family caused a quarrel between the father and the son, and the son said angrily to the father: "Do not teach me wisdom." He caused the child to be stabbed by the father. This shows the weakness of upbringing in the family, the inability of parents to come to terms with their problems, the unhealthy environment in the family and the irresponsible attitude to the upbringing of children, - said Alisher Murodov, Doctor of Philosophy in Law. "Canada's experience in building a prosperous family is widely recognized." Why? In Canada, more than 50 family law prevention documentaries and videos are produced each year. If in our country, too, video, advertising and other materials on the prevention of domestic violence are produced and regularly shown in the media, it will have an impact on the formation of a healthy spiritual environment in families. Many theorists violent behavior is seen as learned, not instinctive. Social security agencies, firstly, deal with violence between employees, secondly, the relationship between employee and client, and thirdly, work directly with abusive clients, they solve need help to develop mechanisms.

Many healthcare and healthcare organizations today recognize that relationships between employees are sometimes not perfect. In particular, the relationship between boss and subordinates may include elements of intimidation and harassment, and sexual and racist motives are common. Another reason for the violence could be religious discrimination, homophobia, or simply a desire to "survive" an unwanted employee. The most advanced services have developed a grievance procedure where the persecuted person can file a complaint. From time to time, anti-harassment campaigns are conducted in the workplace. Over the last thirty years, there has been a growing interest in cases of violence involving social workers. It has now been found that such demonstrations are rare, with employees at all levels (including registrars and assistants) becoming their victims, which has a significant impact on the work process. Some social workers even paid for their lives; many are wounded and wounded, they are afraid to continue working; many note tension in relationships with aggressive and abusive customers. Social workers and their associated professionals are now working in an environment where they can talk about their concerns in the hope of practical and emotional support without compromising their professional skills. A secure environment in communities and workplaces is important for both women and men. Many social security agencies have strategies to ensure the safety of employees when dealing with abusive clients. These strategies typically include: first, helping employees assess their risk; second, proposals for minimizing and preventing violence; third, recommendations on how to behave in the event of an attack; fourth, the principles of post-violence staff support. Risk assessments include warnings about customer characteristics so employees are aware of potential challenges. Boys and men between the ages of 14 and 45 are at risk, but violence tendencies can appear unexpectedly. Of course, some social work practices provoke violent clients, such

as forcing children out of the family or working with the mentally ill. Sometimes the risk can be assessed immediately; for example, during a conversation the client is excited, behaves - this should be taken as a threat. Domestic violence is a serious problem in modern society and it is one of the manifestations of crisis in society. This problem requires a deeper understanding by society and the state, and the strengthening of both control and prevention activities by law enforcement agencies. Domestic violence refers to aggression and hostility toward family members that may result in harm, injury, discrimination, or death to the victim. Domestic violence is the threat of emotional or physical violence or physical abuse that exists in the family, including spouses, ex-spouses, parents, children, grandchildren, and others. It is a repetitive cycle of physical, sexual, verbal, emotional, and economic periods in order to control, intimidate, and intimidate. , leads to the involvement of minors in alcohol, drug use, prostitution and criminal activity. Specialists should not only deal with the consequences of domestic violence, but also carry out preventive work with the general population. Raising the issue of domestic violence to the level of public discussion, showing people the possibilities of solving it, providing them with the right guidance - all this is practical to help victims of violence. along with activities should be included in the daily social action plan. the work. This should not only help to overcome domestic violence, but also change the perception in society that domestic violence is a personal matter. The effectiveness of social work with victims of domestic violence depends on how well it reflects the interests of the victim. To do this, you need to know the psychology, personality traits. The social worker should have a sincere interest in the victim's concerns.

Reference.

1. Bodrova V.V. Oiladagi zo'ravonlik / V.V. Bodrova / Jamoatchilik fikri monitoringi: iqtisodiy va ijtimoiy o'zgarishlar. - 2019. - No 5. - B. 44 - 51.
2. Brueckner M. Uydagi zo'ravonlik: mahalliy harakat - xalqaro muammo / M. Brueckner / Ijtimoiy siyosat tadqiqotlari jurnali. - 2009. - No 7 (2). - S. 261 - 272.
3. Baron R. Agressiya / R. Baron, D. Richardson. - SPb: Piter. - 2001. -- 352 b.
4. Ganeva V. Bolgariyadagi uydagi zo'ravonlik: ijtimoiy ishning parametrlari, old shartlari, yo'nalishlari / Коммуникативная направленность в обучении языку Абдукаххаровна, ММ Сатриддиновна , 2021 V. Ganeva / Ijtimoiy siyosat tadqiqotlari jurnali. - 2010. - T. 8. - No 3. - B. 393 - 404.
5. Zokirova V.M. Ajralish va oiladagi zo'ravonlik - oilaviy nosozlik fenomeni / V.M.Zokirova / SOCIS. - 2002. - No 12. - B. 131 - 134.
6. Arifjanova .Образовательные возможности новых информационных технологий в обучении иностранным языкам в вузе.Bulletin of Science and Practice 5 (4.ISSN2414-2948), 448-4516.Sergeev M.P. Uydagi zo'ravonlik: tarqalishi, sabablari, oldini olish / M.P.Sergeev, A.V. Golenkov / Chuvashiya salomatligi. - 2004. - No 2. - B. 57 - 65.
7. Soshnikova I.V. Oiladagi zo'ravonlik: ijtimoiy old shartlar va xavfomillari / Коммуникативная направленность в обучении I. V. Soshnikova, G. A. Chupina / Chelyabinsk davlat universiteti axborotnomasi. - 2010. - 20-son (201). - S. 170 - 184.
8. Soshnikova I.V. Oilaviy zo'ravonlikning oldini olish bo'yicha tarbiyaviy chora-tadbirlar / I.V. Soshnikova / Ural davlat universiteti xabarnomasi. - 2010. - No 4 (81).

ГЕНДЕРНАЯ ПОЛИТИКА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Базарова Муслима Махмудовна

УзГУМЯ, стар. преп. кафедры История Узбекистана

Аннотация: В данной статье рассматривается растущее внимание к вопросу гендерного равенства в Республике Узбекистан в последние годы, реализация подзаконных актов, принятых для поддержки женщин в стране, условия, созданные для того, чтобы женщины в Узбекистане могли найти достойное место в обществе. В статье также анализируется вклад женщин в построение демократического государства за годы независимости.

Ключевые слова: женщины, равенство, решения, гендерное равенство, социальное развитие, Президент, Олий Мажлис, женщины-лидеры.

Аннотация: Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикасида сўнгги йилларда гендер тенглик масаласига бўлган эътиборнинг кучайиши, республикада хотин-қизларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш мақсадида қабул қилинган қонуности ҳужжатлари ижроси, Ўзбекистон хотин-қизларининг жамият ривожига муносиб ўрнини топиши учун яратилаётган шарт-шароитлар тилга олинади. Шунингдек, мақолада аёлларнинг мустақиллик йилларида демократик давлат қурилишидаги ҳиссаси таҳлил этилган.

Калим сўзлар: хотин-қизлар, тенглик, қарорлар, гендер тенглик, жамият ривожига, Президент, Олий Мажлис, раҳбар аёллар.

Annotation: This article examines the growing attention to the issue of gender equality in the Republic of Uzbekistan in recent years, the implementation of legislation adopted to support women in the country, the conditions created for women in Uzbekistan to find a worthy place in society. The article also analyzes the contribution of women to building a democratic state during the years of independence.

Key words: women, equality, decisions, gender equality, social development, President, Oliy Majlis, women leaders.

За годы независимости женщины Узбекистана стали активной прослойкой нашего общества. Сегодня растут ряды женщин-руководителей в научно-исследовательских, медицинских и образовательных учреждениях, промышленных предприятиях, фермерских хозяйствах, малом бизнесе и в других сферах. В годы независимого развития страны создана нормативно-правовая база для обеспечения равноправного участия женщин в реализации демократических реформ и формировании гражданского общества, разработаны меры, поэтапно реализуются национальные программы в этом направлении.

Так, Узбекистан первым из Центрально азиатских государств ратифицировал Конвенцию о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, принятую в Нью-Йорке 18 декабря 1979 г., Конвенцию об охране материнства (1952.06.18.), Венскую декларацию (1993.25.06.), Пекинскую декларацию, которая была принята четвертой Всемирной конференцией по положению женщин, а также Пекинскую платформу действий (1995год 4 – 15 сентября), и ряд других международных и национальных правовых документов.

Выступление Президента Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёева на 75-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН является ярким свидетельством того, что вопрос гендерного равенства в Узбекистане поднялся на уровень государственной политики. Акцент Президента на гендерном равенстве и защите прав женщин на международной арене имеет историческое значение для женщин Узбекистана.

В своих выступлениях Шавкат Миромонович говорил о том, что политика гендерного равенства стала приоритетной в стране, роль женщин во власти растет, вдвое увеличилось количество женщин-депутатов в новом парламенте. Ведь в последние годы вопрос гендер-

ного равенства в стране стал приоритетом государственной политики. Проводимая в нашей стране работа по защите прав и интересов женщин полностью соответствует вопросу обеспечения активного участия женщин в общественно-политической сфере, обозначенному в Программе устойчивого развития ООН.

В нашей стране в разные годы в рамках Государственных программ, направленных на защиту прав женщин, формирование их как равноправных членов общества, создаются национальные механизмы, национальные институты для их реализации.

Постановлением Президента Республики Узбекистан ПП № 5020 от 5 марта 2021 года «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы поддержки и обеспечения активного участия женщин в жизни общества» и Постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан ПКМ № 2 от 8 января 2021 года «О дополнительных мерах по социальной поддержке женщин» вводится система комплексной социальной поддержки и защиты женщин с тяжелыми социально-бытовыми условиями, безработных и социально неактивных, а также оказывается адресная государственная помощь для поддержки таких женщин.

На основании постановления в махаллях будет вестись «Женская тетрадь» («Аёллар дафтари»), которая будет служить социальной защите женщин. Местные женские консультационные советы также помогают оперативно решать проблемы женщин. Согласно постановлению, в каждом районе и городе будет разработан план мероприятий по профессиональному обучению женщин, их трудоустройству, поддержке предпринимательских инициатив и усилению социальной защиты, углубленный анализ выявленных проблем и их причин. Об эффективности принимаемых мер по решению проблем женщин на местах, по дальнейшему повышению положения женщин в обществе хакимы и руководители соответствующих организаций будут отчитываться перед местными Кенгшами народных депутатов.

На основании данного документа Народный банк Республики Узбекистан совместно с Агентством развития предпринимательства, Торгово-промышленной палатой, Ассоциацией деловых женщин «Гадбиркор аёл» и Ассоциацией «Хунарманд» проводит обучение женщин по разработке бизнес-проектов, оказывает помощь в составлении типовых бизнес-планов и в доступе к кредитам, а также оказывает практическую помощь в развитии женского предпринимательства. Идет полным ходом реализация программ по выделению кредита для женского предпринимательства.

Не только в сфере предпринимательства, но и в сфере государственного управления растет активность женщин Узбекистана, которых сейчас насчитывается 17 млн. человек. В частности, за последние годы участие женщин в политических партиях возросло с 36 до 50 процентов. Не менее 30 процентов кандидатов, выдвинутых политическими партиями в ходе выборов, были женщинами. В частности, в Законодательную палату Олий Мажлиса избраны 24 (16%) женщины. Из них 9 кандидатов наук, 7 юристов. 17% членов Сената Олий Мажлиса составляют женщины. Доля наших сестер среди депутатов Жогорку Кенеша Республики Каракалпакстан, Ташкентского городского и областных Кенгашей народных депутатов увеличилась до 23,5%, а в районных и городских Кенгашах - до 22%.

По количеству женщин в парламенте Узбекистан занимает 17-е место в мире. За прошедшие годы 15 женщин удостоены высшей награды нашей страны – звания «Герой Узбекистана», что подтверждает то значение, которое наше государство придает женщинам.

В Сенате Олий Мажлиса Республики Узбекистан 8 марта 2021 года в рамках круглого стола на тему «Женщины на руководящих должностях: достижение равноправного будущего в условиях пандемии COVID – 19», посвященного к празднику Танзилла Норбаева сообщила, что в последние годы женщинам вверены руководящие должности в различных сферах. Она отметила, что в настоящее время хакимами 6 районов работают женщины. Эти женщины добиваются положительных результатов по различным направлениям в вверенных им районах. В своем выступлении Спикер Сената также с удовлетворением отметил, что руководителями Агентства по борьбе с коррупцией и Президентских школ также являются активные женщины Узбекистана.

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

В своих выступлениях член Комиссии по гендерному равенству в Узбекистане, заместитель председателя Попечительского совета Национального фонда поддержки и развития СМИ Саида Мирзиёева неоднократно затрагивала вопросы о правах женщин, их роли в обществе, проблемах, которые их волнуют. И неоднократно подчеркивала, что делом государственной важности является создание всех условий для продолжения карьеры женщин и их полноценного занятия наукой.

В последние годы в Узбекистане наблюдается растущая тенденция к женщинам-руководителям, особенно в сфере образования и здравоохранения. В целях подготовки женщин к руководящим должностям организуются Академия государственного и общественного строительства и региональные тренинги для женщин-лидеров. Однако, несмотря на это, меры, принимаемые в этой области, все еще недостаточны. Вопрос достижения гендерного равенства в стране не утратил своей актуальности и в наши дни.

Роль женщин в осуществлении демократических реформ в Республике Узбекистан неопределима. Необходимо в полной мере использовать интеллектуальный потенциал женщин, правильно анализируя их роль и место в построении семьи, общества, демократического правового государства.

Использованные источники:

1. Постановление Президента Республики Узбекистан ПП № 5020 от 5 марта 2021 года «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы поддержки и обеспечения активного участия женщин в жизни общества». <https://lex.uz/docs/5320582>

2. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан ПКМ № 2 от 8 января 2021 года «О дополнительных мерах по социальной поддержке женщин». <https://lex.uz/docs/5206118>

3. <https://kun.uz/74659177>

O'ZBEKISTONDA AYOLLAR IJTIMOY-SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHNING MA'NAVIY ASOSLARI

M.A.Xakimova

“Gumanitar fanlar” kafedrası
katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada Respublikamizda xotin-qizlarni huquq va manfaatlarini ta'minlash, ularni jamiyatdagi mavqegini mustahkamlash borasida qabul qilingan huquqiy hujjatlar, rivojlanishning muhim ishtirokchisi ekanligini e'tirof etish haqida so'z boradi. Shuningdek, amalga oshirilgan ishlar borasida faktlar keltirib o'tiladi. Respublikamizda ayollar huquqlarini himoya qilish, ularni jamiyatdagi o'rnini kuchaytirish ularga berilayotgan imkoniyatlarda aks etmoqda. Bu borada qabul qilinayotgan farmon va qarorlar ularni har tomohlama qo'llab-quvvatlash imkoniyatidir.

Mamlakatimizning davlat va jamiyat boshqaruvining barcha bo'g'inlarida, sud-huquq tizimi, nodavlat tashkilotlar faoliyati, ijtimoiy tizimlarda, umuman olganda, jamiyat hayotining hamma sohalarida ayollarning siyosiy va huquqiy madaniyati darajasi hamda ijtimoiy faolligi oshib borayotganligini kuzatish mumkin

Avvalo, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida, 2017-2021 yillarga mo'ljallangan Harakatlar Strategiyasi, “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolati to'g'risida”gi Qonun, keyinchalik esa “O'zbekistonda 2030 yilga qadar gendar tenglikka erishish strategiyasi”ni qabul qilinishi ayollarni jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlardagi faolligini ta'minlash asosi bo'lib xizmat qilmoqda. Bularning isboti sifatida Oliy Majlis Senati va Qonunchilik

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

Palatasida ayollarning soni jahon andozalariga mos kelganligini ko'rsatish mumkin. Shuningdek, barcha soha mutahasislari orasida ayollarning sonini ortib borishi, ularni erkaklar bilan teng darajada xizmar vazifalarini bajarishlari Respublikamizda gender tenglik darajasini ko'rsatadi.

Respublikada ijtimoiy himoyaga muhtoj, nogironligi bo'lgan, ko'p farzandli ayollarni uy-joy bilan ta'minlash borasida ham yetarli darajada ishlar olib borildi. Ularni ish o'rinlari bilan ta'minlash, imtiyozli kreditlar ajratish, subsidiyalar berish orqali ayollarni jamiyatda o'zlarini tiklab olish imkoniyatlari yaratib berildi. "Ayollar daftari" tashkil etilib ijtimoiy jihatdan himoyalandi. Xotin-qizlarni qo'shimcha kasb-hunarga o'rgatish borasida ham davlat tomonidan qo'shimcha mablag'lar ajratilib joylarda o'quv kurslari tashkil etildi. «Mo'tabar ayol» ko'krak nishoni, Zulfiya nomidagi Davlat mukofotlarini ta'asis etilisi jamiyatda ayollarni e'tirof etilayotganligini ifodasidir.

Oliy ta'limda davlat grantidan qizlar ushuni qo'shimcha joy ajratilib, ularni oliy ma'lumot olishlariga ham e'tibor qaratilmoqda. Keyinchalik ularni ish bilan ta'minlanishini davlat nazoratiga olinishi ularni huquqlarini himoya qilinishi asosidir. Jamiyatda ayollarni e'zozlanishi shu jamiyatni kelajak avlodini sog'lom, ma'lumotli, zamon bilan hamnafas fikrli bo'lishini ta'minlaydi.

Ushbu ma'lumotlar quyidagi maqolada o'z aksini topgan.

Kalit so'zlar: xotin-qizlarni huquqlari, siyosiy faolligi, gender tenglik, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, oilaviy munosabatlar, farzandlar tarbiyasi.

Respublikamizda xotin-qizlarni jamiyatdagi o'rnini yuksaltirish, gender tengligini ta'minlash, ularni asrab-avaylash, xurmat-ehtirom ko'rsatish, ijtimoiy-huquqiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, siyosiy-ijtimoiy faolligini oshirish, kasbiy, jismoniy, ma'naviy va intellektual salohiyatini yuzaga chiqarish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi.

Davlatimizda ayollarning huquqlari va gender tengligini ta'minlash borasida olib borilayotgan islohotlarning davomi sifatida 28 may 2021 yilda bo'lib o'tgan Senatning XV yalpi majlisida qabul qilingan "O'zbekistonda 2030 yilga qadar gender tenglikka erishish strategiyasi"ni ko'rishimiz mumkin.

Ushbu hujjat O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'd'risida"gi qonuni, 2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida belgilangan mamlakatni rivojlantirishning ustuvor vazifalari hamda 2030 yilgacha bo'lgan davrda barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsadlar va boshqa qonun hujjatlariga muvofiq ishlab chiqilgan. Shuningdek, mazkur Strategiya Pekin Deklaratsiyasi, Xotin-qizlar huquqlari kamsitilishining barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi Konvensiya hamda BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlarini bajarishga ko'maklashadi.

Bugungi kunda mamlakatimizning davlat va jamiyat boshqaruvining barcha bo'g'inlarida, sud-huquq tizimi, nodavlat tashkilotlar faoliyati, ijtimoiy tizimlarda, umuman olganda, jamiyat hayotining hamma sohalarida ayollarning siyosiy va huquqiy madaniyati darajasi hamda ijtimoiy faolligi oshib borayotganligini kuzatish mumkin. Hozirgi paytda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati a'zolarining 17 foizini, Qonunchilik Palatasi deputatlarining 16 foizini ayollar tashkil etadi, yuzlab ayollar xalq deputatlari viloyat, shahar va tuman Kengashlarida faol mehnat qilmoqdalar. O'zbekistonda ish olib borayotgan tadbirkorlarning 35 foizini, fermerlarning 10 foizini ayollar tashkil etadi.

Xotin-qizlarni huquq va manfaatlarini himoya qilish borasida qabul qilingan muhim hujjatlar ayollarning barcha qatori mehnat va ijod qilishi, ijtimoiy hayotda va davlat qurilishida ishtirok etishi lozimligini isbotlab berdi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning o'z nutqida ta'kidlaganlaridek: "... meni ongimizda chuqur ildiz otgan bir aqida ko'p o'ylantiradi. Biz doimo ayol – bu ona, oilamiz bekasi, deb ularni ulug'laymiz. Bu to'g'ri, albatta. Ammo hozirgi kunda har bir xotin-qiz demokratik jarayonlarning kuzatuvchisi emas, balki faol va tashabbuskor ishtirokchisi bo'lmog'i shart". Respublikamizda ayollar huquqlarini qonuniy himoya qilish avvalo O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi orqali, so'ngra O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonun hamda

“Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonunlar orqali amalga oshirilmoqda.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi “2030 – yilgacha bo‘lgan davrda barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsad va vazifalarni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” Qaror qabul qilinib unda xotin-qizlar huquqlari to‘g‘risida bir qator vazifalar belgilandi. 2030 yilga kelib barcha xotin-qizlarga nisbatan kamsitishlarning har qanday shakliga barham berish, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotda qarorlar qabul qilishning barcha darajalarida ayollarning to‘liq va samarali ishtirokini va yetakchilik qilish uchun teng imkoniyatlarni ta‘minlash zarur. Bundan tashqari, ushbu maqsad davlatning turli darajalarida Davlat dasturlarini qabul qilish jarayonida gender tenglik tamoyillarini joriy qilishni o‘z ichiga oladi.

Mamlakatimizda xotin-qizlar qo‘mitasining vazifalari o‘rganib chiqilib, viloyat, tuman (shahar) xotin-qizlar qo‘mitalari tuzilmasida xotin-qizlar bilan ishlash va oilalarda ma‘naviy-axloqiy qadriyatlarini mustahkamlash bo‘yicha mutaxassis lavozimi joriy etildi, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida «Oila» ilmiy-amaliy tadqiqot markazi va uning hududiy bo‘linmalari, Xotin-qizlarni va oilani qo‘llab-quvvatlash davlat maqsadli jamg‘armasi tashkil etildi, shuningdek, «Mo‘tabar ayol» ko‘krak nishoni ta‘sis etildi, Zulfiya nomidagi Davlat mukofoti laureatlarini qo‘llab-quvvatlashning yangi tizimi yaratildi.

Turmush sharoiti og‘ir, ishsiz va kasb-hunarga ega bo‘lmagan, ijtimoiy himoyaga, huquqiy va ma‘naviy-psixologik qo‘llab-quvvatlashga muhtoj xotin-qizlarga davlat tomonidan manzilli yordam ko‘rsatish bo‘yicha mutlaqo yangi tizim – «Ayollar daftari» joriy qilindi.

Sog‘liqni saqlash vazirligi, Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi tomonidan «tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlanuvchilarga tibbiy ruhiy yordam ko‘rsatish bo‘yicha» o‘quv qo‘llanmasi yaratildi. Tazyiq va zo‘ravonlikdan jabr ko‘rgan, o‘z joniga suiqasd qilgan yoki o‘z joniga qasd qilishga moyilligi bo‘lgan xotin-qizlar bilan o‘zaro aloqa o‘rnatish va tezkor ruhiy, psixoterapevtik, huquqiy yordam ko‘rsatish, maslahat berish va axborot taqdim etish maqsadida «1146» qisqa ishonch telefoni «AZIZ-AYOL.UZ» yagona interaktiv milliy platformasi bilan muvofiqlashtirildi. Adliya vazirligi tomonidan xotin-qizlarning huquqiy ongi va madaniyatini oshirishga qaratilgan onlayn o‘quv kurslari ishlab chiqilib, barcha uchun bemalol foydalanish imkoniyati yaratilgan «kurslar.huquqiyportal.uz» elektron platformasiga joylashtirildi.

OTMga qabul qilishda ehtiyojmand oilalar qizlari uchun grantlar soni 2 baravarga ko‘tarilib, 2000 taga etkazilishi, a‘lo bahoga o‘qiyotgan ijtimoiy himoyaga muhtoj qizlar uchun maxsus stipendiyalar joriy etildi.

Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta‘kidlaganidek: “Biz o‘z oldimizga mamlakatimizda Uchinchi Renessans poydevorini barpo etishdek ulug‘ maqsadni qo‘ygan ekanmiz, buning uchun yangi Xorazmiylar, Beruniylar, Ibn Sinolar, Ulug‘beklar, Navoiy va Boburlarni tarbiyalab beradigan muhit va sharoitlarni yaratishimiz kerak. Bunda, avvalo, ta‘lim va tarbiyani rivojlantirish, sog‘lom turmush tarzini qaror toptirish, ilm-fan va innovatsiyalarni taraqqiy ettirish milliy g‘oyamizning asosiy ustunlari bo‘lib xizmat qilishi lozim”.

Dunyo miqyosida ayollar huquqlarini himoya qilish borasida jahon miqyosida ko‘plab qonunlar qabul qilingan. BMT tomonidan “Ayollarning siyosiy huquqlari to‘g‘risida” Konvensiya, O‘zbekiston Respublikasi 1995 yil qo‘shilgan “Xotin-qizlar huquqlari kamsitilishining barcha shakllariga barham berish to‘g‘risida”gi Konvensiyasini ko‘rsatib o‘tish mumkin.

Respublikamiz davlat va jamiyat qurilishi jarayonlarida ayollarni o‘rnini xalqaro talablar darajasiga ko‘tarilganini ko‘rishimiz mumkin. Siyosiy partiyalardagi xotin-qizlar ulushi 44 foizga, oliy ta‘lim sohasida 40 foizga, tadbirkorlikda 35 foizga yetdi, xotin-qizlar axborot-kommunikatsiya, innovatsiya, energetika, muxandislik sohalariga keng jalb etilmoqda.

Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish uchun 224 mingdan ortiq xotin-qizga jami 6,9 trln so‘m miqdorida imtiyozli kredit ajratildi, ularga Xalq banki biriktirildi, 14 ta hududda Xotin-qizlar tadbirkorlik markazi tashkil etildi. Zo‘rluk ishlatishdan jabr ko‘rgan shaxslarni reabilitatsiya qilish va moslashtirish tizimi tubdan qayta ko‘rib chiqildi

Respublika statistika ma‘lumotlariga ko‘ra:

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

9314 ta mahallada ijtimoiy himoyaga muhtoj ayollarning dardini eshitadigan, muammolarini hal etishga ko'maklashadigan tuzilma "Ayollar maslahat kengashlari" faoliyati yo'lga qo'yildi;

99100 nafar xotin-qizlarning "Har bir oila – tadbirkor", "Hunarmand-chilikni rivojlantirish dasturi", "Yoshlar – kelajagimiz" dasturlari doirasida bandligi ta'minlandi, 41110 nafar xotin-qizlarning tadbirkorlik faoliyati yo'lga qo'yildi;

209 ming 767 nafar ijtimoiy sharoiti og'ir xotin-qizlar doimiy ishga, 53 ming 673 nafari kasbhunarga o'qitildi, 96 ming 873 nafari tadbirkorlik sohalariga jalb etildi, 6500 nafar xotin-qizlarga kichik biznes loyihalari uchun Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi tomonidan 100 mlrd. 341 mln. 451 ming so'm miqdorida mablag' ajratildi;

55318 nafardan ziyod ayollar hududiy xotin-qizlar tadbirkorlik markazlari tomonidan tikuvchilik, pazandachilik va boshqa tadbirkorlik yo'nalishlari bo'yicha o'quv kurslarida o'qitildi;

Og'ir turmush sharoitidagi, nogironligi bo'lgan xotin-qizlarni arzon uy-joylar bilan ta'minlash maqsadida 1630 nafar xotin-qizlarning uy-joy bilan ta'minlanishi uchun 31 mlrd. 643 mln. 905 so'm boshlang'ich badal mablag'lari o'tkazib berildi, nogironligi bo'lgan 7 350 nafar ayollar va bolalarga 7 mlrd. 528 mln. so'mlik 3290 ta nogironlik aravachasi, 1 906 ta eshitish moslamasi, 2154 ta boshqa rehabilitatsiya vositalari olib berildi;

Tibbiy yordamga muhtoj nogironligi bo'lgan 205 nafar xotin-qizlarga jarrohlik amaliyotini o'tkazish uchun Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash davlat maqsadli jamg'armasi tomonidan 6 mlrd. 483 mln. 505 so'm mablag' to'lab berildi.

Bu ma'lumotlarning barchasi Respublikamizda ayollar huquqlarini tengligini ta'minlash borasidagi ishlarni natijasidir. Gender tushunchasi faqat ayollar manfaatlarini ifodalamaydi. Har ikki jins vakillarining o'z orzu va maqsadlari sari dadil odimlashi, hayot sifatini oshirish uchun bir xil imkon berish kerakligini ilgari suradi, xolos. Aynan rivojlangan jamiyatning talablaridan biri bu erkak va ayol huquqlari tengligining ta'minlanishidadir. Bu esa o'z navbatida har bir mamlakatda siyosiy va iqtisodiy o'sishga erishishda katta yordam berishini ifodalaydi.

Ayollar va erkaklarning teng huquqliligi insoniyatning tarixiy yutuqlaridan biridir. Bunga ko'ra jamiyatning siyosiy, iqtisodiy, madaniy, ijtimoiy hayotida haqiqiy tenglikka erishiladi. Gender tenglik, xotin-qizlarni ruhiy va jismoniy qiynoqlardan himoya qilish, ularning huquq va erkinliklarini ta'minlash kelgusida ham xalqaro hamjamiyatning asosiy vazifalaridan biri bo'lib qolaveradi va bu boradagi faoliyat takomillashib boradi. Jamiyatda ayol manfaati qanchalik ulug'lansa o'sha jamiyat insonlarining ma'naviy yetuklik darajasi ortadi. Bu holat bugungi kunda davlatimiz siyosatida o'z aksini topganligini ko'rish mumkin. Bu esa Yangi O'zbekistonni bugungi ko'rinishidir.

**III SHO'BA. XOTIN-QIZLARGA NISBATAN TAZYIQ VA Z'URAVONLIKNING
OLDINI OLIQ, ULARNI ANIQLAQ, ULARGA CHEK Q'YIQSH UCHUN
SAMARALI TASHKILiy-HUQUQIY MEKANIQLAR**

**СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ СЕЛЬСКИХ ЖЕНЩИН
УЗБЕКИСТАНА: ОСНОВЫ ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ**

Азизова Нодира Маннаповна

PhD студент Национального Университета
имени Мирзо Улугбека, Узбекистан
nodiraazizova@gmail.com

Азизова Лобархон Кадиржановна

Студент факультета развития биоэкономики
Университета Витаутас Магнус, Литва
lobarkhonazizova@gmail.com

Аннотация: Данная работа раскрывает теоретические и методологические основы благосостояния населения, включая женщин, проживающих в отдаленных регионах Узбекистана. Современная гендерная политика государства ставит в приоритет выполнения социально-экономических реформ жизненные и важные интересы человека с приоритетом на достижение гендерного равенства. Теоретическая концепция анализа благосостояния охватывает следующие основные направления: этико-философское, социально-политическое, экономическое, психологическое, и социологическое.

Ключевые слова: благосостояние, сельские женщины, гендерное равенство, Узбекистан

Аннотация: Бу ишда ахолининг, жумладан, Ўзбекистоннинг чекка хуудларида истикомат қилувчи аёллар фаровонлигининг назарий ва услубий асослари очиб берилган. Давлатнинг замонавий гендер сиёсати ижтимоий-иқтисодий ислохотларни амалга оширишда инсоннинг хаётий ва гендер тенглиги манфаатларини устувор вазифа сифатида белгилаб беради. Фаровонлик тахлилининг назарий консепсияси қуйидаги асосий ёналишларни камраб олади: ахлоқий-фалсафий, ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, психологик ва социологик.

Калим сўзлар: фаровонлик, қишлоқ аёллари, гендер тенглиги, Ўзбекистон

Annotation: This work reveals the theoretical and methodological foundations of the well-being of the population, including women living in remote regions of Uzbekistan. The modern gender policy of the state puts the vital and important interests of a person as a priority for the implementation of socio-economic reforms with focus on achievement of gender equality. The theoretical concept of welfare analysis covers the following main areas: ethical-philosophical, socio-political, economic, psychological, and sociological.

Key words: welfare, rural women, gender equality, Uzbekistan

В современном Узбекистане коренные преобразования и реформы во всех областях жизнедеятельности становятся неким спусковым механизмом переосмысления многих категорий, в том числе социального благополучия и факторов, которые влияют на достижения гендерного равенства, где одной из главных целевых групп являются именно сельские женщины. Термин «социальное благополучие» достаточно часто стал использоваться как в международной практике, так и современных научных теориях. В науке сложилось несколько традиций объяснения благополучия, на основании которых диссертантом было выделено пять основных направлений его исследования: этико-философское, социально-политическое, экономическое, психологическое, социологическое.

Этико-философское направление рассматривает благополучие с точки зрения духовного бытия человека. Осмысление благополучия в контексте этико- философского знания осуществляется посредством обращения к понятиям «благо» и «добродетель». Этико-философское направление оформилось в период античности. В учениях философов Древней Греции используется понятие «эвдемония», которое по своему смыслу практически тождественно русским словам «благополучие», «блаженство», «счастье», и трактовалось древними мыслителями как достижение всех благ, к которым стремиться человек, наиважнейшая цель человеческой жизни, наивысшее благо.

Философы Нового времени описывали не только понятие благополучия, но и изучали способы достижения благополучия. К примеру, Томас Гоббс достаточно широко объясняет способы достижения благополучия. Он считает, что для достижения благополучия человек должен взаимодействовать с внешним миром, развивать умение делать правильные выводы, заниматься накоплением знаний и уметь использовать эти знания себе и обществу во благо. Английский ученый Джон Локк полагал и доказывал, что благополучие человек может достичь посредством достижения добродетели, представленную волей Бога, состоящую в обязанности помогать другим, что приводит к достижению личного благополучия и общественного.

Следующим научным направлением, которое было выделено в рамках изучения понятия «благополучия» - социально-политический контекст. Отличие данного направления от этико-философского состоит в смещении акцента только с благополучия человека на благополучии общества, и естественным образом на благополучии государства. В центре внимания ученых, которые рассматривают благополучие с точки зрения политической системы, находится положение о том, что благополучие – это условия социальной жизни общества и государства, меры по социальной защищенности каждого члена общества.

На развитие социально-политического направления исследования благополучия в XIX веке существенным образом повлияло возрастание интереса ученых и политических деятелей к теории социального государства, одним из первых разработчиков которой являлся известный немецкий юрист, экономист и общественед XIX века Лоренц фон Штейн. Сущностью его учения является положение о том, что государство представляет собой высшую форму общежития, которое должно быть вне борьбы классов в государстве и способствовать духовному и материальному благополучию граждан, при этом, цели государства должны соответствовать потребностям граждан.

Немного позже, уже в XX веке данная теория претерпела некоторые изменения, характеризующаяся двумя основными тенденциями – первая была связана с разработкой модели регулирующего государства, вторая – с концепцией социально-правового государства. Главные отличия двух направлений заключались в том, что первая концепция опиралась на положение о том, что государство должно сглаживать социально-экономические противоречия, которые заключались в социальном неравенстве. Вторая же концепция в большей степени базировалась на положении о том, что государство должно фокусироваться на соблюдении баланса между такими противоречивыми в своем развитии категориях как свобода, справедливость, равенство с одной стороны и эффективностью регулирующей и управляющей функции в деле государственного управления.

Вышеперечисленные концепции нашли свое отражение в дальнейших научных изысканиях, связанных с концепцией прав человека. Данная концепция в настоящее время не теряет свое актуальности и пронизывает сущность реформирования всех сфер жизнедеятельности узбекистанского общества.

Общими основаниями социологического анализа социального благополучия является выделение трех направлений исследования данной категории - объективистское, субъективистское и интегративное. Основу объективистского понимания социального благополучия составляет теория о социальной статике и динамике классика социологии Огюста Конта. Французский ученый достаточно подробно изучал общественной порядок,

который, по его мнению, заключается в сохранении социального мира, основанного на принципах позитивизма, всеобщего согласия и альтруизма, которые в совокупности в итоге приводят к социальному благополучию.

Важным при изучении вопросов социального благополучия является исследование американского социолога Питирима Сорокина, который уровень благополучия связывал с такими социальными критериями как престиж профессии, уровень образования, доход, доступ к власти. Данные категории являются основой его теории мобильности и социальной стратификации. В рамках теории Сорокина одним из главных механизмов, является вертикальная социальная мобильность, посредством которой общество может поощрять индивида за прогрессивное развитие, достижение новых уровней. Он отмечал, что «...там, где есть мощная вертикальная мобильность, есть жизнь и движение. Затухание мобильности порождает застои».

Как и теории классиков социологии, Питирим Сорокин считал, что важнейшим условием социального благополучия является сохранение равенства, справедливости в обществе. Положение о том, что каждый должен иметь равный доступ к политическим благам, среди которых возможности движения по карьерной лестнице в политике, свобода слова, печати, свобода совести и другие демократические ценности современного мира, находят свое отражение и в сегодняшнем понимании социального благополучия. Особое значение ученый придавал равномерному распределению такого социального блага как образование, которое представляется одним из характерных каналов достижения вертикальной мобильности.

Проведенный анализ научных идей в отношении сущности и содержания социального благополучия, сформированных представителями социологических концепций позволяет выработать теоретико-методологическую основу для изучения социального благополучия женщин в сельской местности. Повышение благосостояния женщин и их активное участие в социально-экономической жизни государства находится под неуклонным вниманием правительства страны, так как уровень культуры и духовности любого общества зависит прежде всего от интеллектуального и духовного развития женщин. Поэтапное вовлечение женщин в устойчивое экономическое развитие своих семей, махаллей, областей и всей страны, путем содействия им в обеспечении репродуктивных прав, предоставления преференций в доступе к финансовым и природным ресурсам, местной инфраструктуре, оказания социальной помощи вдовам, инвалидам, многодетным матерям, женам мигрантов и молодым девушкам стало приоритетом государственной политики. В современном фокусе внимания правительство Узбекистана - повышения благосостояния сельских женщин и молодых девушек как базиса для того, чтобы провести коренные политические реформы, разработать и выполнить стратегические программы с целью достижения гендерного равенства в рамках «Стратегии Развития Узбекистана на 2017 -2021 годы». Данная Стратегия определяет целый ряд приоритетных задач, включая значительный рост социально-политической активности женщин, увеличение их количества на уровне на высоких уровнях принятия решений, обеспечения стабильного дохода своих семей и в особенности участия молодых девушек в малом и среднем предпринимательстве в отдаленных селах и горных кишлаках Узбекистана. Изучение концепций и факторов социально-экономических факторов вовлечения женщин, а особенно сельских женщин, будет служить устойчивому развитию не только их семей, махаллей, но также страны и всего мирового сообщества. Правительство страны рассматривает фактор предоставления и расширения равных возможностей для жителей нашей многонациональной страны, включая сельских женщин. Это один из ключевых факторов устойчивого развития страны и достижения Целей Устойчивого Развития (ЦУР), включая Цель 5 – достижение гендерного равенства и расширение прав и возможностей всех женщин и девочек. Выполнение этой Цели взаимосвязано со всеми остальными ЦУР и невозможно без сокращения уровня бедности, обеспечения Продовольственной Безопасности, предоставления равных прав женщинам и мужчинам в доступах к достойной работе инфраструктуре в сельской местности.

Использованная литература

1. Андреевский И. Благо // Энциклопедический словарь: в 86 т. / Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон.-М., 1992. - Т.7. - С.40-41. - [репр. изд. 1902 г.]; Андреевский И. Благополучие // Энциклопедический словарь: в 86 т. / Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон. - М., 1992. - Т.7. - С.52. - [репр. изд. 1902 г.].
2. Голенкова З.Т., Акулич М.М., Кузнецов В.Н. Общая социология: учебное пособие для вузов. - М., 2005. - 474 с.
3. Локк Дж. Сочинения в 3 т. - Т. 1. - М., 1985. - 622 с.
4. Марголин М. Штейн Лоренц // Энциклопедический словарь: в 86 т. / Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон.-М., 1992.-Т.78.-С. 195-197.- [репр. изд. 1902 г.].
5. Жуков В.И. Социальная политика и социальное образование в России. - М., 1998. - С.430.
6. Сорокин П.А. Социальная мобильность / пер. с англ. М.В.Соколовой. - М., 2005.-588 с.
7. Сорокин П.А. Социальная мобильность / пер. с англ. М.В.Соколовой. - М., 2005.-с.123.
8. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/gender-equality/>

**JAMIYATDA AYOLLAR HOLATI HAQIDAGI QARASHLARNING EVOLUTSIYASI.
AYOLLARGA NISBATAN ZO'RAVONLIK JAMIYATDA IJTIMOIIY MUAMMO**

Imomqulova Fotima Ulug'bekovna
JDPI o'qituvchisi

Annotatsiya: Jamiyatda “zo‘ravonlik” deya atalgan termin yaqin yillar orasida paydo bo‘lgan emas. Jumladan, oilaviy zo‘ravonlik muammosini o‘rganish uchun tarixiy jihatdan uni tushunish, ko‘p asrlik an‘analarini hisobga olgan holda o‘rganilish kerak. Jamiyatdagi ayolning holati doimo jamoatchilik e‘tiborini tortadi. Turli yo‘nalishlarda bu masala bo‘yicha ilmiy fikrlar ko‘pincha salbiy tarzda bildirib kelingan.

Kalit so‘zlar: zo‘ravonlik, evolutsiya, ayol, fikr.

Bugungi kunda xotin-qizlarni zo‘ravonlikdan himoya qilish borasida jamiyatda xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va zo‘ravonlikka doir murosasizlik muhitini yaratish uchun chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, mamlakatimizda xotin-qizlarni zo‘ravonlikdan himoya qilishga oid bir qator xalqaro hujjatlar ratifikatsiya qilindi. Inson huquqlariga oid xalqaro hujjatlarda shaxsni zo‘ravonliklardan, shu jumladan oilada sodir etiladigan jinoiy zo‘ravonliklardan himoya qilish mexanizmi mustahkamlab qo‘yilgan. Inson huquqlari bo‘yicha umumjahon deklaratsiyasi, fuqarolik va siyosiy huquqlar bo‘yicha xalqaro kelishuv hamda Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar bo‘yicha xalqaro kelishuv oilani jamiyat asosidagi guruh deb tan oladi hamda shaxsni oiladagi zo‘ravonliklardan himoya qiladi. Odatda, zo‘ravonlik - bu oddiy ish yoki qo‘pol xatti-harakat emas. Buning o‘rniga, odatda, davom etmoqda va davom etmoqda. Bulliklar ko‘pincha qurbonlarini bir necha marotaba nishonga oladi. Ba’zida zo‘ravonlik, bolaning uy vazifasi yoki tushlik pulini talab qilish kabi bir xil ish bo‘lib qoladi. Boshqa paytlarda, maqsadli nomlarni chaqirish, ularni zallarda ochish va onlayn sharhlar yuborish kabi turli xil tadbirlarni o‘z ichiga oladi.

Hozirgi vaqtda gender tengligi tamoyillari zamonaviy jahon sivilizatsiyasining yagona qadriyat makonining tarkibiy qismi sifatida rasman tan olingan. Natijada, rivojlanish gender ta’limi fuqarolik ta’limining tarkibiy qismi sifatida: tinchlik va bag‘rikenglik, inson qadr-qimmatini hurmat qilish, zo‘ravonlik va ekstremizmdan voz kechish qadriyatlarini keng targ‘ib etishdan asosiy maqsad hisoblanadi. Oiladagi zo‘ravonlik muammosini o‘rganishga yangi sotsiologik yondashuvni amalga oshirish, favqulodda vazifa shartlarni tushunish va tushunish bo‘lgan paytda juda

muhimdir. Ijtimoiy tengsizlikning mohiyati va kelib chiqishi haqidagi klassik nazariyalarni O.Kont, E.Dyurkgeym, M.Veber, K.Marks, F.Engels, 3.Freyd. Birinchi nazariy urinishlar oilaviy munosabatlar tahlili T.Gobbs, D.Lokk, J.Russo, K.Furye, A. de Sen-Simon, D.Mill, K.Stenton, kim erkaklarning jismoniy ustunligining ijtimoiy foydasini ifoda etgan ayollarning bo'ysunishini oqlangan. Tarixda Rus imperiyasida ayollarga munosabat bir muncha boshqach bo'lgan. Knyaz Vladimir qonunlarida oila qurgan erkak va ayolning ajrashishlari eng katta gunohligi, ibodatxonadagi nikoh haqiqiy hisoblanib, bu nikohda erning hisobi katta ya'ni er nohaq yoki ayoliga hiyonat qilsa ham bu nikohdagi ayol uni kutishi shartligi keltirilgan. Gollandiyalik Koet ismli boy shaxs "rus xalqi o'z xotinlariga juda ham qattiq munosabatda bo'ladi, ularni xatto tazyiq ostida xismatkordek saqlashadi. Bu holat esa ular uchun odatdagidek bo'lib, hech kimni havotirga solmaydi" deya fikr bildirilgan.

O'rta asr qarashlaridan Platon "Hokimiyat" nomli asarida, kelgusida eng namunali hokimiyat tuzilganda, ikki jins vakillari teng huquqli bo'lishadi. Ayollar ham janglarda ishtirok etib, jang sirlarini o'rganadi. Ammo ayollar tabiatining turfa bo'lsada, uning imkoniyati biz erkaklardan past bo'ladi, deya ta'kidlagan. Aristotelning "Siyosat" asarida ayol kishi zaif va nihoyasiz deya izoh beradi. "Oilada ayol kishi qaram bo'lish kerak (hizmatkorni nazarda tutmagan). Oilaning boshi – er, u hamma qarorni o'zi chiqaradi, u tabiatan shunday yaratilgan, ayol esa undan past va bo'ysungan xolda yaratilgan".

Yevropada renessans davrida Jan Jak Russo, ayol va erkak kishining imkoniyatlarini taqqoslab, ayol kishi erkak kishiga bo'ysunishi kerak xattoki erkak tomonidan qilingan nohaqlikka va zo'rvonlikka ham, deya ma'lumot qoldirgan. Erix From – nemisamerikalik psixolog, sotsiolog, neofreydizm asoschisi Falsafa, psixologiya, antropologiya, din sotsiologiyasi rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. O'z ta'limotini «gumanistik psixoanaliz» deb atagan. Freyd biologizmidan chekinib, shaxs shakllanishida psixologik va ijtimoiy omillarning o'zaro aloqalarini ochib berishga intilgan. XX asrning zo'rvonlik holatlarini o'rganib, "agar biz insoniyatda chuqur ildiz otgan bo'ysunish va zo'rvonlikni doimiy ravishda qabul qilishda davom etsak, bizning kelajakdagi orzularimizga erishishimiz qiyin kechib, maqsadga yetilmaydi. Bu esa davr muammosiga aylanadi".

Mintaqa mutafakkirlari – jadidlar qoloqlikka barham berishga da'vat qilganlarida, ayollarga zulm qilishga, ko'pxotinlikka qarshi chiqqanlar tasodif emas. Abdulla Qodiriy bu gapni "O'tkan kunlar" romani orqali aytgan. Abdulla Badriyning "Juvonmarg" drammasida yovuz erning xotini va kichik qizini shavqatsizlarcha qiynab, yo'q qilishiday ayanchli taqdiri dramatik tarzda tasvirlab berilgan. Bundan maqsad ayollarning tengsizligi muammosiga e'tibor qaratish edi. Qizig'i shundaki, AQSHlik tarixchi Marianna Kemp sho'rolar hokimiyatining dastlabki yillarida O'zbekistonda "ayollarni ozod qilish" g'oyasiga jadidlarning konsepsiyasi asos bo'lib xizmat qilganini aytadi. Kommunistik partiyada tenghuquqlilik g'oyalarini targ'ib qilgan bo'lsada, "ayollarning rolini o'zgartirish haqidagi ham erkak, ham ayol o'zbek faollariga qattiq ta'sir etgan g'oyalar bolsheviklarning rejasidan ko'ra jadidlar ta'limotiga vorislikni ko'proq ifoda qilari edi, degan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ерусланова Р.И., Миллюхин К.В., 2010- Насилие в семье- Москва 2010-12 ст.
2. Психологическая помощь детям, пережившим насилие. Пособие для психологов. — СПб.: Санкт-Петербургская общественная организация «Врачи детям», 2015. — 23 с.
3. А.Синельников, Е.А. Ипполитова, О.А. Казанцева, Т.А. Гуж-Социально-психологическая реабилитация женщин и детей, пострадавших от домашнего насилия: учебно-методическое пособие. – Барнаул, 2012.
4. www.dissercat.com

**O'SMIR YOSHIDAGI O'QUVCHILAR TAJOVUZKORLIK XUSUSIYATLARINI
OLDINI OLIISHNING BA'ZI JIHATLARI**

Kamolova Shirin O'sarovna

JDPI, katta o'qituvchi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kunning dolzarb muammolaridan biri bo'lgan o'smir yoshidagi o'quvchilardagi tajovuzkorlik xususiyatlarini oldini olishning ayrim xususiyatlari haqida fikrlar yuritilgan.

Kalit so'zlar: tajovuzkorlik, ijtimoiy-psixologik ta'sir, psixologik, psixiatrik, delinkvent, negativizm, hasad, boshqalarga nafrat, shubha, og'zaki tajovuz, aybdorlik.

O'zbekistonni butun jahon tan olayotgan bugungi kunda yosh avlodni zamonaviy bilimlarga ega bo'lgan, uyg'un rivojlangan barkamol insonlar bo'lib, XXI talablariga javob beradigan shaxs bo'lib voyaga etishi dolzarb masalalaridan biridir.

Ma'lumki ta'lim-tarbiya ongning mahsuli va ongning darajasi bo'lishi bilan birgat, ongning rivojlanishini ham belgilaydigan muhim omildir. Sir emaski xanuzgacha jamiyatimizda kam bo'lsada, o'smirlar o'rtasida delinkvent, ya'ni ma'naviy va huquqiy me'yorlarni buzilishi kabi xarakterlarning sodir etilayotgani xavotirli xolatdir. O'smirlik davriga xos delinkvent xulqning jumladan, agressivlik, chekuvchilik, alkogolizm, giyoxvandlik, internetdan ko'r-ko'rona foydalanish va ularning ijtimoiy moslasha olmasligi muammosi kuchayib borayotganligi bilan ajralib turadi. Voyaga etmagan o'smir yoshidagi bolalarning tajovuzkorlik xususiyatlarini oldini olish muammosi nafaqat respublikamizda, dunyo miqyosida ham dolzarb bo'lib turibdi. Chunki yoshlarimiz o'rtasida delinkvent xulq ko'rinishlarining yuzaga kelishi, keng jamoatchilik ota-onalar va, ta'lim-tarbiya, xodimlarini tashvishga solmoqda. "O'smirlik yoshi davri xavfli xatti-harakatlar bilan ajralib turadi. Buni ko'rsatadigan belgilardan biri bu muayyan yosh davridagi kasalliklarga bog'liq bo'lmagan sabablarga ko'ra yuqori o'limdir.

Xavfli xulq-atvor tajovuz bilan chambarchas bog'liq. Bundan tashqari, tuyg'ularida depressiv va salbiy hissiy holatlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Agar tajovuzni qabul qilingan me'yor va qoidalarga, umuman jamiyatda shaxsning mavjudligiga zid bo'lgan maqsadli buzg'unchi xulq-atvor deb tushunsak, o'smirlarning tajovuzkor xulq-atvorining sabablaridan birini tajovuzning frustratsiya nazariyasi bilan izohlash mumkin. Ushbu nazariyaga ko'ra, o'smir o'zining jismoniy va psixologik ehtiyojlaridan doimiy norozilik bilan bog'liq umidsizlikni boshdan kechirayotgan paytda, bu tajribalar tajovuzkor xatti-harakatlarga yordam beradi. Shuningdek, tajovuzkor xatti-harakatlarning og'irligi va shakliga biologik va ijtimoiy omillar ta'sir qiladi. Psixologik adabiyotlarda o'smirlik yoshi davrida bolalar hissiy jihatdan beqaror bo'lib qolishi barchaga sir emas. O'smirlik yillari – ota-onalar uchun ham, bolalar uchun ham murakkab davr. Psixolog olimlar o'z navbatda biologik omillar bilan bog'laydilar: gormonal o'sish, tanani qayta qurish, balog'atga etish. Ammo ba'zi hollarda hissiy o'zgarishlar radikal shakllarga ega bo'lib, agressiyaga aylanishi mumkin. O'smir yoshidagi bolalar o'zining isyonkorligi bilan yolg'iz qolsa, bu uni buzg'unchilik sifatlarini yuzaga kelish va natijada huquqbuzarlikka yoki tajovuzkorlik xususiyatlariga olib kelishi mumkin.

Bu muammoni oldini olish o'smirlik davrida tajovuzkor xatti-harakati tajovuzkor e'tiqod va munosabatlar, o'smir o'sib ulg'aygan muhitida yuqori darajadagi dushmanlik, o'smirlik davriga xos impulsivlik, hissiy va ijtimoiy o'zini o'zi boshqarish qobiliyatining shakllanmaganligi bilan qo'zg'atilishi mumkin. Psixologik adabiyotlarda o'smirlarning tajovuzkor xulq-atvorining turli xil ko'rinishlari mavjud ko'pchilikka sir emas, ular ham ijtimoiy, ham jamiyatga ziddir. Agressiv xatti-harakatlarning ko'plab o'ziga xos shakllari mavjud. Bu borada tadqiqotchi A. Bass tomonidan tajovuzkor xatti-harakatlar tasnifiga ko'ra, quyidagi shakllar ajratilgan: jismoniy, bilvosita, negativizm, hasad, boshqalarga nafrat, shubha, og'zaki tajovuz, aybdorlik orqali manipulyatsiya. O'smirlar nihoyatda taqlidchan bo'lib, ularda hali aniq bir fikr, dunyoqarash shakllanmagan

bo'ladi. Ular tashqi ta'sirlarga va hissiyotlarga juda beriluvchan bo'ladilar. Shuningdek, ularga mardlik, jasurlik, tantiqlik ham xosdir. Tashqi ta'sirlarga beriluvchanlik o'smirda shaxsiy fikrni yuzaga kelishiga sabab bo'ladi, lekin bu shaxsiy fikr aksariyat hollarda asoslanmagan bo'lishi bilan farqlanadi.

Kuzatishlardan ma'lum bo'lishicha, o'smirdagi tajovuzkorlik – bu avvalombor o'smir atrofida yaratilgan salbiy muhitga bo'lgan javob reaksiyasidir. Ota-onaning bolaga mehr bermasligi, ko'p terqash (biroq o'g'it berishni terqash deb qabul qilmaslik kerak), asossiz tanqid qilaverish, bolaga bosim o'tkazish, uning xatti-harakatlarini ko'r-ko'rona qattiq nazorat qilaverish, uni tinglamaslik va fikrini e'tiborga olmaslik, oz bo'lsa-da rag'batlantirmaslik, bolaning erkini bo'g'ib qo'yish, uyda va o'rtoqlari oldida uni kamsitish tazovuzkorlikning asosiy sabablaridir. Buning oqibatida o'smirda uni o'rab turgan dunyo beshavqatdek va atrofdagi odamlar yovuzdek tuyuladi. Bunga javoban uning o'zi ham yovuz va beshavqat insonga aylanadi.

O'smir tajovuzkorligi har bir holatda, tajovuz o'z-o'zidan paydo bo'lmasligini tushunish kerak, u doimo o'zini namoyon qiladigan ijtimoiy kontekst mavjud.

O'smir tajovuzkorligi va u holatlarning oldini olish borasida har bir o'smirda xos omil sifatida oila, maktab va o'smir uydin tashqarida ulg'aygan muhit kiradi. Bu omillarning barchasi tajovuzkor xulq-atvorning shakllanishiga kuchli ta'sir qiladi va u qanday shaklda namoyon bo'lishiga bog'liq. Yuqoridagi omillarni hisobga olgan holda, umuman olganda, tegishli ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish va adekvat xulq-atvorni shakllantirishga qaratilgan kompleks pedagogik, psixologik va ijtimoiy ishlarni amalga oshirish kerak.

Bugungi kunda o'smirlarlik yoshidagi tajovuzkorlik sifatlarini oldini olishda yoshlar, o'smirlik davridagi muhim vazifalardan biri do'stlar bilan munosabatlarni o'rnatish va ijtimoiy rollar bilan tajriba o'tkazish ekanligini hisobga olish kerak. O'smirlarda tengdoshlari bilan muloqotda juda ko'p ehtiyoj va vazifalarni tushunadilar. Ijtimoiy xususiyatga ega bo'lgan tajovuzkor xatti-harakatlar tengdoshlar bilan munosabatlarga va ijtimoiy muhit omillariga juda bog'liq. Asosan, o'smirning ijtimoiy rivojlanishi maktabda sodir bo'ladi, lekin agar bola u erda buni amalga oshirish uchun imkoniyatlar topa olmasa, u bu muammoni hal qilish uchun boshqa hududni qidiradi. Psixologik tajribalar shuni ko'rsatadiki, maktab hayotida, maktab faoliyatida faol ishtirok etadigan bolalar buzg'unchi jamoalarga kamroq jalb qilinadi. Agar o'smir tengdoshlari orasida e'tirof va tushunishni topa olmasa, ular bilan ayniqsa o'smirlik davrida, masalan, maktab muhitida zarur bo'lgan munosabatlarni qura olmasa, u tajovuz va o'zini namoyon qiladigan har qanday submadaniyatga aralashish xavfi mavjud. Xulosa o'rnida aytish lozimki o'smirlardagi bu salbiy xususiyat o'z navbatida, yaxshi qurilgan va dinamik o'zgaruvchan ijtimoiy ish tizimiga, pedagogik va psixologik ta'sirlarga asoslanishi kerak. Maktablardagi ijtimoiy-pedagogik xizmatlarga, boshqalari oila bilan ijtimoiy-psixologik ishlarga, psixologik, psixiatrik yordamning mavjudligi bilan bog'liq. Bundan tashqari sud va huquqni muhofaza qilish tizimlari bilan hamkorlik ishlarini amalga oshirish, tajovuzkor o'smirlarga o'zaro psixologik ta'sir va hamkorlik va dinamik o'zgarishlar imkoniyatlarini saqlab turishi kerak.

Amaliyotchi psixolog avvalo o'smir yoshidagi bolalarning oilaviy ahvolini o'rganishi, maktab bilan ota-onalar ishlashi barkamol avlodni tarbiyalashda muhim omil sanaladi.

Adabiyotlar:

1. «Агрессия, или так называемое зло» - Конрад Лоренц. Купить книгу, читать рецензии | Дас Согенаннте Боце | ISBN 978-5-17-101235-9 | Лабиринт
2. G'oziyev E. Umumiy psixologiya. T. 2018 y
3. Karimova V. Ijtimoiy psixologiya. T. 2008 y
4. Kamolova S. (2022). Ўқитувчи педагогик қобилиятларини шакллантиришнинг психологик асослари. Журнал педагогикки и психологикки в современном образовании, 2(5). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5114>
5. Kamolova Shirin. Расширение и развитие научное мировоззрение студентов, Журнал Педагогикки и психологикки в современном образовании: № 1 (2020): Journal of Pedagogy and

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO‘RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA’NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

psychology in modern education

6. Shirin Kamolova, самовоспитание – основа формирования гармонично – развитого поколения, Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2020): Journal of Pedagogy and psychology in modern education

7. Shirin Kamolova. преемственность формирования мировоззрения студентов на основе общечеловеческих ценностей, Журнал педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2021): Zamonaviy ta’limda pedagogika va psixologiya fanlari

8. Kamolova Shirin Usarovna, Akhmedova Fotima Khurramovna. (2022). Methodological bases of formation of scientific outlook of youth. European scholar journal, 3(1), 68-70. retrieved from <https://scholarzest.com/index.php/esj/article/view/1769>

9. Kamolova Shirin Usarovna. Peculiarities of the use of Foreign Experience in the Organization of Scientific and Innovative Activities. Vol. 2 No. 1 (2022): European Journal of Innovation in Nonformal Education

O‘ZBEKISTONDA XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO‘RAVONLIKDAN HIMOYA QILISH MASALALARI

N.O.Toliboyeva

O‘zDJTU O‘zbekiston tarixi kafedrasii
dotsenti, PhD

O‘zbekistonda bozor islohotlarining dastlabki yillaridan boshlab aynan, ayollar uchun qator imtiyozlar tizimi yaratilganligi ularning ijtimoiy muhofazasini kafolatlab keldi. Respublikada xotin-qizlarni ijtimoiy himoya qilish bo‘yicha yaratilgan huquqiy-me‘yoriy asoslar aholini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va unga yordam ko‘rsatish yuzasidan davlat tomonidan kafolatlar hamda imtiyozlarni ta‘minlovchi mexanizmlarni shakllantirdi.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkilotining ma‘lumotlariga ko‘ra, 15 va 49 yoshidagi xotin-qizlarning 25 foizidan ko‘prog‘i hayoti davomida jismoniy yoki jinsiy zo‘ravonlikka duch kelishadi. Ushbu zo‘ravonliklarning 33 foizi Janubi-sharqiy Osiyo hududiga to‘g‘ri kelmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining 2019 yil 2 sentyabrda qabul qilingan “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi qonuniga muvofiq tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlanuvchi sodir etilgan zo‘ravonlik yoki tahdid haqida tegishli organlarga yoxud sudga murojaat etish, bepul huquqiy maslahat, ijtimoiy, psixologik, tibbiy va boshqa yordam olish kabi huquqlarga ega. Bu holda jabrlanuvchi yetkazilgan moddiy hamda ma‘naviy zararni qoplash to‘g‘risida ariza bilan sudga murojaat etganida davlat boji to‘lashdan ozod qilinadi. Qonunda xotin-qizlarni tazyiqlar va zo‘ravonlikdan himoya qilishni amalga oshiruvchi vakolatli organlar vakolati ham belgilab qo‘yilgan.

O‘zbekistonda ijtimoiy sohada amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasi xalqaro miqyosda ham e‘tirof etildi. Jumladan, BMTning O‘zbekistondagi vakolatxonasi tomonidan 2016-2017 yillarga mo‘ljallangan ijtimoiy himoyaga oid davlat siyosati natijalari qoniqarli, deb baholandi. Shuningdek, nogironligi bo‘lgan shaxslarning ahvolini tahlil qilish uchun tadqiqot o‘tkazish, oilalarni qo‘llab-quvvatlash xizmati modellarini tadbiq etish, yolg‘iz qariyalar ehtiyojlarini baholash standartlarini, shuningdek qiyin hayotiy sharoitdagi ayollar va bolalarga xizmat ko‘rsatish bo‘yicha yo‘riqnomalarni ishlab chiqish kabi vazifalarni amaliyotga tatbiq etish maqsadida ishchi guruhi tashkil etilgan.

BMTning O‘zbekistondagi vakolatxonasi boshlig‘i Xelena Freyzerning ta‘kidlashiga ko‘ra: “O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 20 oktyabrda qabul qilingan “2030 yilgacha bo‘lgan davrda barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsad va vazifalarni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 841-sonli qarorining 5-maqsadi O‘zbekistonda gender

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

tenglikni ta'minlash va barcha xotin-qizlar huquq va imkoniyatlarini kengaytirish zarurligini ko'zda tutadi". Mazkur hujjatda quyidagilar nazarda tutilgan:

- hamma joyda xotin-qizlarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish;
- xotin-qizlarga nisbatan zo'rvonlikning barcha shakllarini, shu jumladan, odam savdosi, jinsiy ekspluatatsiya hamda ekspluatatsiyaning boshqa shakllarini tugatish;
- erta nikohlar va zo'rlab nikohlashni tugatish;
- kommunal xizmatlar, infratuzilma va ijtimoiy himoya tizimlarini taqdim etish orqali parvarishlash va uy xo'jaligini yuritish bo'yicha haq to'lanmaydigan mehnatni tan olish va qadrlash, milliy sharoitlarni hisobga olgan holda oilada xo'jalik yuritish uchun umumiy mas'uliyat tamoyilini rag'batlantirish;
- reproduktiv salomatlikni asrash sohasida umumqamrovli tibbiy-sanitariya yordami ko'rsatish uchun sog'liqni saqlash xizmatlaridan umumiy foydalanishni ta'minlash;
- xotin-qizlarni ularning huquq va manfaatlarini ijtimoiy-iqtisodiy sohada amalga oshirishlarida qo'llab-quvvatlaydigan dasturlarni kengaytirish;
- gender tenglik tamoyillarini boshqaruvning turli bosqichlarida davlat dasturlarini qabul qilish jarayoniga to'la singdirish.

Tahliliy ma'lumotlarga ko'ra, 2018 yil davomida kasaba uyushmalariga ayollardan kelib tushgan 4472 ta murojaatning 990 tasi qanoatlantirilgan, 2128 tasiga tushuntirish berilib, 31 ta murojaat tegishliligi bo'yicha vakolatli organlarga yuborilgan. Kasaba uyushmalarining aralashuvi natijasida 638 nafar ayolning mehnat sohasiga oid huquqlari tiklanib, mehnat sohasida etkazilgan zarar uchun 407 mln. so'mdan ortiq mablag' undirib berilgan. SHu bilan birga, kam ta'minlangan, ko'p bolali, olis va chekka hududlarda yashovchi oilalardan bo'lgan 413 nafar xotin-qiz, farzand ko'rmagan yosh oilalarning 203 nafar ishlaydigan a'zosi bepul sog'lomlashtirilgan. Vaholanki, oxirgi yillarda ishlab chiqarishda baxtsiz hodisalardan jabrlanganlarning jami soni har ming nafar ishlovchiga nisbatan olinganda erkaklar orasida 6 nafar bo'lsa, ayollar o'rtasida 2 nafarni tashkil etadi. Og'ir jismoniy mehnatda band bo'lgan ishchilar o'rtasida esa 2016 yilda erkaklar 5,9 %, ayollar 1,6 % ga teng bo'lgan.

2016-2018 yillar davomida Prezidentning ijtimoiy sohaga oid 50 ta farmon, qaror va farmoyishlari, Vazirlar Mahkamasining 70 dan ziyod qaror va farmoyishlari qabul qilinganligi respublikada aholi salomatligi va ijtimoiy muhofazasi, ona va bola salomatligi, reproduktiv salomatlik hamda sog'lom avlod tarbiyasi davlat siyosatida eng muhim ustuvor yo'nalishlardan biri ekanligini yana bir bor isbotlaydi.

Ma'lumki, Harakatlar strategiyasida belgilangan vazifalar doirasida, hayotiy talab va zaruriy ijtimoiy ehtiyojlardan kelib chiqib nogironligi bo'lgan, boquvchisini yo'qotgan shaxslarni, ehtiyojmand va nochor, og'ir turmush sharoitida yashayotgan oilalarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, jumladan, ularni arzon uylar bilan ta'minlash masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Bu borada Toshkent shahridagi Sergeli tumani Choshtepa mahallasida ijtimoiy himoyaga o'ta muhtoj kam ta'minlangan oilalar va imkoniyati cheklangan insonlar uchun alohida mikrotuman barpo etilganligi shular jumlasidandir. Shu bilan birga, 2018 yilda 21 ming 500 dan ziyod ehtiyojmand oila arzon uy-joylar bilan ta'minlangan.

Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (ombudsman) nomiga yo'llangan murojaatlar tahlili, 2021 yilning 15 apreliga qadar xotin-qizlar tomonidan 20 ga yaqin jinsiy va jismoniy zo'rvonlik, ruhiy tazyiq o'tkazish bilan bog'liq holatlari bo'yicha murojaat kelib tushganini ko'rsatmoqda. Ularning aksariyati Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlariga to'g'ri keladi.

Tadqiqotlar tahlili natijasida respublikada xotin-qizlar bandligi va ijtimoiy muhofazasini ta'minlash borasida quyidagi muammolar aniqlandi:

- xotin-qizlar o'rtasida hali ham munosib ish o'rinlarining taqchilligi;
- ayollarning farzand tug'ilishi va parvarishlashdan iborat reproduktiv vazifasiga ish beruvchining salbiy munosabati hali ham davom etayotganligi;
- mehnat bozorida gender tenglikni ta'minlash borasidagi mavjud muammolar;
- jamiyatda ayollarga munosabatdagi an'anaviy qarashlar va ayollar bandligini chegaralashning

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

iqtisodiyot rivojiga ta'siri;

- ijtimoiy faol bo'lmagan ishsiz ayollar qatlamining kengligi;
- ijtimoiy muhofaza tizimining maqsadli-manzilli tashkil etish mexanizmini yanada takomillashtirish.

Respublikada xotin-qizlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlashga qaratilgan keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilgan bo'lsada, ayollar o'rtasida suitsid holatlari uchrashi salbiy ahamiyat kasb etadi. Jumladan, 2017 yil 9 oyi davomida Samarqand shahrida xotin-qizlar o'rtasida o'z joniga qasd va suiqaqd qilish holatlari 15 tani tashkil etib, ushbu holat 2016 yilga nisbatan 6 taga oshgan. Shuningdek, yil davomida og'ir ijtimoiy vaziyatga tushib qolgan 6 mingga yaqin xotin-qizlarning ro'yxati shakllantirilgan, jinoyatga moyil bo'lgan va jazoni ijro etish muassasasidan qaytgan 321 nafar xotin-qizlarga murabbiylar birlashtirilib, ijtimoiy ahvoli bo'yicha so'rovlar olib borilgan. Ijtimoiy rehabilitatsiya va moslashtirish markazlari tomonidan 359 nafar xotin-qizlarning murojaatlari ko'rib chiqilib, 50 nafariga psixologik, 45 nafariga huquqiy va boshqa yordamlar ko'rsatilgan, 41 nafarining bandligi ta'minlangan, 96 oila yarashtirilib, 46 nafar shar'iy nikohlar qonuniylashtirilgan. Mazkur holatlar tahlil etilganda, ayollar orasida o'z joniga qasd qilish asosan oilaviy muammolar oqibatida ma'naviy tushkunlikka tushish, qattiq asabiylashish, moddiy qiyinchiliklar tufayli yuzaga kelishi aniqlandi.

Toshkent shahrida 2018 yilning 9 oyi davomida xotin-qizlar o'rtasida qayd etilgan 59 ta suitsid holatidan 39 nafari suiqaqd qilgan va 20 nafari qasd qilib vafot etgan. Ushbu holat yosh bo'yicha tahlil etilganda:

- 18 yoshgacha bo'lgan qizlar – 2 nafar;
- 30 yoshgacha bo'lganlar – 22 nafar;
- 30 yoshdan katta bo'lganlar – 30 nafar;
- 60 yoshdan kattalar – 5 nafar.

Mazkur 59 ta holat bo'yicha suitsid sabablari o'rganilganda, quyidagi holatlar aniqlandi. Xususan, 15 nafari (25,4 %) – oilaviy kelishmovchiliklar, 12 nafari (20,3 %) – ruhiy kasallik, 12 nafari (20,3 %) – ruhiy tushkunlik tufayli, 6 nafari (10,1 %) – o'zgalarga ta'sir o'tkazish maqsadida 6 nafari (10,1 %) – ichkilik ta'sirida, 2 nafari (3,3 %) – dori ichgan, 1 nafari (1,7 %) – rashk tufayli, 1 nafari (1,7 %) – firibgarlik qurboni bo'lgan.

Bunday holatlarning oldini olishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 2 iyuldagi "Ijtimoiy rehabilitatsiya qilish va moslashtirish, shuningdek, oilaviy-maishiy zo'rlik ishlatishning oldini olish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3827-sonli qarori asosida respublika miqyosida, shu jumladan, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida 130 ta "Zo'rlik ishlatishdan jabr ko'rgan shaxslarni rehabilitatsiya qilish va moslashtirish hamda o'z joniga qasd qilishning oldini olish" markazlari tashkil etildi. 2019 yil oxiriga kelib bu kabi markazlar soni 195 taga etdi. Mazkur markazlarda vrach-psixiatr, psixolog, yurist, iqtisodchilar tomonidan suitsidning hudud, yosh, jins, sabab, tur kesimi yuzasidan doimiy monitoring olib boriladi. Xususan, og'ir ijtimoiy ahvolda qolgan, shu jumladan oilaviy muammolar va turmushida zo'rlik ishlatilishiga duch kelgan shaxslarga anonim tarzda shoshilinch tibbiy, ruhiy, ijtimoiy, pedagogik, huquqiy va boshqa yordam ko'rsatish;

- o'z joniga qasd qilishga moyil bo'lgan yoki qasd qilgan shaxslar bilan birlamchi va izchil profilaktika tadbirlarini o'tkazish;

- nizoli vaziyatlarni, oilaviy-maishiy zo'rlik ishlatish hollarini va o'z joniga qasd qilishga moyil xulq-atvorni erta bartaraf etish maqsadida ijtimoiy samarali hamkorlik o'rnatish;

- ijtimoiy rehabilitatsiya qilish va moslashtirish bo'yicha ehtiyojmand va muhtoj shaxslarga "ishonch telefoni" orqali maslahat berish tizimini yaratish;

- dolzarb ijtimoiy muammolarni aniqlash maqsadida vaqti-vaqti bilan jamoatchilik fikrini o'rganish va tegishli uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish va xokazolar shular jumlasidandir.

Tadqiqotlar tahlili bo'yicha, gender g'oyasiga ko'ra, dunyoda ayol muammosi – inson muammosi, inson huquqi – ayol huquqi, deb e'tirof etilayotgan davrda gender munosabatlarini ayollar huquqiy madaniyatiga ta'sirini tadqiq etish ehtiyoji mavjud ekan, ayollarni yuksak huquqiy madaniyatli

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO‘RAVONLIK DAN HIMOYA QILISHNING MA‘NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

qilib tarbiyalash dolzarb masaladir. Bu borada ayollar huquqiy savodxonligini oshirishga yo‘naltirilgan turli omillar (OAVlarda “Huquqiy maslahat” rukni ostida maxsus teleko‘rsatuvlar, radioeshittirishlar, matbuot sahifalari, mahallalarda haftada alohida bir kunni belgilash)dan foydalanish maqsadga muvofiq. Chunki jamiyatning barqaror taraqqiy topishida aholisining etarli huquqiy madaniyatga ega bo‘lishi ham iqtisodiy, ham siyosiy jihatdan ilg‘or jamiyat qurishning omilidir. Bu esa ayollar aholisining yarmidan ko‘prog‘ini tashkil etgan O‘zbekiston uchun ham xosdir.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, davlatning ijtimoiy sohadagi asosiy strategik maqsadlaridan kelib chiqib, har bir oilaning turmush tarzini yaxshilash va ularni ijtimoiy muhofazasini ta’minlash, onalik va bolalikni himoya qilish hamda farzand tarbiyasidagi vazifasini kuchaytirishga davlat siyosati darajasida e’tibor qaratildi.

Xotin-qizlarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha huquqiy-me‘yoriy hujjatlar asosida davlat tomonidan kafolatlangan imtiyozlarni ta’minlovchi mexanizmlar shakllantirildi.

Ijtimoiy sohada amalga oshirilayotgan islohotlar orqali xotin-qizlarga nisbatan kamsitish va zo‘ravonlikning barcha shakllariga barham berish, ijtimoiy himoya tizimlarini takomillashtirish, reproduktiv salomatlikni asrash sohasida erishilayotgan natijalar xalqaro miqyosda ham e’tirof etildi.

OILALARDA MAISHIY ZO‘RAVONLIK VA UNI XOTIN-QIZLAR RUHIYATIGA SALBIY TA’SIRI

Nodira Tashpo‘latova Xudjamurodovna
JDPI Umumiy psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi

Annatsiya: Ushbu maqola o‘zbek oilalarida xotin-qizlarga o‘tkazilayotgan tazyiq, maishiy zo‘ravonlik va shu borada qilinayotgan ishlar hamda unga qarshi kurashish xususida.

Kalit so‘zlar: Maishiy zo‘ravonlik, total nazorat, jiddiy tan jarohatlari, ruhiy zarbalar olish, ruhiy buzilish.

So‘nggi yillarda xotin-qizlarning huquq va manfaatlarini ta’minlash, oila institutini har tomonlama mustahkamlash bo‘yicha salmoqli ishlar olib borilmoqda. Bu boradagi davlat siyosatini samarali amalga oshirish maqsadida eng quyi bo‘g‘in – mahalla va xonadongacha kirib boradigan vertikal tizim yaratilayotganini alohida ta’kidlash lozim.

Ayollar uchun yaratilayotgan bu imkoniyatlar barkamol avlodni jismonan hamda ro‘han sog‘lom o‘sishi uchun olib borilayotgan ishlar samaradorligiga o‘zining munosib hissasini qo‘shadi.

Shunga qaramasdan o‘zbek oilalari odatda ko‘p a‘zolik, ya’ni nafaqat er va xotin, balki ularning qarindoshlari ham munosabatlar zanjirida muhim rol o‘ynaydi. Qaynona, qaynота va boshqa qarindoshlarning oiladagi kelinga zulm qilishi, uning so‘zsiz bo‘ysunishini, hech qanday imtiyozlar talab qilmasligini istashi yoki ota-onaning farzandga, kelinlarning betob qaynona yoki qaynotaga bosim o‘tkazishi kabi holatlar kuzatiladi.

Afsuski, ana shu vaziyatlar aksar hollarda javbrlanuvchining o‘z joniga qasd qilishiga yoki oxirgi, kritik nuqtaga yetib borguncha zulmga bardosh berib, jiddiy tan jarohatlari, ruhiy zarbalar olishiga, sog‘lig‘ini tiklanmas darajada yo‘qotishiga sabab bo‘ladi.

Mana shunday oilalarda bo‘lib o‘tayotgan zo‘ravonliklardan biri - maishiy zo‘ravonlikdir.

Maishiy zo‘ravonlik nima? Maishiy zo‘ravonlik – bir inson o‘z umr yo‘ldoshini total nazorat ostiga olib, o‘zaro munosabatlarda to‘liq hukmronlik qilishga urinishi. Bu jismoniy va axloqiy ustidan kulish holatlarida yoki moliyaviy holatini suiste‘mol qilishda namoyon bo‘lishi mumkin. Jismoniy zo‘ravonlik jismoniy jarohatlarga olib keladi va ba’zi holatlarda hayot uchun xavf tug‘diradi.

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

Bugun aksariyat o'zbek nashrlarini varaqlab, elektron saytlarga ko'z yugurtirsangiz, avvallari kuzatilmagan bir tandemga guvoh bo'lasiz. Sarioq matbuot ham, rasmiy OAV ham favqulodda faollik bilan ayollarga nisbatan zo'rvonlik mavzusini dadil yoritishda davom etyaptilar. Kunora emas, har kuni qo'sha-qo'sha biri-biridan vaximali xabarlar nashr sahifalariyu, kompyuter monitorlarini egallab olgan.

Oilaviy-maishiy zo'rvonlik – oilaning bir a'zosiga nisbatan boshqa bir a'zosi yoki a'zolarining muntazam davom etib keluvchi, takrorlanib turuvchi zo'rvonligidir va u asosan oila ichida ro'y beradi. Jismoniy, ruhiy, jinsiy va iqtisodiy zo'rvonlik kabi ko'rinishlarda namoyon bo'lishi mumkin.

Savol tug'iladi: ayollarga nisbatan zo'rvonlik oxirgi 2-3 yilda avj oldimi yoki bu avvaldan mavjud edimi?

Mana shu savolga javob berish maqsadida men quyidagi hikoyani keltirmoqchiman.

1989 yil. Uchta qizning to'ng'ichi Dilbar shirin orzular bilan turmushga chiqdi. Bir yil o'tib qiz farzandi – Dilshoda tug'ildi. Turmush o'rtog'i avvaliga qo'rs fe'lli bo'lsada, Dilbar bilan qizini ko'p xafa qilmas edi. So'ng qaynona, qaynisingillar aralashuvi bilan arzimagan bahona bilan eridan kaltak yeydigan bo'ldi.

Eng alam qilagani, Dilbarga qo'shib Dilshodani ham jazolashadigan bo'lishdi: goh ovqat bermay ona-bolani och qildirishar, goh sovuqda yupun tashqariga chiqarib, uyga kirgizishmasdi. Aybi – “lalaygan, ovqatni shirin qilmaysan, uyni toza tutmaysan”, kabi iddaolar edi. “Masalliq yetarli bo'lsa ovqatni shirin qilishni yosh bolayam eplaydi”, deb eridan rosa tepki yedi. 3 yoshga to'lib qolgan qizi Dilshoda ham yurak oldirib qo'ygan edi. 1993 yilning qishida onasi o'zini poezd ostiga tashlaganini elas-elas hotirlaydi.

2012 yil. Kaltaklar ostidagi qiynoqlarga chiday olmagan va o'zini o'ldirgan onasi tufayli erkak zotidan bezillab qolgan Dilshodani 22 yoshida majburlab turmushga berishdi. Afsuski, taqdiri onasiga o'xshash ekan. U yangi oilada o'ziga nisbatan bo'layotgan adolatsizlik va xo'rliklarni rahmatli onasining boshiga tushgan kunlar bilan solishtirib, kechalari yum-yum yig'lab chiqar edi.

Baribir bo'lmadi, besh oylik yosh kelinchak qornidagi homilasi bilan onasining taqdirini takrorladi – o'z joniga qasd qildi.

Yuqorida keltirilgan hikoyadan shuni bilishimiz mumkinki, muammo o'tgan asrning turg'unlik yillaridan buyon mavjud.

Jamiyatdagi vaziyat shu darajaga yetdiki, muammoga O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi ham befarq qarab tura olmasdan, munosabat bildirdi. Mamlakat xotin-qizlariga rasmiy murojaatda shunday satrlarni o'qish mumkin:

“Oilaviy zo'rvonlikni hech qanday sharoitda oqlab bo'lmaydi, chunki u insonning asosiy huquqlariga (hayoti, sog'ligi, sha'ni, qadr-qimmat, erkinligi) daxl qiladi. Zo'rvonlik faqat jismoniy kuch ishlatish bilan emas, ruhiy, axloqiy, iqtisodiy va maishiy bosim ko'rinishlarida namoyon bo'lishi va oilaning har qanday a'zosiga nisbatan qo'llanishi mumkin. Haqoratlash, majburlash, zo'rlash, iqtisodiy cheklovlar qo'yish, muntazam ruhiy qiynoqqa solish kabi holatlar ham zo'rvonlik sifatida baholanadi. Qonun fuqarolarni zo'rvonlikning har qanday turidan himoyalaydi”.

Shu sababli ham mamlakatimizda xotin-qizlarni huquq va erkinliklarini himoya qilish maqsadida bir qancha tadbir va targ'ibot ishlari olib borilmoqda.

2019-yil 17- avgustda O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi tomonida Xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish to'g'risida qonun qabul qilindi va senat tomonidan 2019 yil 23 avgustda ma'qullandi.

Maishiy zo'rvonlikka qarshi qanday kurashish mumkin? Bunga qarshi yolg'iz kurashib bo'lmaydi. Qo'rqib yashovchi, ruhiy jihatdan ezilgan zo'rvonlik qurboni aniq va “shafqatsiz” qarorlar qabul qilish holatida bo'lmaydi. Bu yerda nafaqat yaqinlarning, balki davlat tomonidan ham qo'llab-quvvatlash kerak bo'ladi. Zero zo'rvonlik, eng avvalo, shaxsga qarshi jinoyat, shaxsiy erkinlik huquqlarining buzilishidir.

Adabiyotlar:

1. Xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish to'g'risida targ'ibot materiallari. Toshkent 2019 y
- 2 Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishning barcha shakllarini tugatish to'g'risidagi konventsiya 1979. <http://taraqqiyot.uz/hotin-izlar-uularikamsitil>
3. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi // URL: <http://www.lex.uz>
- 4 2019 yil 2 sentyabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi «Xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish to'g'risida» Qonuni

ХОТИН-ҚИЗЛАРГА НИСБАТАН ТАЗЙИҚ ВА ЗЎРАВОНЛИКНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ БОРАСИДА АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ИШЛАРГА ДОИР

Шамсиева Маҳфузахон Хўжа қизи

Фарғона давлат университети,

PhD, катта ўқитувчи

mahfuzaxonshamsiyeva@gmail.com

Аннотация: Мақолада Ўзбекистонда сўнгги тўрт йилда хотин-қизлар манфаатларига доир халқаро стандартлар асосида ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар қабул қилинганлиги, бироқ, амалга оширилаётган ислохотларга қарамасдан, оила ва жамиятда хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг турли хил шакллари мавжудлиги кўрсатилган, Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги ҳузурида ташкил этилган Реабилитация қилиш ва мослаштириш маркази фаолиятини таҳлил этиш орқали оила ва жамиятда хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликка қарши курашишни кучайтириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди.

Калит сўзлар: Оила, хотин-қизлар, тайзиқ ва зўравонлик, Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги, Реабилитация қилиш ва мослаштириш маркази, мурожаат, чора-тадбир.

Тарихдан маълумки ҳар бир жамият, ҳар бир давлат аёлга нисбатан ўз муносабатларини, сиёсатини шакллантиради. Шу ўринда айтиб ўтиш жоизки, халқнинг миллий тафаккурида ҳам аёлларга муносабат масаласи ўз аксини топади.

Аёлларга муносабат масаласига ёндошишда албатта ўтмишга мурожаат қилиш зарур. Муқаддас “Авесто” китобида ёзилишича, зардуштийлар жамоасида оила муқаддас саналгани боис кўп хотинлилик қатъий ман этилгани [1], қадимги туркийларда ҳам аёлларга алоҳида эҳтиром кўрсатилганлиги, қиз болани зўрлаш оғир жиноят саналиб, юртга хоинлик қилган одам қандай жазога мустаҳиқ бўлса, қизлар шаънига доғ туширган айбдор ҳам шундай жазоланганлиги [2], қадимдан оила-никоҳ муносабатлари муқаддас саналганига [3] кўхна тарихнинг ўзи шохидлик беради.

Оила, унда эркак ва аёл муносабатлари, ёш авлод тарбияси масалаларини мамлакат ва миллат тақдири билан боғлаган Туркистонлик маърифатпарварларнинг қарашлари аҳамиятга моликдир.

Улар фикрича, оила асосини тўғри қурмасдан ва ёш авлодни тўлақонли тўғри йўлда тарбияламасдан туриб, жамиятни ислоҳ қилиш, унинг ривожини тараққиёт сари йўналтириш мумкин эмас. Қаерда оила муносабати кучли интизомга таянса, мамлакат ва миллат ҳам шунча кучли ва муназзам бўлади [4].

Бугунгикунда ҳамоила ва жамиятда аёлларнинг тутган ўрни, аёллар билан боғлиқ ижтимоий муаммолар долзарб ва ҳал этилиши зарур бўлган масалалар қаторидадир. Таъкидлаш жоизки,

сўнгги тўрт йилда хотин-қизлар манфаатларига доир, халқаро стандартлар асосида 24 та меъёрий-ҳуқуқий ҳужжат қабул қилинди [5]. Жумладан, 2018 йил 2 февралдаги «Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги ПФ – 5325-сон Фармони; 2018 йил 2 июлдаги «Ижтимоий реабилитация қилиш ва мослаштириш, шунингдек, оилавий-маиший зўрлик ишлатишнинг олдини олиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги ПФ – 3827-сон Қарори; 2019 йил 2 сентябрдаги «Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида» ги 561 -сон; «Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида» ги 562 - сон Қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 12 апрелдаги «Оғир ижтимоий вазиятга тушиб қолган хотин-қизларга, ногиронлиги бўлган, кам таъминланган, фарзандларини тўлиқсиз оилада тарбиялаётган ва уй-жой шароитини яхшилашга муҳтож оналарга арзон уй-жойлар бериш тартиби тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш» тўғрисидаги 285 – сон, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 4 январдаги «Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги 3-сон Қарори, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 19 майдаги «Зўрлик ишлатишдан жабр кўрган хотин-қизларни реабилитация қилишга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» ҳамда 2021 йил 6 октябрдаги «Зўрлик ишлатишдан жабр кўрган хотин-қизларни реабилитация қилиш ва мослаштириш ҳамда ўз жонига қасд қилишнинг олдини олиш борасидаги ишларни такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисидаги» 625-сонли ва бошқа ҳужжатлардан иборат ва б.[6] хотин-қизларни ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини янада такомиллаштиришда муҳим аҳамият касб этмоқда.

Амалга оширилаётган чора-тадбирларга қарамасдан оила ва жамиятда хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг турли хил шакллари намоён бўлмоқда. Хусусан, улар хусусиятига қараб:

1. Жисмоний зўравонлик.
2. Рухий зўравонлик
3. Жинсий зўравонлик
4. Иқтисодий зўравонликка бўлинади [7].

Айтиш жоизки, зўравонликдан эркаклар ҳам жабрланиши мумкин, лекин хотин-қизларнинг зўравонликдан жабрланиш эҳтимоли юқорилиги, зўравонлик турлари, оғирлик даражаси ва келиб чиқадиган оқибатлар кескин фарқланишини инобатга олган ҳолда, сўнгги ислохотлар айнан уларни ҳимоя қилишга қаратилган.

Бугун жамиятда хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликка доир мурасасизлик муҳити яратилиб, Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги ҳузурида зўрлик ишлатишдан жабр кўрган хотин-қизларни реабилитация қилиш ва мослаштириш ҳамда ўз жонига қасд қилишнинг олдини олиш борасида Аёлларни реабилитация қилиш ва мослаштириш бўйича республика маркази ва жойларда 29 та ҳудудий бўлимлари ташкил этилди [8].

Реабилитация қилиш ва мослаштириш марказлари Маҳалла ва оила қўллаб-қувватлаш, Соғлиқни сақлаш, Ички ишлар вазирликлари ҳамда нодавлат ташкилотлари билан ҳамкорлик асосида фаолият олиб боради.

Марказларнинг асосий вазифалари тайзиқ ва зўравонликдан жабр кўрган ва ўз жонига суиқасд қилган ёки ўз жонига қасд қилишга мойиллиги бўлган хотин-қизларга аноним тарзда шошилиш тиббий, психологик, ижтимоий, педагогик, ҳуқуқий ва бошқа ёрдам кўрсатиш, оғир ижтимоий аҳволда қолган, шу жумладан, оилавий муаммолар ва турмушда зўрлик ишлатилишига дуч келган хотин-қизлар ҳуқуқларининг кафолатларини таъминлашга кўмаклашиш ва бошқа кўплаб мақсадларни ўз ичига олади [9].

Статистик маълумотлар таҳлиliga кўра, 2021 йилнинг январ-октябр ойларида аёлларни реабилитация қилиш ва мослаштириш марказларига зўравонлик билан боғлиқ жами 7226 та мурожаат тушган.

Мурожаатлар ўрганилганда жисмоний зўравонликка – 1358 нафар, руҳий зўравонликка – 2457 нафар, иқтисодий зўравонликка – 666 нафар, жинсий зўравонликка – 37 нафар шахслар учрагани ва бошқа 2708 нафар шахслар турли масалалар юзасидан ўз муаммоларини айтишган.

Мурожаатларнинг ҳудудлар кесимида таҳлил қилинса, энг кўп мурожаатлар Тошкент шаҳри (1658 та), Жиззах (1150 та) ва Наманган (691 та) вилоятларидан эканлиги, ўз ўрнида ушбу ҳудудларда профилактика ишлари оқсаётганини кўрсатади.

Маълумотлар хотин-қизларга нисбатан содир этилган зўравонликнинг катта қисмини оила-турмуш доирасидаги ҳуқуқбузарликлар ташкил этишини кўрсатмоқда, жумладан, жисмоний зўравонликларнинг 1056 таси, руҳий зўравонликларнинг 10730 таси, иқтисодий зўравонликларнинг 433 таси эр-хотинлар ўртасида содир бўлиши аниқланган [10].

Айтиш жоизки, содир этилган зўравонлик натижасида барча оила аъзолари зўравонликдан жабр чекадилар. Кўп вазиятларда маҳалла, қўни-қўшнилар, қариндошлар оила ишига аралашини хоҳламайдилар ва жабрланувчиларнинг ўзлари ҳам оиладаги вазият ҳақида сукут сақлашни афзал биладилар. Бунинг асосий сабаби, аёлларнинг оиланинг бузилиб кетишидан қўрқиши, оила сирини ташқарига чиқармасликка интилиши деб изоҳлаш мумкин. Бундай ҳолатлар қонунчилик доирасида иш кўришга тўсиқ бўлувчи омиллар ҳисобланади.

Бугунги кунда қонунчилик доирасида хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш борасида қуйидаги чора-тадбирлар белгиланган:

1. Профилактика суҳбати.
2. Ҳимоя ордени, ҳимоя ордери амал қилиши даврида хавф бартараф этилмаган бўлса, ҳимоя ордерининг амал қилиш муддати жабрланувчининг аризасига кўра кўпи билан ўттиз кунгача узайтирилиши мумкин.
3. Тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчиларга ёрдам кўрсатиш бўйича махсус марказларга жойлаштириш.
4. “Aziz-ayol.uz” ягона интерактив миллий платформасида 1146 қисқа рақамли “ишонч телефони” орқали тазйиқ ва зўравонликдан жабр кўрган хотин-қизлар билан мулоқот қилиш ва шошилинч руҳий, психотерапевтик, ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш маслаҳат бериш ва ахборот тақдим этиш масалалари бўйича келиб тушган мурожаатларга 24 соат ичида тезкор муносабат билдириш амалиёти йўлга қўйилди [11].

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, оилаларда носоғлом муносабатлар, қайнона-келин, эр-хотин ўртасидаги жанжаллар, хотин-қизларимиз орасида ўз жонига қасд қилиш ҳолатлари мавжуд экан,

бу ҳолатларни бартараф этиш бўйича маҳалла фуқаролар йиғинлари ваколатларини янада такомиллаштириш;

миллий менталитетимизга кўра, оилавий низо, мажоролар шахсий масала сифатида эмас, балки жамоатчилик асосида ҳал этилишини йўлга қўйиш;

Прокуратура, Ички ишлар органлари мутахассислари томонидан маҳалла фуқаролар йиғини мутахассислари ва фаолларининг ҳуқуқий саводхонлигини ошириб бориш тизими-ни яратиш;

Туман, шаҳарларда маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш бўлимлари ҳузурида ташкил этилган “Ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлаш марказлари” фаолиятини жонлантириш зарурдир.

Адабиётлар:

1. Ҳомидов Ҳ. «Авесто»да оила ва аёл эрки талқини // «Авесто» файзлари. – Т., 2001. – Б.57-62
2. Латвинский Б.А. Истории и культуры народов Средней Азия.– М., 1976.
3. Исҳоқов М.Унутилган подшоҳликдан хатлар.–Т.: Фан, 1990; Uljaeva Sh. Some Topical Issues of Ensuring Gender Equality in Science during the Construction of a New Uzbekistan. International Journal of Modern Agriculture, 2021. 10(2), 3928 – 3934; Uljaeva Sh., Nazarov

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

Kh., Inagamova G.T., Gafurova G.G., Baxtiyorov L.X. "Diplomatic protocol ceremonies in the gardens of Amir Temur", International Journal of Aquatic Sciences, 2021.- Pp.1510-1518; Uljaeva Shohistaon Excerpt from the history of diplomatic relations of Amir Temur (on the example of Khorezm and the Golden Horde) // Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation; 32(3) ISSN 2651-4451 | e-ISSN 2651-446X. -Pp. 46340-4635

4. Фитрат А. Оила ёки оила бошқариш тартиблари. – Т.: Маънавият, 2001.– Б.3

5. [https // Xs.uz](https://Xs.uz). «Зўравонликка қарши 16 кун» компаниясининг очилиш маросими бўлиб ўтди. 26.11. 2020.

6. [https // uza.uz](https://uza.uz). Гендер тенглик – тараққиёт белгиси.04.12.2019

7. Пулатова Ш.А, Муродов А.Ш. Зўравонликдан жабрланганлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва зўра-вонликнинг олдини олиш. Услубий қўлланма – Тошкент: Baktria press, 2020. – Б.56

8. [https // insonhuquqlari.uz](https://insonhuquqlari.uz). Саидов А. Илм-фан соҳасида хотин-қизларнинг ўрни ва аҳамияти: маънавият, тинчлик ва бунёдкорлик тушунчалари талқинида.11.02.2022.

9. [https // moqquv.uz](https://moqquv.uz). Аёлларни реабилитация қилиш ва мослаштириш маркази директори тайинланди.9.09.2021

10. [https // moqquv.uz](https://moqquv.uz). Реабилитация қилиш ва мослаштириш марказлари: 2021 йил 10 ой-лик фаолияти сарҳисоби. 22.11. 2021

11. [https // norma.uz](https://norma.uz). "AZIZ –AYOL.UZ" Миллий платформаси ўз фаолиятини бошлайди. 11.08.2021.

IV SHO'BA. XOTIN-QIZLARGA NISBATAN TAZYIQ VA ZO'RAVONLIK SODIR ETILISHIGA OLIB KELADIGAN SABABLAR HAMDA SHART-SHAROITLARNI BARTARAF ETISH CHORALARI

ЎЗБЕКИСТОНДА ЭРТА ТУРМУШ ВА УНИНГ САЛБИЙ ОҚИБАТЛАРИ

Дилором Бобожонова,
тарих фанлари доктори, профессор, ЎзДЖТУ

АННОТАЦИЯ: Мазкур мақола Ўзбекистонда эрта турмуш ва эрта туғруқнинг салбий оқибатлари, жумладан, ўзбек оилаларида қизларни эрта турмушга бериш натижасида келиб чиқадиган салбий оқибатлар ҳамда бунда содир бўладиган иллатлардан ижтимоий ҳимоялаш борасидаги янгича дунёқарашни шакллантириш, фожиали ҳолатларнинг олдини олишдаги ижтимоий омилларни аниқлаш, унинг салбий оқибатларидан жабрланган ўсмир ёшдаги қизларнинг ижтимоий аҳволини ўрганиш борасидаги амалий фаолияти натижаларини таҳлил қилиш ва таклифлар ишлаб чиқиш ўзбек оилаларида қизларни эрта турмушга беришга бўлган муносабатни ўзгартириш каби долзарб масалаларга бағишланган. Ўзбекистонда қизларни эрта турмушга бериш ҳамда бўлажак оналарни соғлом туғруқ, хусусан туғруқдан олдинги ҳамда кейинги жараёнларга руҳан ва жисмонан тайёрлашда оналар, қайноналар дунёқарашини тубдан ўзгартиришнинг миллий жиҳатлари тарғиб қилиш, мавжуд салбий ҳолатларнинг оқибатларини ўрганиш жараёнида олиб борилган маълумотлар билан ёшларни таништириш ҳамда уларни бу каби ижтимоий иллатларга қарши туришга ундаш, шунингдек, унинг салбий оқибатларидан хабардор қилишга йўналтириш асосий мақсад қилиб қўйилган.

Калит сўзлар: эрта турмуш, никоҳ, эрта турмуш, эр-хотин муносабатлари, туғруқ ёши, хавфли туғруқ, репродуктив саломатлик, оилавий муаммолар, нотўлиқ оила, гўдақлар ўлими, ёлғиз она, қайнона-келин, бахтли оила, ажралишлар, ногирон болалар.

РАННИЕ БРАКИ В УЗБЕКИСТАНЕ И ИХ НЕГАТИВНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ

Дилором Бобожонова,
доктор исторических наук, профессор

АННОТАЦИЯ: В данной статье рассматриваются негативные последствия раннего замужества и преждевременных родов в Узбекистане, в том числе негативные последствия раннего замужества девочек в узбекских семьях и формирование нового мировоззрения на социальную защиту, выявление социальных факторов в предупреждении трагедий, пострадавших подростков ее негативными последствиями. Анализ результатов практической работы по изучению социального положения девушек и разработка предложений посвящены таким актуальным вопросам, как изменение отношения узбекских семей к ранним замужествам девушек. Пропаганда национальных аспектов радикального изменения мировоззрения матерей и свекровей Узбекистана в раннем браке и подготовки будущих матерей к здоровым родам, особенно дородовым и послеродовым, ознакомить молодежь с результатами исследования Основная цель – поощрение сопротивления, а также информирование людей о его негативных последствиях.

Ключевые слова: ранний брак, брак, ранний брак, супружеские отношения, детородный возраст, опасные роды, репродуктивное здоровье, семейные проблемы, неблагополучная семья, младенческая смертность, мать-одиночка, свекровь, счастливая семья, развод, дети-инвалиды.

EARLY LIFE IN UZBEKISTAN AND ITS NEGATIVE CONSEQUENCES

Dilorom Bobojonova,

Doctor of Historical Sciences, Professor

Annotation: This article discusses the negative consequences of early marriage and premature birth in Uzbekistan, including the negative consequences of early marriage of girls in Uzbek families and the formation of a new worldview on social protection, identification of social factors in the prevention of tragedies, adolescents affected by its negative consequences. The analysis of the results of practical work on the study of the social status of girls and the development of proposals are devoted to topical issues such as changing the attitude of Uzbek families to early marriage of girls. Promoting national aspects of radical change in the worldview of mothers and fathers-in-law in Uzbekistan in early marriage and preparation of mothers-to-be for healthy births, especially prenatal and postnatal, to acquaint young people with the results of the study the main goal is to encourage resistance, as well as to make people aware of its negative consequences.

Keywords: early marriage, marriage, early marriage, couple relationship, childbearing age, dangerous birth, reproductive health, family problems, unhappy family, infant mortality, single mother, mother-in-law, happy family, divorce, disabled children.

1. Долзарблиги. Мустақиллик йилларида амалга оширилаётган кенг кўламли тиббий ислохотлар натижасида аҳолининг ўртача умр кўриш кўрсаткичи узайди. Оналар ва болалар ўлими уч барабар камайди. Тиббиётнинг бирламчи бўғинини кучайтириш, айниқса, қишлоқ ва маҳаллаларда тиббий хизматни сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чоралари кўрилмоқда. Жумладан, бирламчи бўғинда умумий амалиёт шифокори штат бирлиги ўрнига оилавий шифокор ваунга ёрдамчи сифатида 5 нафар ўрта тиббиёт ходимидан иборат “тиббий бригадалар” ташкил этилмоқда. Бироқ, тизимда эришилаётган ютуқлар билан бир қаторда, эрта турмуш оқибатида ҳаётдан барвақт кўз юмаётган ёш оналар ва болалар ўлими ҳамон учраб турибди. Бу эса, соғлом авлодни тарбиялаб вояга етказиш учун аввало, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек, “Аҳолининг тиббий маданиятини ошириш, одамлар ўртасида соғлом турмуш тарзи тамойилларини кенг тарғиб этиш нафақат тиббиёт соҳаси, балки бутун жамиятимиз олдидаги долзарб вазифадир”[1.30].

Ўзбекистондаги оилаларда қизларни эрта турмушга бериш ва у билан боғлиқ равишда юзага келадиган эрта туғруқнинг салбий оқибатларининг жамият ижтимоий-иқтисодий ҳаётига таъсири ҳамда ушбу салбий оқибатларнинг олдини олиш масаласининг таҳлили илмий ва ижтимоий аҳамиятга эгадир. Мавжуд муаммоларни ўрганиш хотин-қизлар манфаатларини ҳимоя қилувчи нодавлат ношижорат ташкилотларнинг бу борадаги фаолиятлари суёт эканлиги, муаммони тўлиқ қамраб ололмаётганлиги ва унинг туб илдизларини бартараф этиш йўллари самарасиз эканлигини исботлади.

Айниқса, гендер тенглик сиёсати устувор масалага айланган бир пайтда, Ўзбекистонда гендер тенгликка эришиш стратегиясининг қабул қилиниши, шунингдек, ушбу масалада бир қатор қонун ҳужжатлари, хусусан, 2019 йилда “Хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги, “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида ги қонунларнинг қабул қилиниши, шулар жумласидандир. Хотин-қизлар учун 197 та зўрлик ишлатишдан жабр кўрган шахсларни реабилитация қилиш ва мослаштириш, ўз жонига қасд қилишнинг олдини олиш марказлари, ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлаш бўйича 200 дан ортиқ инновацион мактаблар ташкил этилди. Эркеклар ва аёллар учун никоҳ тузишнинг минимал ёши ўн саккиз ёш этиб белгиланди. Барча ҳудудларда аёлларни қийнаётган муаммоларни аниқлаш бўйича манзилли ишлар олиб бориш учун янги тизим – “Аёллар дафтари”ни жорий этилди”[2.54]. Президент Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек, “кейинги пайтда “темир дафтар”, “аёллар дафтари”, “ёшлар дафтари”, “маҳаллабай” ва “хонадонбай” ишлаш усуллари айнан шу мақсадда жорий этилмоқда. Шу

асосда муаммога оид мавхум кўрсаткичлар эмас, балки ёрдам ва кўмакка муҳтож ҳар бир оила ва фуқаронинг, хотин-қизлар, ёшларнинг муаммолари ўз жойида аниқ ўрганилмоқда, улар вақтида ва самарали ҳал этилмоқда”[3.21].

Қабул қилинган кўплаб дастурлар, фармойиш, қонун ва қарорлар, хусусан, 2018 йил 20 августда қабул қилинган қонунда ўзбек оилаларида эрта турмуш ва эрта туғруққа бўлган муносабатни ўзгартиришнинг муаммоларини бартараф этиш назарда тутилган бўлиб, унда келажакда аёлларнинг никоҳдан ажралган ҳолларда ўзлари яшаб турган хонадон мулкдорининг уй-жойидан фойдаланиши, мазкур уй-жойга ўзининг фарзандларини ҳам кўчириб киритиш ҳуқуқини вужудга келтириши ҳамда оилавий ажримлар пайтида юзага келадиган можароларнинг олдини олишга хизмат қилиши назарда тутилган. Зеро, Президент Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек: “Оила ва жамият устуни ҳаётимизнинг файзи ва кўрки бўлган хотин-қизларни эъзозлаш, уларга ҳурмат ва эҳтиром кўрсатиш халқимиз учун азал-азалдан буюк қадрият бўлиб келган ва шундай бўлиб қолади”[4]. Оила ҳаёт абадийлиги, авлодлар давомийлигини таъминлайдиган, халқимизнинг муқаддас урф-одатлари сайқал топадиган, келажак авлод камолотига бевосита таъсир кўрсатадиган тарбия ўчоғидир. Ўзбекистон Конституциясининг 63-моддасида “Оила жамиятнинг асосий бўғинидир ҳамда жамият ва давлат муҳофазасида бўлиш ҳуқуқига эга. Никоҳ томонларнинг ихтиёрий розилиги ва тенг ҳуқуқлилигига асосланади”[5.21], дейилган. Мазкур тамойил асосида мамлакатимизда оилани ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, унга моддий ва маънавий кўмак бериш чоралари кўрилмоқда. Бугунги кунда давлат ва жамият бошқарувида аёлларнинг ўрни ва мавқеини янада мустаҳкамлаш кераклиги уқтирилган Президент Мурожаатномасида, шунингдек, “мамлакатимизда истиқомат қилаётган 17 миллиондан зиёд опа-сингилларимиз, қизларимиз, онахон ва момоларимизга муносиб шароит яратиб бериш учун барча имкониятларни ишга солишимиз лозим” [6], деган вазифа қўйилди.

Эрта турмуш ва эрта туғруқ ҳолатлари оқибатлари масаласи Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати Кенгашининг 2021 йил 25 январдаги йиғилишида муҳокама қилинди. Унда мазкур муаммолар ва бошқа салбий демографик тенденциялар бўйича тадқиқотлар олиб бориш бўйича илмий мавзулар рўйхати шакллантирилмаганлиги, илмий тадқиқотлар олиб бориш учун давлат грантлари ажратилмаганлиги таъкидланди. Айниқса, маҳаллаларда, таълим муассасаларида амалий ишлар қилиниши, давра суҳбатлари ва ижтимоий сўровномалар асосидаги илмий хулосалар орқали муаммонинг ечимига янгича ёндашувнинг амалга оширилиши долзарб масала бўлиб қолмоқда.

Бугунги кунда тобора чуқурлашиб бораётган ушбу муаммонинг ҳуқуқий жиҳатига ҳам жиддий эътибор қаратиш, хусусан, оила қуриш истагидаги ёшларнинг туғилажак фарзандлар олдидаги ота-оналик масъулиятини янада ошириш, бунинг учун, энг муҳим ҳужжат бўлган, никоҳ шартномасига уларнинг эҳтимолий ажрим натижасида келиб чиқадиган жавобгарлигини белгилайдиган шартлар киритиш кераклигини ҳам илмий нуқтаи назардан асослаб бериш зарур.

2. Методлар ва ўрганилганлик даражаси. Ўрганилаётган мавзудаги мақолада маълумотларни тизимлаштириш, муаммоларни комплекс умумлаштириш, таҳлил ва даврлаштириш, тарихийлик, ҳолислик тамойиллари кабилар, шунингдек, солиштирма ва комплекс таҳлил, даврлаштириш каби усуллардан ҳам фойдаланилган.

Янги даврга келиб, жаҳон ҳамжамиятида юз берган ўзгаришлар натижасида ижтимоий дунёқарашнинг ҳам ўзгариши жараёнида инсон омили устувор аҳамият касб этиб, хотин-қизларга муносабат тубдан ўзгарди. БМТ томонидан қабул қилинган халқаро ҳужжатларда хотин-қизларнинг иқтисодий ва сиёсий мавқеини яхшилаш, профессионал саводхонлигини ошириш, соғлиғини муҳофаза қилиш, тенгликнинг барча шакллари таъминлаш вазифалари белгилаб берилди ва бу ўз ўрнида ижтимоий ҳимоя қилишнинг замонавий механизмларини ишлаб чиқиш мақсадида махсус тадқиқотлар олиб бориш заруратини келтириб чиқарди.

Айниқса, хотин-қизлар гендер тенглигини таъминлашнинг ижтимоий жиҳатлари очиб бериш борасида гендер тадқиқот лойиҳаларини қўллаб-қувватлаш, этика назариясини

ривожлантириш, олимлар, нодавлат нотижорат ташкилотлар, оммавий ахборот воситалари орқали ижтимоий сиёсат истиқболларига алоҳида аҳамият қаратилган йўналишларда ҳам тадқиқотлар ўтказилмоқда.

Бугунги кунда Ўзбекистонда хотин-қизлар масаласининг умуминсоний ва миллий жиҳатлари, улар ҳуқуқларининг таъминланишига оид янгича ёндашув ва қарашлар қатор соҳа олимлари томонидан тадқиқ этилган бўлиб, жумладан, Убайдуллаева Р.А, Холматова М.Х., Муртазаева Р.Х., Сафаева С.Х., Каримова М.С., Маткаримова Г.А. Ҳамраева Ш.Ҳ., Давирова Г, Ғаниева Г.Ж, Бакиева М.К, Ҳасанова Н.М, Джураева Н.Д. ва бошқалар ушбу масалаларни илмий таҳлил этганлар.

Ҳозирги кунда жаҳон миқёсида хотин-қизлар масаласида мутлақо янгича ёндашув ва қарашлар асосида илмий изланишлар олиб борилмоқда. Хусусан, Европа тадқиқотчилари ва бошқа хорижий тадқиқотчилар хотин-қизлар ҳаётида вужудга келган муаммоларнинг амалий ва назарий ечимларини излаш масалалари билан муваффақиятли шуғулланиб келмоқдалар. Улар ўз тадқиқотларида Ғарб жамиятига тегишли икки қутб “Оила” ва “Касбий фаолият” ўртасида тортишиш кучларининг ўзгариши билан боғлиқ бўлган тенденцияларни ижтимоий сўровномалар асосида ўрганиб, бугунги кунда аёллар ва эркекларнинг кўпчилиги оилавий муаммолар гирдобига тушиб қолганлигини аниқлаб, ўрганмоқдалар ва илмий таҳлил этмоқдалар.

Тадқиқотларда қизларни эрта турмушга бериш оқибатида келиб чиқадиган нохуш ҳолатларга қарамасдан, хотин-қизлар ўзларининг интилишлари натижасида маънавияти, ахлоқи, билими, салоҳияти билан оила ва жамият тинчлиги, мамлакат тараққиётига муносиб хисса қўшиб келаётганликлари илмий нуқтаи назардан асослаб берилган.

Ўзбек оилаларида қизларни эрта турмушга беришнинг ижтимоий муаммо эканлиги, оналарнинг ўсмир қизларини эрта турмушга беришларининг олдини олиш борасидаги янгича дунёқарашни шакллантирувчи, оилаларда бу каби ҳолатларнинг олдини олишдаги ижтимоий омилларни аниқлаш масаласи ҳозирда долзарб бўлиб қолмоқда. Қизларни эрта турмушга бериш каби иллатлар натижасида келиб чиқадиган салбий оқибатлардан жабрланган ўсмир ёшдаги қизларнинг ижтимоий аҳволини ўрганиш, хотин-қизлар манфаатларини ҳимоя қилувчи фуқаролик институтларининг эрта туғруқнинг салбий оқибатларидан жабрланган ўсмир ёшдаги қизларни ижтимоий ҳимоялаш борасидаги амалий фаолияти натижаларини илмий нуқтаи назардан таҳлил этиш талаб этилади.

Ўзбекистонда қизларни эрта турмушга беришнинг ижтимоий муаммолари ва эрта туғруқнинг салбий оқибатлари ҳақида ўсмир, катта ва кекса авлод оналари ўртасида тушунтириш ишларини олиб бориш, сўровномалар ўтказиш ва таҳлилий натижалар асосида чора-тадбирлар ишлаб чиқиш, оилаларда қизларни эрта турмушга бериш масаласида оналар ва қайноналар дунёқарашини ўзгартириш назарда тутилган илмий муаммолар ечимида катта аҳамият касб этади.

Ўзбек оилаларида эрта турмуш ва эрта туғруқнинг олдини олишнинг ижтимоий муаммолари масаласи ҳамда унга яқин ва алоқадор бўлган мавзулардаги тадқиқот ишларини ўрганиб чиқиш ва таҳлил этиш натижасида ҳали бу борада кўп ишлар қилиниши лозимлиги кўзга ташланди. Шунингдек, эрта турмуш қуришнинг салбий оқибатлари масаласи психологик нуқтаи назардан ҳам тадқиқ этилган ижтимоий-гуманитар фанлар йўналишида қатор илмий-тадқиқот ишлари олиб борилган, бироқ, бу соҳада ҳам катта ишлар қилиниши зарурлигини таъкидлаш жоиз.

Президент Ш.Мирзиёев томонидан: ”Юртимиз аҳолисининг қарийб ярмини ташкил этадиган муҳтарама оналар, опа-сингилларимизнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлаш, хотин-қизларнинг жамиятдаги ўрни ва нуфузини ошириш борасида давлат сиёсатини олиб боришда биз айнан ана шундай кадриятларга таянамиз” [7.59], – дея таъкидланиши республикамизда хотин-қизларнинг ижтимоий ҳимояси борасида амалга оширилаётган ислохотларнинг мазмун - моҳиятини очиб беради.

Ўзбекистонда хотин-қизларни ижтимоий ҳимоя қилиш тизими самарадорлигини

оширишнинг инновацион модели бўйича олинган илмий натижалар асосида: “Ижтимоий ҳимоя”, “Хотин-қизларни ижтимоий фаоллаштириш”, “Ижтимоий ҳимоя тизимида имманент ёндашув”, “Ижтимоий ҳимоя субъектларининг ижтимоий-интеллектуал капитали”, “Хотин-қизларга жамиятда ижтимоий, иктисодий ўзгаришлар драйвери сифатида ёндашув” тушунчаларининг ижтимоий ҳаракатга йўналтирувчи социологик таърифидан “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг ЎРҚ-561-сон Қонунининг назарий асоси сифатида фойдаланилган. Бу аёлларни жамиятдаги зўравонликлар ва тазйиқлардан муҳофазалашнинг ҳуқуқий асосларини мукамал даражада ишлаб чиқиш ва қабул қилиш имконини берганлиги, Беш муҳим ташаббус хотин-қизларни ижтимоий муҳофаза қилиш ва уларни фаоллаштиришнинг самарали йўлидир. Ана шундай салбий иллатларнинг олдини олиш мақсадида хотин-қизлар кўмитаси томонидан соғлиқни сақлаш тизими ва бошқа тегишли ташкилотлар билан ҳамкорликда “Соғлом оила”, “Соғлом турмуш”, “Репродуктив саломатлик”, “Бола парвариши” каби мавзуларда давра суҳбатлари ва учрашувлар ўтказилган.

Республика ҳудудларида аёлларни қийнаётган муаммоларни аниқлаш мақсадида киритилган янги тизим “Аёллар дафтари”га боқувчисини йўқотган, меҳнатга қобилиятсиз, ногирон болалари мавжуд ёлғиз аёллар, касалликка чалинган, ҳуқуқий ёрдам олишга, психологик маслаҳатга муҳтож хотин-қизлар, асосан тазйиқ ва зўравонликдан жабрланган, ижтимоий муаммолари мавжуд хотин-қизлар киритилади. Мазкур муаммонинг объекти сифатида республиканинг олти та маъмурий-ҳудудий минтақаларидаги вилоятлар шаҳар ва туманларидан танлаб олинган ҳудудлардаги маҳалла фуқаролар йиғинларига қарашли эрта турмуш ва эрта туғруқдан азият чеккан оилалар ўрганилади. Эрта турмуш қуриш натижасида туғилган имконияти чекланган, ногирон фарзандлари бор оналарнинг руҳий ҳолати ва ижтимоий муаммолари ўрганилиб, унинг сабаб ва оқибатлари ҳар томонлама илмий таҳлил қилинади. Кекса, ўрта ва ёш авлод оналари ўртасида социологик сўровномалар ўтказилиб, асосий эътибор эрта турмуш қуришнинг давомийлигини камайтириш ва эрта туғруқнинг олдини олиш масаласида респондентларнинг фикрларини таҳлил қилишга қаратилади. Таҳлиллар асосида илмий хулосалар қилинади, таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилади. Оилаларда эрта турмушдан азият чеккан, ажралишлар натижасида ёлғиз яшаётган оналарнинг моддий ва ижтимоий аҳволи ҳудудлар кесимида қиёсий таҳлил қилиниб борилади.

Бугунги глобаллашув даврида оила мустаҳкамлигини таъминлаш мақсадида, Президент Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек: “Оила ва жамият устун ҳаётимизнинг файзи ва кўрки бўлган хотин-қизларни эъзозлаш, уларга ҳурмат ва эҳтиром кўрсатиш халқимиз учун азал-азалдан буюк қадрият бўлиб келган ва шундай бўлиб қолади”[8]. Ана шу муқаддас даргоҳ мустаҳкамлиги ва унда оилавий бахтга эришиш учун аёл оила устун бўлиб хизмат қилади. Оила қуриш инсон ҳаётидаги энг масъулиятли ишлардандир.

Таъкидланишича, йигит-қизларнинг турмуш қуриш ёши оила мустаҳкамлигига таъсир кўрсатувчи асосий омиллардан биридир. Афсуски, айрим ота-оналар кўпинча фарзандининг келажак тақдири, бахт-саодати ҳақида ўйламай, ҳали балоғат ёшига етмаган қизини узатиш ёки қариндошимнинг кизи бегона бўлмасин, деб ўғил уйлантириш тараддудига тушади. Бунинг оқибатида, қизларни 16, ҳатто, ундан кичик ёшда турмушга узатиб юбориш ҳоллари учраб туради. Аммо, бу кўп ҳолларда бўлғуси онанинг саломатлиги ва руҳиятига, қолаверса, ёш оиланинг мустаҳкамлиги, туғилажак фарзанднинг соғломлигига салбий таъсир кўрсатади.

Бугун ҳам айрим оилаларда қиз болани 16-17 ёшларда турмушга бериш ҳоллари учраб турибди. Ушбу ёшдаги қиз болада биринчидан, маънавий даражаси, меҳнатга, атрофдаги одамларга муносабати ҳамда воқеликни таҳлил эта олиш хусусияти шаклланаётган бўлади. Бу ёшдаги ўсмир қиздан оила, қайнона, қайнотага муносабат ва бурчини талаб қилиш мумкин эмас, албатта. Иккинчидан, суяги қотмаган қизга оналикдай машаққатли меҳнат оғирлик қилади. Соғлом онадан - соғлом бола дунёга келади, деб бежиз айтилмаган.

Қиз бола учун 21-22 ёшда турмушга чиқиш табиий биологик хусусиятдан ташқари, маънавий ва маданий ривожланиш талабига мос келади. Булажак она эгаллаган маълумотига хос касб маданиятини ҳам ўзлаштирган бўлади.

Қиз болани оқила, тадбиркор, ва гўзал хулқ, ёрқин тафаккур эгаси қилиб камол топтириш ота-оналар билан кенг жамоатчиликнинг вазифасидир. Шундагина соғлом, хонадон илдизи мустақкам оилалар кўпаяди. Жамият равнақ топади. Буюк жадиждчилар намояндаси Фитрат ёш авлодни тўлақонли тўғри йўлдан тарбияламасдан жамиятни ислоҳ қилиш унинг ривожини тараққиёт сари йўналтириш мумкин эмас, миллат тақдири унинг оиласининг ҳолатига боғлиқ, деган ғояни илгари суради: “ҳар бир миллатнинг саодати ва иззати, албатта, шу миллат оилаларининг интизомига таянади. Қаерда оила муносабати кучли интизомга таянса, мамлакат ва миллат ҳам шунча кучли бўлади” [9.32-37], деб ёзган эди Фитрат. Аҳоли ўртасида соғлом турмуш тарзини оммалаштириш, тиббий маданиятни ошириш ва ёшларнинг никоҳга оид тушунчаларини кенгайтириш, эрта никоҳнинг олдини олиш борасида тизимли ишлар амалга оширилмоқда. Бу борада “Оила” илмий-амалий маркази ва унинг 14 та ҳудудда олиб бораётган саъй-ҳаракатларига қарамай, репродуктив саломатлик талабларига зид равишда яқин қариндошлар ўртасида никоҳ, қизларни барвақт турмушга узатиш ҳоллари кузатилмоқда.

Тараққийпарвар маърифатпарварлардан бири Абдулла Авлоний “Тарбияни кимлар қилур? Қайда қилинур?”- деган саволга “Биринчи уй тарбияси. Бу она вазифасидур”[11.37],–деб жавоб берган эди. Ҳақиқатдан ҳам, миллат тарбиясига биринчи навбатда оналар масъулдир. Яна бир маърифатпарвар Абдурауф Фитрат “миллат оналари тарбия ва илм олишлари лозим, ахлоқ ва билимларини камолга етказишлари зарур”[12.98], –деган эди.

Жадиждлар “хотин-қизларни жамиятнинг тўла қонли аъзолари сифатида қабул қилмасдан, оила масаласини тўғри ҳал қилмасдан, ёш авлодни тўғри йўлда тарбияламасдан туриб, жамиятни ислоҳ қилиш, унинг ривожини тараққиёт сари йўналтириш мумкин эмас, охир оқибатда миллат тақдири унинг аёллари ва оиласининг ҳолатига боғлиқдир”[13.375],–деб, ўз ҳаракатлари давомида эзгу ғояларни ҳаётга татбиқ этиш учун курашдилар.

Бугунги кунда скрининг текширувлари натижалари шуни кўрсатмоқдаки, болалардаги турли хил аномалиялар, айниқса, асаб тизими ва генетик нуқсонлар айнан, ота-оналар етарли тиббий билим ва тушунчага эга бўлмасликлари оқибатидир. Аммо, айримлар қизларни эрта турмушга беришнинг салбий оқибатларини кўра-била туриб, шошма-шошарлик ва ўзбошимчалик билан қарор қабул қилиши натижасида, носоғлом фарзандлар дунёга келади, оилалар ўртасида совуқчилик пайдо бўлади, ёш келин-куёв руҳий тушкунликка тушиб қолади. Кимнингдир ўйламай қилган хатоси туфайли ёш оилалар бузилиб кетади, келин-куёвларнинг ҳаёти издан чиқади.

Никоҳ-азалий ва абадий тушунча бўлиб, инсоният наслининг давом эттирилишини таъминлаши ва шу насл давомчиларининг соғлом фарзандлар бўлишларини таъминловчи маросимдир. Ота-боболаримиз қудачиликда бўлғуси куда томоннинг етти пуштини қандай касаллик билан оғриганликларини жисмоний ва ақлий баркамолликларини суриштириб билишлари бўлғуси оиланинг фарзандлари соғломлигини таъминлаган. Ёш оилада фарзандсизлик, ўлик туғилиши, ёки нуқсонли фарзанд туғилиши қанчалик фожиа. Бу ҳолат нафақат битта оиланинг фожиаси, балки жамиятнинг ҳам фожиасидир[14].

4. Хулосалар. Хулоса қилиб айтганда, ҳар бир ота-она ўз фарзандининг бахтли бўлишини истайди, албатта. Лекин қизимни тезроқ турмушга берсам, хотиржам бўлардим, деган нотўғри қараш билан қайсидир маънода ўз ҳаловатини ўйлайдиган, фарзандининг ўқишни давом эттириши ёки эгаллаган касби бўйича ишлашига тўсқинлик қиладиган ота-оналар ҳам йўқ эмас. Мана шундай ота-оналарга тушунтириш мақсадида барча шаҳар ва туманлар, қишлоқ ва маҳаллаларда мутахассислар иштирокида аҳоли вакиллари билан мунтазам давра суҳбатлари ташкил этилмоқда. Ушбу тадбирларда қиз болани барвақт турмушга бериш ва эрта фарзанд кўриш натижасида келиб чиқадиган салбий оқибатлар, никоҳдан олдин тиббий кўрикдан ўтиш зарурлиги борасида тушунтириш ишлари олиб борилмоқда.

Оилаларда соғлом муҳитни мустаҳкамлаш, қизларни эрта турмушга беришнинг олдини олиш мақсадида хотин-қизлар кўмиталари раислари, қишлоқ ва маҳалла фуқаролар йиғинлари фаоллари, диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчилари томонидан жойларда олиб борилаётган кенг кўламли ишларга қарамай, ҳамон нохуш ҳолатлар давом этмоқда.

Аҳоли орасида қизларнинг катталар, айниқса, ота-она раъйига қарши бормаслиги одатга айланган. Кўпинча қизларни эрта турмушга бериш натижасида келиб чиқадиган нохуш ҳолатларнинг қайд этилишига ана шу ҳолат сабаб бўлмоқда. Бунинг олдини олиш мақсадида мактаб, коллеж ўқувчилари билан эрта турмушга чиқиш ва унинг салбий оқибатлари каби мавзуларда давра суҳбатлари, маънавий-маърифий тадбирлар, очиқ мулоқотлар ўтказилмоқда. Нохуш ҳолатлар кўпинча ота-оналарнинг хоҳиш-истагига кўра бўлаётганини ҳисобга олиб, бу масалада маҳаллалар ролини кучайтиришга эътибор қаратилмоқда.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Шавкат Мирзиёев. Янги Ўзбекистон демократик ўзгаришлар, кенг имкониятлар ва амалий ишлар мамлакатига айланмоқда. – Тошкент: О‘қитувчи МУ МСНЖ, 2021.– Б.30.
2. Шавкат Мирзиёев. Янги Ўзбекистон стратегияси. –Тошкент: Ўзбекистон, 2021.–Б.54.
3. Шавкат Мирзиёев. Янги Ўзбекистон демократик ўзгаришлар, кенг имкониятлар ва амалий ишлар мамлакатига айланмоқда. – Тошкент: О‘қитувчи МУ МСНЖ, 2021.– Б.21.
4. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Халқаро хотин-қизлар байрамига бағишланган учрашувдаги нутқи//XXI ASR, 2018 йил 8 март.
5. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. 63-модда. –Тошкент: Ўзбекистон, 2017.– Б.21.
6. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 29 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси //Халқ сўзи, 2020 йил 29 декабрь. <https://president.uz/uz/lists/view/4057>
7. Шавкат Мирзиёев. Янги Ўзбекистон демократик ўзгаришлар, кенг имкониятлар ва амалий ишлар мамлакатига айланмоқда. – Тошкент: О‘қитувчи МУ МСНЖ, 2021.– Б.59.
8. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Халқаро хотин-қизлар байрамига бағишланган учрашувдаги нутқи//XXI ASR, 2018 йил 8 март.
9. Абдулҳамид Фитрат. Оила. – Тошкент: Маънавият, 2000. – Б. 32-37; Uljaeva Sh. Some Topical Issues of Ensuring Gender Equality in Science during the Construction of a New Uzbekistan. International Journal of Modern Agriculture, 2021. 10(2), 3928 – 3934; Uljaeva Sh., Nazarov Kh., Inagamova G.T., Gafurova G.G., Baxtiyurov L.X. “Diplomatic protocol ceremonies in the gardens of Amir Temur”, International Journal of Aquatic Sciences, 2021.- Pp.1510-1518; Uljaeva Shohistaon Excerpt from the history of diplomatic relations of Amir Temur (on the example of Khorezm and the Golden Horde) // Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation; 32(3) ISSN 2651-4451 | e-ISSN 2651-446X. -Pp. 46340-4635
10. Яқин қариндошлар никоҳига доир мулоҳазаларда нозик нуқта бор/Жамият, 2019 йил 25 февраль. <https://xs.uz/uzkr/post/yaqin-qarindoshlar-nikohiga-doir-mulohazalarda-nozik-nuqta-bor> -Поиск (bing.com). <https://xs.uz/uzkr/post/yaqin-qarindoshlar>.
11. А.Авлоний. Танланган асарлар. 2 жилдлик. 2-жилд. –Тошкент: Маънавият. 1998. –Б.37.
12. Абдуҳамид Фитрат. Оила ёки оила бошқариш тартиблари. – Тошкент: Маънавият. 1998. –Б.98.
13. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Ўзбекистон совет мустамлакачилиги даврида. Иккинчи китоб. –Тошкент: Шарқ, 2000. –Б.375.
14. Обидов З. Соғлом бўлай десангиз. Яқин қариндошлар ўртасидаги никоҳнинг зарарлари. <https://ok.ru/group/53107221921915/topic/62579943374971>

Babadjanova N.A.

O'zDJTU, t.f.n., dotsent

Annotatsiya: Mazkur maqolada mamlakatimizda xotin-qizlarga munosabat masalasining hamisha davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi, ayollarga yaratilgan imtiyozlar, sog'lom bola tarboyasida ularning muhim o'rni kabi masalalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: xotin-qizlar masalasi, ayollarning salomatligi, gender tenglik.

O'zbekistonda barpo etilayotgan huquqiy davlat, erkin demokratik fuqarolik jamiyati barcha bunyodkorlik ishlarida erkaklar bilan xotin-qizlarning teng ishtirokini taqozo etayotganligi xotin-qizlarning xalq xo'jaligi barcha tarmoqlari hamda xususiy ishlab chiqarish tarmog'idagi ishtirokini ham to'laligicha namoyon etishlariga asos bo'lmoqda.

Mamlakatimizdagi ustuvor vazifalarni amalga oshirishda, jamiyatni demokratik yangilash, iqtisodiyotni isloh qilish, ta'lim-tarbiya, sog'liqni saqlash, ilm-fan, madaniyat sohalarini rivojlantirish, shuningdek, O'zbekistonning dunyo hamjamiyati tomonidan tan olinishi kabi yutuqlarga erishishda ayollarning hissasi muhim ekanligini alohida qayd etish lozim. Haqiqatan ham, ular o'zlarining mehnatsevarligi, oqilalik va shukronalik fazilatlari, sabr-bardoshi, ertangi kunga ishonch tuyg'usi bilan barcha qiyinchilik va mashaqqatlarni yengib, boshqalarga o'rnak bo'lib kelayotganini ko'plab hayotiy misollarda yaqqol ko'rish mumkin. Shu o'rinda Prezident Sh.Mirziyoyevning xotin-qizlar masalasiga oid quyidagi fikrlarini keltirish maqsadga muvofiqdir: "Bugungi farovon hayotimiz ham, yorug' kelajagimiz ham ayollarga bog'liq. Agar xalqimiz bizdan rozi bo'lishini xohlasak, avvalo, mo'tabar onalarimiz, opa-singillarimiz uchun munosib turmush sharoitlari yaratishimiz kerak. Ona rozi bo'lsa, oila rozi bo'ladi, oila rozi bo'lsa, jamiyat rozi bo'ladi" [1].

Xotin-qizlarning o'z bilim va professional malakasini, salohiyati va iste'dodini ro'yobga chiqarish, ayniqsa qishloq joylarda ish bilan ta'minlash, kasanachilik, oilaviy biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar tug'dirib berish bugungi kunning eng dolzarb vazifalari qatoriga kiradi.

Hozirgi vaqtda dunyoda va mintaqamizda vaziyat tobora keskinlashib, o'zaro qarama-qarshilik va ziddiyatlar kuchayib borayotgan bir sharoitda oilalarda, mahallalarda faol ish olib borish, yosh avlodimizni turli zararli oqim va ta'sirlardan saqlash, azal-azaldan xalqimizga mansub bo'lgan insoniy fazilatlarni asrash muhimdir. Shu borada yoshlarni sog'lom ruhda tarbiyalash, ularning zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini, hayotda o'z munosib o'rnini egallashiga ko'maklashish, urf-odat va marosimlarni davr talablari bilan uyg'unlashtirish Xotin-qizlar qo'mitasi, uning joylardagi vakillari va faollari, diniy-ma'rifiy ishlar bo'yicha maslahatchilar oldida turgan eng muhim vazifa hisoblanadi.

Ma'lumki, 2020-yil 23-sentyabr kuni BMT Bosh Assambleyasining 75-sessiyasida mamlakatimiz Prezidenti dunyo hamjamiyati e'tiborini gender tengligi masalasiga qaratib, respublikamizda xotin-qizlarning o'z imkoniyatlarini to'laqonli ro'yobga chiqarishi, ularning haq-huquqlarini himoya qilish, ular uchun barcha shart-sharoitlarni ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanganligini ta'kidlagan edi.

2021 yil 28 mayda O'zbekiston Respublikasi Senati tomonidan qabul qilingan "2030-yilga qadar O'zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasini tasdiqlash to'g'risiga"gi Qaroriga muvofiq O'zbekiston Respublikasining milliy manfaatlariga mos keladigan xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarni yaratishga qaratilgan xalqaro shartnomalarni ratifikatsiya qilish va ularga qo'shilish, shuningdek, xalqaro tashkilotlarning tavsiyalarini milliy qonunchilikka implementatsiya qilish bo'yicha asoslantirilgan takliflar ishlab chiqish; har yili davlat organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, xalqaro tashkilotlar ishtirokida Gender strategiyasi doirasida amalga oshirilayotgan islohotlar yuzasidan axborot-tahliliy sharhlar tayyorlanishini,

keng jamoatchilik muhokamalari tashkil etilishini va e'lon qilib borilishini ta'minlash; muntazam ravishda Kompleks chora-tadbirlar dasturi hamda Maqsadli ko'rsatkichlar bo'yicha erishilgan natijalar aks ettirilgan batafsil axborotlarni o'zining veb-saytida joylashtirib borish vazifalari belgilab qo'yildi [2].

Bu boradagi vazifalar mamlakatimizning taraqqiyot strategiyasida eng muhim yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. Ularning ijrosini tizimli tarzda, har bir mahalla kesimida amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenting "Oila va xotin-qizlar davlat qo'mitasini tashkil etish to'g'risida"gi farmoni qabul qilindi. Unga ko'ra, Xotin-qizlarning jamiyatdagi rolini oshirish, gender tenglik va oila masalalari bo'yicha respublika komissiyasi tashkil etildi. Shuningdek, mahallalardagi xotin-qizlar faollari lavozimlariga nomzodlar ochiq tanlovlar asosida ishga qabul qilinishi hamda ushbu lavozimga oila va xotin-qizlar bilan ishlash tajribasiga ega, shaxsiy fazilatlar bilan namuna ko'rsatgan, fidoyi va sadoqatli nomzodlar tayinlanishi lozimligi belgilab qo'yildi.

Mazkur o'zgarishga muvofiq xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi hamda "Ayollar daftari" jamg'armasi mazkur qo'mita tomonidan boshqariladi. Yurtimizdagi 9 ming 309 ta mahalla raisining xotin-qizlar va oila bo'yicha o'rinbosari lavozimlari ham qo'mita tizimiga o'tkaziladi hamda har bir mahallada xotin-qizlar faoli lavozimi yangidan joriy qilinadi.

Ma'lumotlarga ko'ra, 2 ming nafar qiz alohida grant asosida oliy ta'limga qabul qilindi. Natijada, o'tgan yili oliy o'quv yurtlariga kirgan talabalarning 60 foizini xotin-qizlar tashkil etgan.

Umuman olganda, 2020-yildan boshlab, "Ayollar daftari" tizimi yo'lga qo'yilib, unga kiritilgan 900 mingga yaqin xotin-qizlarga ijtimoiy-iqtisodiy, tibbiy, huquqiy va psixologik ko'mak berilgan [3].

Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi «2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi Farmoniga ko'ra ayollarga pensiya hisoblashda ularning bolani parvarishlash ta'tilida bo'lish vaqtining hammasini jamlaganda ish stajiga qo'shib hisoblanadigan 3 yillik davrni 6 yilga oshirish imtiyozini belgilab qo'yildi [4].

Ayollarning salomatligini tiklash bo'yicha ham aniq tadbirlar amalga oshiriladi. Xususan, joriy yilda 6 ming nafar ayolga yuqori texnologik tibbiy yordam ko'rsatiladi. Nogironligi bo'lganlar reabilitatsiya vositalari bilan ta'minlanadi. 3 million nafar xotin-qiz onkologik skriningdan o'tkaziladi. Shuningdek, qizlarni emlash, fertil yoshdagi ayollarni dori va vitaminlar bilan bepul ta'minlash bo'yicha topshiriqlar berildi.

Shuni ta'kidlash joizki, mamlakatimizda xotin-qizlarning reproduktiv salomatligiga alohida e'tibor berish va uni mustahkamlash chora-tadbirlari davlat miqyosida amalga oshirib kelindi. Respublikada qabul qilingan qator qarorlar onalik va bolalikni muhofaza qilishga yo'naltirilgan bo'lib, bu borada reproduktiv salomatlik masalalari alohida ahamiyat kasb etadi. Mustaqillik yillarida olib borilgan sa'y-harakatlar va davlat dasturlarining amal qilishi natijasida xotin-qizlar salomatligini muhofaza qilishning yaxlit tizimi yaratildi.

Albatta mazkur vazifalarning amaliyotga tatbiq etilishi jamiyatda xotin-qizlarning huquqlarini muhofaza qilish, ularni ijtimoiy faolligiga erishish, gender tengligi masalalarini joriy etish hamda onalik va bolalikni muhofaza etish, salomatligini ta'minlashda yuqori ko'rsatkichdagi natijalarni ta'minlashga xizmat qiladi va kelajakka davlat siyoati darajasidagi e'tibor jismonan sog'lom va ma'nan barkamol avlodni shakllantirishga yanada zamin hozirlaydi.

Xulosa qilib aytganda, globallashuv sharoitida mamlakat taraqqiyotida ayollar faolligini oshirish zarurati davlat tomonidan ularga yaratilayotgan imkoniyatlar ko'lamini kengaytira boshladi. Bu imkoniyatlar taraqqiyotning o'zbek modeli hamda mamlakatimizni yanada rivojlantirishning Taraqqiyot strategiyasi asosida davlatimizning strategik maqsadlaridan kelib chiqib, huquqiy-demokratik davlat, adolatli fuqarolik jamiyati qurish yo'lida ayol huquqi himoya etilayotganligida; shaxs manfaati va ta'lim ustuvorligi qaror topishi munosabati bilan ayollar faollashuvining yuz berayotganida; milliy va umuminsoniy qadriyatlarining tiklanishi asosida shaxs ma'naviyatini, jamiyat ma'naviyatini tiklash darajasiga o'sib yetishida o'z ifodasini topdib kelmoqda.

Adabiyotlar:

1. Sh.Mirziyoyev. Xotin-qizlar uchun ulkan imkoniyatlar belgilandi // <https://uzlidep.uz/uz/news-of-uzbekistan/11547>.
2. O'zbekiston Respublikasi Senatining "2030-yilga qadar O'zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasini tasdiqlash to'g'risiga"gi Qarori. 2021 yil, 28 may. <https://lex.uz/docs/-5466673>
- Xotin-qizlar uchun ulkan imkoniyatlar belgilandi. // Xalq so'zi. 2022, 1 mart. // <https://xs.uz/uz/post/khotin-qizlar-uchun-ulkan-imkoniyatlar-belgilandi>.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. 2022 yil 28 yanvar. // <https://lex.uz/ru/docs/-5841063>.

**ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИДА ХОТИН-ҚИЗЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ МАВҚЕИ
МАСАЛАЛАРИ**

Нилуфар Джураева

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари
университети доценти

*Хотин-қизларга эътибор ҳамма вақт барча саъй-ҳаракатларимиз марказида бўлиши,
ҳаммамизнинг вазифамизга айланиши керак.*

Ш.Мирзиёев

Хотин – қизлар масаласи ҳар бир даврда долзарб ва қизғин баҳс-мунозараларга бой масалаларидан бири бўлиш билан бир қаторда тарих фанида янада мукамал ўрганишни талаб этадиган муаммолардан бири ҳисобланади. Тарихдан маълумки, аёллар жамиятнинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва маданий ҳамда маиший ҳаётида ўз ўрнига эга бўлишган. Аёл – инсоният тараққиётининг барча даврларида жамиятнинг маънавий қиёфасини белгиловчи тимсол саналган.

Инсоният жамияти шакллангандан буён аёл, унга муносабат масаласи, унинг оила ва ижтимоий ҳаётдаги ўрни, авлод тарбиясидаги ўзига хос вазифаси оддий кишилардан тортиб, башариятнинг буюк даҳоларини ҳам мушоҳада қилишга, ўйлашга мажбур этиб келган. Хотин-қизлар масаласи – аёлларнинг оила ва жамиятдаги мавқеи, қонуний манфаатларининг ҳимоя қилиниши, бандлигини таъминлаш, оналик ва болаликни муҳофазалаш каби масалаларни ўзида ифода этган ижтимоий муаммолар мажмуидир.

Мустақиллик йилларида хотин-қизларнинг жамиятдаги ўрни ва мавқеини кўтариш, уларнинг ҳурматини жойига қўйиш, манфаатини ҳимоялаш, меҳнат ва турмуш шароитларини яхшилаш давлат сиёсатининг устувор йўналиши ва мақсадларидан бирига айланиб, хотин-қизларга муносабат масаласи давлат сиёсати ва стратегияси даражасига кўтарилди.

Ўзбекистон тараққиётининг янги поғонасида жамият ҳаётининг ижтимоий - иқтисодий ва маданий-маърифий соҳаларида кенг қамровли ислохотлар амалга оширилиб, бу жараён-да сифат ўзгаришлари ва туб муаммоларни ҳал этишда аёлларнинг фаоллиги йилдан-йилга ортиб бормоқда.

Замонавий жамиятда аёлларнинг ўз-ўзини идентификация қилиш жараёни ўзгариб, уларнинг ижтимоий мавқеи, маданият ва таълим даражаси тобора ўсиб бормоқда. Бу жараён кўпгина тадқиқотчиларнинг диққат-эътиборини ўзига жалб этгани ҳолда, хотин-қизлар муаммолари билан шуғулланиш тасодиқий ҳол эмаслигида намоён бўлмоқда. Айниқса, хотин-қизлар масаласининг жаҳон миқёсида умумижтимоий ҳодиса сифатида эътироф этилиши ҳамда аёллар муаммосининг изчиллик билан баргараф этиб боришга ҳаракат

қилиниши, уларнинг ижтимоий ҳаётдаги кенг иштироки хотин-қизларнинг жамиятдаги мавқеини ошириб, уларга турли хилдаги кенг фаолият майдонини яратиб бермоқда. Натижада улар иқтисодий мустақилликка эга бўлгани ҳолда, ўз истеъдод ва қобилиятларини тўла намоён этиш имкониятига эга бўлдилар. Бу жараён деярли барча мамлакатларнинг аёллар масаласи бўйича олиб бораётган сиёсатини, уларга нисбатан муносабатини ўзгартиришига олиб келди. Миллат ва жамият келажаги аёл фаолиятининг иштироки билан тўлиқ эканлигининг эътироф этилиши, ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида илм-фан, техника, ишлаб чиқаришда, бошқарувда уларнинг фаол иштирок этишига эришилган тақдирдагина жамият ўз ривожига мукаммал йўналишга эга бўлиши мумкин эканлигини жаҳон аҳли тўла англаб етди. Шунинг учун ҳам, бугунги глобаллашув ва цивилизациялар тўқнашуви даврида, ҳал қилиниши муҳим саналган, шунингдек, келгусида аёлларнинг иштирокисиз тараққиётга эришиш мумкин бўлмаган замонавий жамиятда хотин-қизларнинг ўрни ва ролини янада ривожлантириш муаммолари илгари сурилмоқда. Зеро, донишмандлар таъкидлаганидек, эркаклар миллатнинг бугуни бўлса, аёллар унинг келажагидир.

Эндиликда, инсоният тараққиётини ўрганиш билан шуғулланувчи кўпгина мутахассислар томонидан кишилик жамиятининг барча соҳаларида аёлларнинг ролини ўрганмасдан туриб, инсоният томонидан босиб ўтилган тарихий йўлни ва тараққиётни тўлиқ англаб бўлмайди, - деб ҳисобланмоқда. Хусусан, хотин-қизлар тарихи бўйича машҳур тадқиқотчи Гизелла Бокнинг қуйидаги фикрига эътибор қаратинг: “Ўтмишда хотин-қизларнинг тажрибаси, фаолияти, ҳаёт соҳаси тарихий қимматга эга эмасдек туюлгани учун ҳам эътибордан четда қолган. Ваҳоланки, хотин-қизлар тарихи “эркаклар тарихи каби умумий ҳисобланиши керак[1]. чунки у нафақат инсониятнинг ярмига, балки ҳаммасига тегишлидир” [2].

Хотин-қизлар тарихининг яна бир таниқли тадқиқотчиси Джоан Келлининг фикрича, “тап тарихга хотин-қизларни қайтариш тўғрисида эмас, балки аввало хотин-қизларга тарихни қайтариш ҳақида бормоқда. Бундай эътибор тарихдаги хотин-қизларгагина эмас, балки хотин-қизлар тарихига боғлиқ бўлса-да, айни пайтда алоҳида турдаги тарих, яъни бутун дунё аёлларининг аёл сифатидаги тарихидир”[3].

Айни пайтда аёлларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш масаласи ечимининг муҳимлиги жиҳатидан ўта мураккаб ва нозик масаладир. Республика аҳолисининг 50 фоизга яқинини ташкил этган аёлларга табиат инъом этган хусусиятлар туфайли, “заифа”, “ожиза” деб аталиб, ҳам маънавий, ҳам ҳуқуқий, ҳам моддий жиҳатдан фаоллик талаб гуруҳ сифатида қараб келинган. Чунки ижтимоий барқарорлик ва фаровонликни таъминлаш, миллат келажагини асраб қолиш аёлга бўлган муносабат билан белгиланган ва шундай бўлиб қолади.

Аёллар масаласини ўрганиш кишилик жамияти, ижтимоий муносабатлар, миллатлар ва давлатлар, маданият ва цивилизациялар билан чамбарчас боғлиқ. Чунки аёллар масаласи:

Биринчидан – жамият вужудга келганидан бери мавжуд ва барча тарихий ривожланиш босқичларида улар билан ёнмаён келади. Инсоният тарихида бирор босқич йўқки, аёллар масалаларига у ёки бу тарзда ёндашмаган, у ёки бу тарзда уларни ҳал қилишга интилмаган бўлсин.

Иккинчидан – тафаккур тарихида маълум бир из қолдирган барча файласуфлар, мутафаккирлар, давлат арбоблари, шоиру-адиблар аёлларга тааллуқли ўз қарашларини айтиб ўтганлар. Уларнинг фикрларида аёлларни қуллар ва ҳайвонларга тенглаштиришдан тортиб, то фаришта даражасида тасвирлашгача бўлган ўхшатишларни учратиш мумкин.

Маълумки, маданият ва цивилизациянинг асосчиси аёллар ҳисобланади. Бу ўринда инсониятнинг кўп минг йиллик тарихи аёллар бошқаруви (матриархат) билан боғлиқ бўлганини, ўзлаштирма хўжалиқдан энг катта ютуқ – ишлаб чиқарувчи хўжалиққа ўтилиши, меҳнат турлари ҳамда санъат ҳам аёллар томонидан кашф этилганини эътироф этиш кифоядир[4]. Бир сўз билан айтганда, ибтидоий уруғчилик давридаги жамият тараққиёти кўпроқ аёллар фаолияти билан боғлиқдир. Ўзининг буюк яратувчилик ва фидоийлик тимсоли билан аёллар ҳозирги замон цивилизациясининг негизига асос солган. Ҳаттоки, матриархат даврида уруғ аёлнинг номи билан бошланган, фарзандлар оналар томонидан аниқланган.

Аёллар уй, ўчоқ ва муқаддас оловнинг эгаси сифатида уй хўжалигида ҳамда болаларни тарбиялаш жараёнида, ўчоқда оловни сақлашда, овқат пиширишда, рўзғор буюмларини, меҳнат қуролларини кўриқлаш, уй-бошпанани асраш пайтида муҳим вазифаларни бажарганлар. Шунинг учун ҳам Ўрта Осиё минтақасида жамият шаклланишининг илк даврида аёллар шоҳлар даражасида эъвозланган[5].

Бу даврда аёлларнинг юксак мавқеи ҳақида Абу Райҳон Беруний ўзининг “Қадимги халқлардан ёдгорликлар” асарида қимматли маълумотларни келтиради. Яъни, қадимда аёллар шарафига бағишланган байрам “Рўзи исфандармўз” (февраль ойининг 5 куни шундай аталган) куни бўлганлигини таъкидлайди. “Рўзи исфандармўз” - “аёл” ва “мулоҳаза” каби маъноларни ўзида ифода этиб, гўзал, номусли, яхши амаллар ифодачиси ва эрига муҳаббатли хотинга вакил қилинган фариштанинг номини англатган. Беруний “...ўтмиш замонларда бу рё ва кун хотинлар ҳаётига хос бўлиб, эркак уларга эҳсон қилар эдилар”[6], - деб ёзади. Патриархат даврига келиб, давлатнинг пайдо бўлиши натижасида ижтимоий ҳаётда эркак – ота мавқеининг ўсиб бориши билан бу байрам бекор қилинган бўлса-да, аёллар оилада ўзларининг юқори мавқеини сақлаб қолди. Бунинг асосий сабабларидан бири Ўрта Осиё минтақаси халқларининг деҳқончилик, чорвачиликдан иборат меҳнат турлари билан машғул бўлиб, ҳаёт кечирганлиги ва бу жараёнда аёл меҳнатининг муҳим аҳамият касб этганлиги билан боғлиқдир. Чунки ибтидоий даврда ерга ишлов бериш, ҳосилни етиштириш ва йиғиб-териш олиш каби ишлар асосан кўлда бажарилганлиги боис, кўплаб кўл меҳнатини талаб қилган. Шунинг учун аёллар деҳқончилик ишларини уй-рўзғор юмушларидан ажралмаган ҳолда, биргаликда олиб боришган.

“Жуда қадим замонларда аёлнинг қадрланиши ва бениҳоя ҳурмат қилишларига ажабланмаса ҳам бўлади, - деб ёзади О.П.Валянская. – У эркакка тобелик нима эканлигини билмас эди. Маълумки, ибтидоий жамоа аъзоларининг ижтимоий ва ахлоқий жиҳатдан тенглиги моддий неъматлар яратиш ва тақсимлашдаги жамоавийлик туфайли эди. Аёл эркак билан нафақат бир хил ҳуқуқларга (уруғ кенгашида овозга ва ҳ.к.), балки оналик ҳуқуқи туфайли мустаҳкамланган залворли имтиёзларга ҳам эга эди”[7]. Ўша даврлардаёқ аёлларсиз ҳаётни, тараққиётни тасаввур қилиш қийин эди. Аёлларнинг обрў-эътибори, уларнинг “уй бошқарувчилиги ва бошлиқлиги”, “тинчлик ўрнатувчи эканлиги”, судьялик ва руҳонийлик каби мартабаси ҳақида А.Бебель ҳам ишонарли далиллар келтиради[8].

Албатта, бу ҳолатлар аёлнинг жамият ижтимоий-иқтисодий ва маданий ҳаётида тутган ўрни, уларга бўлган муносабат ҳақида тасаввур беради. Бу эса, ҳали ёзма манбалар мавжуд бўлмаган қадим замонлардаёқ аёл - гўзаллик ва яшариш тимсоли, авлод давомчиси, миллат яратувчиси сифатида алоҳида эъзоз топганлигидан, жамиятда ўз ўрни ва мавқеига эга бўлганлигидан далолатдир. Шу ўринда таъкидлаш керакки, ишлаб чиқариш қуролларининг такомиллашуви ва ишлаб чиқариш муносабатларининг ривожланиши аёлларнинг жамиятда тутган ўрни ҳамда уларнинг иқтисодий муносабатларда қатнашувини ўзгартирди. Жамият тараққиётидаги иштирокини рад этиб, улар фаолиятини оила доирасига туширди. Аёлларнинг иқтисодий ҳаётдаги фаолияти уй-рўзғор юмушлари, масалан, тикиш, тўқиш, уй хайвонларига қараш, экин экиш, ўриш, ҳосилни териш ва бошқалар билан шуғулланишдан иборат бўлиб қолди. Эркак эса, асосий ишлаб чиқарувчи кучга ва давлатни бошқарувчисига айланди. Бироқ, шундай бўлса-да, эркаклар томонидан аёллар доим умр йўлдош ва она сифатида эътироф этиб келинган.

Хулоса қилиб айтганда, узоқ тарихий ривожланиш жараёнида ўзбек аёлларига хос бўлган “шарқона аёл анъаналари” асосида “аёллар маданияти” шаклланган.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Г.Бок. История, история женщин, история полов//Гендер тадқиқоти асослари курси хрестоматияси. –Тошкент: Ўзбекистон, 2003. –Б. 367
2. Гендер тадқиқоти асослари курси хрестоматияси. –Тошкент: Ўзбекистон, 2003. –Б.371

3. Гендер тадқиқоти асослари курси хрестоматияси. –Тошкент: Ўзбекистон, 2003. –Б.367
4. Холматова М. Гендер муаммоси ва уни Ўзбекистонда ҳал этишнинг ўзига хослиги// “Ўзбекистонда оила, давлат ва жамият қурилишида аёлларнинг роли ва гендер муаммолари” мавзуидаги илмий-амалий конференция маърузалари, 1999 йил 17 июнь. –Тошкент: Фан, 1999. –Б. 23-28.
5. Сафаева С. Аёллар масаласи: умумижтимоий ва миллий жиҳатлар. –Тошкент: Ўзбекистон, 2003. –Б.78.
6. Абу Райҳон Беруний.Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар. –Тошкент: Фан, 1969. –Б. 275
7. Женщина в мифах и легендах. –Ташкент: Қомус, 1992. –С. 5.
8. Женщина в мифах и легендах. –Ташкент: Қомус, 1992. –С. 6.

ИНҚИРОЗЛИ ВАЗИЯТЛАРНИНГ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Абдурасулов Р.А.

Жиззах ДПИ профессори в.б.

Ибайдуллаева У.

ЎзМУ Жиззах филиали ўқитувчиси

Аннотация: Мазкур мақолада инқирозли вазиятларнинг юзага келиши, инқирозли вазиятларнинг психологик хусусиятлари, инқирозли вазиятларни бартараф этиш ҳақида фикр-мулоҳазалар юритилган.

Калим сўз: ёш даврларида инқироз, инқироз вазияти.

Маълумки, мамлакатимизда истиқлол йилларида, барча жабҳаларда бўлгани каби, таълим тизимида ҳам кенг кўламли ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Тарбияланувчи, ўқувчи-ёшлар қобилияти ва истеъдодини ривожлантириш, аниқ мақсадни кўзлаган ҳолда улар билан ишлаш тизимини такомиллаштириш, ушбу йўналишда оила, маҳалла ва жамоатчилик ҳамкорлигини кучайтириш, жамоатчилик эътиборини ўқув-тарбия жараёнига, тарбияланувчи, ўқувчи-ёшлар шахсини ривожлантиришга жалб этиш йўналишидаги ишлар кучайтирилмоқда.

Бу борада Президентимиз Ш.М.Мирзиёевнинг “Бугунги кунда мамлакатимизда олиб борилаётган ислоҳотлар самараси, авваламбор, юксак маҳнавиятли, мустақил фикрлайдиган, Ватанимиз тақдири ва истиқболи учун маъсулиятни ўз зиммасига олишга қодир ёш кадрлар сафини кенгайтиришга боғлиқ” деб айтган фикрларини мисол сифатида келтиришимиз мумкин.

Сўнгги йилларда мамлакатимизда барча соҳаларда бўлгани каби илм-фан, хусусан ижтимоий гуманитар соҳа ривожига ҳам жуда катта эътибор қаратилмоқда. Сир эмаски, инсоннинг кундалик эҳтиёжлари, уларнинг бир бири билан ўзаро мулоқотга киришиши ва инсонлар орасидаги муносабатлар бевосита инсоннинг билими, дунёқараши, лаёқати ҳамда тафаккури асосида юзага келади. Инсоннинг фикрлаш доирасини оширадиган, унинг атроф муҳитга нисбатан муносабати ҳамда инсон ўзининг борлиқни бир бўлаги сифатида англаши ҳамда алоҳида индивид бўлиб шаклланишига психология фанининг ўрни, роли бекиёсдир.

Бугунги кунда психологларнинг олдида турган долзарб муаммолардан бири бу-инқирозли вазиятларда шахсда келиб чиқадиган турли соҳадаги бузилишларни янада чуқурроқ ўрганиш, олдини олиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалётга тадбиқ этишдан иборатдир. Чунки инқирозли вазиятларда келиб чиқадиган турли даражадаги психологик бузилишлар оқибатида шахснинг руҳий мувозанатига зарар етади, шахслараро муносабатларида қийинчиликлар, жамиятдан яққаланиш кузатилади, ҳаёт ва фаолиятида

камчиликлар, келажакка нисбатан ишончсизлик, умидсизлик, ёмон, тушкун кайфият ортиб боради. Охир оқибатда эса бундай ҳолат инсон томонидан оғриқли қабул қилиниб, руҳий азоблар исканжасида қолади. Руҳий изтиробларни, қайғуни кўтара олмаслик натижасида баъзан ўз жонига қасд қилиш, суицидал хулқ – атвор яққол намоён бўла бошлайди.

Шахснинг камол топиши мураккаб жараён эканлигини унда ёш ўсиши билан боғлиқ ҳолда содир бўладиган ўзгаришлар ва янгиланишларнинг хилма-хиллиги ҳамда ўзига хослигида кўриш мумкин. Маълумки ёш ўсиши билан бола фақат миқдор жиҳатлар эмас, балки сифат жиҳатдан ҳам ўсиб боради. Демак боланинг биологик жиҳатдан ўсиши унинг психикасида ҳам ўсиш ва ўзгаришларга сабаб бўлади. Аммо биологик ўсиш билан психик ўзгаришлар ҳар доим ҳам мутаносибликка эга бўлавермайди. Чунки психик ўсиш бир томондан индивидуаллик характериға эга бўлса, иккинчи томондан у маълум ижтимоий ва психик шарт-шароитларға ҳам боғлиқ бўлади. Болада содир бўладиган психик ўсиш, ўзгариш реал ҳаётда ўз ўрни ва мавқеиға эга бўлиши бироз мураккаброқ кечади. Бунинг сабаби бир томондан болада ҳали етарлича тажрибанинг етишмаслиги бўлса, иккинчи томондан катталарнинг боладаги эҳтиёж ва интилишлари ортида турган ривожланиш хусусиятларини тўлиқ англаб етмасликларидадир. Натижада эса болалар ва катталарнинг муносабатларида кескин вазиятлар вужудға келади. Бундай вазиятлар туфайли болалар ва катталарнинг бошдан кечирадиган психик кечинмалари, ҳолатлари психологик тилда инқироз тушунчаси билан ифодаланади.

Демак, инқироз тушунчасининг мазмуни психик ўсишдаги зиддият, қарама-қаршиликдан иборат. Бу жараёнда болалар билан катталар ўртасида келишмовчиликлар юзаға келади. Инқироз болаларда хилма-хил эҳтиёжларнинг пайдо бўлиши билан уларнинг қондирилиши имкониятлари ўртасида тўсиқ сифатида вужудға келар экан албатта унинг таъсирида у ёки бу томонға ўзгариш рўй беради. Масалан, маълум тараққиёт босқичида болада вужудға келган мустақил ҳаракат қилиш эҳтиёжи уни мустақилликка эришиши учун туртки бўлиб хизмат қилади ва бола муайян даражада мустақилликка эришади. Иккинчидан, катталарнинг бу жараёнда йўл қўйиши мумкин таълим ва тарбиявий ҳатолари оқибатида улар руҳиятида айрим салбий иллатлар пайдо бўлиши мумкин. Демак инқирозни на салбий ва на ижобий жараён деб баҳолашға тўғри келади.

Шу туфайли ота-оналар, тарбиячилар ва педагоглар бундан тўғри хулоса чиқарган ҳолда болалар билан инқироз даврларида эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиш талаб этилади. Ёш даврлар психологиясида асосий инқироз даврлари сифатида болаларнинг 3 ёшли, 7 ёшли ҳамда ўсмирлик даври инқирозлари алоҳида эътироф этилади.

Уч ёшли болага тўғри тарбия бериш, таъсир ўтказиш, уларнинг ҳаракатларини мақсадға мувофиқ йўналтириш орқали уларда мустақил ҳолда овқатланиш, кийиниш, ювиниш, ўз ўрнини йиғиштиришға айрим топшириқ ва вазифаларни пухта бажаришға ўргатиш мумкин. Психолог олимларнинг таъкидлашича, боланинг уч ёшгача ўсишида эришган ютуқлари унинг хулқ-атворини, билиш жараёнларини сифат жиҳатдан анча ўзгартириб юборади. Шунға қарамай, боланинг ўсишида катталарнинг таъсири, роли етакчилигиға қолаверади, лекин аста-секин ўсиб бориши боланинг мустақилроқ бўлишини таъминлайди.

Боланинг мустақиллиги фақат унинг жисмоний ҳамда ақлий имкониятида, кучи етадиган жараёнға нисбатан ўз муносабатини катталарнинг кўмагисиз амалға оширишида эмас, балки ўзининг куч қуввати, қурби етмайдиган, муайян амалий кўникмаларини эгаллай олмаган турмуш муаммоларини ҳал этишда ҳам кўринади. Психологлар Н.А.Менчинская, В.С.Мухиналарнинг таъкидлашларича, бу даврдаги зиддиятда болалардаги инжиқликларнинг бош омили атрофдаги одамларнинг улар шахсиға адолатсиз, нотўғри, менсимай муносабатда бўлишидан иборатдир. Кичик мактаб ёшидаги болаларнинг психологик хусусиятларини ўрганган А.Н.Голубеванинг фикрича, ноқулай шароитда болага тарбиявий таъсир кўрсатиш унда ўжарликни пайдо қилади.

Шунингдек бу ёшдаги болаларнинг ўжарлиги доимий бўлмайди, масалан ўз тенгдошларига нисбатан ўжарлик қилиш ахён-ахёндагиға рўй беради. Улар асосан катта

ёшдаги одамларга, шунда ҳам муайян тарбиячига ёки оила аъзоларининг бирортасига ўжарлик қиладилар. А.Н.Голубева болалардаги ўжарлик барқарор эмаслиги сабабли унинг олдини олиш мумкинлигини уқтириб ўтади. А.П.Лариннинг тадқиқотларида эса ноқулай ва номақбул тарбиявий шарт-шароитларда қайсарлик жуда эрта, ҳатто уч ёшда ҳам пайдо бўлиши ифодаланган.

Дастлаб бу хусусият баъзи-баъзида рўй беради, лекин у ҳеч қачон барча катта ёшдаги кишиларга қаратилган бўлмайди, яъни унинг объекти алоҳида шахс ҳисобланади. Аммо бола характерининг бу сифати муҳитнинг нотўғри таъсири оқбатида бирор даражада барқарорлашса, кейинчалик кўпчиликка қаратилган, умумлашган шаклга айлана бошлайди. Ўжарлик бир гуруҳ одамларга йўналганлигини ҳам учратиш мумкин. А.П.Лариннинг тўплаган маълумотларига кўра, ўжарликнинг асосий сабаблари – боланинг мустақиллигини чеклаб қўйиш, эркинлик туйғуси ва ташаббусни сўндириш ва унинг онгини (англаш суратини) камситишдан иборат.

Мазкур омиллар боланинг катталарга муносабати негизини ташкил қилади ва унинг психик ўсиши давомида муайян даражада ўзгариб боради. Уларнинг ўзгариши катталарнинг болага у эришган камолот босқичини ҳисобга олиб, оқилона муносабатда бўлишига боғлиқ. Бола ҳулқида муайян шароитнинг таъсири билан пайдо бўлган ўжарлик ва ножўя қилиқлар мавжудлиги, унинг психикасида жиддий ўзгариш рўй берганини, энди болага унинг ҳозирги ўсиш даражасини ҳисобга олиб, муносабатда бўлиш зарурлигини билдиради. Боланинг психикасида вужудга келадиган инқирознинг сабаблари сифатида куйидагиларни эътироф этиш мумкин:

- катталар боланинг жисмоний ва ақлий имкониятларини ҳисобга олмасликлари;
- хоҳиш ва истакларини мустақил ҳолда турмушда қарор топтиришга интилишларига тўсқинлик қилишлари;
- айрим кўзга ташланган қийинчиликларни бартараф қилишга уринишларига йўл қўймасликлари;
- бола ўз ҳолича иш тутишини чеклашлари.

Катталар болаларнинг раъйига, мустақиллигига қарши турмасдан, мумкин қадар истагига, интилишига ёрдам берсалар, унинг шахсини шакллантириш жараёнидаги қийинчилик ўз-ўзидан барҳам топади, низо ёки ихтилофнинг олди олинади.

Психологик инқироз – бу ташқи шароитлар, хавф туфайли юзага келадиган ички эмоционал балансинг бузилиши. Рус психологи Л.С.Выготскийнинг фикрига кўра, ёш инқирози – барқарор даврлар алмашинувида пайдо бўладиган бола шахсидаги ўзгаришлардир. Инқироз даврларида бола қисқа вақт мобайнида бутунлай ўзгаради. Ўзгаришлар мазмуни ҳамда жадаллиги бўйича жўшқин, революцион характер касб этади. Инқироз даври учун хос бўлган хусусиятлар:

- инқироз даври бошланиши ва тугалланиши чегаралари жуда ноаниқ;
- инқироз сезиларсиз тарзда юзага келади;
- унинг кульминацияси инқироз ўртасига тўғри келади.

Инқироз даврида болаларни тарбиялашни мураккаблиги уни эмперик жиҳатдан ўрганиш учун асос бўлган. Бу даврда қайсарлик, ўзлаштириш кўрсаткичларининг ва иш қобилиятининг пасайиши, атрофдагилар билан низоларнинг ортиши кузатилади. Боланинг ички олами қийноқли кечинмалар билан боғланган бўлади. Ривожланишнинг негатив характерда эканлиги. Инқироз вақтида барқарор даврлардан фарқли яратувчанликка нисбатан бузғунчилик ишлари кўпроқ намоён бўлади. Бироқ бу даврда конструктив ривожланиш жараёнлари ҳам кузатилиб, буни Л.С.Выготский янги тузилмалар деб атаган.

Бугунги кунда психологларнинг олдида турган долзарб муаммолардан бири бу инқирозли вазиятларда шахсда келиб чиқадиган турли соҳадаги бузилишларни янада чуқурроқ ўрганиш, олдини олиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалиётга тадбиқ этишдан иборатдир. Чунки инқирозли вазиятларда келиб чиқадиган турли даражадаги психологик бузилишлар оқибатида шахснинг руҳий мувозанатига зарар етади, шахслараро

муносабатларида қийинчиликлар, жамиятдан яккаланиш кузатилади, ҳаёт ва фаолиятида камчиликлар, келажакка нисбатан ишончсизлик, умидсизлик, ёмон, тушкун кайфият ортиб боради. Охир оқибатда эса бундай ҳолат инсон томонидан оғриқли қабул қилиниб, руҳий азоблар исқанжасида қолади. Руҳий изтиробларни, қайғуни кўтара олмаслик натижасида баъзан ўз жонига қасд қилиш, суицидал хулқ – атвор яққол намоён бўла бошлайди.

Кўпчилик психологларнинг тадқиқотларидан маълумки, болалар мазкур инқироз даврида бир нечта кўринишдаги қайсарликни намоён этади. Ана шундай кўринишларнинг биттаси биз назарда тутган 3 ёшли инқирозга тўғри келади. Шу даврда унинг руҳий дунёсида сифат ва миқдор жиҳатдан турли ўзгаришлар рўй беради. Бу ўзгаришлар унинг оламни бошқача кашф қилаётганига, психикаси маълумот ва ахборотлар билан кун сайин бойиб бораётганлигига боғлиқдир. Айни шу ёшда болада ўз иродасига ишонч ҳисси туғилади, у ўзлигини англай бошлайди. Ўзлигини англаш қарама-қаршиликларни, зиддиятларни енгиш билан амалга ошади.

Психик ўсишнинг бошқа даврларида рўй берадиган инқироз даври ҳам худди шундай тарзда кечади, аммо турли даврда инқирозларнинг сабаблари турлича бўлади. Жумладан: кичик мактаб ёшида содир бўладиган инқироз кўпроқ боланинг ўқув фаолияти жараёни ва унинг кечиши билан боғлиқ ҳолда кечади. Мактаб таълими ўқувчининг турмуш тарзини, ижтимоий мавқеини, синф жамоаси ва оила муҳитидаги аҳволни ўзгартиради, унинг асосий вазифаси ўқишдан, билим олиш, кўникма ва малакаларни эгаллаш, табиат ва жамият тўғрисидаги қонуниятларни ўзлаштиришдан иборат бўлиб қолади. Таълим муайян даражада уюшқоқлик, интилиш, иродавий зўр бериш, фаоллик ва мақсадга мувофиқ фаолиятни талаб этади.

Ихтиёрсиз ҳатти-ҳаракат ўрнини англашилган, режали, ақлий меҳнат эгаллай бошлайди. Таълим жаранёида ўқувчи олдиға кўйиладиган талаблар тобора кўпайиб, мураккаблашиб бораверади. Ўқишнинг дастлабки кунлариданоқ кичик мактаб ёшидаги боланинг ўсишини ҳаракатга келтирадиган турли зиддият, қарама-қаршиликлар, ички ихтилофлар вужудға келади. Ана шулар замирида боладаги психик камолотнинг даражаси ва ижобий ҳислатлар билан талаблар ўртасидаги қарама-қаршиликлар ётади. Талабларнинг тобора ортиши боланинг психик жиҳатдан тўхтовсиз ўсишини тақазо этади ва шу берк занжирнинг узлуксиз ҳаракати натижасида инсоннинг камолоти амалға ошади. Ёш даврлар тараққиётида ўсмирлик даври алоҳида аҳамият касб этади. Ўсмирлик даври тақлидчанлиги, муқим нуқтаи назарнинг шаклланмаганлиги, ҳиссиётлилиги, мардлиги, тантилиги билан фарқланади. Шунинг учун ташқи таъсирларға берилувчан ўсмир ўғил-қизларға алоҳида эътибор бериш зарур. Ўсмирлик даврида болалик ҳолатидан катталиқ ҳолатиға ўтиш содир бўлади.

Турли ёш даврларда рўй берадиган инқирозлар хусусида келтирилган маълумотлардан кўриниб турибдики, ёш тараққиёти жараёнида содир бўладиган ҳар қандай инқироз бола руҳиятида у ёки бу психик ўсиш, янгиланиш ва ўзгаришларнинг сабабчиси ва рўёбға чиқарувчи воситаси сифатида намоён бўлади.

Бизға яхши маълумки, инқирозли ҳолат одам ҳаёти ва фаолиятининг бузилишидир. Унинг оқибатида ноадекват ижтимоий хулқ-атвор, ҳатти-ҳаракатлар, шунингдек асаб-психик ва соматик ҳолатининг бузилиш келиб чиқади. Шахс инқирозли ҳолатдан одатий ҳаёт тарзига қайтиш учун кўп куч талаб қилинади, чунки одам инқирозға нисбатан муносабатини ўзининг ўзининг хулқ-атворни ўзгачалиги билан адаштириши мумкин.

Ҳаётнинг бундай даврида одамнинг фикрлари ва ҳис-туйғулари оғриқли ва тушунарсиз бўлиши мумкин (ўзи ва яқинлари учун). Нотурғунлик ҳолатида эса адекват, онгли хулқ-атвор ва тўғри баҳо бериш қобилияти бузилади. Кейинчалик инқирозли вазиятдан чиқиш учун одам ўз хулқ-атворини тўғри деб қабул қилиши мумкин. Агар шахсға унинг бундай муносабати – бу инқирозли ўзгаришлар оқибати эканлиги тушунтирилса, шунда шахс бундай ҳолат сабаби ва динамикасини тушунган қайта тикланиш жараёнида фаол иштирок этади.

Шартсиз равишда, ҳар бир одамнинг инқироздан сўнг шахсий тикланиш йўли бор.

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAViy-HUQUQIY ASOSLARI

Шунинг учун ҳам индивидуал кечинмаларни тушуниш ва қадрлаш керак, улардан қутилишга шароит яратиш, алоҳида ҳодисалар ва меъёрдаги ҳаётий фаолиятига ўтишига тайёр туриш зарур.

Демак, бу каби муаммоларни ўрганиш, профилактика ишларини олиб бориш инкирозли вазиятлар оқибатида келиб чиқадиган бир қатор салбий ҳолатларни олдини олишга, ҳар қандай оғир вазиятларда ўзини ўзи бошқара оладиган, соғлом фикрлашга қодир бўлган шахсни вояга етказишга мустаҳкам пойдевор яратади.

Юқоридаги фикрлардан келиб чиққан ҳолда қуйидаги тавсияларни бериш мумкин:

-инкирозли салбий ҳолатларнинг олдини олишда ҳар бир ёш давларида оилада ота-оналар, ўқитувчилар, тарбиячилар ва жамоатчилик назоратини кучайтириш;

-оилада ва таълим муассасаларида инкирозли ҳолатларда ўсмирларга бўш вақтидан унумли фойдаланиш йўллариини ўргата бориш ва уни назорат қилиш;

-инкирозли ҳолатлардан чиқишда оила, маҳалла ва мактаб ҳамкорлигини яна ривожлантириш;

-инкирозли ҳолатларнинг олдини олишда боланинг қизиқиш ва қобилиятини ҳисобга олган ҳолда тўғарақларга қатнаштириш;

-ҳар бир ёш даврининг инкирозли ҳолатларида психологик ёрдам кўрсатиш учун мутахассислар томонидан маҳаллаларда доимий тарзда профилактик тадбирлар ўтказилиб туриши мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ш.М.Мирзиёев. Конституция-эркин ва фаровон ҳаётимиз, мамлакатимизни янада тараққий эттиришнинг мустаҳкам пойдеворидир. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017.-226.

2. Акимова М.К., К.М.Гуревич. Психологическая диагностика. – Москва, 2005.

3. Г.В.Бурменская, О.А.Карабанова, А.Г.Лидерс. Возрастно-психологическое консультирование. – Москва, МГУ, 1990.

4. И.О Вагин. “Психология жизни и смерти”. – Москва, Харьков. 2001 г.

5. М.Г.Давлетшин Умумий психология. – Тошкент-2002

6. Психология қисқача изоҳли луғат. – Тошкент -1998- 164 б.

7. Е.И.Рогов. Настольная книга практического психолога. – Тошкент 1-2. –Москва. 1999 г.

8. Е.С.Романова. Психодиагностика. – Питер. 2005 г.

ZO'RAVONLIK TURLARI VA UNING OILA MUHITIGA TA'SIRI

Axmedova N.A.

JDPI, katta o'qituvchi

Qo'ldashev S.

JDPI, o'qituvchi

Аннотасија: Мақоллада зо'равонлик ва унинг тurlari, зо'равонликнинг инсон руhiyatига та'siri, зо'равонликдан jabrlangan shaxs oila a'zolariga та'siri masalalari yoritib berilgan.

Калит со'злар: зо'равонлик, jinsiy зо'равонлик, jismoniy зо'равонлик, ruhiy, iqtisodiy зо'равонлик, xulq-atvor, ruhiy tushkunlik, oila a'zolari.

Zo'равонликнинг ko'rinishlari turlicha bo'lib, O'zbekiston Respublikasining “Xotin-qizlarni tazyiq va zo'равонlikdan himoya qilish to'g'risida” Qonunida zo'равонlikning to'rt asosiy turi belgilangan. Bular jismoniy zo'равонlik, ruhiy zo'равонlik, jinsiy, iqtisodiy zoravonlikdir.

Jismoniy zo'равонlik tanaga zarar keltirish bo'lib, eng xavfli zo'равонlikka kiradi. Bunday zo'равонlik natijasida инсон tanasi zararlanibgina qolmay, инсонning hayotdan ko'z yumishiga

ham olib keladi. Jismoniy z'ravonlikka: shapaloq tortish, tepish, turtkilash, turli o'tkir buyum va narsalarni otish, qurol bilan xavf solish yoki yaralash, urush, xonaga qamab qo'yish kabi hatti-harakatlarni kiritish mumkin. Jismoniy zo'ravonlikdan jabrlangan insonning o'zini yana qayta tiklab olishiga vaqtkerak bo'ladi. Bu holat jabrlangan insonning yaqinlariga ham ruhiy ham ma'naviy ham iqtisodiy zarar keltiradi.

Ruhiy zo'ravonlik insonni tushkun holatga olib keladi. Bunday zo'ravonlik eng kuchli zo'ravonlik turi bo'lib, o'z orqasidan boshqa zo'ravonliklarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Insonning ustidan kulish, fikrini tinglamaslik va e'tiborsizlik, hissiyot va his-tuyg'ularni tan olmaslik, aldash, yolg'on gapirish, ishonchiga kirish, xavf yetkazish bilan qo'rqitish, sharmanda qilish, doimiy ravishda tanqid qilish, xafa qilish, g'azabga keltirish, shaxsiyatiga tegish ruhiy zo'ravonlikni keltirib chiqaradi.

Jinsiy zo'ravonlik hozirda tez-tez uchrab turgan zo'ravonliklardan biridir. Bunday zo'ravonlik ko'p holatlarda jismoniy zo'ravonlik asosida yuzaga keladi. Jismoniy kuch ishlatib, ikkinchi tomonning hohishiga asoslanmagan jinsiy hatti-harakat jinsiy zo'ravonlikdir. Bundan tashqari erkakning ayoli bilan faqat jinsiy ob'ekt singari muomala qilishi ham jinsiy zo'ravonlik hisoblanadi. Hatto doimiy ravishda hammaga rashk qilish va kimlar bilandir zinokorlikda ayblash kabi harakatlar ham jinsiy zo'ravonlik turiga kiradi. Bunday zo'ravonlik ham ruhiy zo'raqitish, hayotdan charchash, to'yinish, atrofga befarqlikning oshishi kabi psixologik holatlarni yuzaga keltiradi.

Iqtisodiy ta'minot inson hayotida muhim omillardan biridir. Buni ahamiyatini tushunsakda, uning kamchiliklaridan qocha olmaymiz. Ayniqsa oila iqtisodiy oila mustahkamligi kafolati bo'lsada, oila iqtisodini yo'lga qo'ya olmagan oilalar mavjud. Oila iqtisodida birlamchi ehtiyojlar birinchi o'rinda turadi. Bular oziq-ovqat, kiyim-kechak, dori va oila uchun yaratilgan qulayliklar. Bundan tashqari oila a'zolarining ehtiyojlari uchun pul ajratmaslik, uy-joydan foydalanish huquqini cheklash, ta'lim olish va mehnat qilishga ruxsat bermaslik, pul sarflashini nazorat qilish, oila byudjetidan foydalanish huquqidan mahrum qilish kabilar ham iqtisodiy zo'ravonlikka kiradi.

Zo'ravonlikdan jabrlangan shaxs psixologiyasida o'zgarishlar yuz beradi. O'zini kuchsiz va ojiz deb bilish shakllanadi. Hech narsani eplay olmaslik tuyg'usi paydo bo'ladi. O'ziga bo'lgan ishonchning o'rnini ishonchsizlik egallaydi. Hatto yaqinlariga ham ishonmaslik holati sodir bo'ladi. Hissiyotsizlik oshadi. Atrofga befarqlik paydo bo'ladi, bo'layotgan hodisalarga va munosabatlarga nisbatan hayrihohlik yo'qoladi. Tashqi ko'rinishida ham bu narsa yaqqol seziladi. Shu bilan birga nafratning kuchayishini va negativ insonga aylanganini sezish mumkin bo'ladi.

Zo'ravon shaxsda ham o'ziga xos xususiyatlarida o'zgarishlar sodir bo'ladi. Zo'ravon shaxs jabrlanuvchini to'liq nazorat eta oladi, jabrlanuvchi zo'ravondan qochishi va xavfsiz qolishining imkoni yo'q. Jabrlanuvchining keying holatini kuzatadi. Zo'ravon shaxsning qilgan zo'ravonligi o'z manfaatini ko'zlab bo'ladi. Unda boshqa shaxsga nisbatan ustunlik qilish istagi bo'ladi. Yana shu narsani aytish mumkinki zo'ravon shaxs va jabrlanuvchi o'rtasida emotsional bog'liqlik mavjud bo'ladi. Zo'ravonlik ana shu bog'liqlik asosida sodir bo'ladi aslida. Eng yomon tomoni yuqorida ham qayd etganimizdek zo'ravonlikdan barcha oila a'zolari jabr chekadilar.

Bunda oila a'zolari o'rtasida munosabatlar o'zgarib, norozilikning kuchayishi oshadi. Hammada bezovtalik kuchayadi. Xotirjam bo'la olmaydilar. Hayollari chalkashadi. Oiladagi muhit nosog'lomlashadi. Tabiiyki oila tinchligi uchun jabrlanuvchi zo'ravonni tinchlantirishga harakat qiladi.

Zo'ravonlik sodir etilishi oilaning eng kata muammosiga aylanadi. Ruhiy, jismoniy yoki boshqa turdagi zo'ravonlik avj olib, qattiq g'azab, tahdid, qo'rqitish bilan birgalikda amalga oshiriladi. Oila a'zolarining kunlik rejalaridan, kunlik faoliyatidan chalg'ish holatlari yuz beradi.

Ba'zi holatlarda zo'ravon uzr so'rab, zo'ravonlik sodir etganligi sababini tushuntiradi, aybni jabrlanuvchining o'ziga to'nkaydi. Ba'zan sodir etilgan zo'ravonlikni inkor etib, jabrlanuvchini o'zi bo'rttirib yuborganlikda ayblaydi. Bu ayrim zo'ravonlarda qo'rquv natijasida yuzaga keladi. Zo'ravonlikning bunday yakun topishi oilaga sog'lom muhitni qaytaradi. Lekin oila a'zolari hohlagandek muhitga qaytish uchun ancha vaqt kerak bo'ladi. Chunki orttirilgan yaralarning tuzalishi qiyinda.

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

Milliy qonunchiligimizda ham inson huquq va erkinliklarini himoya qilish, uning hayoti, sog'lig'i, qadr-qimmatini va boshqa qonuniy manfaatlarini himoya qilish masalalari ustuvorlik kasb etadi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 26-moddasida: "Hech kimning qiynoqqa solinishi, zo'rvonlikka, shafqatsiz yoki inson qadr-qimmatini kamsituvchi boshqa tarzda tazyiqqa duchor etilishi mumkin emas", deb qayd etilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh.A.Pulatova, A.SH. Murodov. Zo'rvonlikdan jabrlanganlar huquqlarini himoya qilish va zo'rvonlikning oldini olish. Uslubiy qo'llanma — Toshkent: Baktria press, 2020.
2. Asanova M. Oiladagi zo'rvonlikning oldini olish bo'yicha ko'rsatmalar / Ed. N.K.: Vlados, 2007.

RUHIY ZO'RAVONLIK VA UNING OQIBATLARI

Qodirova M.Q.

JDPI, katta o'qituvchi

Nasimov D.S.

JDPI, magistr

Annotasiya: Maqolada zo'rvonlik va uning turlari, ruhiy zo'rvonlik va unig insonga salbiy ta'siri, zo'rvonlikdan jabrlangan shaxslar xulq-atvorida bo'ladigan o'zgarishlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: zo'rvonlik, jinsiy zo'rvonlik, jismoniy zo'rvonlik, ruhiy, iqtisodiy zo'rvonlik, xulq-atvor, ruhiy tushkunlik.

Zo'rvonlik – insonlarga nisbatan jismoniy, ruhiy, jinsiy yoki iqtisodiy ta'sir o'tkazish yoki bunday ta'sir o'tkazish choralarini qo'llash bilan tahdid qilish orqali ularning hayoti, sog'lig'i, jinsiy daxlsizligi, sha'ni, qadr-qimmatini va qonun bilan himoya qilinadigan boshqa huquqlari hamda erkinliklariga tajovuz qiladigan g'ayrihuquqiy harakatdir.

Zo'rvonlik qurbonlari kimlar? Zo'rvonlikka kimlar ko'proq uchraydilar? Zo'rvonlik qurbonlari asosan «indamaslar» bo'lishadi. Ular har qanday tazyiqlarda, adolatsizliklarda ham o'z fikrlarini erkin va mustaqil ayta olmaydilar. Bunday vaziyatlarda nima qilish kerak yoki qanday yo'l tutish kerak? Ularni zo'rvonlikni tan olish, zo'rvonlikdan normal hayotgacha bo'lgan qadamlarga o'rgatish kerak. Bunda eng asosiy ta'sir odamlar va atrof-muhitdir. zo'rvonlikka imkon berish kerak emas.

Ayollarga nisbatan bo'layotgan zo'rvonliklarda bolalarning ishtiroki tabiiy. Ular zo'rvonlikning to'g'ridan-to'g'ri qurboni bo'lishi bilan birga, onaga nisbatan qo'llanayotgan xatti-harakatlarning ma'lum qismini o'zlashtirishi xavfi ham bor. Bunday oilada bolaning reallikni qabul qilishi buziladi, zero u uchun haqorat va kaltaklar asta-sekin normal holatga aylanib boradi. Katta bo'lgach uning o'zi ham ana shunday zo'rvonlik xatti-harakatlarini qo'llashi mumkin yoki shunchaki bunday «yuk»ni ko'tara olmaydi va bu ko'pincha o'z joniga qasd qilish bilan tugaydi.

2019 yil 17 avgustdagi O'zbekiston Respublikasi "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonunda zo'rvonlikning quyidagi turlari berilgan:

- Jismoniy zo'rvonlik. Og'irligi turli darajada bo'lgan tan jarohatlari etkazish, xavf ostida qoldirish, hayoti xavf ostida qolgan shaxsga yordam ko'rsatmaslik, zo'rvonlik xususiyatiga ega boshqa huquqbuzarliklar sodir etish, jismoniy ta'sir o'tkazish yoki bunday ta'sir o'tkazishning o'zga choralarini qo'llash bilan tahdid qilish;

- Ruhiy zo'rvonlik. Xotin-qizlarni haqoratlash, ularga tuhmat qilish, tahdid qilish, ularning sha'nini, qadr-qimmatini kamsitish, reproduktiv sohada nazorat qilish, o'z xavfsizligi uchun xavotir uyg'otgan, o'zini himoya qila olmaslikka olib kelgan yoki ruhiy sog'lig'iga zarar etkazgan

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

harakat (harakatsizlik);

- Jinsiy zo'rvonlik. Xotin-qizlarning roziligisiz shahvoniy xususiyatga ega harakatlarni sodir etish, shuningdek zo'rlik ishlatish yoki zo'rlik ishlatish bilan tahdid qilish yoxud ayol jinsidagi voyaga etmagan shaxslarga nisbatan axloqsiz harakatlar sodir etish orqali uchinchi shaxs bilan jinsiy aloqa qilishga majburlash;

- Iqtisodiy zo'rvonlik. Xotin-qizlarning normal yashash va kamol topish uchun oziq-ovqat, uy-joy hamda boshqa zarur shart-sharoitlar bilan ta'minlanishga bo'lgan huquqini, mulk huquqini, ta'lim olish hamda mehnatga oid huquqini amalga oshirishni cheklashga olib keladigan harakat (harakatsizlik)lardir.

Zo'rvonlikning turlari ichida ruhiy zo'rvonlikning insonlarga ta'siri juda yuqoridir. Bunday zo'rvonlik insonlarda ruhiy tushkunlikka olib keladi.

Ruhiy zo'rvonlikka quyidagilar kiradi:

- hissiyot va his-tuyg'ularni tan olmaslik;
- uning fikrlari ustidan kulish;
- jazo chorasi sifatida jabrlanuvchining hissiyotlariga e'tibor bermaslik;
- yolg'on so'zlar aytib, undan o'z manfaati yo'lida foydalanish;
- uning do'stlari va qarindoshlariga xavf etkazaman deb qo'rqitish va ular bilan aloqa qilishga yo'l qo'yimaslik;
- jabrlanuvchi bilan ommaviy joylarga chiqishdan bosh tortish;
- qarindosh-urug'lar orasida sharmanda qilish;
- uydan ketishini aytib qo'rqitish;
- kasal yoki homilador bo'lganda unga yordam berishdan bosh tortish,
- tibbiy yordam olishiga qarshilik ko'rsatish;
- doimiy ravishda tanqid qilish, xafa qilish, g'azabga keltirish, ya'ni (sen juda semizsan yoki ozg'insan, axmoqsan, eng bo'lmag'ur onasan....) va hokazo.

Zo'rvonlikdan jabrlangan shaxslar xulq-atvorida quyidagi xususiyatlar yuzaga keladi:

- jabrlanuvchiga odamovilik, kamgaplik xos bo'lib, oila a'zolari va yaqinlari bilan muloqot qilishni istamasligi;
- o'ziga past baho berish, sha'ni, qadr-qimmatini kamsitilganligi yuzasidan chuqur iztirobga berilishi;
- qo'rquv va xavotirdaligi sababli noilojsizlik hissiyotlarini namoyon etishi;
- o'zining tashqi ko'rinishi, tabiiy ehtiyojlariga beparvo bo'lib, tez-tez o'z joniga qasd qilish to'g'risida fikrlashi yoki o'z hayotiga suiqasd qilishga harakat qilishi;
- ovqat yemasligi yoki haddan ziyod iste'mol qilishi, spirtli ichimliklar, giyohvand, zaharvand moddalar iste'mol qilishni xohlashi;
- muloqot paytida ko'zlarini olib qochishi, ko'z yosh to'kishi, odamlarga ishonchsizlik bilan munosabatda bo'lishi;
- o'z farzandlariga nisbatan loqayd yoki tajovuzkor munosabatda bo'lishi aniqlandi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, psixologik zo'rvonlik nevropsixiatrik kasalliklarga olib keladi, ayollarning aqliy va jismoniy rivojlanishidan mahrum bo'ladi, hissiy sohaning rivojlanishiga ayniqsa qattiq ta'sir ko'rsatadi. Kuchli asab tizimiga ega bo'lgan ayolda hissiy karlik, hamdardlik tuyg'usining to'liq yetishmasligi, tengdoshlariga, bolalarga, shuningdek hayvonlarga nisbatan shafqatsizlik va tajovuzkorlik paydo bo'lishi mumkin. Zaif asab tizimiga ega bo'lgan ayollar uchun ruhiy zo'rvonlikning natijasi - bu nevropsixik kasalliklardir (enurez, o'z joniga qasd qilishga urinish va boshqalar).

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi qonun. 2019 yil 17 avgust.
2. Enikolopov S.N. Oilaviy zo'rvonlik muammolari // Amaliy psixologiya. - 2002
3. Perttu S. Zo'rvonlikka duch kelgan ayollar uchun qo'llanma /. - Jivaskila: Gummerus, 2010

4. Asanova M. Oiladagi zo'rvonlikning oldini olish bo'yicha ko'rsatmalar / Ed. N.K.: Vlados, 2007

**БУ ЁРУҒ ДУНЁДА ВАТАН - БИТТАДИР, БИТТАДИР
ДУНЁДА ОНА ДЕГАН НОМ**

Кобилова Гўзалой Илхомовна

Жиззах политехника институти, катта ўқитувчи
guzal_qobilova1973@mail.ru

Аннотация: Ушбу мақолада онага бўлган муносабат, ҳамда аёлни улуғлаш оилани, ҳаётни, Ватанни улуғлаш каби эканлиги, уларга нисбатан қанча сўз битилса шунча камлиги, ҳаётда учрайдиган айрим зўравонлик сабаблари ва зўравонликдан ўзини ҳимоя қилиш ҳар бир аёлнинг ҳуқуқи эканлиги керакли мисралар орқали изоҳлаб ўтилган.

Калит сўзлар: Она, Ватан, оила, жамият, эркак, аёл, хотин-қизлар, зўравонлик.

Мен учун Ватан онамнинг юрагидан бошланган. Менинг инсонийлигим эса шу юракнинг тарбиясида вояга етди. Шу юрак ҳароратидан тафт олди ва шу тафт қўлимга қалам тутқазди. Шу мавзуга қўл урар эканман, бир ҳикоя ёдимга тушди:

Одамлар йўлда кетаётса, бир чумоли қаршисида турган тоғнинг тошларини елкасига ортиб, четга чиқараётган эмиш. Ундан нега бундай қилаётганини сўрашибди.

-Тоғнинг нариги ёғида онам бор. Онамнинг олдига бориб келишим учун тоғнинг ўртасини ёриб, ўзимга йўл қиляпман, - дебди.

Одамлар:

- Бу сенинг қўлингдан келмайди-ку, - дейишса:

- Қўлимдан келмаслик баҳона бўлолмайди, - деган экан.

Мени тетапоя қилган, йиқилганимда суяган, юрганимда йўлдош бўлган, қувонганимда алқаган, ўзимдан ҳам мени кўпроқ суйган инсон – онамдир. Онам ҳақида буюк асар ёзолмасамда, лекин оилада айрим аёлларнинг ичкиликка берилган эрлари томонидан тазйиқларга учраётганликлари юзасидан ўз аччиқ фикрларимни баён этишга ҳаракат қилдим.

Ўзбекистон республикасининг хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисидаги қабул қилинган қонунида кўзда тутилган зўравонлик – хотин-қизларга нисбатан жисмоний, руҳий, жинсий ёки иқтисодий таъсир ўтказиш ёки бундай таъсир ўтказиш чораларини қўллаш билан таҳдид қилиш орқали уларнинг ҳаёти, соғлиғи, жинсий дахлсизлиги, шаъни, қадр-қиммати ва қонун билан ҳимоя қилинадиган бошқа ҳуқуқлари ҳамда эркинликларига тажовуз қиладиган ғайриҳуқуқий ҳаракатларга нисбатан курашмоғимиз керак.

Хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик содир этилишига олиб келадиган сабаблар ҳамда шарт-шароитларга қарайдиган бўлсак, айрим эркакларнинг кўп ичкилик ичиши оқибатида, эркак ўз танасида рўй бераётган ўзгаришлар сабаб, яъни жинсий ожизлик белгиларининг пайдо бўлиши баъзан тушкун, баъзида қувноқ, гоҳ ҳаммага захрини сочса, гоҳида эса атрофидагиларга безътибор бўлиб қолиши, ҳамда эркакларнинг кучли эхтиросга берилиши кутган натижани бермасам ҳам оиласини тазйиқларга учраш сабаблари бўлиб қолади, деб ўйлайман.

Баъзан улар арзимаган руҳий таъсирларга ҳам берилувчан бўлиб қолишадики, бу пайтда эркаклар ақлий ва жисмоний толиқишни ҳис этишади, тегишли даво чораларини кўришмаса ёмон оқибатларга олиб келиши мумкин. Зўравонликдан ўзини ҳимоя қилиш эса ҳар бир аёлнинг ҳуқуқидир. Лекин бизнинг ўзбек аёли сабрлидир. Бундай пайтда оила

устуни эркакларга нисбатан соғлом турмуш тарзига риоя қилган ҳолда асабийлашмасдан, сабр, ақл-фаросат билан яхши муомалада бўлишса, ҳамда салга хафа бўлмасдан кечиримли, таъсирчанликни бир чеккага қўйишса яшаш енгилроқ бўлади деб ўйлайман.

Бундай пайтда эркаклар оиласини қийнамасдан, ўзида кечаётган ҳолатни мутахассис шифокорга билдириш лозим, асосан қуйидаги тавсияларга риоя этишлари керак: Ҳар куни таомлар таркибида А, С, Е, В гуруҳидаги барча дармондорилар бўлишини таъминлаш; дамламаларидан ичиб туриш; эрталаб камида 15 дақиқа жисмоний машқ билан шуғулланиш; тўйиб ухлаш; ортиқча вазндан қутулиш; чекишни, спиртли ичимликлар ичишни ташлаш; уйқудан олдин тоза ҳавода ярим соатча сайр қилиш кабилардир.

Президентимизнинг “Оила ҳамда жамият устуни, ҳайтимизнинг фойзи ва кўрки бўлган хотин-қизларни эъозлаш, уларга ҳурмат ва эҳтиром кўрсатиш халқимиз учун азал-азалдан буюк қадрият бўлиб келган ва шундай бўлиб қолади. Чунки сизлар билан ҳаётимиз гўзал ва мазмунли, хонадонларимиз обод ва нурафшондир,-деган иборалари аёлларга бўлган эътиборнинг яна бир қарра исботидир.

Она – улуғ зот. Уни улуғлаш асрлар оша авлоддан-авлодга ўтиб келаётган олийжаноб фазилатлардан биридир. Демак, аёлни улуғлаш-оилани, ҳаётни, Ватанни улуғлашдир. Уларга қанча сўз битилса ҳам, шунча оз. “Аёл маънавият гулшани” - бу сўзлар беъжизга айтилмаган. Маънавият ҳам, маданият ҳам аёллар сабабли ривож топмоқда. Ақл- заковатда, фаросатда, ҳаттоки сиёсатда ҳам аёлнинг роли бекиёсдир. Агар тарихга назар ташласак бунга яна бир бор амин бўламиз. Ана шундай аёллардан бири Сарой Мулк хоним бўлиб, соҳибқирон Амир Темур бобомиз ҳам Сарой Мулк хоним билан маслаҳатлашиб ва фикрлашиб турганликлари аёлларига бўлган ишонч, ҳурматнинг яққол намоёнидир.

Қуйидаги қатрларни илова қилган ҳолда сўзимни тугатар эканман, буюк аждодларимиз бўлмиш Бибихоним, Увайсий, Нодирабегим, Тўмарислар, садоқат ва вафо тимсоли бўлган Зулфияхоним сиймоси, ҳамда ҳар ишда фидойи, тадбиркор, ташаббускор аёллар барчамизга ҳаётий ибрат бўла олади, деган ниятда қолиб, жўшқин меҳнатларига таъзим этамиз.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Кобилова Г.И., Рашидова Н.Т., Мажидов А.Р. Новые разработки в пищевой промышленности //Актуальные научные исследования в современном мире. – 2019. – №. 1-2. – С. 61-63.
2. Жиззах ҳақиқати газетаси. 2015 йил, 10-январ, №4(5524).
3. Жиззах ҳақиқати газетаси. 2015 йил, 7 март, №23(5543).
4. Интернет манзиллари. <http://edu.uz>

АЁЛЛАРНИНГ ТУРМУШ ТАРЗИ ВА ЗУРАВОНЛИК

Жуманова Насиба Шербаевна

Жиззах ДПИ

Умумий психология кафедраси ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада ҳозирги кунда жамиятимизда хотин-қизларга нисбатан содир этилаётган тазйиқ ва зўравонлик, унинг келиб чиқиш сабаблари ва оқибатлари ҳақида фикр юритилган.

Калит сўзлар: оила, аёллар, зўравонлик, фарзанд.

Оилаларимиз чироғи ва чароғбони бўлган аёллар зотига эҳтиром кўрсатиш, уларни эъозлаш миллий қадриятларимизнинг ажралмас қисмидир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг: “Оилаларда носоғлом муноса-

батлар, қайнона-келин, эр-хотин ўртасидаги жанжаллар, хотин-қизларимиз орасида ўз жонига қасд қилиш ҳолатлари борлиги шахсан мени каттиқ изтиробга солмоқда“ деган фикрлари мавзунинг қанчалик долзарб эканлигини яққол кўрсатиб турибди. Зўравонликдан эркаклар ҳам жабрланиши мумкин, лекин хотин-қизларнинг зўравонликдан жабрланиш эҳтимоли юқорилиги, зўравонлик турлари, оғирлик даражаси ва келиб чиқадиган оқибатлар кескин фарқланишини инобатга олган ҳолда, сўнгги ислохотлар айнан уларни ҳимоя қилишга қаратилган. Бугунги кунда хотин-қизларни зўравонликдан ҳимоя қилиш борасида жамиятда хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликка доир муросасизлик муҳитини яратиш учун чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Хусусан, мамлакатимизда хотин-қизларни зўравонликдан ҳимоя қилишга оид бир қатор халқаро ҳужжатлар ратификация қилинди. Инсон ҳуқуқларига оид халқаро ҳужжатларда шахсни зўравонликлардан, шу жумладан оилада содир этиладиган жиноий зўравонликлардан ҳимоя қилиш тартиби мустаҳкамлаб қўйилган. Инсон ҳуқуқлари бўйича умумжаҳон декларацияси, фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар бўйича халқаро келишув ҳамда Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар бўйича халқаро келишув оилани жамият асосидаги гуруҳ деб тан олади ҳамда шахсни оиладаги зўравонликлардан ҳимоя қилади. Миллий қонунчилигимизда ҳам инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, унинг ҳаёти, соғлиғи, кадр-қиммати ва бошқа қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш масалалари устуворлик касб этади. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 26-моддасида: “Ҳеч кимнинг қийноққа солиниши, зўравонликка, шафқатсиз ёки инсон кадр-қимматини камситувчи бошқа тарздаги тазйиққа дучор этилиши мумкин эмас”, деб қайд этилган.

Ўзбекистон Республикаси “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида“ Қонунининг мақсади хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликнинг барча шаклларида ҳимоя қилиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат.

Муқаддас динимиз ҳам нозик хилқат эгаларининг ҳақ-ҳуқуқларини тўла-тўқис таъминлаб берди.

Исломдан аввал аёл киши инсон ўрнида кўрилмас, айрим араб қабилаларида қиз туғилган чақалоклар тириклайин кўмилар эди. Мана шу иллатнинг ўзи ҳам жоҳилият даврида аёлга бўлган муносабатнинг яққол тасдиғидир.

Ислом дини аёлларнинг ҳуқуқларини тўлиқ қафолатлади. Уларни эркаклардек жамиятнинг тўлақонли аъзоси эканини амалда кўрсатиб берди.

Қуръони Каримдаги суралардан бирининг номи “Нисо”, яъни “Аёллар” деб аталиши бежиз эмас, албатта.

Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи вассалам аёл номини улуғлаш, унинг шаънини кўтариш, ҳақ-ҳуқуқларини белгилаб беришда фақат ислом уматига эмас, бутун инсониятга ибрат ва намуна бўлдилар.

Динимизда аёл она, опа, сингил, қиз сифатида улуғланади. Ислом- менинг диним, Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом-менинг Пайғамбарим, деган киши борки, аёлни эъзозлаши шарт.

Афсуски, сўнгги пайтларда аёлларни хўрлаш, камситиш ҳолатлари кузатилаяпти. Арзимас баҳоналар билан жанжал чиқариб, турмуш ўртоғини дўппослаётган эркаклар сафи кенгайиб бормоқда. Бундай ҳолатларни бартараф этиш мақсадида республикамиз миқёсида 25-ноябрдан-10 декабригача “Хотин-қизларга нисбатан зўравонликка қарши 16 кун” номи остида тадбирлар ўтказилаётгани давлатимизнинг аёлларга кўрсатаётган ғамхўрлигининг амалдаги ифодасидир.

Таҳлилларга кўра, айти пайтда дунё миқёсида 33-50 фоиз аёллар эрларининг калтаклаши, дўппослашидан азият чекаётган экан. Бу эса, ўз навбатида, нозик жинс вакилларини маиший жиноятлардан ҳимоя қилиш давр талаби эканлигини кўрсатади.

Аёлларимиз-ориятли, улар оиласини шаънини ҳамма нарсадан устун қўйишади. Лекин буни суистеъмол қилаётган эркакларимиз андишанинг отини кўрқоқ қўйишмоқда.

Оилада зўравонлик ва камситишларга учраётган аёлларнинг асосий қисми ҳаётида мод-

дий ва маиший қийинчиликлар мавжудлиги, турмуш ўртоғининг ичкиликка ружу қўйгани, рўзғор ташвиши, бола тарбияси мисолида масъулиятсиз эканини айтиб ўтишади.

Ҳадиси шарифда эса: “Мўминларнинг энг имони мукаммали гўзал хулқлисидир. Сизларнинг энг яхшингиз аҳли аёлига яхши муносабатда бўладиганингиздир” (*Имом Термизий ривояти*). “Аёллар хусусида Аллоҳдан кўркингиз. Зеро, сиз уларни Аллоҳдан омонат ўлароқ олгансиз” (*Имом Муслим ривояти*), дейилади.

Оилавий зўравонликка барҳам бериш қийинлигининг сабабларини мушоҳада қилганда, менталитетга хос хусусиятларни эътибордан қочирмаслик лозим. Ўзбек оилаларида шахсий ҳаёт, оилавий сир – муқаддас ва халқимиз бу маънода анча консерватив ҳисобланади, яъни кўпчилик ҳолатларда оиладаги зўравонлик оиладан ташқарига чиқмайди.

Оилавий-маиший зўравонлик – оиланинг бир аъзосига нисбатан бошқа бир аъзоси ёки аъзоларининг мунтазам давом этиб келувчи, такрорланиб турувчи зўравонлигидир ва у асосан оила ичида рўй беради. Жисмоний, руҳий, жинсий ва иқтисодий зўравонлик каби кўринишларда намоён бўлиши мумкин.

Ҳар бир оилавий зўравонликнинг ўзига яраша сабаблари бор. Аммо уларга олиб келувчи омиллар қатор умумийликка эга. Ўзбекистон шароитида оилавий зўравонликни характерловчи қуйидаги асосий хусусиятлар фарқланади: зўравоннинг жисмонан кучлилиги (кўпинча эркакнинг аёлга, ота-онанинг фарзандга нисбатан зўравонлиги), зўравонликнинг бир шахсга нисбатан кўпчилик бўлиб содир этилиши (учинчи шахсларнинг аралашуви), жабрланган шахснинг муаммо билан ёлғиз қолиши (ҳуқуқий саводсизлик, ижтимоий ёлғизлик) ва жабрланган шахсга ҳуқуқий, психологик, тиббий ёрдам бериш механизмининг заифлиги.

Ўзбек оилалари одатда кўп аъзолик, яъни нафақат эр ва хотин, балки уларнинг қариндошлари ҳам муносабатлар занжирида муҳим роль ўйнайди. Қайнона, қайнота ва бошқа қариндошларнинг оиладаги келинга зулм қилиши, унинг сўзсиз бўйсунганини, ҳеч қандай имтиёзлар талаб қилмаслигини исташи ёки ота-онанинг фарзандга, келинларнинг бетоб қайнона ёки қайнотага босим ўтказиши каби ҳолатлар кузатилади. Афсуски, ана шу вазиятлар аксар ҳолларда жабрланувчининг ўз жонига қасд қилишига ёки охириги, критик нуқтага етиб боргунча зулмга бардош бериб, жиддий тан жароҳатлари, руҳий зарбалар олишига, соғлиғини тикланмас даражада йўқотишига сабаб бўлади.

Хулоса қилиб айтганда, биз ўзлимиздан, маънавиятимиздан, миллий қадриятларимиздан қанчалик узоқлашиб бораверсак, бошимизга шунча кулфатлар ёғилаверади. Шу маънода наслимиз давомчиларини таҳқирласак, ўзимизга, келажагимизга зулм қилган, ўзимиз ўтирган дарахт шохини ўзимиз кесган бўламиз.

Шундай экан, аёл зотини таҳқирлаш эмас, унга эҳтиром кўрсатиш олий мақсадимиз бўлиши керак. Зеро, мунис оналаримиз, муҳтарама опа-сингилларимиз, вафодор жуфтимиз ҳаётимизнинг кўрки, умримизнинг мазмунидир.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi qonun 2019 йил 17 август.
2. Наталья Кучерявая, <https://kun.uz/03452739>
3. Enikolopov S.N. Oilaviy zo‘ravonlik muammolari // Amaliy psixologiya. – 2002
4. Perttu S. Zo‘ravonlikka duch kelgan ayollar uchun qo‘llanma /. - Jivaskila: Gummerus, 2010.

TALABA QIZLARDA TAZYIQ VA TAJOVUZNING HUQUQIY ASOSLARI

Uktamova Umida Sunatullaevna,
Jizzax davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Maqolada talaba qizlarni turmushida, ish joylarida, ta'lim muassasalarida tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilishga, shuningdek tazyiq va zo'rvonlik qurbonlarini huquqiy hamda ijtimoiy himoya qilish oilaviy muammolar yechimi oiladagi sog'lom psixologik muhit yaratilish masalalari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: erta turmush, ijtimoiy-moddiy etishmovchilik, tazyiq va tajovuz, mehr-oqibat, jismoniy, jinsiy, oilaviy zo'rvonlik, g'amhurlik, ruhiy zo'rvonlik, iqtisodiy zo'rvonlik, jinsiy zo'rvonlik.

Ayollarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish to'g'risidagi qonun loyihasi jamoatchilik muhokamasi uchun e'lon qilindi. Qonun loyihasi ayollar va talaba qizlar turmushida, ish joylarida, ta'lim muassasalarida tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilishga, shuningdek tazyiq va zo'rvonlik qurbonlarini huquqiy hamda ijtimoiy himoya qilish kafolatlarini ta'minlashga qaratilgan. Ushbu qonun maqsadlari uchun 18 yoshga to'lmagan ayol jinsiga mansub shaxslar ham ayol deb e'tirof etilishi keltirib o'tilgan.

Hujjatda zo'rvonlik turlari (ruhiy, jismoniy, jinsiy, iqtisodiy) berilgan bo'lib, g'ayriijtimoiy xulq-atvor, «zo'rvonlik», «tazyiq» tushunchalariga izoh berilib o'tilgan.

Ayollar va talaba qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish sohasidagi davlat siyosati quyidagilardan iborat ekani sanab o'tilgan:

Ayollar va talaba qizlarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlari himoyasini ta'minlash; ta'lim muassasalarida talaba ayollar va talaba qizlar hayoti va faoliyatidagi huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlari nimalarda o'z aksini topadi). Xotin-qizlarizmiga, oliy ta'limda tahsil olayotgan talaba qizlarimizga nisbatan huquq va manfaatlarini ta'minlash, ular uchun munosib mehnat va turmush sharoitini yaratib berish, qobiliyat va salohiyatini ro'yobga chiqarish, kuchli fuqarolik jamiyatini shakllantirish, qonun ustuvorligini ta'minlash, inson huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish borasida ulkan ishlar amalga oshirildi. Jumladan Davlatimizning "Bola huquqlari to'g'risida"gi konvensiyani, "Xalqaro mehnat tashkilotining" Bir xil qiymatga ega bo'lgan mehnat uchun erkaklar va xotin-qizlarni teng rag'batlantirish to'g'risida"gi konvensiyasini, "Onalikni muhofaza qilish to'g'risida"gi 103-konvensiyasini, "Mehnat va mashg'ulotlar sohasidagi kamsitishlar to'g'risida"gi konvensiyasini, "Ish bilan ta'minlash siyosati to'g'risida"gi konvensiyasini, "Ishga qabul qilish uchun eng kichik yosh" va "Bolalar mehnatining og'ir shakllarini taqiqlash va yo'q qilishga doir shoshilinch choralar to'g'risida"gi konvensiyasi ayollar huquqlarini himoya qilishning xalqaro standartlarini amalga oshirish bo'yicha qonunchilikka va davlat organlari faoliyatining amaliyotiga aniq choralarni ishlab chiqish uchun zarur xalqaro-huquqiy asos bo'lib xizmat qildi. Ming afsuski, talaba ayollar va talaba qizlar ta'lim muassasalarida o'z huquqlarini bilmaydilar.

Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirish, oilaviy-maishiy munosabatlar sohasidagi qonuniylilikni, shuningdek ish joylari va ta'lim muassasalaridagi munosabatlarni mustahkamlash lozim. Huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakllantirish bo'yicha huquqiy ma'rifiy tadbirlar va uchrashuvlarni kengaytirish, xalqimiz tarixi, dini, milliy qadriyatlarini yosh avlod ongida shakllantirish orqali vatanparvarlik hissini kuchaytirish kabi dolzarb vazifalar turgan bir paytda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi 2019 yil 9 yanvardagi PF-5618-sonli Farmonining qabul qilinishi ayni muddaodir. Mazkur Farmonda inson huquq va erkinliklariga hurmat munosabatini shakllantirishga, aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishga, jamiyatda fuqarolarning huquqiy savodxonligi darajasini oshirishga to'sqinlik qiluvchi bir qator muammo va kamchiliklar ko'rsatib o'tilgan.

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO‘RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA’NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

Hozirgi kunda oliy ta’lim talaba qizlarining ayrimlariga huquqiy madaniyat darajasiga tanqidiy baho berib, muammolar sababini chuqur o’rganishimiz kerak. Biroq faqatgina talaba qizlarga qonunlarni o’rgatish va javobgarlik bilan qo’rqitish orqali qonun ustuvorligiga va taraqqiyotga erisha olmaymiz. Bundan tashqari, hozirgi globallashuv, ilmiy-texnik taraqqiyot davrida talaba qizlarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishning innovatsion usullaridan, targ’ibotning ilg’or va ta’sirchan vositalaridan, xorijiy davlatlarning bu boradagi ijobiy tajribalaridan etarli darajada foydalanishni o’rgatishimiz lozim.

Shuni ta’kidlash lozimki, oliy ta’lim muassasalarida taxsil olayotgan talaba qizlarimiz orasida ko’p bolali onalar hamda yosh homilador talaba kelinlarimiz uchrashadi. Hozirda oliy ta’lim muassasalarida talaba qizlarimizni oilaviy sharoitini urganib chiqib ularga nisbatan engilliklar yaratib berilmoqda. Afsuski, ayrim talaba qizlarimiz va kelinlarimiz o’z haq-huquqlarini bilmaganliklari uchun oilada hamda oliy ta’lim muassasalarida ham tazyiq va zo’ravonliklarga uchramoqdalar.

Turmushda, ish joylarida va ta’lim muassasalarida ayollarga, nisbatan tazyiq va zo’ravonlikni aniqlash, ularga chek qo’yish va ularning oldini olish uchun samarali qonunchilik mexanizmlarini yaratish va takomillashtirish zarur.

Taqdir taqozasiga ko’ra tazyiq va zo’ravonlik qurbonlari bo’lgan ayollarni va talaba qizlarni himoya qilish, ularga yordam ko’rsatish, rehabilitatsiya qilish uchun qonuniy asoslar yaratish zarur.

Qonun va boshqa qonun hujjatlarida belgilangan chora-tadbirlar yordamida, shuningdek ayollarga hamda talaba qizlarga tazyiq o’tkazadigan va ularga nisbatan zo’ravonlik sodir etadigan shaxslar bilan muntazam profilaktika ishlari olib borish orqali tazyiq va zo’ravonlikning oldini olish, shu jumladan ularning sabablari va ularga zamin yaratgan shart-sharoitlarni aniqlash hamda bartaraf etish choralarini ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Uktamova, U. (2020). Talaba qizlarni oila mustahkamligiga erishishga tayyorlash. Arxiv Nauchnix Publikatsiy JSPI.
2. Rasulova, D. (2020). Qizlarni sog’lom turmush tarzi asosida tarbiyalashning ahamiyati. Arxiv Nauchnix Publikatsiy JSPI.
3. “Xotin-qizlarni tazyiq va zo’ravonlikdan himoya qilish to’grisida” O’RQ-561-son.
4. Uktamova, U. (2021). Причины возникновения насилия в семье. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 1(1).

**V SHŪ'BA. TAZYIQ VA ZŪRAVONLIKNING OLDINI OLIISH MAQSAVIDA
DAVLAT ORGANLARI, FUQAROLARNING ŪZINI ŪZI BOŠQARIŠ
ORGANLARI, NODAVLAT NOTIJORAT TASHKILOTLARI VA FUQAROLIK
JAMIYATINING BOŠQA INSTITUTLARI IJTIMOIY ҲAMKORLIGI**

**ГЕНДЕР ТЕНГЛИКНИ ТАЪМИНЛАШДА НОДАВЛАТ НОТИЖОРАТ
ТАШКИЛОТЛАРИ ИШТИРОКИНИНГ АҲАМИЯТИ**

Б.А.Мамадаминава

ТИҚХММИ

Гуманитар фанлар кафедраси доценти в.б.

baxtigulphd@gmail.com

Аннотация: Ушбу мақолада мамлакатимизда олиб борилаётган ислохотлар сабабли жамият ҳаётида нодавлат нотижорат ташкилотлари иштирокининг кучайиши натижасида давлат бошқарувининг тобора демократлашиб бораётганлигини кўрсатилган. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш қафолатларини кучайтириш борасидаги қарор ва фармонлари, уларнинг ижтимоий ҳимоясига йўналтирилган фикр-мулоҳазалри ушбу тадқиқотнинг назарий методологик асоси бўлади. Фуқаролик жамияти институтлари билан ҳамкорлигини кучайтириш гендер тенгликни таъминлашда нодавлат нотижорат ташкилотлари иштирокининг аҳамияти ҳуқуқий механизмларини яратиш муҳимлиги асосланган.

Калит сўзлар: гендер тенглик, хотин-қизлар, ҳуқуқ, аёллар ҳуқуқлари, аёллар ҳуқуқий билими, давлат бошқаруви, демократик жамият, нодавлат нотижорат ташкилотлари, фуқаролик жамияти институтлари.

Жамият ҳаётининг барча соҳаларини демократлаштириш ва янгилаш мамлакатимизни модернизация қилиш йўлида амалга оширилаётган сиёсий-ҳуқуқий ислохотлар кенг қамровли ва муҳим масалалардир. Хур Ўзбекистон эркин демократик конституциявий давлат ва адолатли фуқаролик жамияти барпо этишдек буюк мақсад сари ўзига хос ва ўзига мос тараққиёт йўлидан бормоқда. Демократик жамият учун қайси жинс вакилининг эмас, балки қандай фазилатларга эга шахснинг давлат тепасига келгани муҳимдир. Бундан кейин жамият ҳаётига бир жинс мутлақ ҳукмронлик қилолмайди. Аммо давлатни бошқаришда қайси жинс вакилларининг мавқеи юқори эканини ўрганиш гендер фалсафасининг вазифаси бўлиб қолаверади. Фуқароларнинг сиёсий фаоллиги уларнинг партиялардаги аъзолиги орқали ҳам, нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолияти орқали ҳам, гарчи у ҳокимият вакиллик органларига сайловларда қатнашмай, сиёсий ва мафкуравий курашдан четда турсада, рўёбга чиқарилиши мумкин. Жамият ҳаётида нодавлат нотижорат ташкилотлари иштирокининг кучайиши давлат бошқарувининг тобора демократлашиб бораётганлигини кўрсатади. Айни вақтда, улар фуқароларнинг давлат ва жамият бошқарувида фаол иштирок этишини таъминлашга хизмат қилади. Фуқаролик жамияти институтлари жамоатчилик назоратини амалга ошириш орқали жамиятда қонун устуворлиги ва ижтимоий адолат тамойилини рўёбга чиқаришда ҳам фаол иштирок этади. Айниқса, юртимизда азиз аёлларнинг соғлом зурриёт, баркамол авлодни тарбиялаб вояга етказишдаги ўрни ва хизматини муносиб кадрлаш, уларга энг яхши шароитларни яратиб бериш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айланди. Президентимиз таъкидлаганидек, “аёлнинг нафосати ва назокати, вафо ва садоқати, ақл-заковати ва фидойилиги асрлар мобайнида ер юзида ҳаёт абадийлигига асос бўлиб келади”[2]. Шу боис, аёлни эъзозлаш, аёлга эҳтиром кўрсатиш халқимизга хос олижаноб қадрият ҳисобланади. Қайд этиш лозимки, юртимизда хотин-қизлар ва гендер тенглик масалаларига алоҳида аҳамият берилаётгани бир қатор муҳим омиллар билан

боғлиқ. Хусусан, мамлакатимиз аҳолисининг қарийб ярмини хотин-қизлар ташкил этади. Шунинг учун ҳам, Ўзбекистонда аёлларни ҳимоя қилиш ва ёшларга ёрдам бериш энг юқори даражада эътибор қаратилмоқда. Бунинг ҳуқуқий асослари гендер тенгликни таъминлашга оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан кафолатланган.

Мамлакатимизда гендер тенгликни таъминлашга оид ҳамда аёллар ҳуқуқлари ҳимоясининг ҳуқуқий механизмларини ўзида акс эттирган қонун ҳужжатлари сифатида, аввало, Ўзбекистон Республикаси Конституциясини қайд этиш ўринли. Асосий қонуннинг 18-моддасида: «Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирки, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар.

Имтиёзлар фақат қонун билан белгиланиб қўйилади ҳамда ижтимоий адолат принципларига мос бўлиши шарт»[1], деган қоида мустаҳкамланган. Ушбу конституциявий норма аёл ҳуқуқларини ҳимоя қилишда энг муҳим ҳуқуқий асосдир. Бундай гендер тенгликни таъминлашга ҳамда тартибга солувчи норманинг ҳуқуқий асослари Конституция даражасида мавжудлиги масаланинг нечоғлиқ долзарблигини ўзида ифодалайди.

Шу ўринда мамлакатимиз маҳаллий давлат органларининг аёл ҳуқуқлари ҳимоясида нодавлат нотижорат ташкилотлари билан ҳамкорлигининг ҳуқуқий механизмларини ўзида акс эттирган қонун ҳужжатлари сифатида, аввало, «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги (11-14 м.); «Терроризмга қарши кураш тўғрисида»ги (5-м.); «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги (10-м.); «Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида»ги (7-м.); «Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида»ги (19-м.); «Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида»ги (6-м.) қонунлари ўзаро ҳамкорликка оид ҳуқуқий муносабатларни тартибга солувчи нормалар сифатида эътироф этиш мумкин. Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 25 сентябрдаги «Ижтимоий шериклик тўғрисида»ги қонуннинг[3] 5-моддасида давлат ва нодавлат ташкилотлари ўртасидаги ижтимоий шерикликнинг ўнга яқин йўналишлари белгилаб берилган бўлиб, мазкур йўналишларнинг барчаси бўйича давлат органлари ва фуқаролик жамияти институтларининг ўзаро ҳамкорлиги амалга оширилиши мумкин.

Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги «Оила» илмий-амалий маркази, Ёшлар иттифоқи ва бошқа жамоат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари аёл ҳуқуқлари ҳимоя қилишда бир-бирлари билан яқиндан ҳамкорликни амалга оширадilar. Лекин, бизнингча айрим камчиликлар ҳам мавжуд. Бундай камчиликларни бартараф этиш учун аввало, ушбу давлат ва нодавлат ташкилотлар ўртасида ҳамкорлик битими имзоланиши, унда аёллар ҳуқуқий ҳимоясидаги ҳар икки томоннинг ҳамкорликдаги вазифалари аниқ белгиланиши мақсадга мувофиқдир. Унда аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича аниқ вазифалар белгиланиб, аниқланган муаммолар бўйича махсус дастурлар ҳамда ўзаро ахборот алмашув механизмлари яратилиши лозим. Масалан, дастурларда ҳудудлар кесимида аёлларнинг аниқ сони, уларнинг яшаш тарзи, ютуқ ва муаммолари ҳақидаги маълумотлар ҳар икки тарафда ҳам бўлиши ва ўз вақтида янгилаб борилиши зарурлиги ҳақидаги кўрсатмалар берилиши керак бўлади. Юқорида қайд этилган ҳуқуқий нормаларни амалга самарали татбиқ этиш орқали аёллар ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишда, гендер тенгликни таъминлашда ижобий натижаларга эришилиши мумкин бўлади.

Мамлакатимизда оиланинг азалий кадрият сифатида сақланишига алоҳида эътибор қаратилади. Шу мақсадда ташкил этилган аёллар ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлашда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги «Оила» илмий-амалий маркази муҳим ўрин тутди. Сўнгги йилларда амалга оширилаётган ислохотлар натижасида мазкур жамоат ташкилотининг мақоми ва фаолият йўналишлари янада кучайтирилди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралдаги «Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги фармони ҳамда 2018 йил 27 июлдаги

«Ўзбекистон Республикасида оила институтини мустаҳкамлаш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги қарорига мувофиқ, «Оила» илмий-амалий тадқиқот маркази томонидан «Хотин-қизлар ва оилани қўллаб-қувватлаш жамоат фонди» ташкил этилди. Мазкур фонднинг асосий вазифалари этиб, хотин-қизларни ва оилани ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, шу жумладан, оғир ижтимоий аҳволга тушиб қолган хотин-қизлар ва оилаларга, ногиронлиги бўлган аёлларга моддий ёрдам кўрсатиш, хотин-қизларга оилавий ва хусусий тадбиркорлик, ҳунармандчиликни ташкил этишда, меҳнат бозорида талаб юқори бўлган касблар бўйича билим ва кўникмаларни эгаллашда кўмаклашиш ҳисобланади. Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 сентябрда «Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида»ги ва «Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги қонунлари[4] кучга кирди. Мазкур норматив-ҳуқуқий ҳужжатлардан кўзланган асосий мақсад, хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликларнинг турли шаклларида, хусусан жинсий, иқтисодий, сиёсий, руҳий зўравонликлардан ҳимоя қилишдн иборатдир.

Юқоридаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ижросини таъминлаш амалга оширилган ислохотлар натижасида фуқаролик жамити институтлари билан кенг ҳамкорликни амалга оширишга хизмат қилмоқда. Шу ўринда таъкидлаб ўтиш жоизки, маҳаллий давлат органларининг мазкур соҳадаги функционал вазифаларига хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини таъминлаш масаласини ҳам киритилиши, келгусида улар билан самарали ишлашга ва натижада улар ўртасидаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга хизмат қилади. Президентимиз таъбири билан айтганда, «...аҳолининг муаммоларини тизимли ўрганиш, уларни аниқ ҳал этиш, айниқса, ижтимоий шароити оғир аёлларни қўллаб-қувватлаш, хотин-қизлар ўртасида ҳуқуқбузарлик ва жиноятчиликнинг олдини олиш, уларни иш билан таъминлаш масалаларида бу ташкилотларнинг иштироки бекиёс»[2].

Ўзбекистонда бугунги кунда аёл ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш фаолияти билан шуғулланадиган нодавлат ташкилотлари сони 500 дан ортиқ бўлиб, уларнинг энг кўзга кўринганлари қуйидагилар: 57 ҳудудий бўлинмасига эга «Тадбиркор аёл», «Олима» уюшмаси; саккизта ҳудудда ташкил этилган аёллар ва уларнинг оилаларини ижтимоий-ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш марказлари. Бундан ташқари, Ўзбекистонда 300 дан зиёд нодавлат ноижорат ташкилотлар аёллар, ёшлар ва болаларни қўллаб-қувватлашга йўналтирилган ишларни олиб боради.

Уларнинг фаолият йўналишлари бўйича таснифи қуйидагича: аёллар ва уларнинг оилаларини ижтимоий қўллаб-қувватлаш – 54 фоиз; аёллар ҳуқуқий билими ва маданиятини ошириш – 49 фоиз; аёллар саломатлиги ва спортини ривожлантириш – 44 фоиз; фан ва таълим – 14 фоиз; атроф-муҳит муҳофазаси – 11 фоиз. Шу жиҳатдан бундай демократик институт билан самарали ҳамкорлик қилиш маҳаллий ҳокимият органлари томонидан аёл ҳуқуқлари ҳимоясида ижобий натижаларни кафолатлайди. Умуман, аёл ҳуқуқларини ҳимоя қилишда маҳаллий ҳокимият органларининг нодавлат ноижорат ташкилотлари билан ҳамкорлиги кўплаб долзарб муаммоларнинг ҳал этилишига имконият яратади.

Юқоридаги фикрлардан кўришиб турибдики, мустақил Ўзбекистон Республикаси мамлакат аёлларининг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишда бир қатор амалий ишларни амалга оширмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, биринчидан, маҳаллий ҳокимият органлари томонидан ҳудудларда аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш йўналишида фаолият олиб борадиган нодавлат ноижорат ташкилотлари билан ҳамкорлик ҳамда мавжуд муаммолар ва уларни ҳал этиш юзасидан аниқ вазифаларни ўз ичига олган чора-тадбирлар дастурлари ишлаб чиқилиши лозим; иккинчидан, аёл ҳуқуқларини ҳимоя қилишда маҳаллий ҳокимият органларининг фуқаролик жамияти институтлари билан ҳамкорлигини кучайтириш йўналишида, аввало, аёл ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ҳимоясидан келиб чиқиб, тегишли нодавлат ноижорат ташкилотлари билан ҳамкорликни кучайтириш мақсадга мувофиқ.

Янги Ўзбекистонда ҳаётнинг барча соҳаларини демократлаштириш зарурлигини англаб етиш халқнинг ички эҳтиёжларига ва жамиятнинг сиёсий ва ҳуқуқий ислохотлар

муқаррарлигини таъминлашга интилишига асослангандир. Фақат ҳуқуқий давлат ва адолат фуқаролик жамияти социал тараққиёт ва сиёсий барқарорликни, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини кафолатлайди. Фуқаролик жамияти ўз институтлари орқали шахснинг давлат ишларини бошқаришда кенг иштирок этишини таъминлаган ҳолда, давлатда вакиллик демократиясининг ва мамлакатдаги сиёсий тизимнинг асоси ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев таъбири билан айтганда “Ер юзидаги ҳар қайси жамиятнинг маданий даражаси унинг аёлларга бўлган муносабати билан белгиланади”[6]. Бу, албатта, исбот талаб қилмайдиган ҳақиқатдир.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2019. – Б.9.
2. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. // Оила ва жамият устуни, ҳаётимизнинг файзи ва кўрки. Том 2. – Тошкент: «Ўзбекистон», 2018. 461-бет. 102-103 бетлар.
3. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси (www.lex.uz), 22.07.2020 й., 03/20/629/1087-сон.
4. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 03.09.2019 й., 03/19/561/3680-сон; Халқ сўзи, 2019 йил 3 сентябрь.
5. Аёл ҳуқуқи ва эркинликлари. Ўқув кўлланма. – Т.: Адолат, 2002.– Б. 129.
6. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Том 1. – Тошкент: «Ўзбекистон», 2017. 345-346 бетлар.
7. А.Авлоний.,”Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” Т, Ўқитувчи, 1992 й.11-б.
8. Кейзик Анна Сергеевна Гендерное неравенство на современном этапе развития общества // Символ науки. 2015. №7-2.
9. Тихонова Н.Е. Гендерные аспекты влияния реформ 90-х годов в России на положение бедных городских домохозяйств. Гендерное равенство в России: законодательство, политика, практика. Материалы научно-экспертного семинара. Москва, 26 февраля 2003 года. — 11 с.
10. Воронина О.А. Феминизм и гендерное равенство. М., Эдиториал УРСС, 2003. – 320 с.

ГЕНДЕРНЫЕ РАЗЛИЧИЯ В ИНТЕРНЕТЕ И ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ НА РАЗВОДЫ В УЗБЕКИСТАНЕ

Межевникова Ольга Петровна

Ташкентский государственный технический университет старший преподаватель кафедры «Философия и национальная идея»
olgamejevnikova@mail.ru

Аннотация: Целью исследования является раскрытие особенностей использования социальных сетей мужчинами и женщинами, их влияние на взаимоотношения в семье. Актуальность данного исследования обусловлена деградацией отношений в семье в результате широкого использования интернета для межличного общения в виртуальном пространстве. Автором была предпринята попытка проследить влияние социальных сетей на статистику разводов в Узбекистане.

Ключевые слова: социальные сети, интернет, гендерный разрыв, виртуальное пространство, семья, развод

В настоящее время очень велико влияние виртуальных социальных сетей на жизнь людей, и многие даже не осознают до конца масштабы этого явления. Времяпрепровождение

в социальных сетях – самое популярное занятие в интернете. Сегодня из 100 самых посещаемых сайтов в мире 20 – это классические социальные сети и еще 60 – в той или иной степени социализированы. Первая компьютерная социальная сеть появилась в 1995 году. Называлась она Classmates.com и выполняла те же функции, что и современные сети. Концепция оказалась очень востребованной, и с этого года началось бурное развитие социальных сетей в интернете.

На сегодняшний день более 80% компаний по всему миру используют социальные сети в работе, около 78% людей доверяют информации из социальных сетей [1]. Каждый второй пользователь всемирной паутины зарегистрирован в какой-нибудь социальной сети. Теперь именно они центр современного интернета, а также центр притяжения для большого количества людей, особенно женщин, несмотря на то, что наблюдается более низкая заинтересованность представительниц женского пола в работе с информационно-коммуникативными технологиями. В ряде проводимых исследований отмечается, что для женщин интернет – это в основном общение и установление социальных связей, а структура деятельности мужчин более широка. Это различие получило название «гендерного разрыва» [2].

Рисунок 1. Соотношение женщин и мужчин в социальных сетях.

Утверждается, что количество интернет-пользователей по всему миру составляет 4,66 млрд человек. Это 59,5% от населения планеты. Социальными сетями же пользуются 4,2 млрд человек или 53,6% от населения [3].

На сегодняшний день, по данным Министерства по развитию информационных технологий и коммуникаций Узбекистана, в республике пользуются интернетом 22 миллиона человек. Из них 19 миллионов используют мобильный интернет и общаются в мессенджерах. Наибольшей популярностью, как оказалось, в Узбекистане пользуются социальные сети Telegram и YouTube [4].

Чем объяснить такую популярность социальных сетей? Причина глобальная – изменился мир, люди, техническое оснащение, а с ними изменились и способы общения. Популярность подобного рода интернет-ресурсов во всем мире эксперты объясняют тем, что у людей в последнее время возросла потребность в общении, в социализации.

В среднем, человек «сидит» в интернете шесть часов и 43 минуты каждый день. То есть, если не учитывать сон, то это около 40% жизни человека. Что касается социальных сетей, то там жители мира проводят примерно два часа и 24 минуты ежедневно [5].

По данным, приведенным на очередном заседании Комитета Сената Олий Мажлиса по вопросам информационной политики и обеспечения открытости в государственных органах, в Узбекистане статистика распределяется следующим образом:

- 4,7 млн. пользователей в «Facebook»;
- 3,7 млн. – в «Instagram»;

288 тыс. – в «LinkedIn»;
18 млн. – в «Telegram»;
16,7 млн – в «Одноклассниках»;
51,6 тыс. – в «Twitter»;
2,6 млн. – в «Вконтакте».

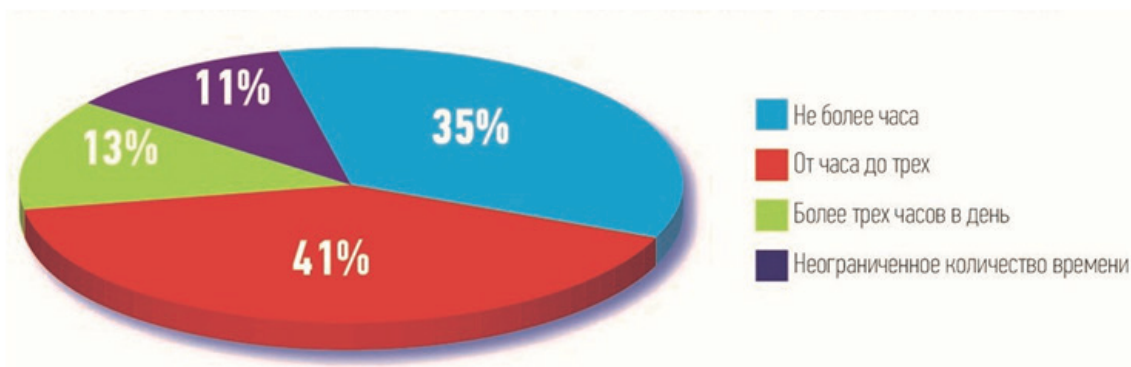

Рисунок 2. Время, затраченное на социальные сети (Узбекистан).

Важную роль в сети играет человеческий фактор - человек здесь может быть кем угодно, а в реальной жизни – нет. Интернет позволяет формировать новую идентичность, создавать новый образ и осуществлять нереализованные потребности личности. Но не только человеческие комплексы и страхи делают социальные сети такими популярными во всем мире. Некоторые люди с их помощью ищут друзей детства, первую любовь, важных для себя людей, с которыми в реальной жизни не поддерживают никаких отношений. Для этих категорий социальная сеть - опасная вещь. Происходит замещение реальной жизни, где каждый пользователь превращается в часть матрицы. Живые люди, становясь частью виртуального придуманного мира, разрушают свои личности в реальной жизни, фактически предавая своих родных и близких. Дети, лишенные живого общения, выросшие с сидящими рядом родителями, уткнувшимися в мониторы и смартфоны, уже сейчас испытывают огромные проблемы в построении дружеских отношений и крепких семей.

Исследование выявило более современный источник конфликтов между мужем и женой, появившийся в последнее время и приводящий в ряде случаев к разводу, - активное использование социальных сетей, отнимающее много времени, внимания и провоцирующее ревность (12,2%) [6]. Чрезмерное проведение времени в виртуальной среде, которое уже назвали интернет-зависимостью, оказывает негативное воздействие на человека в отдельности и общество в целом, и влияет на прочность семьи и отношения между ее членами.

Семья в качестве самого важного института общества служит местом развития и воспитания здоровых и полезных членов общества. Общество, состоящее из семей, в отношениях между членами которых царят доброта, любовь и доверие, ждет многообещающее и светлое будущее.

Но часто время, которое супруги, казалось бы, должны тратить на любовь друг к другу, приятное времяпровождение и решение семейных проблем и вопросов посредством доверительного общения, обычно проводят в социальных сетях, где они оставляют отзывы на фотографии и сообщения других, и удовлетворяют свое любопытство, посещая личные страницы других пользователей. Женщины, порой всецело погружаясь в социальные сети, забывают о воспитании детей и домашних обязанностях, чем вызывают недовольство своих детей и супруга. Использование Интернета отделяет членов семьи друг от друга. В то время как люди все больше используют социальные сети для того, чтобы оставаться на связи с семьей и друзьями, парадокс состоит в том, что Интернет сокращает фактическое время, которое люди проводят с теми, кто их окружает.

Из-за безлимитного времяпровождения в социальных сетях, женщины не уделяют должного времени и внимания мужу и детям, а мужья не успевают дарить любовь и ласку женам и детям, что приводит к ослаблению семейных устоев. Тем более, что в социальных сетях значительно легче знакомиться и устанавливать связи с противоположным полом, чем в реальной жизни. Пользователь социальных сетей пытается показать другим свои положительные стороны и то, что могло бы привлечь других, и редко выставляет напоказ свои недостатки. Это, конечно же, привлекает пользователей несмотря на то, что, если бы они жили вместе в реальном мире, а не в виртуальной среде, не исключено, что не прожили бы и суток вместе из-за большого количества разногласий и проблем. Знакомство с противоположным полом в социальных сетях осуществляется значительно быстрее, чем в реальной жизни, порой посредством нескольких кликов мышкой. Безусловно, такие связи вызывают отрицательную реакцию супругов и антипатию друг к другу, что ведет к разрыву отношений и разводу.

В то же время, некоторые пользователи, состоящие в браке, думают, что виртуальная связь в сети не является нравственным проступком, предательством не считается. Однако по мнению психологов один из супругов страдает от такой связи не меньше, чем если бы измена произошла в реальной жизни. Порой наблюдаются и такие случаи, когда мужчина или женщина, связав свою жизнь брачными узами, сохраняют свои виртуальные отношения с противоположным полом в социальных сетях. Безусловно, такие отношения, пусть даже виртуальные, вызывают негативные чувства и эмоции, он или она чувствуют себя обманутыми.

Когда подрываются искренность и доверие, которые должны царить в семье, это влечет за собой пагубные последствия и для общества. Члены общества, выросшие в семьях, в которых были постоянные трения и ссоры, терпят серьезное психологическое давление, что несомненно влияет на их моральное здоровье и общественные связи с другими членами общества.

В Узбекистане 23% опрошенных указали, что у них иногда возникают конфликты в семье из-за времяпровождения в сети, а у 5% опрошенных часто возникают ссоры [4].

В свою очередь, общество, состоящее из здоровых, стабильных, прочных семей, гарантирует психологическое здоровье общества, его динамику и развитие.

В заключение можно сказать, что постепенный перевод реальных отношений в виртуальную сферу, видимо, будет происходить и дальше. Поэтому вызовы, которые представляют социальные сети сегодня, необходимо минимизировать, помня, что сами социальные сети нейтральны, а важно лишь наше к ним отношение и деятельность.

Использованная литература:

1. Все о социальных сетях. Влияние на человека. Электронный ресурс: <https://seclgroup.ru/vse-o-soczialnyh-setyah-vliyanie-na-cheloveka-chast-1/> (дата обращения: 01.02.22)
2. Морахан-Мартин Дж. Мужчины, женщины и Интернет // Психология и Интернет: внутриличностные, межличностные и трансперсональные последствия. М.: Академическая пресса. с. 169–197
3. Цифра дня: Сколько человек в мире пользуются интернетом? Электронный ресурс: <https://www.ferra.ru/news/techlife/cifra-dnya-skolko-chelovek-v-mire-polzuyutsya-internetom-29-01-2021.htm> (дата обращения: 01.02.22)
4. Нарзуллаева Д.К. Узбекистан в социальных сетях // «Экономическое обозрение» №7 (259) 2021.
5. Сколько времени человек проводит в социальных сетях? Электронный ресурс: https://irk.aif.ru/dontknows/skolko_vremeni_chelovek_provodit_v_socialnyh_setyah (дата обращения: 03.02.22)
6. Ранние браки, разводы, конфликты и насилие. Социологи провели исследование основных проблем семейной жизни в Узбекистане // «Ижтимоий фикр». 18.05.2021.

THE ROLE OF WOMEN IN PUBLIC SECTOR AND FAMILY WELFARE

Д.Мустафаева

Acting as an associate professor of
National Research University TIAME (Uzbekistan).

Z.Ismailova

Professor of National Research University TIAME

z.ismailova@tiame.uz

S.Ashurova

Professor of Institute for pedagogical innovations,
Management of Vocational Education and Re-training
of Pedagogical Staff and Improving their Qualification

R.Ismaylova

Associate Professor of Mahalla and
Family Scientific Research Institute

Abstract: Nowadays, the position of female in the public zone as properly as in assisting the welfare of the family is gaining plenty more attention. The objective of this find out about is to decide the function of ladies in the public sector and its have an impact on on the welfare of the family. Perceptions and views of the women's husband and son on the role of ladies in the public area have been accrued as the main supply of data collection. The consequences showed that the position of female in financial and social things to do of community is very useful in meeting the desires of households and their welfare. A perceived significant relationship between the activity/ participation of women in social financial things to do to the degree of social welfare existed. The position of all stakeholders consisting of the government sector is required to apprehend the multiple roles of ladies as an effort to improve the first-rate of household existence amongst the humans.

Key words: Roles, Women, Public, quarter, Welfare, Families

I. Introduction

In general, the position of female in a number of improvement sectors in most countries, along with Indonesia is properly progressing compared to previous decades. Although there is nevertheless some discrimination in opposition to ladies in the public region, where women's role is constrained to the public zone because of lack of experience and understanding. This is one manifestation of the country wide improvement goals of most international locations aiming at human aid development, including women. With the dynamics of world adjustments that is occurring, the average circumstance of the Indonesian female is additionally experiencing some changes.

This includes the new point of view and mind-set of ladies to financially guide and make contributions for their family's well-being to help improve each day needs. The majority of rural female at present are also concerned in farming and rearing of cattle. Women have the workable to undertake productive activities that can generate and help impervious the family's economy and in turn the country's monetary sectors.

The financial crisis following several natural failures that hit Indonesia due to the fact that mid-1997 and the hovering prices of a number of kinds of items turned out to have raised a variety of serious implications in the lives of the human beings who are still dealing with the have an impact on today. The implications are pretty serious where the slow economic things to do of the humans created a low buying power. This inspired the women to actively participate in the financial and social improvement sectors in order to assist attain the needs of household lifestyles and improve the welfare of their families. The first-class of women's employment has been increased as mirrored in the upward push of the number of female with high paying jobs as compared to the low-paying

jobs in the agriculture region [10].

The function of female in improvement cannot be underestimated. It can be considered that in addition to a lively collaborating position in walking authorities' programs, it also plays an essential function in improving the welfare of the family. This in flip led to pleasant of the present day young ladies' technology to continue the development of the nation's future. The participation of girls in various sectors is growing due to the fact they are diligent, conscientious, hardworking, patient, honest and tough. The women's feel of responsibility, will power, enthusiasm and discipline are very high to the extent that the nearby financial improvement of Sulawesi is getting lots higher from day to day.

II. Literature review.

The woman claimed to be more proactive in public roles both as perpetrators of the economic, social, cultural or political. The role of the ladies in the country's public region social transformation is getting extra substantial with minimal gender inequalities. Women now started to seem to be for work outside their residences barring carrying obligations in taking care of their homes and supporting the family's properly being. Men and girls must complement each other and gain from each other, no longer only in the family but also in the society. The increasing function of public sector female is a social phenomenon that indicates the dynamics of girls to empower potential, but on the different hand takes the outpouring of time, power and attention to the roles in their families. The learn about was limited to the learn about of the impact of the role of girls (housewives) who work in the public sector as civil servants, traders and private personnel against the welfare of the family. Public position of female (housewives) that frequently dominate home roles (roles in the family) is every so often seemed upon as having conflicting role. Thus, it is interesting to learn about the have an impact on of the position of women working in the public area (economic and social) affects the welfare of the family. It is important to be aware too if working women in the public area (economic and social) have a tremendous relationship to the welfare of the family?

The learn about was a descriptive survey comprising each quantitative and qualitative information that seeks to provide an explanation for the position of girls as agents in the public sector and its impact on the household life. This research used to be conducted in Koresh neighborhoods via selecting three districts specifically Kahoka, Khazarasp and Koshkopir. These three districts were purposely chosen as they had been primarily represented through ladies' population (civil servants, business entrepreneurs and executives) both working in the public and non-public sectors. However, the sample population in this find out about was all married female with kids working in the public quarter (civil servants). A easy random sampling was achieved by taking ninety female as respondents in each district with a complete of 30 samples from 10 one-of-a-kind public sectors working women.

III. Research methodology.

Both important and secondary information had been gathered in this study. Primary information used to be received from respondents and informants thru non-public observations and interviews. Meanwhile, the secondary facts were bought from accessible archives and reports in government businesses related to women's a couple of roles and their influence on household welfare. Questionnaires and interviews were used to gather statistics about the roles of girls working in the public zone and it's have an effect on the welfare family. During the interviews, husbands and teenagers have been also current as key informants. Despite the working other halves (63 women, 70%) have efficiently carried out their dual roles in managing the family and as public sector workers, solely 8% of the respondents still unable to commit themselves in carrying the two duties due to some in-house issues with the husband or having difficulties in managing time. Perhaps, the government or personal corporations allotted some flexi job schedules for this team of working spouse so as they each benefited their workplace job as nicely as taking care of their households at home [12].

IV. Analysis and results.

Nearly 27.78% of the girls have been having resistance from their husbands to work both in the

public or personal sectors. The husbands felt that it is their duty and duty to go to work and earn a dwelling to guide the household despite the wives can also guide the family too through working. A whole of forty-three respondents (47.78%) experienced difficulties in managing time whilst 22 respondents (24.44%) believed that it is a hassle if they work as properly as doing housework. However, majority of the respondents (54, 60%) nevertheless stay active in their social team or voluntary work. This team of female still manages to find time to socialize with their nearby at some stage in their amusement instances and this undertaking did not intrude with their core commercial enterprise as a working wife. Only very few working girl (8, 8.89%) never participate in the social community crew due to the restrained time at home when they received again from work [12].

Generally, it can be argued that the role of female working in the public quarter can also play more than one roles in both financial and social activities. Some of the respondents maintain very high positions in the public zone and thus managed to financially make a contribution to the household welfare and well-being. There was a significant relationship between the respondents as the primary income earner (independent variable) with an extend in the first-class of household welfare (the established variable). This relationship is evident from the contribution in meeting the desires of families, mainly in financing youth school education, protection and fitness and in assembly their day by day needs.

Based on Table 6, it can be indicated that there is a considerable relationship between income and assembly family wants the place the higher the income, the extra women can make contributions to assist meet the desires of their families. It has been stated that majority of the ladies is in a position to face the challenges in their profession course as nicely as assisting their household income.

The results of the study confirmed that respondents are increasingly energetic in community activities and that is anticipated to have an influence on improving the great of the family.

III. Conclusion

It can be concluded that ladies play a tremendous role in the economic and social improvement of a neighborhood in particular in the monetary help for the household well-being. There is a big relationship between the activity and participation of female in the social financial and welfare activities in the households. It is counseled that future work should be emphasized on how ladies have to play their role in the personal area transformation towards higher productiveness and economic boom of the country [11].

References:

1. Improving the social activity of the social activity of Jasanova S.Inols is the importance of human activity in the development of the person // republic scientific-related conflict materials.2011Ye, 14maries, B.110-111.
2. Abdurauf Fitrat. Family. T.: Spirituality, 1998, B.8.
3. Anthony GideDens. SOSIOL: Textbook for higher education institutions, scientific editors: A. Begmatov and M. Bekmurodov, - T.: Sharq, 2002, B.459.
4. Sobirova D. The role of women in the upbringing of the harmonious awareness. // Educational, No. 2006. b.14.
5. Khalilova M. Family and Society / Public // Educational system socialisms in the education system. See 2008.4, B-164.
6. Dictionary is a dictionary is an explanation of basic understanding. Gafur Bilam Nashiriyot-Printing House. Tashkent2009, B.452.
7. UN Convention on the Elimination of all forms of description of women's rights. Part III, Article 11
8. I GATH. The protection of women's rights is the Birth and State of the State. / Female laws and freedoms. - T. 182.86 pages.
9. Anthony GideDens. SOSIOL: Textbook for higher education institutions, scientific editors: A. Begmatov and M. Begmmurodov, - T.: Total 2002.848.

10. Female rights and freedoms. -T.: Mostat.2002.234 Page.11. Ismailova, Z., Khimmataliev, D., Khashimova, M., Fayzullaev, R., & Sadikova, F. (2019). The role of modern women in society and family. *Opcion*, 35(Special Issue 21), 734–751

11. Karabaevna, Z., & Raximovich, B. (2019). The use of innovation technologies in the formation of students' professional competences. *International Journal of Engineering and Advanced Technology*, 9(1), 6898–6902. <https://doi.org/10.35940/ijeat.A2996.109119>

12. Ismailova, Z., Choriev, R., Musurmanova, A., & Aripjanova, M. (2020). Methods of training of teachers of university on advanced training courses. *Journal of Critical Reviews. Innovare Academics Sciences Pvt. Ltd.* <https://doi.org/10.31838/jcr.07.05.85>

ТАЗЙИҚ ВА ЗЎРАВОНЛИКНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА СИЁСИЙ КОММУНИКАЦИЯЛАРНИ ЖОРИЙ ЭТИШ МАСАЛАЛАРИ

Мўминов Жасурбек Мамиржонович

Мирзо Улуғбек номидаги

Ўзбекистон Миллий университети

мустақил тадқиқотчиси,

jasurbek0726@gmail.com

Аннотация. Мақола тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олишда сиёсий коммуникацияларни жорий этиш масалаларини ёритишга бағишланган. Ўзбекистон Республикасида тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш жараёнида сиёсий коммуникация технологияларидан фойдаланишнинг ҳозирги тенденциялари алоҳида таъкидланган. Кенг кўламли замонавий сиёсий коммуникация технологияларини таҳлил қилиш асосида улардан тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш фаолиятида фойдаланиш имкониятлари аниқланди. Тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш жараёнида интернет алоқаларидан фойдаланишни кенгайтириш бўйича таклифлар берилди.

Таянч иборалар: демократик давлат, фуқаролик жамияти, тазйиқ, зўравонлик, фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинликлари, мулоқот, кўппартиявийлик тизими, “электрон демократия”, сиёсий коммуникациялар, сиёсий трансформация.

Мамлакатимизда ҳуқуқий-демократик давлат ва кучли фуқаролик жамиятини барпо этишга, нодавлат ноижорат ташкилотлар, сиёсий партиялар, жамоат бирлашмалари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда оммавий ахборот воситаларининг тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олишга алоҳида эътибор қаратиб келинмоқда. Бу борада ҳуқуқий асослар яратилиб, уларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш механизмлари ишлаб чиқилмоқда. Маълумки: «Фуқаролик жамиятининг вужудга келиши босқичма-босқич жараён бўлиб, шахс, жамият ва давлат ўртасида ўзаро муносабатларда янги шакл ва услублар таркиб топади. Фуқаролик жамиятида шахс муҳим ўрин эгаллайди. Барча институтлар шахснинг ҳуқуқини рўёбга чиқариш, имконият ва манфаатларини, мақсад ва интилишларини амалга ошириш, ҳар қандай тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олишга ёрдам беради» [1; с. 221].

Фуқаролик жамиятининг муҳим белгиси кишиларнинг қонун олдида ҳуқуқий тенглигидир. Унинг асосини ҳуқуқ ва эркинликлари Конституция билан мустаҳкамланган индивид ташкил этади. Фуқаролик жамияти етуқлиги мезонини инсон ҳуқуқларини амалга ошириш даражаси белгилайди. Фуқаролик жамиятининг устувор шартларидан бири жамиятда тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш тизимнинг мавжудлиги бўлиб, унда аҳоли турли қатламларининг манфаатлари ҳисобга олинади, мувофиқлаштирилади. Кўрсатилган вазифаларни амалга ошириш йўлидаги муҳим вазифалардан бири – фуқаролик

институтларини шакллантириш, мустақиллиги ва барқарорлигини мустаҳкамлашдир. Шу боисдан Ж.Мавлонов “Дунёда демократик жамиятнинг асосий кўрсаткичларидан бири давлат ва фуқаролик жамияти ўртасидаги конструктив мулоқотни ривожланганлиги ҳисобланади. Бу ўз навбатида илмий жамоатчилик томонидан конструктив мулоқот метод ва технологияларини ишлаб чиқишни тақозо этади. Шунинг учун ҳозирги кунда ривожланган мамлакатларда фаолият олиб бораётган аксарият тадқиқот марказлари эътиборини фуқаролик жамияти институтлари ва давлат ҳокимияти органлари мулоқотининг самарадорлигини оширишга қаратган. Ўзбекистонда жамиятни модернизациялаштириш, давлат ва фуқаролар ўртасидаги демократик муносабатларни ривожлантириш, тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олишга алоҳида эътибор қаратилмоқда” [2; 5-б.] деб таъкидлайди.

Фуқаролик жамиятини шакллантириш омилларида бири жамият сиёсий ҳаётида илғор мамлакатларга хос бўлган кўппартиявийлик тизимини қарор топтиришдир. Фақат кўппартиявийликка асосланган ижтимоий-сиёсий муносабатларгина тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш учун шарт-шароитларни яратади. Шу боисдан М.Усманов “Фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий давлат бир-биридан мустақил равишда, автоном тарзда мавжуд бўлади, бироқ улар айна пайтда бир-бири билан чамбарчас боғлиқдир, зеро, ҳуқуқий давлат фуқаролик жамиятининг шаклланиши ва ривожланиши учун ниҳоятда зарур бўлган ҳуқуқий кафолатларни таъминлайди. Шу маънода ҳуқуқий давлат фуқаролик жамияти ривожининг маҳсули, яъни натижаси сифатида қаралади ва, айна пайтда, у ана шу фуқаролик жамиятининг нормал, талаб даражасида амал қилишининг зарурий шарти ҳам ҳисобланади” [3; 14-б.] деб ёзади.

Фуқаролик жамияти, бир томондан, жамият аъзоларининг сиёсий ва ҳуқуқий маданиятларининг юксак бўлганлиги учун ҳам ҳукумат ва унинг органларига бошқаришни қулайлаштирган бўлса, иккинчи томондан, халқ оммасининг жамиятни бошқариш ва унинг сиёсий ҳаётида фаол иштирок этишини таъминлаб келмоқда. Жамиятнинг иқтисодий, сиёсий, маънавий ва бошқа соҳаларини ривожлантириш учун ҳам ҳар бир фуқаронинг эркинлиги, унинг ижтимоий-сиёсий жараёнларда фаол иштироки зарурлигини фуқаролик жамиятини қарор топтириш жараёни исботлаб келмоқда. Бизга маълумки, мамлакатнинг тутган ўрнини белгилашда, мавқеини аниқлашда нафақат унинг давлат тузилмасининг қудрати, мамлакатда тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш учун яратилган шароитлар, балки шу мамлакатда шаклланган жамиятнинг кучи қанчалик эканлиги ҳам ҳал қилувчи ўрин эгаллайди.

Кучли жамият кучли фуқаролик жамиятидир. Бундай жамиятнинг таянчи нодавлат ва жамоат ташкилотлари бўлади. Бунинг маъноси шуки, аввало, мамлакатимизда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантириш янги босқичга кирганлигини кўрсатади. Шунингдек, бу демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти негизларини шакллантиришнинг кучли назарий асоси сифатида зарур дастурлар, тегишли ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш учун шарт-шароит яратади. Натижада тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш соҳасида белгиланган вазифаларни янада аниқлаштириш, уларни амалга ошириш имконияти юзага келади. Шу ўринда таъкидлаш керакки, давлат ва фуқаролик жамияти институтлари фаолиятини янада такомиллаштиришда замонавий ахборот-коммуникацион технологиялардан самарали фойдаланиш долзарб аҳамиятга эга. Чунки айнан давлат ва жамият бошқарув тизимида ахборотни узатишнинг янги каналларини (электрон почта, факс, мобил телефонлар) ишлаб чиқиш нафақат шахсларга бир-бири билан коммуникация ўрнатишга имкон беради, балки бу шахслараро муносабатларни янада мустаҳкамланишига ёрдам беради. Айна шу маънода, Ж.Мавлонов тўғри таъкидлаганидек, “Ахборот-техник тараққиёт ҳамда турли ижтимоий тармоқларнинг вужудга келиши фуқаролик жамиятининг институционал ва ноинституционал таркибий қисмларининг кучайишига олиб келмоқда. Бугунги кунда ахборот маконига кириш имкониятига эга бўлган кишиларнинг муайян гуруҳи жамиятдаги ижтимоий-сиёсий вазиятга жиддий таъсир ўтказиши мумкин. Бу эса аҳолининг тарихий,

ижтимоий-иқтисодий ва ментал хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда фуқаролик жамиятининг ахборот парадигмасини ишлаб чиқишни тақозо этмоқда» [4; 135-б.]. Шунинг билан бир қаторда фуқароларнинг хоҳиш-истакларига қараб ҳар қандай ахборотлар банкидан зарур сиёсий маълумотларни олиш имкониятини беради. Жамиятда тарқалаётган сиёсий ахборот устидан ҳукмрон элитанинг назоратини сезиларли даражада пасайтиради. Шу нуқтаи-назардан қараганда, сиёсий коммуникациялар доирасида ушбу ўзгаришлар ҳаётга «электрон демократия» деган тушунчани олиб кирди.

Сиёсий трансформация шароитида ҳокимият – жамият тизимидаги коммуникация муносабатларининг табиати ва ривожланиш тенденциялари ўзига хос тарзда кечади. Чунки сиёсий коммуникация механизмлари, унинг турлари, каналлари ва воситалари фуқароларнинг бевосита ва билвосита сиёсий жараёнлардаги иштирокини таъминлайди. Бу эса давлат ва жамият бошқарувида сиёсий коммуникацияни мустаҳкамлаш демократик жамиятнинг ажралмас қисмидир деган хулосага олиб келади. Сиёсий коммуникация воситасида ҳокимият фуқаролар билан муносабатларни тартибга солиш ҳамда тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш имкониятига эга бўлиш билан бир қаторда фуқаролар зарур деб ҳисоблаган даражада очиқ бўлади ва фуқаролар билан бемаслаҳат бошқарув қарорларини қабул қила олмайди. Р.-Ж. Шварценберг: « ... бошқарув ва бошқарилувчилар томонидан мунтазам алоқа ўрнатилган ва ахборот алмашинуви йўлга қўйилган бўлиб, ўзаро мувофиқлашув мақсади ётади бунда – сиёсий коммуникациянинг моҳияти ҳам шунда». Сиёсий коммуникация сиёсий тизим учун «инсон организми учун қон айланишидек гап» [5; с. 175].

Хулоса қилиб айтганда, сиёсий коммуникация маконининг ўзгариши шароитида тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш давлат бошқарувини модернизация қилишни, бошқарув таъсирининг принциплари, усуллари ва шакллари ўзгартиришни талаб қилади. Объект-субъект, субъект-объект муносабатларининг ўзига хос тизими сифатида сиёсий коммуникация макони инвариант хусусиятларга эга бўлади. Унинг комбинацияси сиёсий ва давлат бошқаруви соҳасидаги доминантликни, ахборот-коммуникация коммуникацияларининг гуманистик таркибини янада кучайтириши мумкин. Давлат ва жамият ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг тасодифийлиги ва ноаниқлиги, рамзийликнинг мафқуравий ва ғоявий бўлмаган усуллари электик комбинацияси сиёсий коммуникация маконини ташкил қилишда қўшимча қийинчиликларни келтириб чиқаради. Айни шу шароитида ҳукумат ва жамият ўртасидаги тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш соҳасида мулоқотни сусайтириш хавфи мавжудлигини кузатишимиз мумкин. Ҳокимиятнинг муваффақиятга эришиш жараёнида универсал коммуникация воситаси сифатида самарали ҳаракат қилиши, фуқаролик жамияти институтлари билан ўзаро ҳамкорлиги давлат хизматчиларининг коммуникатив компетенцияси даражасига боғлиқ. Шу боисдан ҳам бундай замонавий ҳокимият тизимида замонавий билим ва тажрибага эга, замонавий ахборот-коммуникацион технологияларни самарали бошқарадиган давлат хизматчилари кўпроқ фойда келтиради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Савинков Л.Л. Некоторые аспекты философского осмысления феномена гражданского общества / Л.Л. Савинков // Наука – ВУЗ – Школа: Сб. науч. тр. молодых исследователей / Под ред. З.М. Уметбаева, А.М. Колобовой. – Магнитогорск : МаГУ, 2004. – Вып. 9.
2. Мавлонов Ж.Ё. Фуқаролик жамиятига оид замонавий концептуал дискурсининг асосий йўналишлари (ижтимоий-фалсафий таҳлил). Фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. – Тошкент, 2017.
3. Усманов М.Ш. Ўзбекистонда фуқаролик жамияти шаклланишининг истикболлари (ижтимоий-фалсафий жиҳатлари). Фалсафа фанлари бўйича (DSc) фан доктори диссертацияси автореферати. – Тошкент: 2019.
4. Мавлонов Ж.Ё. Становление информационной парадигмы гражданского общества // Фалсафа ва ҳуқуқ. – Тошкент, 2014. – № 2.
5. Шварценберг Р.-Ж. Политическая социология. 4.1. - М. 1992.

XOTIN-QIZLAR KENGASHLARI OLDI DA TURGAN MUҲIM MUAMMOLAR VA ULARNING EЧИМИ

Хафизова З.Х.
ТИҚХММИ-МТУ

Аннотация: Ушбу мақолада бугунги кунда хотин-қизлар кенгашлари олди да турган муҳим муаммолар ва уларнинг ечими тўғрисида масалалар ёритиб берилган.

Мақолада бу борада қабул қилинган фармон доирасида Хотин-қизлар маслаҳат кенгашлари фаолиятини ташкилий-ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг бир қатор қарор, фармойиш ва чора-тадбирлар дастури қабул қилингани ва уларнинг аҳамияти очиб берилган.

Унда хотин-қизлар маслаҳат кенгашлари олди да турган муҳим муаммолар ва уларнинг ечимларига тўхталиб ўтилган.

Калит сўзлар: Хотин-қизлар, Маслаҳати кенгашлари, фармон, қарор, муаммо

Аннотация. В данной статье освещаются важные проблемы, стоящие сегодня перед женскими советами и вопросы, требующие решения.

В статье раскрывается значение ряда постановлений, распоряжений и мер Президента Республики Узбекистан по усилению деятельности женских консультативных советов в рамках указа.

Он фокусируется на важных проблемах, стоящих перед женскими консультативными советами и их решениях.

Ключевые слова: женщины, консультативные советы, указ, решение, проблема.

Annotation. This article highlights the important problems facing women's councils today and issues that need to be addressed.

The article reveals the significance of a number of resolutions, orders and measures of the President of the Republic of Uzbekistan to strengthen the activities of women's Advisory councils within the framework of the decree.

It focuses on the important issues facing women's Advisory councils and their solutions.

Key words: women, advisory councils, decree, solution, problem.

Бугунги кунда ўзбек аёлининг жамиятдаги мавқеи тубдан ўзгармоқда. Шунингдек Ўзбекистондаги меҳнат ресурсларининг 47%ини аёллар ташкил этади. Яъни аёлларимиз иқтисодиётимиз ривожига салмоқли ҳисса қўшмоқдалар. Улар жамиятнинг барча жабҳаларида фаолият юритишмоқда.

Сўнгги икки йилда Ўзбекистон Хотин-қизлар маслаҳат кенгашлари ва унинг ҳудудий бўлинмаларининг фаолияти тубдан ўзгартирилиб, аниқ вазибалари белгилаб олинди. Қабул қилинган фармон доирасида Хотин-қизлар маслаҳат кенгашлари фаолиятини ташкилий-ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 4та қарори, ҳукуматнинг 6та қарори, 4та фармойиши ва 12 та чора-тадбирлар дастури қабул қилинди. Юртимизда хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, уларнинг барча соҳаларда тенг ҳуқуқли меҳнат қилиши борасида ҳуқуқий асослар яратилди.

Халқаро ташкилотлар бизни кўпинча қарор қабул қилишда аёллар камчиликни ташкил этаётгани учун танқид қилишади, яъни раҳбарлик лавозимларида аёллар камлиги учун. Лекин бу ҳолат бугун ўзгармоқда. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисидаги қонунда депутатликка номзодлар кўрсатишда хотин-қизлар учун 30 фоизлик квотанинг белгиланганлиги вакиллик органларида уларнинг самарали фаолият юритиши учун хизмат қилмоқда. Ҳозирда 3 минга яқин фаол хотин-қизлардан иборат кадрлар захираси шакллантирилиб, уларни депутатлик ва раҳбарликка тайёрлаш борасидаги ўқишлар

ташкил этилмоқда. Агар беш йил олдинни олиб қарайдиган бўлсак, бирорта ҳам вазир аёл бўлмаган. Ҳатто вазир ўринбосарлари ҳам бўлмаган. Аммо бугунги кунни олиб қарайдиган бўлсак, Сенат раиси ўринбосари, меҳнат масалалари бўйича Сенат қўмитаси раиси – аёл кишидир. Мактабгача таълим вазирлиги, Маданият вазири ўринбосарлари, соғлиқни сақлаш вазири ўринбосарлари, бундан ташқари йирик жамоат ташкилотлари раҳбарлари орасида ҳам аёлларимиз бор. Бугунги кунда Парламентда 15%, сенатда 17% аёллар, қуйида, халқдепутатлари туман кенгашларида улар 50%ни ташкил этади.

Шунингдек, мамлакатимиздаги ҳар бир олий таълим муассасасида хотин-қизлар маслаҳат кенгашлари фаолият кўрсатмоқда, аммо талаб даражасида эмас.

«Нега хотин-қизлар маслаҳат кенгаши раислари жойларда аёллар тақдирига таъсир кўрсата олмаяпти, уларни фаол позицияни эгаллашга илҳомлантира олмаяпти?» деган савол туғилади. Менинг фикримча барча хотин-қизлар раислари бир қолипга солиб қўйилган. Юқоридан қандай буйруқ берилса ўшани амалга ошириш керак, амалга оширилмаса “жазоланади”. Агар яхшилаб ўйлаб кўрилса, барча хотин-қизлар маслаҳат кенгашлари раисларини бир қолипга солиш мумкин эмас. Улар орасида ўз вазифасини виждонан, масъулият ила бажараётганлар, ўз ортидан эргаштира оладиган, кўплаб яхши ишларни амалга ошираётганлари ва имкони борича аёлларнинг ҳаммасига ёрдам қўлини чўзаётганлари бор. Бундан ташқари Ўзбекистонда хотин-қизлар қўмиталарига раҳбарларни тайёрлайдиган махсус мактаблар йўқ. Хизмат лавозими учун рағбат йўқ, хизмат лавозимида ўсиш йўқ, бу ҳамманинг онгида шаклланиб бўлган. Бу муносабат ҳам жойларда Хотин-қизлар раисларини «тепадан буйруқ кутишга» ўргатиб қўйган. Шу туфайли ҳам улар ташаббус кўрсатмайдилар.

Юқоридаги фикрлардан кейин «Ҳақиқий етакчи аёл қандай бўлиши керак?» деган савол туғилади. Менинг фикримча етакчи аёл—бу ортидан одамларни эргаштира оладиган, энг яхши фазилатларга эга бўлган, янгиликни ҳис қила оладиган, қонун доирасида ишни амалга оширадиган, ўзини тутиши ва фаолияти орқали бошқаларга намуна бўла оладиган инсон бўлиши керак. Ана шундай инсонлар хотин-қизлар қўмиталарини бошқарса хотин-қизлар қўмиталари фаолияти ривожланади ва юксалади деб ўйлайман.

Шунингдек олий таълим муассасаларидаги Хотин-қизлар кенгаши фаолиятида амалга оширилган ижобий ишлар билан бир қаторда, ушбу соҳадаги ишларнинг ҳолати институт хотин-қизлари ва талаба-қизларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, улар билан мақсадли ишларни ташкил этиш, маънавий-ахлоқий муҳитни мустаҳкамлаш ва соғломлаштиришнинг самарали механизмларини яратишга тўсқинлик қилаётган бир қатор камчилик ва муаммолар ҳам мавжуд. Масалан:

-Хотин-қизлар Кенгаши қошида Жамоатчилик уюшмалари тўғрисидаги Низом асосида ташкил этилган “Фаҳрий аёллар”, “Ҳуқуқшунос аёллар”, “Ижодкор аёллар”, “Илм-фан ва аёл”, “Аёл ва саломатлик”, “Ихтирочи аёллар” номли уюшмалар фаолиятини жонлантириш ва ҳақиқатда ижтимоий фойдали тузилмага айлантиришнинг зарурлиги;

-Қизларжон клубининг фаолиятини шаклан ва мазмунан янгилаш, **Ключевые слова:** гендерная политика, государство, женщина, закон, права, законные интересы.

Одними из приоритетных направлений государственной политики нового Узбекистана являются достижение гендерного равенства, обеспечение прав, свобод и законных интересов женщин, усиление их роли в общественной и государственной жизни.

В Узбекистане в первые годы независимости Конституцией Республики закреплено равноправие женщин и мужчин. Принятие 22 законов и более 30 нормативно-правовых актов, обеспечивающих конституционные права и свободы женщин в течение последней четверти века, является одним из приоритетов государственных задач.

Реализация таких задач как повышение социально-политической активности женщин, усиление их роли в управлении государством и обществом, обеспечение занятости женщин, выпускниц профессиональных колледжей, широкое привлечение их к предпринимательской деятельности, дальнейшее усиление основ семьи; способствует раскрытию сути реформ

проводимых по социальной защите. [1]

Стратегия достижения гендерного равенства в Республике Узбекистан до 2030 года разработана на основе соответствующих положений Конституции Республики Узбекистан, Закона «О гарантиях равных прав и возможностей для женщин и мужчин», в соответствии с долгосрочными целями и приоритетами страны, определенными в Стратегии действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан. Данный документ предусматривает комплексный подход к внедрению принципа равенства между женщинами и мужчинами во всех сферах и уровнях принятия и исполнения решений.

Стратегия также будет способствовать продвижению гендерного равенства в экономической, политической и социальной жизни с целью создания условий для реализации равных прав и возможностей женщин и мужчин, а также соблюдения фундаментальных прав человека и обеспечение равного и качественного образования для всех, создание для девочек из сельской местности возможностей получения высшего образования, достижение гендерного равенства женщин, предупреждение насилия и торговли людьми.

В нашей стране, где гарантировано гендерное равенство доля женщин в сферах образования, искусства, культуры, науки и научных направлений увеличивается. В частности, если в первые годы независимости из 1733 докторских 320 (18,5%) и из 8 459 кандидатских диссертаций 3081 (36,4%) были защищены женщинами, то за период 2005–2008 годов – 110 женщин защитили докторскую и 888 кандидатскую диссертации. 37,3% из докторских диссертаций были по медицине, 11,8% по педагогике, 10% по филологии, по медицинскому направлению было защищено 35,5% кандидатских диссертаций, 13,3% по педагогике, 11,4% по филологии, 7% по экономике, 2% по техническим наукам. Показатель того, что в 2010 году из 109 защит для получения ученой степени доктора наук 26 являлись женщинами, а из 648 защит кандидатской диссертации 260 принадлежали женщинам свидетельствует о месте женщин в продвижении достижений науки в различные отрасли народного хозяйства. [2]

Впервые в истории Узбекистана количество женщин в национальном парламенте достигло уровня, соответствующего рекомендациям ООН. Доля женщин в политических партиях достигла 44%, в сфере высшего образования – 40%, в предпринимательстве – 35%. Женщины широко привлекаются в информационно-коммуникационную, инновационную, энергетическую, инженерную сферы. Доля женщин на руководящих должностях достигла 27%. В 81 министерстве и ведомстве сформирован резерв более 15 тыс. кадров, состоящих из передовых и образованных женщин [3].

В 2018 году указом президента при кабинете министров Республики Узбекистан был создан научно-практический исследовательский центр «Оила» («семья» в пер. с узбекского), целью которого было проведение единой государственной политики в сфере укрепления института семьи.

В 2019 году в соответствии с постановлением президента Узбекистана «О мерах по дальнейшему усилению гарантий трудовых прав и поддержке предпринимательской деятельности женщин» создается Комиссия по вопросам обеспечения гендерного равенства Республики Узбекистан. Также в 2019 году были проведены законодательные реформы прорывного характера: приняты законы «О гарантиях равных прав и возможностей для женщин и мужчин» и «О защите женщин от притеснения и насилия», образован Комитет Сената Олий Мажлиса по вопросам женщин и гендерного равенства, обсуждался проект стратегии гендерного равенства.

В феврале 2020 года реформы продолжаются: создается новая госструктура – Министерство по поддержке махалли и семьи Республики Узбекистан. Одновременно идет трансформация исследовательских центров, в частности теперь на базе центра «Оила» и научно-исследовательского центра «Махалла» образован научно-исследовательский институт «Махалла ва оила» (в пер. «махалла и семья») и передан в структуру министерства. Важным направлением деятельности нового министерства является социальная поддержка

женщин: защита прав и законных интересов женщин, повышение их роли и активности в общественно-политической жизни страны и т.п. Сайт министерства уже запущен в тестовом режиме, где можно увидеть достаточно широкую компетенцию и разнонаправленные задачи министерства.

Несмотря на активные меры по продвижению гендерной повестки, в государственной политике возникают дилеммы и некоторые противоречия. Во-первых, до сих пор непонятна четкая регламентация и задачи каждой структуры, которая ответственна за вопросы гендерного равенства. Во-вторых, с учетом недавно обсужденного предложения создать еще и Агентство по делам женщин, встает вопрос координации и даже дублирования функций той или иной государственной структуры в условиях мирового кризиса.[4]

В целях социально-экономической поддержки женщин, адресной работы с ними внедрена система «женской тетради». Действует система покрытия расходов на обучение нуждающихся девочек, потерявших родителей или одного из них, одиноких женщин, не имеющих кормильца, удвоено количество грантов для девочек из малообеспеченных семей при поступлении в высшие образовательные учреждения.

Для развития женского предпринимательства более 224 тысячам женщин выделены льготные кредиты на общую сумму 6,9 трлн. сумов, за ними закреплен «Народный банк», в 14 регионах созданы центры женского предпринимательства. Кардинально пересмотрена система реабилитации и адаптации лиц, пострадавших от насилия.

Необходимо отметить, что проводимые в сфере реформы положительно влияют на позицию нашей страны в международных рейтингах. В частности, в индексе женщин, бизнеса и права Всемирного банка Узбекистан в 2020 году вошел в число 27 стран, осуществивших значимые реформы в области прав женщин и гендерного равенства, поднялся на 5 позиций и занял 134 место из 190 (в 2019 году – 139-е место).

Сегодня гендерного равенства реализуется в основном по ряду приоритетных направлений, исходя из целевых задач на долгосрочную перспективу. В их числе обеспечение равных прав и возможностей для женщин и мужчин на государственной службе, в сфере социально-экономических, семейных отношений и воспитания детей, реализации избирательных прав. Стратегия также предусматривает бюджетирование и финансирование государственных программ с учетом мероприятий, направленных на обеспечение гендерного равенства.

Ожидается, что благодаря реализации Гендерной стратегии будут достигнуты значительные результаты. В частности, будет расширена практика назначения женщин на руководящие должности в вышестоящей и нижестоящей системе государственных органов. В государственных органах, где существует гендерный дисбаланс, будет обеспечено равное представительство женщин и мужчин путем введения системы временного квотирования. Будет достигнуто повышение эффективности работы по обеспечению занятости, созданию достойных условий труда и поддержке социально незащищенных и малообеспеченных женщин, особенно женщин из семей, проживающих в сельской местности, а также достигнута самозанятость. Главное, будет обеспечено предупреждение случаев притеснения и насилия в отношении женщин на рабочем месте и устранение негативных взглядов, которые сформировались по отношению к ним в обществе [5].

Реализация Гендерной стратегии будет также способствовать выполнению национальных и международных обязательств, принятых в контексте стратегических целей Узбекистана в области обеспечения прав человека (Пекинская декларация и План действий, Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, Цели в области устойчивого развития и др.).

Таким образом, такие сложные вопросы, как обеспечение гендерного равенства в обществе, повышение социально-политической и экономической активности женщин, не являются задачей, возложенной на государственные и общественные структуры, важно усилить активное участие всех в этом деле.

Использованная литература:

1. Шамсиева М. Ўзбекистонда хотин-қизларни ижимоий ҳимоя қилишда давлат ва нодавлат ноижорат ташкилотларнинг ўрни (1991-2010 йй.). Тарих фанлари фалсафа доктори илмий даража олиш учун ёзил. автореф. – Тошкент, 2019. – Б.32, 34.
2. Вопросник по выполнению положений Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин для Комитета женщин Статья 3 . -Ташкент.1.12.2008 г .- С.6. // Тек.архив.
3. Гендерная политика нового Узбекистана в контексте международных тенденций парламентаризма. <https://parliament.gov.uz/ru/events/opinion/33984/>
4. Может ли Узбекистан установить гендерное равенство? / <https://www.caa-network.org/archives/21318>
5. Гендерная политика современного Узбекистана./ <https://www.uzdaily.uz/ru/post/60658>

VI SHŪ'BA. ŪZBEKISTON QONUNCHILIGIDA GENDER TENGLIGI VA XOTIN-QIZLAR HUKUQLARI KAFOHLATLARI

YANGI ŪZBEKISTONDA GENDER TENGLIGI HAMDA XOTIN-QIZLAR HUKUQLARINING KAFOHLATLARI

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна

Тошкент давлат юридик университети
Давлат ва ҳуқуқ назариси кафедраси профессори,
юридик фанлар доктори
feruza.mukhitdinova@gmail.com

Аннотация. Мақолада Ūзбекистонда гендер тенглиги назарияси ва амалиётининг ривожланиши масалаларининг қисқача тарихий ва ҳуқуқий жихатлари таҳлил этилган. Муаллиф давлат ва жамиятнинг барча соҳаларида қонун устуворлигини таъминлаш, инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини самарали ҳимоя қилиш учун шарт-шароитлар яратиш, ўзбошимчалик ва ҳуқуқий нигилизмни жамият ҳаётидан олиб ташлаш соҳасидаги мамлакатимизда амалга оширилаётган ҳуқуқий ислохотларга эътибор беради. Меҳнат муносабатларини тартибга солувчи қонун ҳужжатлари ва оила қонунчилигининг гендер тенглик масалалари таҳлил қилинади. Шунингдек, аёллар ва эркекларнинг ижтимоий ва меҳнат ҳуқуқидаги тенглигини ҳимоя қилиш механизмининг конституциявий ва ҳуқуқий асослари билан бирга жамият аёлларнинг ижтимоий фаоллигини оширишнинг назарий ва ҳуқуқий асослари ҳам ўрганилган.

Калит сўзлар: хотин-қизлар, давлат, ҳуқуқ, фаоллик, ислохот, тараққиёт.

ГЕНДЕРНОЕ РАВЕНСТВО И ГАРАНТИИ ПРАВ ЖЕНЩИН В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна

доктор юридических наук,
профессор кафедры «Теории государства и право»
Ташкентского государственного юридического университета
feruza.mukhitdinova@gmail.com

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы и краткий исторический и страноведческий обзор развития теории и практики гендерного равноправия в Узбекистане. Автором уделены внимание на проводимые правовые реформы в стране в области прав и свобод человека которые должны обеспечить верховенство закона во всех сферах жизни государства и общества, создать условия для эффективной защиты прав и свобод человека и гражданина, устранения произвола и правового нигилизма из жизни общества. Проанализирован гендерный анализ законодательства, регулирующего трудовые отношения, семейного законодательства. А также конституционно-правовые основы механизма защиты социально-трудового равноправия женщин и мужчин. Изучены также теоретические и правовые основы повышения прав и социальной активности женщин.

Ключевые слова: женщины, культура, правовая, государство, право, деятельность, реформа, развитие.

GENDER EQUALITY AND GUARANTEES OF WOMEN'S RIGHTS IN THE NEW UZBEKISTAN

Mukhitdinova Firyuza Abdurashidovna

Doctor of Law, Professor of the Department of Theory,
State and Law, Tashkent State Law University
feruza.mukhitdinova@gmail.com

Annotation. The article discusses the issues and a brief historical and country-specific review of the development of the theory and practice of gender equality in Uzbekistan. The author pays attention to the ongoing legal reforms in the country in the field of human rights and freedoms, which should ensure the rule of law in all spheres of state and society, create conditions for the effective protection of human and civil rights and freedoms, eliminate arbitrariness and legal nihilism from the life of society. The gender analysis of the legislation regulating labor relations and family legislation is analyzed. As well as the constitutional and legal foundations of the mechanism for the protection of social and labor equality of women and men. The theoretical and legal foundations of increasing the rights and social activity of women have also been studied.

Keywords: women, culture, legal, state, law, activity, reform, development.

“Билимли авлод – буюк келажакнинг, тадбиркор халқ – фаровон ҳаётнинг, дўстона ҳамкорлик эса – тараққиётнинг қафолатидир!”

(Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев)

Кириш. Мавзунинг долзарблиги

Бугун Янги Ўзбекистон ибораси кенг жамоатчилик орасида ўз ўрнига эга бўлмоқда. Айна ушбу даврнинг асосий мақсади инсон манфаати, кадрини улуғлашга қаратилган бўлиб, унда хотин-қизларнинг гендер тенглигига алоҳида эътибор берилмоқда. Жумладан иазкур муаммога қаратилган халқаро илмий конференциялари, тадбир ва давра суҳбатларида ҳам ўз ифоласини топмоқда. Шу боис, ҳуқуқшунос, сиёсатшунос, иқтисодчи, шарқшунос ва тарихчи олимлар гендер тенглик, ижтимоий фаоллик, ҳуқуқий саводхонлик ҳамда аёллар дунёқарашидagi ўзгаришлар, уларнинг ҳуқуқ ва имкониятларини кенгайтириш, аёллар бандлигини таъминлаш, сиёсий етакчилик, билим олиш, аёллар миграцияси йўналишларини тизимли таҳлил қилиш заруратини илгари сурмоқда.

Мамлакатимизда хотин-қизларнинг турмуш тарзи, фаоллиги, бандлиги, ижтимоий ҳимояси, уларни қўллаб-қувватлаш масалаларига эътибор қаратилмоқда. «...мамлакатимизда истикомат қилаётган 17 миллиондан зиёд опа-сингилларимиз, қизларимиз, онахон ва момоларимизга муносиб шароит яратиб бериш учун барча имкониятларни ишга солишимиз лозим...». Шу боисдан ҳам хотин-қизларнинг гендер тенглиги, уларнинг ҳуқуқий маданияти ва фаолияти, ҳаётий эҳтиёжлари, манфаатлари, қарашлари, мақсадлари, қадриятлари, шунингдек, хулқ-атвор билан боғлиқ ўзгаришларни таҳлил қилиш ва бу борада зарур имкониятларни яратишга қўмақлашадиган тизимни янада такомиллаштириш муҳим илмий-амалий аҳамият касб этади. Чунки ҳозирги замон улкан ижтимоий ва сиёсий ўзгаришлар, илмий ва технологик тараққиёт давридир. Бугунги даврда яшаётган ва ривожланаётган жамият ҳам, шахслар ҳам бир-бирлари билан доимо фаол муносабатда бўлишади. Ижтимоий тараққиётнинг янги босқичи жамият ҳаётининг барча соҳаларидаги сифат ўзгаришлари, дунёқараш йўналишларининг ўзгариши ва қиймат тизимининг қайта кўриб чиқиши билан характерланади. Жумладан, 1981 йилдан буён бутун дунё бўйлаб фаол аёллар 25 ноябрь санасини «Зўравонликка қарши кураш» куни сифатида нишонлайдилар. Бу йил ўша кун нишонлана бошланганига 40 йил тўлди. Ҳамон аёлларга нисбатан зўравонлик глобал муаммо бўлиб қолмоқда. Аёлларнинг 70 фоизи оиладаги зўравонликдан азият чекади. Бу муаммога қарши курашувчи инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилувчи ташкилотлар сони ортиб бормоқда,

улар барча зўравонлик қурбонларини ёрдам сўрашга, азоб ва хўрликка чидамасликка чақирмоқда. БМТ маълумотларига кўра, дунёдаги аёллар ва қизларнинг 35 фоизи ҳаёти давомида жисмоний ёки жинсий зўравонликнинг қандайдир шакллари бошдан кечиради. Айтайлик, бутун дунёда 750 миллионга яқин аёл ва қизлар 18 ёшигача турмушга чиққан, одам савдосидан жабрланганларнинг 71 фоизини аёллар ва қизлар ташкил этади, уларнинг тўртдан уч қисми жинсий эксплуатацияга учраган. Бирок, бир қатор мамлакатларда аёлларга нисбатан зўравонлик оқибатлари асрлар давомида сақланиб қолмоқда.

Оила кодексига мувофиқ мувофиқ эр ва хотин оилада тенг ҳуқуқлардан фойдаланадилар ва улар тенг мажбуриятларга эгадирлар, эр ва хотиннинг ҳар бири машғулоти тури, касб ва туриш ҳамда яшаш жойини танлашда эркилдир.

Ушбу Кодекснинг 26-моддасига кўра қимматбаҳо буюмлар ва зебу-зийнатлардан бошқа шахсий фойдаланишдаги буюмлар (кийим-бош, пойабзал ва бошқа шу кабилар), гарчи никоҳ давомида эр ва хотиннинг умумий маблағи ҳисобига олинган бўлса ҳам, улардан фойдаланиб келган эр ва хотиннинг хусусий мулки ҳисобланади.

Зўравонлик бу бир шахснинг иккинчи шахсга нисбатан қасддан жисмоний, руҳий, жинсий ёки иқтисодий таъсир ўтказиш ёки бундай таъсир ўтказиш чораларини қўллаш билан таҳдид қилиш орқали унинг ҳаёти, соғлиғи, жинсий дахлсизлиги, шаъни, қадр-қиммати ва қонун билан ҳимоя қилинадиган бошқа ҳуқуқлари ҳамда эркинликларига тажовуз қиладиган ғайриҳуқуқий ҳаракат (ҳаракатсизлик).

Оилавий зўравонлик эса, зўравонлик ҳаракати (ҳаракатсизлиги) оила аъзосининг бошқа аъзоларига (хотин, ота-она, болалар ва бошқалар) нисбатан амалга оширилиши тушунилади. Умуман олганда бутун дунёда статистик маълумотларга кўра аксарият ҳолларда оилавий зўравонликдан хотин-қизлар жабр кўради. Оилавий зўравонлик жинсий, жисмоний, иқтисодий ва руҳий зўравонлик шаклларида амалга оширилиши мумкин. Шунингдек, оилавий зўравонлик ҳолатлари аниқланганда фуқаролар томонидан содир этилиши эҳтимоли кўп учрайдиган қасддан баданга оғир (104-модда), ўртача оғир (105-модда) ёки енгил (109-модда) шикаст етказиш, қийнаш (110-модда), ўлдириш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш (112-модда), жинсий равишда ҳомила тушириш (аборт) (114-модда), хавф остида қолдириш (117-модда), номусга тегиш (118-модда), аёлни жинсий алоқа қилишга мажбур этиш (121-модда), вояга етмаган ёки меҳнатга лаёқатсиз шахсларни, ота-онани моддий таъминлашдан бўйин товлаш (122-123-моддалар), никоҳ ёши тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш (125¹-модда), тиланчилик қилиш (127¹-модда), аёлни эрга тегишга мажбур қилиш ёки унинг эрга тегишига тўсқинлик қилиш (136-модда) каби қилмиш содир этган шахс Жиноят кодексининг тегишли моддасига асосан жавобгарликка тортилади. Республикада оилавий зўравонликка қарши кураш ва уни олдини олиш мақсадида 2019 йил 3 сентябрдан “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида” Қонуни кучга кирган. Қонунга мувофиқ хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари, Ҳукумат ва давлат ташкилотларининг соҳадаги ваколатлари ва хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик ҳолатларининг олдини олиш, уларни аниқлаш ҳамда уларга чек қўйишнинг умумий чора-тадбирлари белгилаб берилди. Шу масалаларнинг долзарблиги муносабати билан ҳар йили 25 ноябрь дунёнинг кўплаб давлатларида аёлларга нисбатан зўравонликка барҳам бериш куни сифатида нишонланади. Шунингдек, БМТнинг 1999 йил 17-декабрдаги резолюцияси билан йиллар давомида бир неча давлатларда “16 кун зўравонликсиз!” деб номланган акция ўтказилмоқда. Ҳозирда ушбу долзарб муаммога катта эътибор қаратилмоқда. Ўзбекистонда 2019 йил 2 сентябрида қабул қилинган “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонун муҳим аҳамият касб этади. Қийин аҳволда қолган хотин-қизларни реабилитация қилиш ва мослаштириш марказлари очилди. Маълумки, Ўзбекистонда фуқароларни зўравонликдан ҳимоялаш, ҳар қандай зўравонликка муносиб жазо тайинлаш миллий қонунчилигимизда қатъий белгилаб қўйилган. Яъни, кўча-кўйда бегона инсонни ҳақоратлаш ёки унга тан жароҳати етказиш қандай жавобгарликка тортилса, **оиладаги**

шахсга нисбатан зўравонлик ҳам ана шундай жазоланади. Бундай вазиятда зўравонликдан жабр кўрган аёлларни реабилитация қилиш институтларининг фаолияти муҳим аҳамиятга эга. Эътиборлиси, Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги томонидан ҳам зўравонликка қарши курашиш, хотин-қизларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, зўравонликдан жабр кўрган аёлларни реабилитация қилиш институтлари фаолиятини қўллаб-қувватлаш, бу борада илғор хорижий тажрибани ўрганиш ва миллий амалиётга жорий этиш бўйича кенг кўламли ишлар олиб борилмоқда. Юқоридагиларга кўра, оилавий зўравонликка қарши курашда ҳар бир шахс масъул эканлигини, шахснинг шаъни қадр-қиммати доим қонун ҳимоясида эканлигини ва қонунчиликда унга берилган ҳуқуқ қаерда бошланиши ва қаерда тугаши лозимлигини асло унутмаслиги лозим.

Қонунларни қабул қилиниши жамиятда хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликка доир мурасасизлик муҳитини яратиш, хотин-қизларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатлари тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишни таъминлаш, жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтиришга хизмат қилади.

Жумладан, янгиланаётган Ўзбекистондаги ислохотлар аёлларнинг ижтимоий ролини сезиларли даражада оширди. Худди шундай тенденциялар Конституциянинг 46-моддасида мустақамланган ва кўплаб қонунларида акс этган еркаклар ва аёллар учун тенг ҳуқуқ ва тенг имкониятлар тамойили Ўзбекистон Республикасида ҳам долзарбдир. Бу борада Рекин Декларацияси ва эркаклар ва аёллар ўртасидаги тенглик учун ҳаракат қилиш платформасини амалга ошириш доирасида инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларининг халқаро стандартларига амал қилинмоқда. Янги Ўзбекистонда хотин-қизларнинг ижтимоий фаоллашувини кенг тарғиб этиш ҳамда қўллаб-қувватлаш мақсадида БМТ Инсон ҳуқуқлари бўйича 46-сессиясида қайд этилганидек, ижтимоий-сиёсий ҳаётда ва тадбиркорлик соҳасида аёлларнинг ролини тубдан оширишга қаратилган ишлар энди қатъий давом эттирилиши эътирофга лойиқдир.

Бу эътирофнинг мантикий давоми сифатида жорий йил юртимизда Марказий Осиё мамлакатлари етакчи аёлларининг мулоқоти ва хотин-қизларнинг минтақавий бизнес форумини ўтказилиши ҳам таҳсинга сазовордир. Ҳозирги даврнинг энг катта масалаларидан бири хотин-қизлар сиёсий-ижтимоий фаоллигини ошириш ҳамда қўллаб қувватлашга қаратилганлигидадир. Шу боис ҳам, жаҳон миқёсида хотин-қизларнинг ўрни ва роли тобора юксалиб бормоқда. Ўзбекистон ҳам мазкур соҳага жиддий эътибор бериш билан бирга унинг ҳуқуқий асосларини яратган давлатлардан биридир. Жумладан, бу борада Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 18 февралдаги ПФ-5938-сон Фармони айнан хотин-қизларни қўллаб-қувватлашга доир давлат сиёсатининг самарали амалга оширилишини таъминлаш, уларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги роли ва фаоллигини ошириш, хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатларини таъминлаш масалаларига қаратилганилиги билан эътиборлидир.

Тўртинчидан, хотин-қизларнинг бандлигини таъминлаш, меҳнат шароитларини яхшилаш, хотин-қизларни, айниқса, қишлоқ жойлардаги ёш қизларни оилавий ва хусусий тадбиркорликка, хунармандчиликка кенг жалб этиш масалаларида ҳар томонлама манзилли қўллаб-қувватлаш; Бу ҳолатни кўплаб мамлакатларнинг сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий ҳаётининг ҳал қилувчи соҳаларида фаолият юритаётган аёлларнинг сони ва салмоғи кўпайиб бораётганлигида кўриш мумкин. Шу сабабли, мазкур масаланинг илмий таҳлил этиш ҳамда хотин-қизлар ижтимоий фаоллигини оширишга қаратилган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш долзарб масалалардан биридир.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили (Literature review).

Маълуки, хотин-қизларнинг давлат бошқарувида тутган ўрни масалалари қадим юнон олимлари Афлотун, Арастудан бошланган бўлиб, Шарқ халқлари мутафаккирлари Ибн Сино, Ал Бухорий, Фаробий, Алишер Навоий ва бошқалар ўз асарларида қомил инсон тарбиясида аёлларнинг муҳим ўрин тутишини эканини сиёсий-ҳуқуқий қарашларида баён

этишган.

«Аёллар: хотин-қизлар ибораси» ни ўрганиш ҳамда таҳлил этиш жуда узоқ тарихга эга. Х аср бошларидан хотин-қизларнинг жамиятдаги ноқонуний мавқеи муаммоси ва ХХ асрнинг ўрталаригача Кристина де Писан ва Корнилий Агриппа асарларида фуқаролик, сиёсий, иқтисодий ва маърифий ҳуқуқларининг йўқлиги таҳлил этилган. Хотин-қизлар озодлиги учун олиб борилган тадқиқотларда жамиятдаги аёлларга нисбатан адолатизликлар танқид қилинган ва ечимини топиш масалалари жавобсиз қолган. Уйғониш даврининг озодлик ғояларига мос равишда юзага келган аёллар ҳаракати аввало ёзувчи Олимпия де Гуж (1791) томонидан ёзилган «Аёллар ҳуқуқлари ва фуқаролик ҳуқуқлари Декларацияси» манифестида барча аёлларнинг қонун олдида тенглигини эътироф этган. Ш. Фурье француз инқилоби таассуротлари асосида: «Аёлларни фаоллаштириш барча ижтимоий тараққиётнинг умумий тамойилсифатида илгари сурган.

Таълимотларда қайд этилсада, ҳаётда аёлларнинг ҳуқуқлари эркакларникидан анчагина пастда эди. Замон ривожланган сари дунёда аёлларнинг ўрни ошиб борди. [1] Шунингдек, давлатчилик тарихидан маълумки, шарқ аёллари, жумладан теурийлар даврида давлатнинг сиёсий-ижтимоий тузумида ҳам муҳим ўрин эгаллашган. Жумладан, бу борада жорий йилнинг 2-3 март кунлари Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институтида “Педагогика, психология ва ўқитиш методикаси”, “Гуманитар фанлар” кафедраси ҳамда “Tadqiqot.uz” халқаро илмий журналлар портали ҳамкорлигида ўтказиладиган “I халқаро: Янгиланаётган Ўзбекистонда хотин - қизларнинг илм – фан тараққиётидаги роли ва гендер тенглиги” мавзуси конференция ўтказилиб, мазкур масалалар таҳлил этилгани таҳсинга лойиқ. [2] .

Кейинги даврларда аёлларнинг сиёсий-ижтимоий фаоллиги ҳақида Индиана университетининг Марказий Еврооииё факультети ходими, олима Мариан Камп (Marianne Kamp) Туркистон аёллари, хусусан, ўзбек аёллари ролининг XIX асрдан буён турли ҳукумат бошқарувлари давомида ўзгариши, уларнинг жамиятдаги ўрни ва фаолияти ҳақида “Ўзбекистон янги аёли: Ислоҳ, Замонавийлик ва Коммунизм даврида паранжининг ечилиши” (The new woman in Uzbekistan: Islam, Modernity, and Unveiling under Communism) номли китоб ёзган [3]. Олима Кампнинг фикрига кўра, мустамлака даври Жаҳидларининг хотин-қизларни илмга жалб қилиш ва уларни жамиятда ўз ўрнини белгилаш борасидаги ислохотлари Совет давридаги аёлларни қўллаб-қувватлаш ҳаракатларига асос бўлганди. Яъни, хотин-қизларга билим бериш ва уларни жамият ривожига ҳисса қўшишига шароит яратиш борасидаги ўй ва ҳаракатлар Совет тизими ва Коммунистик партия юзага келишидан анча олдин бошланганлиги таъкидланади. Мазкур масала файласуфлар, тарихчилар, ҳатто ҳуқуқшунос олимлардан томонидан кўп тадқиқ этилишининг сабаби: жамиятнинг асосий бўғини оила бўлиб, бугунги кунда хотин-қизларнинг, айниқса, ёшларнинг маънавий олами юксалтириш, уларни миллий ва умуминсоний кадриятлар руҳида тарбиялаш масаласи глобаллашув даврида барча давлатларни, шунингдек олимларнинг диққат марказида турган энг долзарб масалалардан бири бўлгани. Мамлакатимиз олимлари М.Бекмурадов, О.Абдуазимов Т.Матибоев, М.Ганиева, А.Холбеков, А.Умаров, Ш.Содиқова, А.Саидов, Л.Саидова, С.Рашидова, Д.Алимова, Н.Жўраев, Г.Маткаримова, О.Нишонова, М.Тўхтаўжаева, С.Иномова, О.Мусурмонова, М.Холматова, М.Нурматова, О.Нишонова, В.Алимасов, С.Аҳророва, С.Сафаева, Э.Султонова, А.Хусейноваларнинг илмий асарларида хотин-қизлар масаласига ҳар томонлама илмий ёндашиш зарурлигини асослаб беришган. Жумладан, хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий қиёфасидаги ўзгаришларни юксалтиришнинг ҳуқуқий жиҳатларини ўрганган бўлса, бошқалар, асосан, уларни ижтимоий ҳимоя этишда қонунчиликнинг родини таҳлил этишган, шунингдек, хотин-қизлар фаолиятининг ижтимоий-фалсафий, педагогик-психологик жиҳатлари, раҳбар аёлнинг ижтимоий қиёфасини яратиш масалаларини таҳлил этишган.

Ҳуқуқшунос олимлардан, Қ.Абдурасулова, М.Ражабова, З.Эсанова, Г.Маткаримова, Г.Тўлагановаларнинг илмий тадқиқотларида хотин-қизларнинг муаммолари: оила ва

никоҳ, ажрим ва мерос, уй-жой муаммоларини ўз вақтида аниқлаш, хотин-қизларнинг ҳуқуқбузарликлари ва жиноятчилигини олдини олишда уларнинг иш билан таъминлаш, ёрдамга муҳтож бўлган ва оғир ижтимоий аҳволга тушиб қолган хотин-қизларга ижтимоий-ҳуқуқий, психологик ёрдам кўрсатиш масалалари таҳлил этилган. Хорижий олимлар эса, ўтган асрга қадар аёлларнинг сиёсий фаоллигини тан олишмаган. XIX асрга қадар фақат ҳокимият, давлат ва сиёсат эркакларга хослиги қайд этилган. XIX аср иккинчи ярмида социал –утопислардан. Ш. Фурье биринчи бўлиб, хотин-қизларнинг жамият ҳаётида иштирокига аҳамият берган. Сен-Симон эса, уни қўллаю-қуввалаш билан бирга ечими ва йўллари таҳлил этган. Т. Парсонс, Э. Дюркгеймларнинг ижтимоий меҳнат тақсимотида жинсларнинг ўрни, И. Гоффман ҳамда Г.Зиммелнинг тадқиқотида эса, хотин-қизларнинг ижтимоийлашуви масалалари тадқиқ этилган. [4].

Тадқиқот усуллари. Илмий мақола тайёрлашда тарихий, тизимли-тузилмавий, киёсий-ҳуқуқий, мантиқий, илмий манбаларни комплекс тадқиқ этиш каби усуллар қўлланилган.

Таҳлил ва натижалар: Юқоридагиларга асосланган ҳолда мазкур мақолада қуйидаги вазифалар:Биринчидан, хотин-қизларнинг жамият ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги ўрни ва роли ортиб бораётганини аниқлаш; Иккинчидан, давлат бошқарувида аёлларнинг ижтимоий фаоллигини оширишнинг асосий омилларини асослаб бериш; Учунчидан, жамиятни демократлаштириш шароитида аёлларнинг ролини оширишнинг ижтимоий-сиёсий омилларини ўрганиш; Тўртинчидан, аёлларнинг давлат ва жамият бошқарувидаги иштирокини ва мавжуд объектив шарт-шароитларини таҳлил қилиб, хотин-қизлар ижтимоий фаоллигини оширишнинг асоси сифатида уларнинг иш бандлигини аниқлаш; аёлларнинг ижтимоий-сиёсий мослашуви устуворлиги ва жамиятда гендер тенглигининг ҳуқуқий асосини таҳлил этишга қаратилди.

Тадқиқот ва тадқиқотларни қўллаб-қувватлайдиган масаланинг тарихи ва назариясини ўрганишда энг аввал ислохотлар таҳлил этилди.Жумладан, Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев 2020 йил 23 сентябрь Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ) Бош Ассамблеясининг 75-юбилей сессиясида нутқ сўзлаб нутқида гендер масаласига алоҳида эътибор берди. Давлатимиз раҳбари ўз нутқида “биз учун гендер тенглик сиёсати устувор масалага айланди. Хотин-қизларнинг давлат бошқарувидаги ўрни тобора кучаймоқда. Янги Парламентимизда аёл депутатлар сони икки баробарга кўпайди”, деб мамлакатимизда хотин-қизлар сиёсати бўйича амалга оширилаётган ишларни назарда тутди. Ҳақиқатан ҳам мамлакатимизда хотин-қизларнинг ўз имкониятларини тўлақонли рўёбга чиқаришлари учун барча шарт-шароитларни таъминлаш давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Мамлакатимизда гендер тенгликни таъминлашга оид халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларни миллий қонунчиликка уйғунлаштириш орқали мустаҳкам ҳуқуқий асослар яратилмоқда.

Ҳозирги даврда аёлларнинг етакчилик роли, сиёсатчи имижига бўлган эътибор кучаймоқда.

Шу боис, аёл сиёсатчи имижини, алоҳида тоифага ўтказиб, тадқиқ қилиш мақсадга мувофиқ. Аёл кишининг жамиятдаги ўрни ва мавқеини белгилаб берувчи сиёсий имижини шакллантириш ва омма олдида ўзини тутиши ҳамда дастури, мақсадини кенг тарғиб этиш масалалари ҳам долзарбдир. Бу ўринда Лотин Америкаси давлатлари тажрибасида жуда кизиқарли маълумотлар мавжуд. Лотин Америка мамлакатларида аёлларнинг сиёсатга кириб бориши XX асрнинг биринчи ярмида бошланган, ваҳоланки, аёллар овоз бериш ҳуқуқини тан олиш жараёни ва аёлларнинг катта сиёсатда иштирок этиши ўртасида ҳеч қандай боғлиқлик мавжуд эмас эди. Лотин Америка мамлакатларида аёлларнинг сиёсий бошқарув жараёнларига, ҳаттоки, номига жалб этилиши ҳам жуда чекланган ҳолатларда юз берган эди. Уларнинг парламентдаги иштироки камсонли, ҳокимиятнинг ижро ва суд бўғинларидаги юқори лавозимларга эришиш деярли мумкин эмас эди. Хотин-қизларнинг эркаклар билан бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлишининг, оналик ва болалик билан боғлиқ давлат сиёсати юритилаётгани, хотин-қизларнинг ижтимоий ҳаётдаги мавқеини кучайтириш, сиёсий фаоллигини ошириш, давлат ва жамият бошқарувидаги иштирокини

кенгайтириш билан боғлиқ олиб борилаётган ишлар алоҳида эътиборга лойиқ. Хотин-қизлар ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг таъсирчан институционал тизими бу вакиллик ҳокимиятидир. Вакиллик ҳокимиятининг барча даражадаги депутатлари вазифаси иқтисодий ўсишни инсон тараққиёти билан боғлаш, уларнинг узвийлигини таъминлашдан иборат. Президентимиз томонидан хотин-қизларнинг парламентдаги аъзолиги кейинги йилларда 2 баробарга ортгани халқаро минбардан таъкидлангани ҳам бежизга эмас. Чунки аёллар муаммоси кўп бўлиб, улардан бири никоҳнинг бекор бўлиши билан аёллар уйсиз қолиши, алимент ундиролмаслиги масалаларини аёл депутатлар қонундаги бўшлиқларни енгишга ҳаракат қилиши табиийдир. Чунки бунга етарлича асосимиз бор. Ҳақиқатан ҳам, мамлакатимизнинг 49 фоизини хотин-қизлар, уларнинг қарийб 64 фоизини 30 ёшгача бўлган хотин-қизлар ташкил этар экан, албатта бу йўналишда алоҳида давлат сиёсати олиб боришга тўғри келмоқда. Халқаро доирада гендер масалаларига қандай эътибор қаратилаётганига назар ташласак, дунёда гендер тенглигини таъминлашда ҳалигача қатор муаммолар борлиги кўзга ташланади. Масалан, Халқаро меҳнат ташкилотининг маълумотига кўра ҳар 10 ишловчи эркак кишига 6 та ишловчи аёл тўғри келар экан. 2019 йилнинг 24 сентябри куни ўз ишини бошлаган БМТ Бош Ассамблеясининг 74-сессиясида ҳам ташкилотнинг аёллар қаноти гендер тенглик, мамлакатларнинг барқарор тараққиётига эришиш йўлида аёллар учун ҳам муносиб ҳуқуқ ва эркинликлар таъминланиши масалаларини бежизга ёритмади. Бош Ассамблея сессияси давомида 192 нафар нутқ сўзлаган арбобларнинг атиги 17 таси хотин-қизлар эканлиги ҳам алоҳида танқид остига олинди.

Ўзбекистон хотин-қизлар масалаларига оид халқаро мажбуриятларини виждонан бажаришга ҳаракат қилмоқда. Давлатимиз томонидан “Хотин-қизлар ҳуқуқлари камситилишининг барча шакллариغا барҳам бериш тўғрисида”ги конвенциянинг аъзоси сифатида миллий қонунчиликка унинг нормаларини уйғунлаштириш масаласига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Хусусан, мамлакатимизда бу борада муҳим қадамлар кўйилди. 2019 йил сентябрь ойида Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги ҳамда “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонунлар қабул қилинди. “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги қонунда аёлларни жинси бўйича бевосита ва билвосита камситишни тақиқланишига алоҳида урғу берилган. Мазкур қонун давлатимиз раҳбарининг 2019 йил 7 мартдаги “Хотин-қизларнинг меҳнат ҳуқуқлари кафолатларини янада кучайтириш ва тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлашга оид чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорига мувофиқ ишлаб чиқилди. Ушбу қонуннинг мақсади хотин-қизларни турмушда, иш жойларида, таълим муассасаларида ҳамда бошқа жойларда тазйиқлар ва зўравонликнинг барча шаклларида ҳимоя қилишга қаратилган. Ушбу соҳадаги муносабатларни тартибга солиш, шунингдек, тазйиқлар ва зўравонликдан жабрланганларни ҳуқуқий ҳамда ижтимоий ҳимоя қилиш кафолатларини таъминлаш ҳам қонуннинг муҳим мақсадларидан бири ҳисобланади.

Хотин-қизлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш мақсадида ҳар бир маҳалла кесимида иш олиб борилади. Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган, шунингдек, ўтган йили махсус рўйхатдан чиқарилган 2 минг 587 нафар диний оқим аъзоси бўлган аёлларнинг ҳаётда ўз ўрнини топиши, ижтимоий муаммоларини ҳал этишга алоҳида эътибор қаратилгани энг катта ислохотдир. Хотин-қизларнинг тиббий маданиятини ошириш, кам таъминланган оилаларга манзилли тиббий ёрдам кўрсатиш, республика скрининг ва репродуктив марказлари хизматларини янада ривожлантириш бўйича ҳам тизимли ишлар амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 4 та қарори, Ҳукуматимизнинг 6 та қарори, 4 та фармойиши ва 12 та чора-тадбирлар дастури қабул қилинди ҳамда янгиланаётган Ўзбекистонда хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, уларнинг барча соҳада тенг ҳуқуқли меҳнат қилишининг ҳуқуқий асослари яратилди. Бугунги кунда мамлакатимизда гендер тенглик бўйича институционал асослар ҳам кенгайтирилмоқда.

Айни пайтда, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенати таркибида аёллар ҳуқуқларини таъминлаш ва камситишнинг ҳар қандай шаклига барҳам бериш бўйича миллий қонунчиликда халқаро стандартларни уйғунлаштириш билан шуғуланувчи янги Хотин-қизлар ва гендер тенглик масалалари қўмитаси ташкил қилинди.

Унинг исботи сифатида жорий йилнинг Президент Шавкат Мирзиёев раислигида 1 март куни хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш тизими ҳамда уларнинг жамиятдаги мавқеини янада мустаҳкамлаш масалаларига алоҳида эътибор қаратилди. 2021 йилда аёллар тадбиркорлиги дастурлари доирасида 200 мингдан зиёд лойиҳаларга 2 триллион сўм кредит ва субсидиялар ажратилиб, 320 минг хотин-қиз доимий иш ўрнига эга бўлди. 190 минг нафар аёл касб-ҳунарга ўқитилди. 4 мингдан зиёд хотин-қизларга уй-жой тўловининг бошланғич бадалига маблағ ажратилди. 2 минг нафар қиз алоҳида грант асосида олий таълимга қабул қилинди. Натижада, ўтган йили олий ўқув юртиларига кирган талабаларнинг 60 фоизини хотин-қизлар ташкил этди. Жумладан, 2022-2026 йилларга мўлжалланган Хотин-қизлар таълимини қўллаб-қувватлаш дастури ишлаб чиқилади. Дастур доирасида, пойтахтимизда асосан хотин-қизларни ўқитиш учун давлат-хусусий шерикчилик асосида тўқимачилик соҳасида алоҳида университет ташкил этилади. Пахта-тўқимачилик ва пиллачилик кластерлари иштирокида жойларда университетнинг техникумлари ҳам очилади. Янги ўқув йилидан бошлаб, таълим контрактларини тўлаш учун қизларга илк маротаба 7 йил муддатга фоизсиз кредит бериш жорий қилинади. Бунинг учун, жорий йилда банкларга 1 триллион 800 миллиард сўм, келгуси беш йилда 8 триллион сўм маблағ ажратилади. Яна бир янгилик: келгуси ўқув йилидан бошлаб, магистратурада ўқиётган қизларнинг контракт пуллари тўлиқ бюджетдан қоплаб берилади. Шунингдек, эҳтиёжманд оила вакиллари, ота ёки онасини йўқотган талаба қизларнинг таълим контракти маҳаллий бюджетдан тўланади.

Жамиятимизда олима аёллар улушини сезиларли ошириш учун докторантура йўналишида хотин-қизлар учун ҳар йили камида 300 тадан мақсадли квота ажратилади. 2022-2024 йиллар учун «Бизнес аёллар» дастури қабул қилиниши белгиланди.

Ҳозирги вақтда мамлакатимизда турли соҳа ва тармоқларда меҳнат қилаётган ишчи ва хизматчиларнинг 45 фоизини хотин-қизлар ташкил этади. Жумладан, давлат ва жамоат ташкилотлари тизимида 1 минг 400 га яқин опа-сингилларимиз раҳбарлик лавозимларида меҳнат қилмоқда. Улардан 17 нафари сенатор, 16 нафари Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутаты бўлиб, шунингдек кўплаб халқ депутатлари маҳаллий кенгашлари таркибида фаолият юритмоқда. Ўнлаб опа-сингилларимиз “Ўзбекистон Қаҳрамони”, “Ўзбекистон фан арбоби”, “Ўзбекистон халқ ўқитувчиси”, “Ўзбекистон халқ шоири”, “Ўзбекистон халқ артисти” сингари давлатимизнинг юксак фахрий унвонлари, орден ва медалларига сазовор бўлган. Уларнинг орасида 500 нафардан зиёд фан докторлари ва академиклар, минглаб фан номзодлари ўз билими ва истеъдоди билан Ватанимиз равнақига астойдил хизмат қилиб келмоқда. Жамият ва давлат ҳаётида фаоллик ва ташаббускорлик кўрсатган, ўзининг самарали меҳнати билан оиланинг шаклланиши ва фаровонлиги мустаҳкамланиши, оналик ва болалик муҳофазасига муносиб ҳисса қўшган хотин-қизларга бериладиган «Мўътабар аёл» кўкрак нишони таъсис этилди.

Хотин-қизлар сайлов жараёнида сайловчи, депутатликка номзод, сайлов комиссиясининг аъзоси, кузатувчи, партиянинг ваколатли вакили, ишончли вакил сифатида эркаклар қатори тенг ва эркин, очик ва ошқора иштирок этишлари мумкин. “Сайлов ҳуқуқларини амалга оширишда хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари” “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги Қонунда алоҳида бобда мустаҳкамланди. Унга асосан, хотин-қизлар ва эркаклар ҳокимият вакиллик органларига сайлаш ва сайланишда тенг ҳуқуқларга эга.Сиёсий партиялар томонидан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва халқ депутатлари маҳаллий Кенгашлари депутатлигига номзодлар кўрсатишда хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар таъминланади. Хотин-қизларни янгича ёндашув, янгича ғоя ва янгича ташаббуслар билан чиқишларига ундайди. Ҳар йили бутун

дунё бўйлаб “Хотин-қизларга нисбатан зўравонликка қарши 16 кун” номи остида кампания ўтказилади. Ушбу кампания аёлларга нисбатан зўравонлик инсон ҳуқуқларига зид ҳаракат эканини ифодаловчи фикр билан рамзий боғланган икки воқеа 25 ноябрь – Халқаро хотин-қизларга нисбатан зўравонликни бартараф этиш кунида бошланиб, 10 декабрь – Халқаро инсон ҳуқуқлари кунида якунига етади.

Хулоса ва таклифлар: (Conclusion/Recommendations).

Мазкур тадқиқотда кўтарилган мақсад: БМТ бош Ассамблеясининг 1967 йил 7 ноябрда қабул қилган Аёлларга нисбатан камситишларни бартараф этиш Бутунжаҳон декларациясининг 1-моддасида “Аёлларга нисбатан камситиш, уларнинг эркаклар билан тенг ҳуқуқлилигини рад этиш ёки чеклашга олиб келадиган ҳолатлар қайд этилса ўз моҳиятига кўра адолатсизлик бўлиб, инсон қадр-қимматига қарши жиноят содир этилган ҳисобланади”, деб таъкидланган. Бу борада мамлакатимизда қатор номатив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди ва такомиллаштирилди.

Жамиятда гендер муаммоларини ҳал этишнинг энг муҳим шарт-давлат тузилмалари, жамоат бирлашмалари ва нодавлат ташкилотларнинг фаол мулоқоти ва ижтимоий шериклигидир, чунки улар давлат ва фуқаролик жамияти ўртасидаги асосий кўприқдир. Айнан ана шу кўприк хотин-қизларнинг давлат ва жамият ҳаётида ижтимоий фаоллигини назорат қилади, шарт-шароит яратади ва қўллаб-қувватлайди. Бу эса, хотин-қизларнинг асосий меҳнат бандлиги билан бирга турмуш даражасини яхшилашга қаратилган ривожланиш стратегиясининг муҳим қисмидир.

Шу муносабат билан бундай сиёсатни амалга оширишда илм-фанни фаол жалб қилиш керак, чунки давлат бошқарувида ишлайдиган аёллар замон билан бирга ҳамнафас бўлиб фаоллигини рўёбга чиқаришида илмий асосланган махсус тадқиқотларни талаб этадики, унда социологик сўровлар, аҳолининг бунга муносабати ва хотин-қизларнинг хабардорлиги муҳим ўрин тутди. Шу боис аёлларнинг давлат бошқарувидаги ролини оширишга қаратилган назарий ва амалий қўлланмаларга муҳтожлик сезилади. Демак, бу борада ёшлар, талабалар ўртасида танловлар ўтказиш ҳам мақсадга мувофиқдир.

Худди шундай меҳнат муносабатларида, таълим соҳасида ҳам эркаклар ва аёлларнинг тенг ҳуқуқлари ҳамда имкониятлари таъминланиши жамиятда аёллар ролини оширишга хизмат қилади. Бугунги кунда мамлакатимизда илм-фан, таълим-тарбия соҳаларида меҳнат қилаётган хотин-қизлар билан олиб борилаётган ишларни икки йўналишга ажратиш мумкин. Зеро, ушбу соҳада фаолият олиб бораётган ходимларнинг 72 фоизини хотин-қизлар ташкил этади. Биринчи йўналиш - таълим муассасаларида фаолият олиб бораётган хотин-қизлар ижтимоий сиёсий фаоллигини янада ошириш, мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларда уларнинг фаол иштирокини таъминлаш ишларини янада такомиллаштириш бўлиб, ушбу йўналиш мамлакатимиз тараққиётининг муҳим омилларидан бири ҳисобланади. Ушбу вазифани таълим муассасаларида хотин-қизларнинг иқтисодий ва ҳуқуқий билимларини оширишга эътибор қаратиш, ҳуқуқбузарлик ва жиноятчилик профилактикасини кучайтириш, ўқитувчиларнинг кийиниш маданиятига ва одоб-ахлоқ меъёрларига риоя этишларини таъминлаш ҳам бугунги кунда мамлакатимизда олиб борилаётган ислохотларнинг муҳим таркибий қисмини ташкил этади. Иккинчи йўналиш – таълим муассасаларида таълим олаётган қизларнинг ҳуқуқий саводхонлигини оширишга яъни, уларнинг турмуш қуришдаги ҳақ-ҳуқуқлари, никоҳ шартномаси, эр-хотин ўртасидаги ва бошқа оилавий муносабат тўғрисида кўникмаларини шакллантириш лозим бўлади.

Хулоса ўрнида мамлакатимизда хотин-қизларга оид давлат сиёсатини қўллаб-қувватлаш ҳамда ривожлантириш борасида амалга оширилаётган ислохотлар мазмун-моҳиятини кенг жамоатчиликка етказиш ҳамда тарғиб этиш зарур. Демак, сиёсий фаол, етук маънавиятли, жамиятнинг муҳим таянчи бўлган хотин-қизлар ролини янада кучайтириш учун куйидагилар таклиф этилади: биринчидан, аёлларимизнинг давлат ва жамият бошқарувидаги иштирокини кучайтириш мақсадида сиёсий партиялар дастурларини кенг жамоатчиликка етказиши лозим. Иккинчидан, ОАВларда сиёсий, ҳуқуқий билимини оширувчи кўрсатувларни

халқчил тилда етказиш зарур.

Учинчидан, хотин-қизларнинг оилада ҳуқуқий саводхонлигини оширишга алоҳида эътибор қаратиш лозим. Токи оилавий зўравонлик қурбонига айланиб қолмаслиги учун, қизларимизни ҳақ-ҳуқуқи билан бирга маънавий юксак бўлиши давр талабидир.

Тўртинчидан, янгиланаётган Ўзбекистонда мажмуликдан озод бўлган аёллар ҳуқуқий саводхонлиги ва маданиятини юксалтиришга алоҳида эътибор бериш вақти келди. Шу боис, бундай хотин-қизларнинг илм олиш ҳуқуқоини, айниқса, Олий таълимда ўқитиш масаласини ҳал этмоқ керак. Сиртки, кечки бўлимларда ишдан ажралмаган ҳолда таълимни ташкил этиш Янги Ўзбекистоннинг янги ислохотларидан бирига айланар эди.

Бешинчидан, илм йўлида изланиш олиб бораётган ёш аёлларимизнинг илмий тадқиқотларини қўллаб-қувватлаш (замонавий, инновацион усуллар асосида қисқа ўқув дастурлари асосида) ташкил этиш ўринли бўлади.

Олтинчидан, хотин-қизларнинг давлат бошқарувидаги фаоллигини оширишга қаратилган махсус ўқув курслари ҳам ташкил этиш мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар. References .

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.Т.Ўзбекистон. 2019. -70
2. “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги Қонун lex.uz/docs/4494849. (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 03.09.2019 й., 03/19/562/3681-сон
3. “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонунлар. <https://lex.uz/docs/4494849>. (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 03.09.2019 й., 03/19/562/3681-сон
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 7 мартдаги ПҚ-4235-сон қарори. “Хотин-қизларнинг меҳнат ҳуқуқлари кафолатларини янада кучайтириш ва тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлашга оид чора-тадбирлар тўғрисида”. <https://lex.uz/docs/4230944>
5. Президент Шавкат Мирзиёевнинг 2022 йил 1 март куни хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш тизими ҳамда уларнинг жамиятдаги мавқеини янада мустаҳкамлаш масалалари бўйича видеоселектор йиғилишидаги нутқи. <https://xs.uz/uzkr/post/khotin-qizlar-uchun-ulkan-imkoniyatla>
6. Платон. Соч. - М., 1971. - Т.3, 4.1. - С.251; Там же 4.2. - С. 258 ; Аристотель. Политика. - М. - Л., 1893. - С. 34
7. Фурье Ш. Изб. соч. - М., 1951. - Т. 1. - С. 174. Parsons T. The American Family: Its Relations to Personality and to the Social Structure /Parsons T., Baies R. Family, Socialization and Interaction Process. Glencoe, IL: Free Press, 1955);
8. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. - М.: Наука, 1991; Дюркгейм Э. Самоубийство. - М.: Мысль, 1994;
9. Зиммель Г. Женская культура. Фрагмент о любви / Зиммель Г. Избранное. - М.: Юрист. - Т.2. - с.234-265;
10. Teaching sufism: ideas of bahauddin nakshbandi and its activity in Modern Uzbekistan. SRK Mukhitdinova Firyuza Abdurashidovna, Agzamkhadjaeva Saida Sabithanovna ...International Journal of Advanced Science and Technology. Vol. 28 No. 12 (2019) ISSN: <http://serisc.org/journals/index.php/IJAST/article/view/1223>.

THE ROLE OF WOMEN IN ENSURING UNITY OF EDUCATION AND TRAINING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Ismailova Z.

Professor of National Research University
TIAME (Uzbekistan).
z.ismailova@tiame.uz

O. Jamoldinovna

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Uzbek State University of World Languages

ABSTRACT: In the article, the followers of mothers who are recognized with high spirituality and enlightenment, exemplary manners and upbringing, the contribution of women and girls to the development of the country, children, in particular girls, in all aspects of their development, spiritual and educational aspects of society, are distinguished today in the construction, production, science, culture, medicine, education and even in the military sphere, the main factor of ensuring their activity in the reforms carried out in our country is the combination of education and training, and the need to ensure their active participation in the reforms carried out in the upbringing of parents, educational institutions, increasing the level of social and political knowledge, increasing the legal culture and forming the spiritual worldview was emphasized.

Key words: women, parents, education, social protection, political literacy, legal culture, spiritual and educational activities, healthy lifestyle, scientist women.

I. **Introduction.** “The educated generation is the guarantee of a great future, an entrepreneurial nation – a prosperous haét, and friendly cooperation – progress!”[1.104.p]. The role of women in the construction and management of the state and society has increased due to the special attention paid to increasing their siès rights. Uzbek woman’s name-sharifi

Hero Of Uzbekistan;

Deputy;

Senator;

Minister;

Minister’s seat;

Academic;

Scholar;

Entrepreneur;

Adding Director terms is an obvious example of this.

After all, today, almost 50 percent of the population of our country, that is, 29 percent are under 14 years of age, 28 percent are 15-30 - year-olds, 21 percent are 31-45-year-olds, 15 percent are 46-60-year-olds, 7 percent are women older than 60 years. They work effectively and actively in all spheres of socio-spiritual, socio-economic life.

Our basic law - the Constitution also recognizes that women and girls are equal in all spheres. In the decisions and decrees issued by the government, the interest of Women, Families, Children has always been a priority. These efforts are expressed through the activity of women in the life of society. There are other aspects to the fact that attention is being paid to the increase in the social and social activity of our women. In particular, the issues of increasing their legal culture and legal literacy, broadening economic activity, improving the system of social protection were among the important goals of the state. The reforms carried out in our country were further strengthened by the implementation of education and training.

The contribution of our wives to the prosperity of our country, the growth of our children, in particular girls, educated, harmonious in all respects, the spiritual and educational development of our society is great. The followers of our mothers, who are highly spiritual and enlightened,

recognized by exemplary manners and upbringing, today are incomparable in their services in the construction, production, science, culture, medicine, education and even in the military sphere of the state and society. In order to further increase the status of women and girls, to increase their socio-political activity in the socio-political and economic spheres, more extensive conditions and opportunities are being created in our country.

II. The main part

An analysis of the literature on the subject shows that no separate, comprehensive research has been conducted to date on the participation of women in family and marriage relations in the XVI-early XX centuries, their place and role in social, political, economic, legal, cultural and spiritual life. This or that aspect of the studied topic, some issues, certain periods are reflected in various literatures.

Research on women living and working in the above periods can be included in the list of relatively widely studied scientific works. This work focuses on highlighting the place and role of women in social, political, and economic life. Most of these studies were conducted during the Soviet era, and the factual materials presented in them were analyzed as a result of the ideological system of their time, and the issue was not approached from the point of view of Uzbek statehood and gender relations. However, it is possible to single out the work done in this direction at a particularly significant level.

G. Ostonova's scientific works, she describes the situation of women during the Bukhara Khanate, and also touches on the issue of dowry, which is one of the main conditions of marriage [10, p.125 - 132].

R.G. Mukminova reveals the life of landowners, agrarian relations, farmers and urban artisans in the 16th century on the basis of foundation documents established by Mehr Sultan, the daughter-in-law of Muhammad Shaibanikhan. She also published a separate article on the role and place of women in the life of Central Asian cities [12, - P.155 - 158].

The above research is carried out mainly in the field of philology, in which the work of women poets is analyzed from an artistic point of view. The analyzed studies show that the role and place of women in social, political, economic, legal, cultural, spiritual life, and their participation in family-marriage relations are many and varied. From their detailed analysis it can be seen that there are aspects of the subject under consideration that have not yet been clarified.

Thus, the issue of women in the family and their activities is directly studied in each period, and attitudes towards them are also changing. In this regard, a great deal of work is being done in our country to raise the status of women and increase their social activity. The main factor of further raising the status of women and girls in our country, increasing their socio-political activity, ensuring their activity in the reforms carried out in our country is the combination of education and training, and it is possible to indicate the following stages:

First of all, in the process of upbringing children by parents in the family, giving concepts about socio-cultural values, among national and universal values;

Secondly, the use of modern means of methods of provoking the perception that educators in preschool institutions are potential participants in the political life of the country;

Third, to educate the general secondary school students on the subjects aimed at increasing their need for socio-siès knowledge;

Encourage scientific-theoretical and practical activities related to the research of political and legal culture in the four, higher education and later stages, broad cooperation between educational institutions and state organizations;

From the fifth, in the formation of the spiritual worldview of young girls, the objects of culture (cinema, theater, museum, etc.the) to ensure their participation in socio-political events without restriction , to increase their activity in debates and debates in these areas;

Altincan, ensuring the active participation of women in the reforms carried out in our country, the formation of a sense of belonging of young girls to the events taking place in society is also the basis of our work in this direction.

The role of civil society institutions also plays in ensuring the rights and freedoms of women and increasing their socio-political activity. Because of its non-public character, public organizations that represent the interests of different groups and layers are currently an important institution of modern civil society. Through the wide involvement of women in such organizations, the provision of their rights and freedoms is achieved, thereby ensuring their direct and indirect participation in the governance of the state and society. Today, the work carried out in our country with women working in the fields of Science, Education and training can be divided into two directions.

III. Discussion. After all, 72 percent of the employees working in this area are women:

The first direction is the further improvement of the work of women working in educational institutions, the further increase of social sees activity, ensuring their active participation in the reforms carried out in our country, and this direction is one of the important factors of the development of our country. This task can be carried out by further enhancing the activities of primary organizations in educational institutions. In particular, attention should be paid to the increase of economic and legal knowledge of women in educational institutions, the Prevention of fraud and criminal profiling, the observance of teachers in the culture of dressing and the norms of decency also constitute an important component of the reforms carried out in our country today. The second direction is to work with girls who receive education in educational institutions, this direction includes tasks [5;6]

a) through the activities of parents 'universities in the localities, the following Organization of educational institution-family-neighborhood cooperation, bunda, increase the activity of specialists in working with women in the neighborhoods:

b)-increase the activity of schoolchildren's girls in educational institutions through Girls' Clubs and meaningful Organization of their leisure time by attracting them to different circles;

c) increase the legal knowledge special attention is paid to the issues of preparation of persons for hours, knowledge of Bunda, haeti, occupation, family background:

d) qualitative organization of services of psychologists in educational institutions, attention to Bunda, personnel, conduct psychological tests.

For information, it is also important to note that general secondary and secondary special education is therefore one of the most important urgent tasks in this direction, first of all, to develop a single concept for the preparation of EAs to EAS and to introduce it into practice, to organize targeted work in the field of strengthening families, maintaining family values and , based on the number of students in them, since September 1, 2018: from 250 people – 1 state; from 250 people to 800 people – 1.5 state; from 800 people to 1600 people – 2 state; from 1600 people to 3000 people – 2.5 state; from 3000 people and more – 3 state units introduced psychologist state. The fact that it is currently being developed mainly as a result of the adverse situations that have occurred by individuals is one of the pressing problems that awaits the solution of which systematic work on working with individuals has not been adequately organized to address them.

Therefore, in this direction, it is also important, first of all, to work out a single concept for the preparation of persons for Haute, and if the introduction into practice is one of the most important urgent tasks, to organize targeted work on strengthening families, maintaining family values and improving the socio-spiritual environment in families, to identify those families who have come to

IV. Conclusions: Also, - in cooperation with the Ministry of family and neighborhood support, we organize short trainings on the preparation of those who applied for marriage to the FHSU bodies in connection with family relations, as well as Organization of work on the preparation of young people for life in cooperation with the scientific research institutes of the neighborhood and Family, Ministry of Health and - In cooperation with the Ministry of family and neighborhood support, it is necessary to carry out choratadbir, aimed at ensuring full medical examination of the spouses who are going through marriage and strengthening reproductive health among the spouses, promoting the benefits of screening. In the place of the conclusion, it is possible to recommend the following for the organization of systematic work on ensuring the harmony of education and training in educational institutions, working with universities, their preparation: first of all, it is

necessary to widely promote in educational institutions the content and essence of the reforms carried out in our country to support and develop the [8.175 p.]

In addition, by organizing the activities of "GIRLS' clubs in educational institutions, increasing the moral and aesthetic culture, social-siès activity of girls, directing them to professional activity, as well as wide involvement in the circle on the issues of family and marriage, reproductive health, the role of women in the Republic, increasing the activity of active and initiative women and owners of State prize named after Zulfiya in the social-cultural center of our country and their wide involvement in the promotion and promotion work on strengthening the socio-spiritual environment in educational institutions are among the factors that yield good results in this area.

To support and develop the creative potential of girls with disabilities in educational institutions, to facilitate the work of promoting projects created by them, to develop their interest in acquiring knowledge, reading books, to form a culture of treatment and speech, as well as to eliminate the problems that have arisen on the continuation in educational institutions-promotion of exemplary activities of students under the [9 . 734–751p.]

Protection of students from various spiritual threats in the global environment, in which - To strengthen the ideological immunity against the threats of mass culture, to promote propaganda through social networks, to increase the socio-social activity of schoolgirls, to educate them from moral and moral clichés, to teach them to the professional, to educate them in the spirit of national traditions and traditions, to further improve the activities of the" Girls 'Clubs" with the aim of, it is of great importance to introduce the mobile application of popular brochures "Only for girls" in the category "library of girls" created by the women's library of Uzbekistan in order to put them on the agenda. The combination of education and training in educational institutions, the systematic organization of cultural and educational events, conferences and exhibitions aimed at a full-fledged demonstration of the leadership and desire of individuals, the development of new approaches to spiritual and educational activities among individuals, the organization of new shows, broadcasts and rubrics in the media, arising from the interests of individuals, are also

References:

1. Mirziyoyev Sh. M. Critical analysis, strict discipline and personal responsibility should become the daily norm in the activities of every manager. / Report at the expanded meeting of the Cabinet of Ministers devoted to the results of the socio-economic development of the country in 2016 and the most important priority areas of the economic program for 2017. - T.: Yzbekiston, 2017. - 104 p.
2. "Strategy of action on five priority directions of development of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021" T. : 2017 y 7 February
3. Sharafutdinova X.G. The socio-psychological problems of the upbringing of children in the family are in the same place. Tashkent: publishing house of Uzpfiti, 2018. – 27-29 Betler.
4. Taylakov N.I. Necessary pedagogical instructions for fathers in the upbringing of children. Materials of the Republican scientific-practical conference" father's responsibility, duty and obligation in the upbringing of children: problems and solutions". - Tashkent: publishing house of Uzpfiti, 2018. – 13-16 pages
5. Ismailova, Z., Choriev, R., Musurmanova, A., & Aripjanova, M. (2020). Methods of training of teachers of university on advanced training courses. Journal of Critical Reviews. Innovare Academics Sciences Pvt. Ltd. <https://doi.org/10.31838/jcr.07.05.85>:
6. Karabaevna, I. Z., Riskulova, K., Ubaydullaevich, A. M., Turaevna, I. Y., & Ravshanovna, P. N. (2020). The role of electronic pedagogical tools in higher education. Journal of Critical Reviews. Innovare Academics Sciences Pvt. Ltd. <https://doi.org/10.31838/jcr.07.05.80>
7. Rafiev A, Gulyamova N. "Mother tongue and literature" .- T. : Sharq, 2004, 5p. 4. Spiritual, scientific and methodological magazine "Education, science and innovation". 2017 / 4th edition.
8. Glazyrina, L. D. Methods of physical education of children preschool age. A manual for teachers of preschool institutions [Text] / L. D. Glazyrina. - M. : Vldos, 2005. - 175 p.

9. Ismailova, Z., Khimmataliev, D., Khashimova, M., Fayzullaev, R., & Sadikova, F. (2019). The role of modern women in society and family. *Opcion*, 35(Special Issue 21), 734–751
10. Astanova G. On the status of women in the Bukhara Khanate in the late XIX - early XX century. // *Women of the East*. Rep. Ed. S.A. Azimdzhanova. T. 1977. - P. 125 - 132.
11. Mukminova R.G. History of agrarian relations in Uzbekistan in the 16th century. According to the materials of “Vakf-name”. Tashkent. 1966.
12. Mukminova R.G. Central Asian city and woman (XIV - XIX centuries) // *Urbanistic culture of Uzbekistan*. Materials of the international scientific conference. Tashkent. 2006. - P.155 - 158.

АЁЛ МИЛЛАТ ТАЯНЧИ- МОҲИР МУРАББИЙ.

*Аёл – инсониятнинг ривожланишида қудратли куч ва
усиз ривожланишида зафар қозониб бўлмайди.
(Хитой манбаларидан).*

Холиқова Раҳбар Эргашевна

Т.ф.д., профессор.

Тошкент давлат техника университети

@tdtu.uzrahbarkholikova@mail.ru

Аннотация. Мақолада мустақиллик йилларида айниқса кейинги беш йилда хотин-қизларга оид давлат сиёсати тубдан ўзгаргани, аёлларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларни кадрини юксалтириш борасидаги ишлар, амалга оширилаётган ислохотлар қандай бораётгани ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: оила, миллий кадрият, аёллар ҳуқуқлари, оила кодекси, гендер тенглик, маҳалла, ҳимоя ордери, ижтимоий ҳимоя, “аёллар дафтари”, имтиёзлар, “аёллар маслаҳат кенгаши”, миллат таянчи.

ЖЕНЩИНА ОСНОВА НАЦИИ – УМЕЛЫЙ РУКОВОДИТЕЛЬ.

*Женщина - мощная сила в развитии человечества и в
развитии без нее невозможно победить.
(Из китайских источников).*

Аннотация. В статье рассматриваются коренные изменения государственной политики в отношении женщин за годы независимости, особенно за последние пять лет, работа по всемерной поддержке женщин, работа над повышением их достоинства, и о ходе проводимых реформ.

Ключевые слова: семья, национальные ценности, права женщин, семейный кодекс, гендерное равенство, маҳалла, охранный ордер, социальная защита, «женская книга», льготы, «женский консультативный совет», фундамент нации.

A WOMAN IS THE BASIS OF A NATION - A SKILLED LEADER.

*A woman is a powerful force in the development of mankind
and it is impossible to win in development without her.
(From Chinese sources).*

Abstract. The article examines the fundamental changes in the state policy towards women

over the years of independence, especially in the last five years, the work on the full support of women, work to improve their dignity, the progress of ongoing reforms.

Key words: family, national values, women's rights, family code, gender equality, gathering of citizens, protection order, social protection, "women's book", benefits, "women's advisory council", foundation of the nation.

Қадимдан халқимиз оила ва никоҳни муқаддас ҳисоблаган. Конституциямизда оила жамиятнинг асосий бўғини экани, унинг жамият ва давлат муҳофазасида бўлиши мустаҳкамлаб қўйилган. Мамлакатимизда оилани ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий жиҳатдан қўллаб – қувватлаш борасида олиб борилаётган ишлар натижасида ушбу тамойил ҳаётимизда ёрқин ифодасини топмоқда [1].

Оила шундай бир улуғ даргоҳки, унда инсонийликнинг илк туйғулари шаклланади, ота-онага ҳурмат, катталарга меҳр оқибатли бўлиш, ҳолидан хабар олиш каби туйғулар шаклланиши замирида ватанга бўлган муҳаббат, ватанпарварлик, халқпарварлик, меҳнатсеварлик фазилатлари пайдо бўлади. Миллий қадриятларимиз ҳақидаги тушунчаларга бўлган илк муносабатлар ўз аксини топиб боради.

Оилани иқтисодий жиҳатдан таъминлашда ҳар бир оилада эр-хотиннинг тутган ўрни каттадир. Тарих шуни кўрсатадики, қадим Шарқда азал-азалдан эркаклар оилани, оила учун барча иқтисодий харажатларни ўз зиммаларига олиб таъминлаб келганлар. Эркаклар асосан савдо-сотик, тижорат, ўзи ишлаб чиқарган маҳсулотларини бошқа маҳсулотларга алмаштириш ёки сотиш орқали четга, яъни бошқа давлатлар билан савдо – сотик олиб борган эдилар. Рўзғор, оила ташвиши фақат эркаклар зиммасида эди. Ишлаб, саъй-ҳаракат қилиб пул топиш бу эркаклар бурчидир. Эркаклар бор куч-қудратларини ишга солиб, пул топиб бир қисмини аҳлу аёллари эҳтиёжлари учун сарф қилишлари лозим [2].

Аёллар эркакларни ҳурмат қилишар, бола тарбиясига эътибор билан қарашар ва оила, уй-рўзғор ишларини бажариб оила ҳамжиҳатлигини сақлаб келишар эди. Аёл зотини азал-азалдан шунинг учун ҳам сабр-тоқатли инсонлар деб ҳисоблашган. Ҳозир замон ўзгарди. Аёллар ҳуқуқлари эркаклар ҳуқуқи билан тенглаштирилди. Ҳозирги замонамиз аёллари тенглик ҳуқуқларидан фойдаланиб, эркаклар билан тенг меҳнат қилмоқдалар

Шарқ аёллари болалигидан бошлаб итоаткорлик, сабр-бардошлик, ўзидан катталарни ҳурмат қилиш руҳида тарбияланади. Анъанавий патриархал турмуш тарзи тамойиллари асосида тарбияланган аёл онгида "Эркак-оила хўжайини, барча масалалар ечими унинг измида", деган тушунча теран илдиз отган бўлади. Унинг бурчи ва фаолият соҳаси эса-ошхона, кийим-кечак, ҳовли-жойнинг саранжом-саришталиги, эрининг, қайнота-қайнонанинг, қариндош-уруғларнинг кўнглини топиш, болалар тарбияси, ана шу руҳда тарбияланган аёллар ўзларининг оилага алоқадор муаммоларини мустақил ҳал қила олиши мумкинлигини ҳатто хаёлига ҳам келтира олишмайди.

Эркак киши оила султони, унинг сардори ва сарбони дейди доно халқимиз. Албатта шундай эркаклар ҳам борки "айтган ҳар бир сўзим – қонун" деган тамойилга асосланади. Бундай эркаклар "эркакларнинг иши"га хотинлар аралашшини ёқтиришмайди, бу хилдаги уринишларни илдизидеяқ барҳам топтиради, "хотинларнинг иши-уй-рўзғор ташвиши, бола туғиш ва тарбиялаш", у ҳал қилувчи овозга эга бўлиши мумкин эмас, деб ҳисоблайдилар. Бундай ҳолатлар кўпинча низоли вазиятлар келиб чиқишига, хотин-қизларга нисбатан зўрлик ва зўравонлик ҳаракатлари содир қилинишига сабаб бўлмоқда [3].

Жонажон Ватанимиз мустақилликга эришгач, хотин-қизларга муносабат тубдан ўзгарди. Улар жамиятимизнинг фаол аъзолари сифатида кўрилиб, жамиятдаги нуфузини юксалтириш борасида қатор чора-тадбирлар амалга оширилди.

Бугунги кунда хотин-қизларимизни қўллаб – қувватлаш, уларга нисбатан ҳар қандай зўравонликни олдини олиш борасида амалий ишлар қилинмоқда. Ушбу давр мобайнида, давлатимиз хотин-қизларни ҳар қандай камситилиш ва таҳқирлашдан ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан ҳимоя қиладиган барча йирик халқаро шартномаларга қўшилди.

Унга кўра, “Аёллар ва эркеклар тенг ҳуқуқлилиги ҳамда имкониятларнинг кафолатлари тўғрисида”, “Аёлларни зулмдан ҳимоя қилиш тўғрисида”, “Фуқароларнинг репродуктив саломатлигини муҳофаза қилиш тўғрисида”, “Оила кодексининг 15-моддасига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”, “Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексига ўзгартиришлар киритиш тўғрисида”, илгари таъқиқланган иш шакллари ва меҳнат қонунчилигининг бошқа гендер-ассиметрик қоидаларини танлаш билан боғлиқ чекловларни олиб ташлаш тўғрисидаги қонунлар қабул қилинди [4].

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенати таркибида аёллар ҳуқуқларини таъминлаш ва камситишнинг ҳар қандай шаклига барҳам бериш бўйича, миллий қонунчиликда халқаро стандартларни уйғунлаштириш, хотин-қизларнинг гендер камситилишига йўл қўймаслик мақсадида Хотин-қизларнинг гендер тенглигини ҳимоя қилиш бўйича комиссия тузилди. Бундан ташқари, меҳнатга оид ҳуқуқларнинг кафолатлари ва қўллаб-қувватлашни янада кучайтириш, уйдаги зўравонлик қурбонларига ёрдам бериш мақсадида зўравонликдан жабр кўрган шахсларни реабилитация қилиш ва мослаштириш маркази ташкил этилди. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 18 февралдаги “Жамиятда ижтимоий маънавий муҳитни соғломлаштириш, маҳалла институтини қўллаб -қувватлаш ҳамда оила ва хотин- қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 5938-сонли Фармони, Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 сентябрда “Хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги ва “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонунларининг кучга киргани бу борадаги тарихий қадам бўлди.

Шу йил 3 сентябрдан кучга кирган мазкур қонун давлатимиз раҳбарининг 2019 йил 7 мартдаги “Хотин-қизларнинг меҳнат ҳуқуқлари кафолатларини янада кучайтириш ва тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлашга оид чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорига мувофиқ ишлаб чиқилди.

Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси томонидан Адлия вазирлиги ва Инсон ҳуқуқлари бўйича Миллий марказ билан биргаликда ишлаб чиқилган қонун 35 моддадан иборат.

Ушбу қонуннинг мақсади хотин-қизларни турмушда, иш жойларида, таълим муассасаларида ҳамда бошқа жойларда тазйиқлар ва зўравонликнинг барча шаклларида ҳимоя қилишга қаратилган. Ушбу соҳадаги муносабатларни тартибга солиш, шунингдек, тазйиқлар ва зўравонликдан жабрланганларни ҳуқуқий ҳамда ижтимоий ҳимоя қилиш кафолатларини таъминлаш ҳам қонуннинг муҳим мақсадларидан.

Эндиликда тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчи ўзига нисбатан тазйиқ ва зўравонлик содир этилгани ёки уларни содир этиш таҳдиди тўғрисида ариза билан тегишли ваколатли органлар ҳамда ташкилотларга ёхуд судга мурожаат этиш ҳуқуқига эга.

Шунингдек, улар махсус марказларда, ишонч телефони орқали бепул ҳуқуқий маслаҳат олади. Ижтимоий, психологик, тиббий ва бошқа ёрдам олиш, ички ишлар органларига ҳимоя ордери бериш тўғрисидаги талаб билан мурожаат қилишга ҳақли. Ҳимоя ордери шартлари бузилган тақдирда уларни бу ҳақда хабардор қилиш, содир этилган тазйиқ ва зўравонлик натижасида ўзига етказилган моддий ҳамда маънавий зарарни қоплаш талаби билан судга мурожаат этишлари ҳам мумкин. Судга мурожаат этганида улар давлат божи тўлашдан озод қилинади [5].

Шунга қарамадан аёлларнинг зўравонлик тўғрисида ҳамиша ҳам мурожаат қилмаслигини кўришимиз мумкин. Бу аёлларнинг ҳуқуқий саводхонлиги пастлигидан ёки бўлмасам оилавий можароларни ҳеч кимга билдирмай деган фикр билан юришлари натижасидир. Кўп аёллар уй-рўзғор ишларини бажаришади, оиладаги иқтисодий аҳволни меъёрида тутиб туриш учун яна қўшимча иш излашади. Айрим аёллар ўзини тижоратга уради. Оила иқтисодини таъминлашда, орзу-ҳавас кўришда мақсадида, савдо-сотик, тижорат, чет давлатларга қатнаб туриш ишларини ҳатто, чет давлатларга узоқ муддатга (бир неча йилга) чиқиб, пул топиб келишни ўз зиммаларига олмоқдалар.

Чет элга қатнаётган аёллар эркеклар билан тенглик ҳуқуқларини нотўғри

тушунганликларини, соғлиқларига қанчадан қанча зарар келтираётганларини кейин тушуниб етмоқдалар[6].

Бу борада Президентимиз шундай деган эдилар: -“Аччиқ бўлса ҳам, тўғриси тани олиб айтишимиз керак: бу ўрганишларимиз натижасида биринчи марта жойлардаги ҳақиқий аҳвол юзага чиқди. Шулар асосида “аёллар дафтари” шакллантирилмоқда, хотин-қизларни қийнаётган кўплаб ижтимоий-иқтисодий муаммоларга амалий ечим топилмоқда.

Бу ишларга маҳаллаларда янги ташкил этилган “Аёллар маслаҳат кенгашлари” ҳам яқиндан кўмак бермоқда. Лекин бу ҳали аёллар муаммоларини ечиш учун биз бажаришимиз шарт ва зарур бўлган ишларнинг бошланиши холос”.

“Биз мамлакатимизда истиқомат қилаётган 17 миллиондан зиёд опа-сингилларимиз, қизларимиз, онахон ва момоларимизга муносиб шароит яратиб бериш учун барча имкониятларни ишга солишимиз лозим [7]”

“Аёлларнинг андиша қилиб, биз эркакларга айта олмайдиган дарду-ташвишлари, кундалик муаммолари, орзу-ниятларини уларнинг ўзидан яхши тушунадиган инсон йўқ [8]”.

Кейинги беш йилда хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш борасида мамлакатимизда манзилли ишлар амалга оширилаётганини ҳар бир хотин-қиз гувоҳи бўлиб турибди. Қувонарли жиҳати шундаки, 2019 йил охирида ўтган Ўзбекистон парламентида сайловлар натижаларига кўра, Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутатларининг 32 фоизини, Сенатда 25 фоизини хотин-қизлар ташкил этди.

Парламентларароиттифокнинг“Парламентдаги аёллар” ва“БМТ-Аёллар” ташкилотининг йиллик ҳисоботи маълумотларига кўра, бу борада мамлакатимиз етакчи саналиб, дунёнинг энг яхши 50 мамлакати қаторидан ўрин эгаллади.

Хотин-қизларнинг сифатли таълим олиши, касб-хунар эгаллаши ва ишга қабул қилиниши ҳамда тадбиркорлик фаолиятини йўлга қўйиши учун қулай имкониятлар яратилган.

Ҳозирги вақтда талабаларнинг қарийб 47 фоиздан ортигини хотин-қизлар ташкил этади. Айниқса, 2020 йили жорий этилган олий таълимга қабул қилиш тартибига кўра, олий ўқув юртларига кирувчи хотин-қизлар учун имтиёзлар икки баравар ошди.

Бинобарин, шу йили ижтимоий ҳимояга муҳтож жами 950 нафар хотин-қизлар давлат гранти асосида олий ўқув юртларига ўқишга қабул қилинди.

Қолаверса, 585 минг нафар хотин-қизлар иш билан таъминланган бўлса, бундан ташқари 36 минг нафари касб-хунарга ўқитилди.

Шунингдек, Давлат мақсадли жамғармаси маблағлари ҳисобидан, тадбиркорлик фаолиятини йўлга қўйиш учун хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш мақсадида, Марказий банкнинг асосий ставкаси бўйича 6 йилгача бўлган имтиёзли даврни ўз ичига олган ҳолда 3 йилгача бўлган муддатга ҳисоботнинг 150 бараваригача миқдорда кредитлар ажратилади.

Бу борада, эҳтиёжманд аёлларни уй-жой билан таъминлаш, яшаш ва меҳнат шароитларини яхшилаш, уларнинг даромадларини ошириш бўйича тизимли чора-тадбирлар ижобий самара бермоқда.

Айни пайтда, хотин-қизлар муаммоларини ўрганиш ва ҳал этиш учун “Аёллар дафтари”, “Ёшлар дафтари” ва “Темир дафтар” каби механизм жорий этилди.

Бу орқали аҳолининг турмуш даражаси чуқур ўрганилиб, унда эҳтиёжманд аҳоли қатламлари билан мақсадли ишларни ташкил этишга ҳамда 30 дан ортиқ турдаги ижтимоий хизматларни электрон шаклда кўрсатишга имкон беради. Шу мақсадда, 9 мезон асосида уларга 433 минг нафар хотин-қизлар киритилиб, электрон маълумотлар базаси шакллантирилди. Бугунги кунга қадар “дафтар”га киритилган жами 80 минг нафар хотин-қизлар муаммолари ижобий ҳал этилди [9].

Ҳар қанча қийин бўлмасин давлатимиз аёлларга бўлган эътиборини бир лаҳзага бўлсада сусайтиргани йўқ. Барча имкониятлар ишга солиниб аёлларни қийнаб келаётган кўплаб муаммоларга ечим топилмоқда. Келажаги буюк давлат миллат тарбиячисига бўлган эътиборини ҳеч қачон сусайтирмайди. Аёл аввало тарбиячи бўлиб, у нафақат ўз

фарзандларини балки эркакларнинг ҳам тарбиячиси,демакки, бутун миллатнинг тарбиячиси ҳисобланади. Аёл миллат кўзгуси бўлиб,у ҳамиша давлат эътиборидадир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Хушвақтова У. Маликалар китоби ёхуд Темурий маликалар қандай тарбияланади? – Тошкент.: Akademnshr, 2019.110-бет.
2. Абдурауф Фитрат. Оила. –Тошкент.: Маънавият, 1998, 37-бет.
3. Аёл ҳуқуқи ва эркинликлари. –Т.: Адолат, 2002. 109 бет.
- 4.<https://xs.uz/uzkr/post/ozbekistonda-khotin-qizlarni-qollab-quvvatlash-borasda-qandaj-ishlar-amalga-osHIRILMOQDA>
5. <https://uza.uz/uz/posts/khotin-izlarni-tazyi-va-z-ravonlikdan-imoya-ilishning-yangi--05-09-2019>
6. Раҳимбекова Р. Ҳуқуқингизни биласизми? -Тошкент, 2013. 67-бет.
7. Мирзиёев Ш. Янги Ўзбекистон стратегияси. –Тошкент.: О'zbekiston, 2021. 249-бет.
8. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2020 йил 29 декабрь. – Тошкент.: О'zbekiston, 2021,53-бет.
- 9.<https://xs.uz/uzkr/post/ozbekistonda-khotin-qizlarni-qollab-quvvatlash-borasda-qandaj-ishlar-amalga-osHIRILMOQDA>.

ГЕНДЕРНАЯ ПОЛИТИКА НОВОГО УЗБЕКИСТАНА В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНОГО РЕЙТИНГА

Саипова Камола Давляталиевна

доктор исторических наук, доцент
Национального университета Узбекистана
kamola_nuz@rambler.ru

Кожакеева Ляззат Темирбековна

доктор исторических наук, профессор
Казахского национального женского
педагогического университета

Аннотация: в данной статье авторами раскрыт вопрос приоритета государственной политики Республики Узбекистан в области гендерного равенства. Сегодня данная проблемы является одной из актуальных задач не только в республике, но и во всём мире. На основе принятых законодательных актов и постановлений дана современная интерпретация гендерной политики нашего государства. Также рассмотрены основные вопросы, вынесенные на обсуждение законодательной палатой Олий Мажлиса Республики Узбекистан.

Ключевые слова: гендерная политика, государство, женщина, закон, права, законные интересы.

Одними из приоритетных направлений государственной политики нового Узбекистана являются достижение гендерного равенства, обеспечение прав, свобод и законных интересов женщин, усиление их роли в общественной и государственной жизни.

В Узбекистане в первые годы независимости Конституцией Республики закреплено равноправие женщин и мужчин. Принятие 22 законов и более 30 нормативно-правовых актов, обеспечивающих конституционные права и свободы женщин в течение последней четверти века, является одним из приоритетов государственных задач.

Реализация таких задач как повышение социально-политической активности женщин,

усиление их роли в управлении государством и обществом, обеспечение занятости женщин, выпускниц профессиональных колледжей, широкое привлечение их к предпринимательской деятельности, дальнейшее усиление основ семьи; способствует раскрытию сути реформ проводимых по социальной защите. [1]

Стратегия достижения гендерного равенства в Республике Узбекистан до 2030 года разработана на основе соответствующих положений Конституции Республики Узбекистан, Закона «О гарантиях равных прав и возможностей для женщин и мужчин», в соответствии с долгосрочными целями и приоритетами страны, определенными в Стратегии действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан. Данный документ предусматривает комплексный подход к внедрению принципа равенства между женщинами и мужчинами во всех сферах и уровнях принятия и исполнения решений.

Стратегия также будет способствовать продвижению гендерного равенства в экономической, политической и социальной жизни с целью создания условий для реализации равных прав и возможностей женщин и мужчин, а также соблюдения фундаментальных прав человека и обеспечение равного и качественного образования для всех, создание для девочек из сельской местности возможностей получения высшего образования, достижение гендерного равенства женщин, предупреждение насилия и торговли людьми.

В нашей стране, где гарантировано гендерное равенство доля женщин в сферах образования, искусства, культуры, науки и научных направлений увеличивается. В частности, если в первые годы независимости из 1733 докторских 320 (18,5%) и из 8 459 кандидатских диссертаций 3081 (36,4%) были защищены женщинами, то за период 2005–2008 годов – 110 женщин защитили докторскую и 888 кандидатскую диссертации. 37,3% из докторских диссертаций были по медицине, 11,8% по педагогике, 10% по филологии, по медицинскому направлению было защищено 35,5% кандидатских диссертаций, 13,3% по педагогике, 11,4% по филологии, 7% по экономике, 2% по техническим наукам. Показатель того, что в 2010 году из 109 защит для получения ученой степени доктора наук 26 являлись женщинами, а из 648 защит кандидатской диссертации 260 принадлежали женщинам свидетельствует о месте женщин в продвижении достижений науки в различные отрасли народного хозяйства. [2]

Впервые в истории Узбекистана количество женщин в национальном парламенте достигло уровня, соответствующего рекомендациям ООН. Доля женщин в политических партиях достигла 44%, в сфере высшего образования – 40%, в предпринимательстве – 35%. Женщины широко привлекаются в информационно-коммуникационную, инновационную, энергетическую, инженерную сферы. Доля женщин на руководящих должностях достигла 27%. В 81 министерстве и ведомстве сформирован резерв более 15 тыс. кадров, состоящих из передовых и образованных женщин [3].

В 2018 году указом президента при кабинете министров Республики Узбекистан был создан научно-практический исследовательский центр «Оила» («семья» в пер. с узбекского), целью которого было проведение единой государственной политики в сфере укрепления института семьи.

В 2019 году в соответствии с постановлением президента Узбекистана «О мерах по дальнейшему усилению гарантий трудовых прав и поддержке предпринимательской деятельности женщин» создается Комиссия по вопросам обеспечения гендерного равенства Республики Узбекистан. Также в 2019 году были проведены законодательные реформы прорывного характера: приняты законы «О гарантиях равных прав и возможностей для женщин и мужчин» и «О защите женщин от притеснения и насилия», образован Комитет Сената Олий Мажлиса по вопросам женщин и гендерного равенства, обсуждался проект стратегии гендерного равенства.

В феврале 2020 года реформы продолжаются: создается новая госструктура – Министерство по поддержке махалли и семьи Республики Узбекистан. Одновременно идет трансформация исследовательских центров, в частности теперь на базе центра «Оила»

и научно-исследовательского центра «Махалла» образован научно-исследовательский институт «Махалла ва оила» (в пер. «махалла и семья») и передан в структуру министерства. Важным направлением деятельности нового министерства является социальная поддержка женщин: защита прав и законных интересов женщин, повышение их роли и активности в общественно-политической жизни страны и т.п. Сайт министерства уже запущен в тестовом режиме, где можно увидеть достаточно широкую компетенцию и разнонаправленные задачи министерства.

Несмотря на активные меры по продвижению гендерной повестки, в государственной политике возникают дилеммы и некоторые противоречия. Во-первых, до сих пор непонятна четкая регламентация и задачи каждой структуры, которая ответственна за вопросы гендерного равенства. Во-вторых, с учетом недавно обсужденного предложения создать еще и Агентство по делам женщин, встает вопрос координации и даже дублирования функций той или иной государственной структуры в условиях мирового кризиса.[4]

В целях социально-экономической поддержки женщин, адресной работы с ними внедрена система «женской тетради». Действует система покрытия расходов на обучение нуждающихся девочек, потерявших родителей или одного из них, одиноких женщин, не имеющих кормильца, удвоено количество грантов для девочек из малообеспеченных семей при поступлении в высшие образовательные учреждения.

Для развития женского предпринимательства более 224 тысячам женщин выделены льготные кредиты на общую сумму 6,9 трлн. сумов, за ними закреплен «Народный банк», в 14 регионах созданы центры женского предпринимательства. Кардинально пересмотрена система реабилитации и адаптации лиц, пострадавших от насилия.

Необходимо отметить, что проводимые в сфере реформы положительно влияют на позицию нашей страны в международных рейтингах. В частности, в индексе женщин, бизнеса и права Всемирного банка Узбекистан в 2020 году вошел в число 27 стран, осуществивших значимые реформы в области прав женщин и гендерного равенства, поднялся на 5 позиций и занял 134 место из 190 (в 2019 году – 139-е место).

Сегодня гендерного равенства реализуется в основном по ряду приоритетных направлений, исходя из целевых задач на долгосрочную перспективу. В их числе обеспечение равных прав и возможностей для женщин и мужчин на государственной службе, в сфере социально-экономических, семейных отношений и воспитания детей, реализации избирательных прав. Стратегия также предусматривает бюджетирование и финансирование государственных программ с учетом мероприятий, направленных на обеспечение гендерного равенства.

Ожидается, что благодаря реализации Гендерной стратегии будут достигнуты значительные результаты. В частности, будет расширена практика назначения женщин на руководящие должности в вышестоящей и нижестоящей системе государственных органов. В государственных органах, где существует гендерный дисбаланс, будет обеспечено равное представительство женщин и мужчин путем введения системы временного квотирования. Будет достигнуто повышение эффективности работы по обеспечению занятости, созданию достойных условий труда и поддержке социально незащищенных и малообеспеченных женщин, особенно женщин из семей, проживающих в сельской местности, а также достигнута самозанятость. Главное, будет обеспечено предупреждение случаев притеснения и насилия в отношении женщин на рабочем месте и устранение негативных взглядов, которые сформировались по отношению к ним в обществе [5].

Реализация Гендерной стратегии будет также способствовать выполнению национальных и международных обязательств, принятых в контексте стратегических целей Узбекистана в области обеспечения прав человека (Пекинская декларация и План действий, Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, Цели в области устойчивого развития и др.).

Таким образом, такие сложные вопросы, как обеспечение гендерного равенства в обществе, повышение социально-политической и экономической активности женщин, не

являются задачей, возложенной на государственные и общественные структуры, важно усилить активное участие всех в этом деле.

Использованная литература:

1. Шамсиева М. Ўзбекистонда хотин-қизларни ижимоий ҳимоя қилишда давлат ва нодавлат ноτιжорат ташкилотларнинг ўрни (1991-2010 йй.). Тарих фанлари фалсафа доктори илмий даража олиш учун ёзил. автореф. – Тошкент, 2019. – Б.32, 34.
2. Вопросник по выполнению положений Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин для Комитета женщин Статья 3 . -Ташкент.1.12.2008 г .- С.6. // Тек.архив.
3. Гендерная политика нового Узбекистана в контексте международных тенденций парламентаризма. <https://parliament.gov.uz/ru/events/opinion/33984/>
4. Может ли Узбекистан установить гендерное равенство? / <https://www.caa-network.org/archives/21318>
5. Гендерная политика современного Узбекистана./ <https://www.uzdaily.uz/ru/post/60658>

ГЕНДЕР ТЕНГЛИГИ: ХОТИН-ҚИЗЛАРНИ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ ИСЛОҲОТЛАР ОМИЛИ

Н.А. Юлдашева

Педагогика фан.ном.доц.

Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш
муҳандислари институти миллий тадқиқот университети

М.М.Раҳимова

Илмий тадқиқотчи

М.М.Раҳимов

Таянч докторант 2-курс

Аннотация. Мамлакатда ўтган йиллар мобайнида гендер тенглиги ва хотин-қизлар ҳуқуқлари доирасида самарали ислоҳотлар амалга оширилди. Жумладан, аҳоли мурожаатлари билан ишлаш, айниқса, хотин-қизлар муаммоларини бартараф этиш жараёнига янги механизмларнинг татбиқ этилиши орқали қонун устуворлигини таъминлаш, уларни қийнаб келган муаммоларини ҳал этиш, турли зўравонликлар ва қийноқларнинг олдини олишда очиклик ва шаффофликни таъминлаш, сўз эркинлигини мустаҳкамлаш каби қатор йўналишларда салмоқли, натижаларга эришилди.

Таянч сўз ва тушунчалар: гендер тенглик, хотин-қизлар, самарали ислоҳотлар, қонун устуворлиги, ҳуқуқий онг, ёшлар, юксак ахлоқ, янги механизмлар, очиклик ва шаффофлик, илм, сўз эркинлиги, “аёллар дафтари”, миллий кадриятлар.

Аннотация. За прошедшие годы в стране были проведены эффективные реформы по гендерному равенству и правам женщин. В частности, важна работа с населением по ряду направлений, в том числе по обеспечению законности путем внедрения новых механизмов решения вопросов женщин, решения их проблем, обеспечения открытости и прозрачности в предупреждении различных форм насилия и пыток, укрепление свободы слова. , были получены результаты.

Ключевые слова и понятия: гендерное равенство, женщины, эффективные реформы, верховенство закона, правосознание, молодежь, высокая нравственность, новые механизмы, открытость и прозрачность, наука, свобода слова, «женская тетрадь», национальные ценности.

Annotation. Over the years in the country gender equality and women's rightseffective reforms have been implemented. In particular, work with the population is important in a number of areas, including the rule of law through the introduction of new mechanisms to address women's issues, addressing their problems, ensuring openness and transparency in the prevention of various forms of violence and torture, strengthening freedom of speech. , results were obtained.

Keywords and concepts: gender equality, women, effective reforms, rule of law, legal consciousness, youth, high morals, new mechanisms, openness and transparency, science, freedom of speech, "women's notebook", national values.

Аёл бахти нима, у ўзини қачон шундай ҳис этади? Қачонки оилада, ижтимоий ҳаётда ҳузур ва ҳаловат топса. Оиласида мана шундай ҳаловати бор аёлнинг соғлиги мустаҳкам, ишида унум, янги истиқболли режалар сари яқдил қадами шахдам бўлади. Бу ҳаёт қонуни! Бироқ аёлларни қийнаётган турли соҳалардаги чалкашлик ва чигалликлар, муаммолар ва ечимини йиллар давомида кутаётган оғриқли, ташвишли масалалар борки, уни ечишда тизимли тартибда яқдиллик билан ҳаракат қилинмаса, жамият ривожига салбий таъсирини кўрсатаверади.

Мамлакатимизда ўтган йиллар мобайнида гендер тенглиги ва хотин-қизлар ҳуқуқлари доирасида самарали ислохотлар амалга оширилди. Жумладан, аҳоли мурожаатлари билан ишлаш, айниқса, хотин-қизлар муаммоларини бартараф этиш жараёнига янги механизмларнинг татбиқ этилиши орқали қонун устуворлигини таъминлаш, уларни қийнаб келган муаммоларни ҳал этиш, қийноқларнинг олдини олишда очиқлик ва шаффофликни таъминлаш, сўз эркинлигини мустаҳкамлаш каби қатор йўналишларда салмоқли, натижаларга эришилди.

Қолаверса, жинойат содир этиб, чин кўнгилдан пушаймон бўлган хотин-қизлар ҳуқуқлари уларимизнинг авф этилиши ва жамиятга мослашишига кўмаклашиш, шунингдек, "Меҳр" операциялари доирасида уруш ўчоқларидан аёллар ва болаларни қайтариш, уларга ғамхўрлик кўрсатиш борасидаги Ўзбекистон тажрибаси халқаро ҳамжамят томонидан кўп бора эътироф этилди.

Ўтган беш-олти йил даврийлигида Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг, жумладан Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (омбудсман) институти фаолиятида ҳам жуда катта ислохотлар, ўзгаришлар рўй берди. Хусусан, Омбудсман фаолиятининг қонунчилик базасида хотин-қизлар ҳуқуқлари мустаҳкамланиб, унинг ваколатлари кенгайди, турли кўринишдаги қийноқларнинг олдини олиш бўйича миллий превентив механизми жорий этилди. Айни ўринда соҳага замонавий механизмларнинг жорий этилиши фуқароларга, шу ўринда хотин-қизларимизга уларнинг ҳуқуқий онгини оширилишида муҳим мезонлар ҳисобланади. Хорижий тажрибага мурожаат қилсак. Россия Федерациясининг 2013 йил 23 декабрдаги "Россия Федерациясида фуқароларга ижтимоий ҳизмат кўрсатиш асослари тўғрисида"ги Қонун қабул қилинган бўлиб, қонунда асосий эътибор, қоида тариқасида, аёллар ва болаларга ёрдам кўрсатишга қаратилган, Россия федерациясининг таркибий тузилмаларида аёллар ва болалар учун "Инқироз марказлари" фаолият кўрсатиб, бу марказлар аёлларга, болали аёлларга, ҳомиладор аёлларга, қийин шароитда бўлган аёлларга, психологик ва ҳуқуқий ёрдамга муҳтож аёлларга хизмат кўрсатиб келмоқда. Шунингдек, Германия, Корея, Япония, Англия каби ривожланган давлатларнинг қонунчилик тизимида аёлларни ижтимоий-ҳуқуқий жиҳатдан ҳимоя қилишга ҳам жиддий эътибор қаратилган. Бунда, зўравонликдан жабр кўрган аёлларга ёрдам кўрсатиш, руҳий-психологик жиҳатдан ёрдамга муҳтож аёлларни қўллаб-қувватлаш ва уларни даволашда маблағ ажратиш каби масалаларга алоҳида эътибор қаратилган. Янги Ўзбекистон келажагини барпо этишда бу долзарб масала истиқболлига ҳам жиддий қаралди.

Муҳтарам Президентимиз ўзларининг деярли барча чиқишларида "Оила ташвишларидан ортиб, эркаклар билан тенгма-тенг ишлаётган, ўзининг ташаббусларини, орзу-умидларини рўёбга чиқариш учун, туну-кун меҳнат қилаётган ва барчага ўрнатилган хотин-

қизларимиз ҳақида жуда кўплаб ибратли фикрларни айтадилар. Лекин, барча аёлларга ҳам жамиятда ўрнини топиши учун муносиб шароит, имконият яратиб бера олаямиз-ми? Уларнинг барча муаммолари ҳал бўлаяпти-ми? -деган саволларни тегишли мутасаддиларга берар эканлар, бу саволнинг жавобини афсуски, йўқ»,— дея ўзлари берадилар. Хўш, соҳага оид қандай самарали ишларни амалга ошириш лозим?

Бизнингча, мамлакатимиздаги хотин-қизлар муаммолари ҳақида фикр юритар эканмиз, уларнинг энг асосий таснифини куйидагича келтириш мумкин.

Манбаларда кўрсатилишича, оиладаги келишмовчиликлар оқибатида 2021 йилда 28 мингдан ортиқ оилалар бузилганлиги жуда аянчли ҳолатдир. Бунинг сабаблари сифатида куйидагиларни кўрсатиш мумкин:

ёшларнинг оила-рўзғор деб аталмиш муқаддас тушунчани англаб етмаганликлари;

тайинли касб-хунар эгалламаслик, ишламаслик, дангасалик ва лоқайдлик оилавий ажримлар ва уларнинг салбий оқибатларини тушунмаслик;

эр-хотин ўртасидаги доимий жанжал ва ўзаро келишмовчиликлар;

эр ёки хотиннинг турли кўринишдаги хиёнатлари;

куч ишлатиш тазйиқ ва зўравонликлар;

миграция масалалари;

аёлларни хўрлаш ва турли қийноқлар солиш каби иллатлар ва бошқалар.

Буларнинг энг аянчлиси ва ачинарлиси ўзини-ўзи ўлдириш даражасига етказиш ҳамда омма олдида „сазойи“ қилиш, ижтимоий тармоқларда хотин-қизларнинг шаъни, иб-ҳаёсини бадном қилиш оддий ҳолга айланиб қолмоқда.

Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 8 январдаги “Хотин-қизларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорига кўра, хотин-қизлар муаммоларини “Аёллар дафтари”ни юритиш орқали тизимли равишда ҳал этиш ва уларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш, масалалари кўриб чиқилди.

Мамлакатимизда ўтказилган мониторинг натижалари шуни кўрсатадики, яқин-узок йиллар давомида 480 мингга яқин хотин-қизлар узок муддатга чет давлатларга, хорижга ишлаш учун кетган бўлиб, ҳозирда, уларнинг фарзандларига оид маълумотлар ҳеч қайси идорада сақланмаганлиги ўта аянчлидир.

Хотин-қизлар бандлиги масаласи ҳақида фикр билдирар эканмиз, улар бандлигини таъминлаш, боқувчисини йўқотган, ижтимоий ёрдамга муҳтож ногиронлиги бўлган аёлларни моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлашга алоҳида эътибор қаратилиши белгиланади.

Мамлакатимизда мутлақо янги тизим яратилиб, меҳр-эътиборга муҳтож хотин-қизлар бандлигини таъминланишига кўмаклашувчи механизм жорий қилинди. Бу борада „Аёллар дафтари“ амалиётга тадбиқ этилди. Жойларда вилоят, туман, шаҳар, овуллар кесимида уйма-уй, хонадонма-хонадон, маҳаллама-маҳалла юриб ўрганилган амалий ишлар натижасида бевосита 6,4 миллион аёллар билан мулоқот олиб борилди. Мазкур жараёнлар орқали, 9 та мезон талаблари асосида, ушбу „Аёллар дафтари“га 433 минг нафар боқувчисини йўқотган, ижтимоий ёрдамга муҳтож ногиронлиги бўлган аёлларни моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлашга алоҳида эътибор қаратилиб, электрон база шакллантирилди. Шунингдек, хотин-қизлар муаммоларини ўрганиш ва манзилли ишлаш борасида таҳлиллар шуни кўрсатадики, хотин-қизлар орасидан 253 минг нафардан ортиқ ишсизлар, 44 минг тиббий кўмакка, 48,5 минг ҳуқуқий ва психологик ёрдамга муҳтожлар, 37 минг боқувчисини йўқотган, 33,5 минг ногиронлиги бўлганлар (шундан 4,5 минг уй-жойини таъмирлашга муҳтож), 9 минг нотурар жойда яшовчилар, 8 мингдан ортиқ ногиронлиги бўлган фарзандини тарбиялаётган ёлғиз аёлларга турли эҳтиёжларидан келиб чиқиб ёрдам қилиш чораларини тизимли ишлаб чиқиш лозимлиги кун тартибидаги энг муҳим масалалардан бирига айланди.

Янги Ўзбекистоннинг 2022–2026 йилларга мўлжалланган Тараққиёт стратегиясида бу борадаги хайрли ишларни изчил давом эттириш ва юқори босқичга кўтариш билан боғлиқ муҳим таклиф ва ташаббуслар илгари сурилди. Жумладан, инсон қадрини, айниқса, хотин-қизларни ушбу жараённинг бош мезони сифатида белгилаш мақсадида маҳкумлар ва жазони

ўтаб бўлган аёлларнинг меҳнат, ижтимоий таъминот ва халқаро эътироф этилган бошқа ҳуқуқларини таъминлаш, уларнинг ижтимоий мослашуви ва жамиятга реинтеграциясига қўмаклашишнинг самарали йўлларини жорий этиш, бу йўналишда давлат ва жамият институтларининг биргаликдаги фаолиятини йўлга қўйиш масаласига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Шунингдек, хотин-қизларга ҳуқуқий таъсир кўрсатиш, шу жумладан, ҳаракатланиш эркинлигини чеклаш билан боғлиқ чораларни қўллашда қонунийликни сўзсиз таъминлаш ҳамда рақамли технологияларни жорий этиш орқали жамоатчилик назоратини кучайтиришга ҳам устуворлик берилганлиги уларнинг жамият олдидаги бурч ва вазифаларини янада ривожлантиришларига туртки бўлади.

Ушбу тизим 2020 йилда бошланган бўлиб, ўтган йили кўпроқ эътибор ҳудудларда “Аёллар дафтари” рўйхатини шакллантиришга қаратилган эди. 2021 йилда эса ушбу тизимни давом эттириш орқали уларни муаммоларини ҳал этиб “Аёллар дафтари”дан чиқариш чораларини кўриш барча давлат идоралари ва ташкилотларнинг олдидаги муҳим вазифага айланди.

Ўзбекистонда гендер тенглиги ва хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш кафолатлари қуйидаги омилларни самарали деб баҳолайди:

юртимизнинг барча туман ва шаҳар ҳокимининг маҳалла ва иқтисодиёт бўйича ўринбосарлари — аёллар бандлигини таъминлаш, боқувчисини йўқотган, ижтимоий ёрдамга муҳтож ногиронлиги бўлган аёлларни моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлашга доир кечиктириб бўлмайдиган “йўл харитаси” орқали фаолият олиб боради;

туман(ш)ҳокимнинг ижтимоий масалалар бўйича ўринбосарлари — тиббий ҳимояга ва психологик ёрдамга муҳтож хотин-қизлар, қарамоғида ногиронлиги бўлган болалари мавжуд ёлғиз аёлларни қўллаб-қувватлашга ва уларнинг муаммоларини ҳал қилиш йўлларини ишлаб чиқади ва амалий ёрдам беради;

жойларда фаолият олиб боратган банклар—хотин-қизларни тадбиркорликка жалб қилишга масъул этиб белгиланади ва уларни моддий қўллаб-қувватлайди;

барча инсон хавфсизлигига жавобгар ташкилотлар — ҳуқуқий ёрдам олишга муҳтож, зўравонликка учраган хотин-қизларга қўмаклашишга масъул бўлиб, вазифалар ижроси юзасидан мониторинг натижаларини эълон қиладилар.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 8 январдаги “Хотин-қизларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори .Т.: 2021 й.
- 2.Фаробий. Афлотун қонунлари моҳияти.// Фозил одамлар шаҳри. Т.: Халқ мероси нашриёти, 1993, 23-бет.
3. Форобий. Фозил шаҳар одамлари қарашлари.// Фозил одамлар шаҳри. Т.:Халқ мероси нашриёти, 1993, 159-160-бетлар.
4. Шарафиддинов О. Истеъдод жилолалари. – Тошкент, Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1976, 150-бет.
5. Ўзбек шоирлари баёзи. Дилшод. Анбар отин. Тузувчи ва сўзбоши муаллифи М.Қодирова. – Т.:Фан, 1994
6. ЎЗМЭ, Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси», 2003, 5-жилд.

**ГЕНДЕРНАЯ СОЦИАЛИЗАЦИЯ И ОСОБЕННОСТИ ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ В
УЗБЕКИСТАНЕ**

Д.Б. Ахмедова

старший преподаватель

Национальный исследовательский университет

Ташкентский институт инженеров ирригации

и механизации сельского хозяйства

Аннотация: Данная статья посвящена гендерной социализации и особенностям ее формирования в Узбекистане. О социальной политической трансформации общества Узбекистана, которая затронула все сферы жизни современного общества и обозначила противоречивое положение полов. Показано заметное влияние на состояние брака и семьи, на отношения между супругами, родителями и детьми. В статье актуализирована проблема принятия индивидами своих ролей, и именно процесса гендерной социализации в обществе в целом. В этой статье автор размышляет над тем, что такое «гендерная социализация» и какое влияние это оказывает на человеческое развитие. В чем заключается особенность гендерной социализации в семье? Что такое «институт семьи»? И что он дает в социальном и гендерном плане для индивида вообще? Автор пытается найти ответы на эти вопросы, пытается понять, что формирует нас как социальных мужчин и женщин.

Ключевые слова: гендерная социализация, женщина, равенство, общество продуктивность, потенциал, гендерные отношения, брак, семья, насилие, доступ, образование, здравоохранение, ресурс, трудоустройство, сотрудничество, уважение, права человека, надзор, рождение, свобода, раса, религия, феминизм, дискриминация, конвенция, право, правовая культура, социальный статус, социальные проблемы.

**O'ZBEKISTONDA GENDER IJTIMOYILASHUVI VA UNING
SHAKLLANISH XUSUSIYATLARI.**

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekistonda gender sotsializatsiyasini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlariga bag'ishlangan. Zamonaviy jamiyat hayotining barcha sohalariniqamrab olgan vajinlarning qarama-qarshi pozitsiyasini ko'rsatgan O'zbekiston jamiyatiningijtimoiysiyosiyozgarishito'g'risida. Bu nikoh va oila holatiga, er-xotin, ota-ona va bolalar o'rtasidagi munosabatlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Maqola shaxslarning o'z rollarini, xususan butun jamiyatda gender sotsializatsiyasi jarayonini qabul qilish muammosini dolzarblashtiradi. Ushbu maqolada muallif "gender sotsializatsiyasi" nima ekanligini va uning inson taraqqiyotiga qanday ta'sir ko'rsatishini aks ettiradi. Oilada gender sotsializatsiyasining o'ziga xos xususiyati nimada? "Oila instituti" nima? Va umuman, inson uchun ijtimoiy va gender jihatidan nimani beradi? Muallif ushbu savollarga javob topishga harakat qiladi, bizni ijtimoiy erkaklar va ayollar sifatida nima shakllantirayotganini tushunishga harakat qiladi.

Kalit so'zlar: gender sotsializatsiyasi, ayol, tenglik, jamiyat, mahsuldorlik, salohiyat, gender munosabatlari, nikoh, oila, zo'ravonlik, kirish, ta'lim, sog'liqni saqlash, manba, bandlik, hamkorlik, hurmat, inson huquqlari, nazorat, tug'ilish, erkinlik, irq, din, feminizm, kamsitish, konventsiya, qonun, huquqiy madaniyat, ijtimoiy mavqe, ijtimoiy muammolar.

**GENDER SOCIALIZATION AND FEATURES OF ITS
FORMATION IN UZBEKISTAN**

RESUME: This article is devoted to the peculiarities of the formation of gender socialization in Uzbekistan. About the social political transformation of the society of Uzbekistan, which affected all spheres of life of modern society and indicated the contradictory position of the sexes. It shows a noticeable effect on the state of marriage and family, on the relationship between spouses, parents and children. The article actualizes the problem of individuals' acceptance of their roles, and specifically of the process of gender socialization in society as a whole. In this article, the author reflects on what "gender socialization" is and what impact it has on human development. What is the peculiarity of gender socialization in the family? What is "family institution"? And what does it give in social and gender terms for the individual in general? The author tries to find answers to these questions, tries to understand what shapes us as social men and women.

Keywords: gender socialization, woman, equality, society, productivity, potential, gender relations, marriage, family, violence, access, education, health, resource, employment, cooperation, respect, human rights, supervision, birth, freedom, race, religion, feminism, discrimination, convention, law, legal culture, social status, social problems.

Социально-политическая трансформация общества Узбекистана, затронув все сферы жизни современного общества, с новой силой обозначила противоречивое положение полов. Оказано заметное влияние на состояние брака и семьи, на отношения между супругами, родителями и детьми, актуализирована проблема принятия индивидами своих ролей, а именно процесса гендерной социализации в обществе в целом. И в данной статье, прежде чем рассмотреть природу гендерных отношений и процесса гендерной социализации в семейном ракурсе, хотелось бы поразмыслить над тем, что такое «гендерная социализация» и какое влияние она оказывает на человеческое развитие? В чем заключается особенность гендерной социализации в семье? Что такое институт семьи? И что он дает в социальном и гендерном плане для индивида вообще? Для того, чтобы найти ответы на эти вопросы, нам нужно понять, что формирует нас, как социальных мужчин и женщин.

Само понятие гендерной социализации является одним из центральных в различных социальных науках: философии, психологии, педагогике, социологии, политологии. Каждая из наук дает собственное определение гендерной социализации. Однако если разобраться самим термином этого понятия, то гендерная социализация обозначает процесс усвоения людьми социально - половых ролей. В этом процессе участвует сам человек, идентифицируя себя мальчиками (мужчинами) или девочками (женщинами). Например, я - девочка, а девочки должны быть красивыми, скромными и т.д. То есть осмысление определенных моделей мужского и женского поведения, соответствующим им ценностям, взглядов, норм поведения, а также появление соответствующих стереотипов. Иными словами, речь идет о том, как люди становятся «мужчинами» и «женщинами».

Исходя из данной социальной терминологии, отметим, что важными институтами, участвующими в гендерной социализации, являются:

Семья (девочка следует примеру матери, а мальчик - соответственно, следует примеру отца)

Школа (педагоги, учебники, воспроизводящие гендерно-традиционные установки, разные программы для девочек и мальчиков)

Различные учреждения (например: магазин, предлагающий разную одежду для девочек и мальчиков, разные игрушки и т.д.)

СМИ (воспроизведение гендерно-традиционных ролей, образов и т.д.)

Теперь остановимся конкретно на том, что такое семья? И в чем же заключается особенность гендерной социализации в семье? Семья - как основной институт первичной социализации индивида имеет свою специфику, поскольку именно здесь формируются,

прежде всего, образцы мужского и женского семейного поведения, установившиеся роли в семье, особенности формальных и неформальных норм и санкций в сфере брачно-семейных отношений.

Отметим, что основными механизмами гендерной социализации в семье являются гендерные стереотипы, а агентами гендерной социализации являются родители. И потому идеализированная модель будущей семьи в представлениях молодых людей формируется под влиянием родительской семьи, и некоторых усвоенных образцов социальной среды. Исходя из этой точки зрения, хотелось бы раскрыть данную тематику статьи более обширно на примере национальной семейной культуры узбеков, и проследить, как происходит вообще процесс гендерной социализации в узбекских семьях.

В традиционных условиях в формировании гендерной социализации в узбекских семьях, а также, семейное воспитание и ценности, где универсальными ключевыми фигурами воспитания детей с учетом их гендерных особенностей выступают родители. При этом подходы к их воспитанию часто диаметрально противоположны. Отцы более дифференцированно относятся к ребенку в зависимости от его пола, чем матери. Они, как правило, относительно мало взаимодействуют с сыновьями и дочерьми на протяжении первого года жизни. Скорее всего, этому способствует устойчивое мнение, что, первые годы жизни дети, независимо от пола, отождествляют себя с матерью и демонстрируют привязанность к ней. Хотя имеются и противоположные данные о том, что уже в течении первых двух лет жизни у мальчиков развивается устойчивая привязанность к отцу, если отец проявляет заботу о сыне. Отцы проявляют вдвое большую активность во взаимодействии с сыновьями, чем с дочерьми.

Известно, что мальчики являются более желанными детьми для родителей узбекской национальности, особенно, если речь идет о первенце. Этому способствует устоявшееся представление о большой социальной ценности мужчин по сравнению с женщинами. Данный факт гендерной социализации можно посмотреть на основе этнографического материала, ограничившись мужской, т.е. патриархальной системой.

На следующем этапе социализации, охватывающим юношей старше 16-17 и девушек 13-15 лет на первый план выходит брачная и производственная функция. Для традиционных обществ характерна сильная властная структура семьи, большей частью патриархальной формы. Так традиционный институт семьи в Центральной Азии являлся и является важнейшим как в материальном плане (все вносят свой вклад в её доходы), так и в процессе социализации отдельных своих членов.

В обыденной истории гендерной социализации девушки в узбекской культуре можно увидеть на примере девушки-невестки в семье мужа в узбекских семьях. Другими словами, навыки поведения в семье женщина получает в роли невестки у узбеков. Именно, свекровь направляет невестку в ее поведении в семье, демонстрирует образцы поведения женщины в роли жены, матери. Свекровь, таким образом, выступает агентом гендерной социализации девушки в семье мужа. В родной семье девушка получает первые понятия о прилежности, послушании.

Семья остается основным социальным институтом, который обеспечивает своим членам экономическую, социальную и физическую безопасность, заботу о малолетних, пожилых и больных. Семья обеспечивает условия для гендерной социализации детей, молодежи и, что важнее всего, объединяет своих членов чувством любви, общности, даёт возможность делить трудности и радости жизни. Определяя семью как основной фактор, влияющий на формирование личности каждого человека, необходимо также отметить её психическое значение, так как именно в семье формируются все те качества личности, которые предоставляют ценность для общества. Каждого человека семья защищает от стрессовых и экстремальных ситуаций. Уют и тепло домашнего очага, реализация потребности в доверительном и эмоциональном общении, сочувствие, сопереживание, поддержка - все это позволяет человеку быть более стойким к условиям современной и порой беспокойной

жизни.

Стабильность института семьи, его устойчивость являются гарантом социализации человека и успешного и всестороннего развития страны в целом. У каждой нации и народности есть семейные традиции и связанное с этим правовое отношения. Исходя из этого, а также задач, состоящих перед воспитанием и обучением подрастающего поколения, основанного на традициях народа, изучение и распространение опыта выдающихся достижений народной педагогики, разработка научных основ использования их в современном семейном воспитании. Одним из главных принципов государственной политики является приоритет общечеловеческих и национальных культурных ценностей.

И как отмечает глава республики Ш.М. Мирзиёев: «В современных условиях глобализации мы не должны забывать об истинных, фундаментальных ценностях, которые составляют основу любого государства и общества. Именно в семье подрастающее поколение получает духовно-нравственное воспитание, учится быть ответственным и небезразличным».

Процесс гендерной социализации сегодня является фундаментом социальной политикой нашего государства и приоритетом экономического и политического развития Узбекистана, его социальной сферы. В настоящее время воспитание детей на общечеловеческих ценностях приобретает особую глубину и значимость, так как формирует сознание личности, облегчает приобщение к ним новых участников. Интерес к народным традициям продиктован потребностью извлечь уроки воспитания из прошлого. Именно поэтому в нашей республике уделяется особое внимание содержанию и процессу формирования культуры поведения на народных традициях. Усиление внимания государства к данному вопросу достойно высочайшей оценки и вызывает интерес к изучению опыта Узбекистана со стороны международного сообщества.

В заключении отметим, что набор стереотипов мужского и женского поведения в разных культурных традициях неодинаков. Конструирование гендера в процессе социализации осуществляется основным институтом социализации - семьей, и именно через межпоколенную трансмиссию родителей и передачу их жизненного опыта и представлений о гендерных стереотипах. И поэтому, для повышения ответственности обоих родителей за воспитание детей, активное участие в жизни ребенка должны нести оба родителя. При этом, в начальном этапе, не разделяя их на поло-ролевые аспекты. Ведь именно с семьи начинается свою жизнь каждый человек.

Литература:

1. Конституция Республики Узбекистан. Т.2017г.
2. Стратегия действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017- 2021 гг. Приложение 1 к Указу Президента Республики Узбекистан №УП-4947 «О Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан» от 7 февраля 2017 г. Газета.uz 18 января 2017.
3. Послание Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева Олий Мажлису. <http://uza.uz/ru/politics/poslanie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziyeev-25-01-2020>
4. Ассоциация деловых женщин Узбекистана: женщин-предпринимателей. Презентация во время круглого стола на тему «Гендер и экономика» на Международной конференции по усилению субрегионального экономического сотрудничества в Центральной Азии и будущей роли Специальной программы ООН для экономических систем Центральной Азии, Астана, 26 мая 2005г.
5. Всеобщая декларация прав человека. Принята резолюцией 217А(III) генеральной ассамблеей ООН от 10 декабря 1948г.
6. Полевик С.Н. Гендерные аспекты применения информационных технологий в библиотеке, International Scientific Journal №2, 2016
7. Уразалиева Г.Б. Гендер ва аёллар ҳуқуқий маданияти. Монография. -Т.: Алишер Навоий номидаги Миллий кутубхонаси нашриети, ТИМИ, 2010. 68-71 бетлар.

8. Барашян В.К. Гендерный конфликт в киберпространстве, вестник ДГТУ, 2011. т.11, №7 (58)
9. Urazalieva G B Information and communication technologies as a a factor of woman employem Economics and Innovative Technologies : Vol . 2020 : No 5, Article 11. Available at: <https://uzjournals.edu.uz/iqtisodiyot/vol2020/iss5/11>
10. Женщины и мужчины. Статистический сборник. Госкомитет Республики Узбекистан по статистике. Ташкент, 2019г.
11. Тихонова В.Л. Культурная самоидентификация в социальной сети интернета. УДК 008:1-027.21

ЎЗБЕКИСТОНДА ХОТИН-ҚИЗЛАР ГЕНДЕР ТЕНГЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ХУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ВА ДАВЛАТ-ХУҚУҚИЙ СИЁСАТИ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Гулнора Худайбердиева

Тошкент давлат юридик университети
Ихтисослаштирилган филиали доценти,
юридик фанлар номзоди
gxudoyberdiyeva@inbox.ru

Ўзбекистон эркин, демократик ва ҳуқуқий давлат қуриш йўлида илдам борар экан, аввало, инсон ҳуқуқлари ҳимояси таъминлаш бош мақсад қилиб белгилаб олинган. Ўтказилаётган барча соҳадаги ислохотлар инсон ва унинг кадр-қиммати, айнича, хотин-қизлар ҳуқуқларини тўлиқ амалда таъминлашга қаратилган.

Халқаро ташкилотлар ва халқаро ҳамжамият томонидан республикамизда ушбу соҳада амалга оширилаётган ишлар кўллаб-қувватланмоқда. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 2015 йилнинг сентябрида Барқарор ривожланиш бўйича ўтказилган саммитида қабул қилинган 70-сон резолюциясига мувофиқ, шунингдек, 2030 йилгача бўлган даврда БМТ Глобал кун тартибининг Барқарор ривожланиш мақсадларини изчил амалга ошириш бўйича тизимли ишларни ташкил этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 20 октябрда “2030 йилгача бўлган даврда барқарор ривожланиш соҳасидаги миллий мақсад ва вазифаларни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” 841-сон қарори қабул қилинган эди.

Қарор билан 2030 йилгача бўлган даврда барқарор ривожланиш соҳасидаги Миллий мақсад ва вазифалар, 2030 йилгача бўлган даврда барқарор ривожланиш соҳасидаги миллий мақсад ва вазифаларни амалга ошириш бўйича Мувофиқлаштирувчи кенгаш, 2030 йилгача бўлган даврда барқарор ривожланиш соҳасидаги миллий мақсад ва вазифаларни амалга ошириш бўйича “Йўл харитаси” тасдиқланди. 2030 йилгача бўлган даврда барқарор ривожланиш соҳасида 17 та аниқ мақсад белгилаб олинган ва бир қатор вазифалар кўйилган.

Ўзбекистонда хотин-қизларга нисбатан камситишни бартараф этиш, уларнинг тенг ҳуқуқли эканлигини таъминлаш нафақат миллий ёки ҳудудий миқёсда аҳамият касб касб этади, балки, айни замонда мамлакат ҳукуматининг бу борадаги устувор вазифаларига қиради. Конституциямизда аёллар ва эркакларнинг тенг ҳуқуқлилиги ҳақида алоҳида модда киритилган бўлиб, хотин-қизларга таълим олиш, касбий тайёрланиш, иш, меҳнат учун рағбатланиш ва хизмат юзасидан кўтарилишида тенг ҳуқуқий имкониятлар яратилади.

Миллий мақсад ва вазифаларни амалга ошириш бўйича масъул вазирлик ҳамда идораларнинг самарали ишларини ташкил этиш, БРМга эришишда секторлараро мувофиқлаштириш ва уйғунлашган ёндашувни таъминлаш, миллий мақсад ва вазифаларнинг тармоқ, минтақа ва мақсадли ривожлантириш дастурлари, стратегиялар ва концепцияларга киритилишини таъминлаш, вазирликлар, идоралар ва ишчи гуруҳларнинг Миллий мақсад ва вазифаларни

амалга ошириш ҳамда натижаларга эришиш масалалари юзасидан ҳисоботларини эшитиш Мувофиқлаштирувчи кенгашнинг асосий вазифалари этиб белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги Мувофиқлаштирувчи кенгашнинг ишчи органи функциясини бажариб келмоқда. Ишчи органга қуйидаги ҳуқуқларга берилди:

Миллий мақсад ва вазифаларнинг амалга оширилиши учун масъул бўлган давлат ва хўжалик бошқаруви органлари томонидан бажарилиши шарт бўлган Миллий мақсад ва вазифаларни зарур даражада бажариш бўйича қарорлар қабул қилиш;

Миллий мақсад ва вазифаларни амалга ошириш билан боғлиқ масалаларни ишлаб чиқиш ва ҳал қилиш учун тегишли мутахассислар ва экспертларни, шу жумладан хорижий, шунингдек, илмий ва бошқа муассасаларни жалб қилиш.

Бешинчи мақсадини амалга ошириш доирасида “Гендер тенгликни таъминлаш ҳамда барча хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва имкониятларини кенгайтириш”га оид тўққизта вазифани ишлаб чиқди.

Бешинчи мақсаднинг вазифаларига (Гендер тенглик) мувофиқ, 2030 йилга келиб барча хотин-қизларга нисбатан камситишларнинг ҳар қандай шаклига барҳам бериш, сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий ҳаётда қарорлар қабул қилишнинг барча даражаларида аёлларнинг тўлиқ ва самарали иштирокини ва етакчилик қилиш учун тенг имкониятларни таъминлаш зарур. Бундан ташқари, ушбу мақсад давлатнинг турли даражаларида Давлат дастурларини қабул қилиш жараёнида гендер тенглик тамойилларини жорий қилишни ўз ичига олади.

Сўнгги йилларда гендер тенгликни таъминлаш, аёлларнинг ижтимоий ва сиёсий ҳаётдаги ролини ошириш бўйича ишлар бир неча йўналишларда олиб борилмоқда:

аёллар ҳуқуқлари тўғрисидаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш;

аёлларни ҳимоя қилишнинг институционал асосларини такомиллаштириш;

аҳолининг гендер тенглик ва аёллар ҳуқуқлари тўғрисида хабардорлигини ошириш;

ҳуқуқни қўллаш амалиётида уларга риоя этилишини таъминлаш учун масъул мансабдор шахсларни тегишли ҳуқуқий меъёрлар асосида ўқитиш.

Ўзбекистонда бир қатор қонун ҳужжатлари, жумладан, Президентнинг хотин-қизлар ҳуқуқларини таъминлаш, хусусан, гендер тенглиги ва аёлларни зўравонлик ва зулмдан ҳимоя қилиш, аёллар тадбиркорлигини ривожлантириш мақомини кучайтириш тўғрисидаги фармон ва қарорлари қабул қилинган.

Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликлардан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги ва “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги қонунлари мамлакатимизда хотин-қизларнинг ҳуқуқлари ҳимояси борасида муҳим дастуриламал бўлди.

Қонунларда гендер тенгликка хилоф бўлган барча чекловлар, хатти-ҳаракатлар тўлиқ тавсифланди. Жумладан, жамият ҳаёти ва фаолиятининг барча соҳаларида эркаклар ва аёлларнинг ҳуқуқлари ҳамда ркинликларини камайтиришга ёки тан олмасликка қаратилган ҳар қандай тарзда фарқлаш, истисно этиш ёки чеклаш жинси бўйича бевосита камситиш, сиртдан холис бўлиб туюладиган, бироқ бир жинсдаги шахсларни бошқа жинсдаги шахсларга нисбатан ноқулайроқ ҳолатга тушириб қўядиган вазиятлар, ҳолатлар, мезонлар ёки амалиётлар эса жинси бўйича билвосита камситиш сифатида қабул қилиниши белгилаб қўйилган. Ўзбекистонда хотин-қизлар ҳуқуқларини таъминлаш ва ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий асослари такомиллаштириб борилмоқда.

Янги қонунчилик оиладаги зўравонлик қурбонларига ёрдам бериш, уларга бошпаналар ажратиш, ишонч телефонлари ва нафақат жисмоний зўравонлик, балки психологик ёки иқтисодий жиноятлар бўйича мажбурий жавобгарликка тортиш орқали аёлларни ҳимоя қилиш учун асосдир. Бундай чоралар, хусусан, БМТнинг инсон ҳуқуқлари бўйича идоралари томонидан узоқ вақт давомида тавсия қилиб келинган.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенати таркибида аёллар ҳуқуқларини таъминлаш ва камситишнинг ҳар қандай шаклига барҳам бериш бўйича миллий

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

қонунчиликда халқаро стандартларни уйғунлаштириш билан шуғулланувчи янги Хотин-қизлар ва гендер тенглик масалалари кўмитаси ташкил қилинган. Бундан ташқари, меҳнатга оид ҳуқуқларнинг кафолатлари ва қўллаб-қувватлашни янада кучайтириш, уйдаги зўравонлик қурбонларига ёрдам бериш мақсадида Зўрлик ишлатишдан жабр кўрган шахсларни реабилитация қилиш ва мослаштириш ҳамда ўз жонига қасд қилишнинг олдини олиш республика марказининг ташкил этилгани хотин-қизлар гендер тенглиги йўлидаги институционал ислохотлар ҳисобланади.

Республикада қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва белгилаб олинган амалий чора-тадбирлар Ўзбекистоннинг гендер сиёсати соҳасидаги муҳим қадамидир ва у қонунчилик ҳамда амалиётнинг халқаро меъёр ва стандартларига тўлиқ мос келади, шу билан бирга, уларнинг бир қисми БМТнинг инсон ҳуқуқлари бўйича идоралари тавсияларига асосланган.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, Ўзбекистондаги БМТнинг жамоаси айна пайтда барча миллий ҳамкорлар ва бошқа манфаатдор томонларнинг кенг маслаҳатлашувлари билан ишлаб чиқилаётган “2021-2025 йилларга мўлжалланган Барқарор ривожланиш ҳамкорлик дастури” доирасида гендер тенгликни таъминлаш учун мамлакатимизга ҳар томонлама ёрдам беришда давом этади. Хотин-қизларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш, уларнинг давлат бошқарувидаги иштирокини кенгайтириш, замонавий фикрлайдиган ва интеллектуал салоҳияти кенг аёллар қатламини шакллантириш давлатимизнинг устувор вазибаларидан бўлиб қолаверади.

XOTIN-QIZLAR SIЁSIY FAOLLIGINI OSHIRISH MASALALARI

Хаитова Азиза

Аннотация: Ушбу мақолада хотин-қизлар сиёсий фаоллигини ошириш бўйича мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотлар таҳлил қилинган. Шунингдек, хотин-қизлар сиёсий фаоллиги ошириш бўйича таклиф ва тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: хотин-қизлар, сиёсат, сиёсий фаоллик, “аёллар қаноти”.

Сиёсий жараёнларнинг умумий хусусиятларидан бири шундаки, ҳар қандай давлатда ҳам сиёсий жараённинг бош манбаи халқ оммасининг онгли фаолияти ҳисобланади. Агар кишилар жамиятнинг сиёсий ҳаётида фаол иштирок этсалар, сиёсий жараёнларнинг кечиши тезлашади ва бундай шароитда ҳар қандай сиёсий институтларнинг фаол ҳаракати ўзининг самарали натижасини беради.

Сиёсий фаоллик кишиларнинг онгли сиёсий фаолияти ва сиёсий жараёнларнинг боришини белгилар экан, унда жамиятнинг ҳар бир аъзосининг давлатда амалга оширилаётган сиёсий ишларда фаоллик билан иштирок этишини тақозо этади. Бинобарин, жамиятдаги сиёсий фаоллик инсонларнинг эркинликлари, демократик тамойилларнинг таъминланиши билан узвий боғлиқ ҳисобланади.

2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида гендер тенгликни таъминлаш сиёсатини давом эттириш, хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, уларни қўллаб-қувватлашга доир ислохотларни амалга ошириш вазибалардан бири сифатида белгиланган [1].

Янгиланаётган Ўзбекистонда аёлларнинг жамият сиёсий ҳаётидаги иштироки муҳим роль ўйнайди. Жамиятда хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, уларнинг турли соҳа ва тармоқларда ўз қобилият ва имкониятларини рўёбга чиқариши учун шарт-шароит яратиш борасида мамлакатимизда кенг кўламли ишлар амалга оширилган.

Жумладан, хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, манфаатларини муҳофаза қилиш ва уларнинг оиладаги ва умуман жамиятдаги мавқеини мустаҳкамлашга

қаратилган ҳуқуқий асослар шакллантирилган. БМТнинг “Хотин-қизларга нисбатан камситишларнинг барча шакллари йўқ қилиш ҳақида”ги [2], Халқаро меҳнат ташкилотининг “Оналикни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги [3], “Меҳнат ва машғулотлар соҳасидаги камситишлар тўғрисида”ги [4] конвенциялари Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан ратификация қилинган.

Хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий ва социал фаоллигини ошириш, уларнинг турли соҳа ва тармоқларда ўз қобилият ва имкониятларини рўёбга чиқариши учун шарт-шароит яратиш, ҳуқуқ ва қонуний манфаатларига сўзсиз риоя қилинишини таъминлаш, оналик ва болаликни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, шунингдек, оила институтини мустаҳкамлашга хизмат қилувчи бир қатор қонунлар ва қонун ости ҳужжатлари қабул қиланган:

-2018 йил 2 февралда “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони қабул қилинди;

-2019 йил 7 мартда «Хотин-қизларнинг меҳнат ҳуқуқлари кафолатларини янада кучайтириш ва тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлашга оид чора-тадбирлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори қабул қилинди;

-2019 йил 2 сентябрида «Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида» ва «Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги [5] Ўзбекистон Республикасининг қонунлари қабул қилинди.

Амалга оширилган юқоридаги ишлар хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, саломатлигини муҳофаза қилиш, интилиш ва ташаббусларини қўллаб-қувватлаш, уларга муносиб меҳнат ва яшаш шароитларини яратишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

2020 йил 23 сентябрь Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 75-юбилей сессиясида Президентимиз Ш.Мирзиёев нутқ сўзлаб нутқида гендер масаласига алоҳида эътибор қаратди «биз учун гендер тенглик сиёсати устувор масалага айланди. Хотин-қизларнинг давлат бошқарувидаги ўрни тобора кучаймоқда. Янги Парламентимизда аёл депутатлар сони икки баробарга кўпайди» [6], деб мамлакатимизда хотин-қизлар сиёсати бўйича амалга оширилаётган ишларни назарда тутди.

Ҳозирги вақтда мамлакатимизда турли соҳа ва тармоқларда меҳнат қилаётган ишчи ва хизматчиларнинг 45 фоизини хотин-қизлар ташкил этади. Жумладан, давлат ва жамоат ташкилотлари тизимида 1 минг 400 га яқин опа-сингилларимиз раҳбарлик лавозимларида меҳнат қилмоқда [7]. Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутати бўлиб сайланганлар сони ортиб бормоқда, жумладан, 2014 йили сайловда 150 та депутатнинг 24 нафар аёл депутатлар сайланган бўлса, 2019 йилги сайловда сайланган аёлларнинг сони 48 тага етди. Мингдан ортиқ хотин-қизларимиз халқ депутатлари маҳаллий кенгашлари таркибида фаолият юритмоқда.

Ҳозирги даврда дунёнинг барча мамлакатларида аёллар сиёсат бобида тенг ҳуқуқлилиқка эришиб, парламентда салмоқли ўринларни эгаллашмоқдалар. Айниқса, парламентларда аёллар роли ошганини кўриш мумкин. Масалан, Швеция, Эстония ва бошқа Европа давлатлари парламентларида аёллар кўпчилиқни ташкил қилиши билан ажралиб туради. Бироқ, Африкадаги Руанда мамлакатининг парламенти депутатлари ичида хотин-қизларнинг сони бу борада бутун Европани ортда қолдиради. Ушбу давлат парламентининг 48,8 % ини хотин-қизлар банд этган. Ундан кейин Швеция 45 %, Дания 40 %ни ташкил қилади [8]. Мазкур кўрсаткичларнинг ўзиёқ дунёда хотин-қизларнинг сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий ҳаётда фаоллашаётганлигини кўрсатмоқда.

Булардан ташқари, мамлакатимизда фаолият кўрсатаётган 5 та сиёсий партия, яъни Ўзбекистон либерал-демократик партияси, «Миллий тикланиш» демократик партияси, «Адолат» СДП, Халқ демократик партияси ва Ўзбекистон Экологик партияси фаолият кўрсатмоқда. Бу сиёсий партияларининг барчасида “Аёллар қаноти” фаолият кўрсатмоқда. Унинг асосий мақсади партия аъзолари бўлган хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий билимларини ошириш, ҳуқуқ ва эркинликларидан фойдаланишларини таъминлаш, уларда фаол фуқаролик қарашларини ривожлантириш, шахс сифатида шаклланишлари ва

ўзларининг имкониятларини рўёбга чиқаришларига, хотин-қизларнинг келгуси сайловларда кўпчилик ўринларни эгаллашларига кўмаклашиш ҳисобланади.

Аёлларнинг сайловда иштирокини, партияларга бўлган муносабати доимий ўрганиб борилади. Сайловлар арафасида аёлларнинг ҳуқуқий маданияти ва сиёсий фаоллигини оширишга қаратилган “Хотин-қизлар ва сиёсат”, “Хотин-қизлар фаоллигини оширишда сиёсий партияларнинг роли”, “Хотин-қизлар ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш ва уларда етакчилик қобилиятларини шакллантиришнинг долзарб вазифалари”, “Миллий тикланиш ғояларини тарғибот ва ташвиқот қилишда аёлларнинг ўрни” мавзуларида семинар-тренинглар ўтказилмоқда.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш жоизки, Ўзбекистонда хотин-қизлар давлат ва жамиятнинг сиёсий ҳаётида фаол иштирок этишмоқда, амалга оширилаётган ислохотлар хотин-қизларимизни ҳуқуқ ҳамда эркинликларини таъминлаш, интеллектуал ва маънавий юксалиши учун зарур имкониятларни яратган.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, жамиятда хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш борасида қуйидаги ишларни амалга ошириш муҳим деб ҳисоблаймиз:

Биринчидан, хотин-қизлар сиёсий ва ижтимоий фаоллигини ошириш борасида илмий-амалий тадқиқотлар олиб бориш мақсадга мувофиқдир. Шунингдек, тадқиқот мавзуларини белгилашда Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш бўйича белгиланган вазифалардан келиб чиқиш мақсадга мувофиқдир;

Иккинчидан, хотин-қизлар сиёсий ва ижтимоий фаоллигини оширишга қаратилган илмий-амалий конференциялар ва социологик сўровномалар ўтказиш муҳим аҳамият касб этди;

Учинчидан, хотин-қизларга сиёсий партияга аъзо бўлиш имкониятини ошириш учун турли хил интерактив хизматлар имкониятидан фойдаланиш. Ҳар бир сиёсий партиялар “аёллар қанот”лари фаолиятини қайта кўриб чиқиш ва хотин-қизлар сиёсий фаоллигини оширишга йўналтирилган лойиҳа ва тадбирлар кўламини кенгайтириши мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ–60-сон Фармони. <https://lex.uz/uz/docs/5841063>.

2. Хотин-қизларни камситишининг барча шаклларида барҳам бериш тўғрисида Конвенция. <https://www.lex.uz/ru/docs/2685528>.

3. Оналикни муҳофаза қилиш тўғрисида Конвенция. <https://lex.uz/docs/2747578>.

4. Меҳнат ва иш турлари соҳасида камситиш тўғрисидаги 111-Конвенция. Женева, 1958 йил 25 июнь. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 1997 йил 30 августдаги 499-I-сон Қарорига мувофиқ ратификация қилинган. https://nrm.uz/contentf?doc=150688_mehnat_va_ish_turlari_sohasida_kamsitish_to'g'risidagi_111-konvenciya

5. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 сентябрдаги «Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида», 2019 йил 2 сентябрдаги «Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Қонуни.

6. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг БМТ Бош Ассамблеясининг онлайн форматда ўтаётган 75-сессиясидаги нутқи. <https://daryo.uz/k/2020/09/23/shavkat-mirziyoyev-bmt-bosh-assambleyasining-onlayn-formatda-otayotgan-75-sessiyasida-nutq-sozladi-video>

7. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Халқаро хотин-қизлар байрамига бағишланган учрашувдаги нутқи. 2018 йил 18 март // <https://agro-olam.uz/prezident-tabrigi>

8. Мухитдинова Ф. Хотин-қизлар сиёсий фаоллигини оширишда сиёсий фанларнинг ўрни // Ўзбекистонда политологиянинг янги босқичи. Республика илмий амалий конференция материаллари тўплами. – Т.: 2022.

**THE ROLE OF AL-ISLAH MAGAZINE IN THE SOCIO-ETHICAL VIEWS OF
ABDURAHMAN TASHKANDI**

Abrorkhon Asatulloev

Gulistan state university, Uzbekistan
abshah.uz1992@gmail.com

*Religion and worldly literature are literary
(Abdurahmon Sayyoh)*

Abstract: A systematic study of scientific sources shows that the role of the journal “Al-Islah”, published by Abdurakhman Tashkent, in the socio-political, religious and educational life of Turkestan has not been studied as a single object of research. However, the study covers some areas and aspects of these issues. Therefore, it was considered expedient to study scientific sources from a scientific-conceptual point of view, the meaning of which is complex and has periodic discrepancies.

Keywords: the 20th century, Turkestan Press, Al-Islah magazine, Islamic doctrine, economic problems, science and virtues, enlightenment, thought, development.

Introduction. A major overhaul was carried out in the Turkestan press in a short time, as a result of which a number of newspapers and magazines were published. Cholpon was one of the first to collect them[1]. Abdullah Avloni in his article “History of the former Uzbek periodical press” reports that from 1905 to 1917, 22 newspapers in the Uzbek language and 8 magazines were published in the country [2; 115-123]. Ziya Said, who published in 1927 the study “Materials on the history of the Uzbek periodical press (1870-1927)”, noted that 45 newspapers and 36 magazines were published over the past period [3;113-116].

The magazine “Al-Isloh” was first published on January 14, 1915 in the Orda region of Tashkent by G.Ya.Yakovlev in printing-lithography through the efforts and initiatives of Abdurahmon Sayyokh Tashkendi and Munavvar kori Abdurashidkhan oglu. The publishing house issued numbers of 1915, numbers of 1916, 1917, 1918 were printed in the lithograph of O.A.Porsev. It should be noted that the 22, 23, 24 issues of 1917 and 5 issues of 1918 were published under the editorship of Askarkhon Pakhlavonov.

The essence of this publication, published at the generosity of the wealthy and famous scientists of Tashkent and aimed at promoting the rules of religion and Sharia, is called “Al-Islah”. It is interpreted as a call for consistent changes in life, culture and spirituality. In such circumstances, the clergy, who had risen to the level of the dominant ideology over the centuries, also felt the need to update their views and religious ideas to some extent, and as a result, a journal was founded. Of course, this was a step forward against religious fanaticism, which for many years was an absolute creed. For this reason, Al-Islah magazine had its fans, including famous scholars, teachers and writers of the time. In their articles, they emphasized the need to change religious life, as well as preserve religion and faith.

The journal, published under the editorship of Abdurahman Sayyokh, can be divided into 4 groups according to Sayyokh’s interpretation:

Group 1 - Religious and educational articles on the interpretation of Islamic teachings.

Group 2 - cultural and educational articles aimed at raising the cultural level of the people.

Group 3 - Social and political articles aimed at shaping the political outlook of the Turkestan people, containing the idea of renewal.

Group 4 - Articles on economic topics.

In addition, each issue of the magazine has a Q&A section dedicated to issues related to Islamic law such as faith, beliefs and Sharia law.

According to Abdurahman Tashkendi, this is a requirement for writers who intend to participate

in the magazine with their articles: We express our gratitude to everyone who decorated the religious magazine "Al-Islah" with a feather:

If they pay attention to spelling.

If they write phrases clearly without squeezing.

If scientists write in words that do not correspond to their understanding, but in the way that ordinary people understand.

When Arabic phrases, verses and hadiths are translated and their meanings translated.

The article should not exceed 4 pages. If the article is long, write it in several parts. Then other people's articles will be published.

Although the magazine "Al-Islah" edited by Abdurahman Sayyokh was published for a short time, Turkestan occupied a prominent place in the socio-political, religious and educational life of the country and at the same time, it serves as a unique source for the study of philosophy and history of the early twentieth century.

The press portrayed Turkestan as a hallmark of social and spiritual reforms in the early twentieth century, which played an important role in the awakening of the people. This is why the press served as the basis for spreading the idea of renewal. Not all press, but reformist magazines such as Al-Islah have played an important role in promoting the idea of renewal.

The article by Abdurahman Sayyah "Usuli Tarakkiy", published in the magazine "Al-Islah", also asks the question: "Do Muslims need reforms?" "Muslims are in decline these days," the article says. The article says that "there are three aspects of world development in our decline - 1. Science, 2. State, 3. Government. All three left us. In other countries, three aspects are flourishing. " Muslims are in decline these days. The article also asks, "Is God the cause of decline? Or the man himself? It is useless for us to shout: "Oh, nation, oh nation" if God destroyed it only by His will and power. In response to this, the verse from Sura an-Nisa in the Qur'an is cited as evidence.: "1. Whatever misfortune befalls you, it comes from yourself.. 2. If you give thanks and believe in him, Why is Allah punishing you? Maybe Allah will appreciate the servants and find out about their condition."... In proving this verse, the author concludes that the cause of any calamity is the person himself, and that the renewal of society is also at the discretion of the person, and through this view, encourages students to renew society.

In his views, Abdurahman Sayyah, in his article on the role of Al-Islah, entitled "Weak and Helpless", clearly makes it clear that reform is needed in the spiritual life of the Turkestan people in 1915, and magazines and newspapers are means. The article says: "All conscientious objectors and scholars have known for a long time that Turkestan Muslims need and need reform. There are many types of updates when it comes to fixing. That is, scientific, religious, moral, cultural, economic, everyday and so on. Fortunately, the publication of the Islamic magazine Al-Islah has been resumed in our city, and many of our comrades and scholars have contributed to it" [4:65-67]. At the end of the article, magazines and newspapers widely distributed among the Muslims of India, Turkey, Iran and Arabia urge the Muslims of Turkestan not to remain indifferent.

Abdurahman Sayokh noted that the Muslims of Turkestan are Hanafis and that the rulings and fatwas of the Sharia are based on Hanafi sources. Abdurahman Sayoh looked at the issues of the period to ensure that articles are published in a critical spirit in every issue of the journal. Because articles like this make magazine pages interesting.

Abdurahman Sayokh emphasizes that the religious, social and literary aspects of the Muslims of Turkestan must be transformed like water and air, these:

It's a matter of faith. The point is that the actions of the believer are in harmony with his faith, and his faith is in harmony with his actions.

The problem of Islamic jurisprudence. Focusing on four schools of jurisprudence in Islam, it is emphasized that one of the important tasks of the magazine is to interpret the verses of the Quran and provide answers to various legal questions within the Al-Islah magazine.

The question of language and spelling has been accepted in the press. Al-Islah has a lot to offer in this regard. It invites everyone to write without mistakes in our pure national language." [5:170-

179].

Leading intellectuals and reformers urged people to wake up from sleep with a good desire so that the spiritual, religious and living standards of an oppressed nation would good under the yoke of tsarism.

Conclusion: In conclusion, we know that Abdurahman Sayyah has set himself the goal of radically reforming society with the help of this magazine Al-Islah. In the cultural life of Turkestan in 1915, reforms were required, and the school reform began. A national press was formed. The propaganda of Abdurahman Sayyokh through the magazine was an important tool for the religious, moral and social reform of society and the eradication of old heresies.

It was widely spread on the pages of the magazine that the main reason for the country's decline was not religion, but ignorance, inattention, the rupture of international relations, and the main culprits were the negligence of the clergy. Therefore, along with education, special attention was paid to the duties of scientists. Based on this, it can be assumed that Abdurahman Sayyah, as a result of his editorial work, acted as a mentor in eradicating bad habits and developing good morals among Muslims. In the end, the enlightened intelligentsia of Turkestan fought for freedom of thought, development and national independence.

References:

1. Cholpon. Press in Turkestan//Society and Management. - Tashkent, 1998. - № 2.
2. Abdullah Avloni. History of the former Uzbek periodicals. National awakening. - Tashkent: University, 1993. 180 p.
3. Ziyoy Said. Selected works. - Tashkent, 1974. 155 p.
4. Weakness and helplessness // Al-Islah. - Tashkent, 1915. – № 3. 96 p.
5. Ibrahim Tahiri. Press and the balance of reforms // Al-Islah. - Tashkent, 1915. – № 2. 182 p.
6. ىدنكشائت حائس نام حرل ادب ع – ۱۹۱۲، دنكشائت. ى عبت م فون اچ فرآ نس ح مال غ. قال خال ا راي ع م. (Abdurakhman Sayyoh Tashkendi - Meyar ul-akhlak. Gulom Khasan Orufjonov. Tashkent, 1912) 168 p.
7. Khalid, Adeyeb. The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia. – Berkeley: University of California Press, 1998, 350 p.
8. Abrorkhon Asatulloev, Kendjaev Shavkatdjon, Ravshanova Gulkhayo. In the twentieth century, Turkenematovanemstan national media outreach ideas published by Abdurakhmon Sayyoh Tashkendi, entitled “Rule of Law”. International journal of advanced science and technology. 2020, vol. 29, № 5. Pp. 1781-1784 <http://sersc.org/journals/index.php/IJAST/issue/view/274>

ЎЗБЕКИСТОН ХОТИН-ҚИЗЛАРИ НУФУЗИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ

Алибеков Умурзоқ Юлдашевич

Гулистон давлат университети

катта ўқитувчи

umurzoq_A_62@mail.ru

Маматов Шарофиддин Мусурмонқулович

ўқитувчи

Аннотация. Ўзбекистонда хотин-қизларнинг аҳволи, уларга давлат ва нодавлат нотижорат ташкилотларнинг кўрсатилаётган эътибори ҳар йили ўтказилаётган халқаро ва республика миқёсидаги анжуманларда, мутасадди ташкилотларнинг йиғилишларида муҳокама қилиниб бормоқда ва тегишли астури ва чора-тадбирлар ишлаб чиқилиб, босқичма-босқич амалга оширилиб келинмоқда. Бунинг натижасида республикамизда хотин-қизларнинг аҳволи анча яхшиланиб, сўнгги йилларда уларнинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маънавий ва маданий

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

хаётдаги роли, ўрни ва нуфузи ошмоқда. Мақолада Ўзбекистонда хотин-қизларнинг нуфузини ва фаоллигини ошириш бўйича амалга оширилган ишлар таҳлил қилиниб, бу борадаги ишларни янада такомиллаш тириш ва яхшилашга қаратилган тадбирлар кўрсатилди.

Калим сўзлар: хотин-қизлар, нуфуз, гендер тенглик, ижтимоий қўллаб-қувватлаш, тазйиқ ва зўравонлик, ёрдам.

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ПРЕСТИЖА ЖЕНЩИН В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. Положение женщин в Узбекистане, внимание, оказываемое им государственными и негосударственными некоммерческими организациями, каждый год обсуждаются на международных и республиканских конференциях, совещаниях уполномоченных организаций, разрабатываются соответствующие программы и меры, которые поэтапно реализуются. В результате этого положение женщин в нашей республике улучшилось, в последние годы повысились их роль, место и престиж в социально-политической, экономической, духовной и культурной жизни. В статье анализируются работы, реализованные в сфере повышения престижа и активности женщин и девушек Узбекистана и показаны меры, направленные на их дальнейшее совершенствование и улучшение.

Ключевые слова: женщины и девушки, престиж, гендерное равенство, социальная поддержка, притеснение и насилие, помощь.

WAYS TO INCREASE THE PRESTIGE OF WOMEN IN UZBEKISTAN

Abstract. The situation of women in Uzbekistan, the attention paid to them by State and non-state non-profit organizations, are discussed every year at international and national conferences, meetings of authorized organizations, appropriate programs and measures are being developed, which are being implemented in stages. As a result, the status of women in our republic has improved, and in recent years their role, place and prestige in socio-political, economic, spiritual and cultural life have increased. The article analyzes the works implemented in the field of increasing the prestige and activity of women and girls of Uzbekistan and shows measures aimed at their further improvement and improvement.

Keywords: women and girls, prestige, gender equality, social support, harassment and violence, assistance.

Янгиланаётган Ўзбекистонда давлат ва жамият томонидан хотин-қизларнинг ижтимоий ҳаётдаги иштироклари, оилани ҳар томонлама ривожлангатириш, ёшлар тарбиясида оиланинг ва оналарнинг ўрнини янада юксалтириш каби қадриятларга муҳим эътибор берилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва амалдаги қонунларнинг барчасида аёлларнинг у ёки бу ҳуқуқлари, ижтимоий турмуш тарзи ҳимоя қилинишининг ўзи ҳам бу соҳага катта аҳамият берилаётганлигини аңлатмоқда. Шунга қарамай, хотин-қизлар аҳволи бугунги кунда ҳам бирмунча мураккаб бўлиб, бу соҳада айрим камчиликлар мавжуддир. Айниқса, бугунги кунда гендер тенглик, хотин-қизларни турли тазйиқ ва зўравонликлардан асраш, уларнинг жамиятдаги нуфузи юксалтириш масалалари муҳим аҳамият касб этмоқда.

Мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб Ўзбекистон Республикаси ҳукумати, республика вазирлик ва идоралари, жамоат ташкилотлари томонидан хотин-қизларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, уларнинг мамлакат ижтимоий-сиёсий, социал-иқтисодий ҳаётидаги тўлақонли иштирокини таъминлаш юзасидан муайян ишлар олиб борилмоқда. Ўтган йиллар давомида бир қатор қонун, қарор ва фармонлар қабул қилиниб, уларда белгиланган вазифалар амалга тадбиқ этилди. Хусусан, хотин-қизларнинг оилада, давлат ва жамият қурилишидаги ролини кучайтириш, уларнинг ҳуқуқий, ижтимоий, иқтисодий ва маънавий манфаатларини ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш, хотин-қизларни

тазйиқ ва зўравонликлардан асрашга қаратилган профилактика ишларини кучайтириш, уларни ижтимоий-ҳуқуқий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш, аёлларни касбий, жисмоний, маънавий ва интеллектуал савиясини юксалтириш, соғлиғини сақлаш, соғлом оилани шакллантириш, аёллар ва оила спортини ривожлантириш, соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш, хотин-қизларни иш билан таъминлаш масалаларини ҳал этиш, айниқса, қишлоқ жойларида уларнинг меҳнат ва ўқиш шароитларини яхшилаш, аёлларни тадбиркорлик фаолиятига жалб этишга қаратилган дастурларни тайёрлаш ва амалга ошириш, хотин-қизларнинг нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолиятини мувофиқлаштириш ва улар билан самарали ҳамкорликни таъминлаш, бу ташкилотларнинг саъй-ҳаракатларини жамиятни модернизациялаш ва демократик янгилаш жараёнларида, Ўзбекистонда давлат ва жамият қурилиши хотин-қизларнинг ролини кучайтириш бўйича бир қатор чора-тадбирлар амалга оширилди.

Ҳозирги фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий давлат қуриш жараёнларида аёлларнинг мавқеи ва нуфузини юксалтириш мақсадларида давлат ва унинг органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлар, бошқа жамият институтлари қуйидаги йўналишларда чуқур ўзгартиришларга доир ислохотларни олиб бормоқда:

- оилани режалаштиришни ижтимоий вазифа даражасига кўтариш орқали аёлларнинг саломатлигини яхшилашнинг кенг тадбирларини ишлаб чиқиш;
- аёлларнинг маълумоти, касбий ва функционал саводхонлигини ошириш;
- аёлларнинг иқтисодий фаолиятини, айниқса тадбиркорлик ташаббуси ва фаолиятини амалда ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш;
- атроф муҳитни ҳимоя қилишда аёллар мавқеини ошириш, аёл жинсидаги экологик таназзул жараёнларини камайитириш;
- сиёсий жараёнларда, қонунлар ва қарорлар қабул қилишда, уларнинг ижросини таъминлашда аёлларнинг кенг иштирокини таъминлаш;
- қизларнинг ижтимоий ҳаётда фаол иштирокини таъминловчи махсус дастурлар ишлаб чиқиш;
- аёлларга нисбатан камситишлар, тазйиқи ва зўравонликларнинг ҳар қандай кўринишига чек қўйиш учун махсус ҳуқуқий механизмлар ишлаб чиқиш.

Шуни қайд қилиш керакки, бугунги кунда хотин-қизларимизнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишда “Аёллар ижтимоий мослашув марказлари” муҳим аҳамият касб этмоқда. Ушбу марказлар аёлларни турли вазиятларга тушиб қолганида руҳий ва психологик ёрдам кўрсатади. Бундан ташқари “Аёллар маслаҳат маркази”, “Аёллар ва болаларни ижтимоий ҳимоялаш” марказларининг ташкил этилгани хотин-қизларга кўрсатилаётган эътибор ва ғамхўрликнинг яна бир ёрқин ифодаси бўлди. Зотан, мазкур марказлар хотин-қизлар ўртасида тиббий маданиятни ошириш, уларнинг қонуний манфаатлари, ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, оила институтини ривожлантириш каби эзгу мақсадларга хизмат қилаётир. Марказларда соғлом турмуш тарзини кенг тарғиб қилиш, хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан, турли ёт иллатлар таъсиридан асраш, қизларни миллий қадриятларимизга таянган ҳолда тўғри тарбиялаш, яқин қариндошлар ўртасидаги ва эрта никоҳнинг салбий оқибатларига бағишланган маънавий-маърифий тадбирлар мунтазам ўтказилмоқда.

«Ижтимоий фикр» жамоатчилик фикрини ўрганиш маркази томонидан «Ўзбекистон аёллари – 2017: ижтимоий мавқе ва кайфият» мавзусида ўтказилган сўровда Ҳаракатлар стратегияси доирасида қабул қилинган аёлларнинг ижтимоий мавқеини юксалтиришга йўналтирилган чора-тадбирларнинг нечоғли самара бераётгани аниқланди. Шунингдек, аёлларнинг ижтимоий эҳтиёжлари ва мақсадлари ўрганилди. Шаҳар ва қишлоқ жойларда яшайдиган турли миллат, ижтимоий гуруҳга мансуб, ишлаб чиқаришнинг турфа соҳа ва жабҳаларида фаолият юритаётган 18 ва ундан катта ёшдаги аёллар қатнашган сўров натижалари аёлларнинг мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий тараққиётига муносиб ҳисса қўшаётгани, ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маданий ҳаётнинг барча жабҳаларида фаолият юритаётгани, давлат идоралари ва жамоат ташкилотлари ишида фаол иштирок этаётганини

кўрсатди. Тадқиқот натижаларига кўра, сўнгги йилларда аёлларнинг ўзларининг ҳуқуқий ҳимояланганига ишончи ортган. Респондентларнинг 81,1 фоизи ҳуқуқлари бузилса давлат, ижтимоий ва фуқаролик институтларидан кўмак олиши мумкинлигини билдирган. Давлатимизнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясига асосланган мустаҳкам ҳуқуқий базаси аёлларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари самарали таъминланишини кафолатлайди. Гендер тенгликнинг таъминланиши аёлларнинг турли жабҳаларда меҳнат қилинишида ифодасини топган. Иштирокчиларнинг аксарияти аёллар уйдан ташқарида ҳақ тўланадиган ишга эга бўлиши лозим, деб ҳисоблайди. Бу аёлга оиланинг моддий фаровонлигига ҳисса қўшиш билан бирга, иқтисодий жиҳатдан мустақил бўлиш имконини тақдим этади. Тадқиқотлар аёлларнинг у ёки бу меҳнат фаолияти билан шуғулланишининг асосий сабабини аниқлади. Респондентларнинг 41,7 фоизи маълумоти ва малакасига мос касба фаолият юритади, 30 фоизини касбига хос ижодий хусусият жалб этган, улар ўзларини қизиқтирган фаолият билан машғул, ҳар ўнинчи аёл эса ишда ва оилада ўз мажбуриятини уйғунлаштириш учун эркин жадвал асосидаги иш ўринларини танлаган. Сўровда қатнашган аёлларнинг кўпчилиги ўзини фаолият турини ўзгартиришга, янги касбни эгаллашга қодир, деб ҳисоблайди. Ўзига бўлган ишонч туфайли меҳнат муносабатлари фаоллашган респондентларнинг аксариятини ёшлар ташкил этади. Ўтказилган сўров натижасида Ўзбекистон аёлларининг фаол ишбилармонлик фаолиятига жиддий қизиқиши маълум бўлди: иштирокчиларнинг 20,2 фоизи тадбиркор сифатида фаолият юритади, 24,2 фоизи эса ўз ишини бошлаш истагида. Иштирокчиларнинг ҳаётдаги асосий мақсади оила қуриш, унинг фаровонлигини мустаҳкамлаш, фарзанд тарбияси, уларни мустақил ҳаётга тайёрлашдан иборатдир. [3]

2021 йил 26 феврал куни бўлиб ўтган хотин-қизларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш ва муаммоларини ҳал қилиш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилишида хотин-қизларни ишга жойлаштириш, уларга ижтимоий, тиббий в психологик ёрдам кўрсатиш, ажралишлар олдини олиш бўйича чора-тадбирлар муҳокама қилинди. Президентимиз Ш.Мирзиёев: “Энг мураккаб масалалар хотин-қизларимизга тегишли...”, деб, яна бир бор таъкидладилар. Олий Мажлисга юборилган мурожаатномада давлатимиз бошлиғи Республика жамоатчилиқ аёллар кенгашини тузиш таклифини киритган эдилар[1]. Расмий релизга кўра, бугунги кунда 1 400 га яқин аёл республика ва вилоятлар, 43 мингдан зиёди туман ва шаҳарлар даражасидаги раҳбарлик лавозимларида ишламоқда. Талабаларнинг 48 фоизи – хотин-қизлар. Ўтган йили йўлга қўйилган тизимга мувофиқ, 950 нафар ижтимоий ҳимояга муҳтож қиз ОТМга давлат гранти асосида ўқишга қабул қилинди. Хотин-қизлар муаммоларини ўрганиш ва манзилли ҳал этиш мақсадида «аёллар дафтари» жорий этилди. Бу дафтарга 9 та мезон асосида 433 минг нафар хотин-қиз киритилиб, электрон база шакллантирилди. Бугунги кунгача уларнинг 80 мингининг муаммолари ҳал этилган, дейилади хабарда. Йиғилишда аёлларни иш билан таъминлаш, ижтимоий қўллаб-қувватлаш, уларга тиббий ва психологик ёрдам қамровини кенгайтириш, оилавий ажралишларнинг олдини олиш чоралари муҳокама қилинди. «Энг оғир, мураккаб масалаларимиз аёллар бўйича. Халқимизнинг талаби ўсиб борапти. Биз шу талабларга муносиб шароит яратиб беришимиз керак. Буни чуқур ҳис қилмаган одам раҳбар бўлиб ишлолмайди», – деди Шавкат Мирзиёев. [2]

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 2020 йил 12 февраль куни маҳалла тизимини такомиллаштириш, маҳаллаларда тинчлик-осойишталикни мустаҳкамлаш, жиноятчиликнинг олдини олиш масалалари бўйича видеоселектор йиғилиши ўтказилди. Унда бир ыатор масалалар, хусусан, оила ва маҳаллалардаги ҳолат, хотин-қизлар билан ишлаш каби муаммолар кўтарилди. Таъкидланганидек: “маҳаллаларда 18 мингдан ортиқ ходим фаолият кўрсатиб келаётган бўлса-да, уларнинг иши самарали ташкил этилмаган. Оилаларда ижтимоий-маънавий муҳитга салбий таъсир кўрсатувчи ҳолатларнинг олдини олиш бўйича тизим йўлга қўйилмаган. Оқибатда айрим маҳаллаларда нотинч оилалар, ҳуқуқбузарликлар кўпайган. Шунингдек, хотин-қизлар ва вояга етмаганлар орасида ўз жонига суиқасд қилиш ҳолатлари учраётгани жуда ачинарли”. Йиғилишда

оилавий ажримлар, ёшлар саломатлиги, эрта туғруқлар, маънавий-ахлоқий тарбия билан боғлиқ муаммолар кўрсатиб ўтилди.

“Оила – муқаддас” деган азалий ва эзгу ғоя кадрсизланиб, минг йиллик миллий қадриятларимиз завол топар экан, бу каби оғриқли ҳолатларни камайтириб бўлмайди. Бунинг учун маҳалла катта ижтимоий куч сифатида майдонга чиқиши керак. Чунки фаоллар, кўпни кўрган оқсоқоллар, тажрибали нуронийларимиз, агар истаса, жамоатчилик билан биргаликда ҳар қандай муаммони ҳал қилишга, хато қилган ёшларни тўғри йўлга солишга қодир”, – деди Шавкат Мирзиёев.

Маҳалла тизимида кадрлар қўнимсизлиги одатий ҳолга айланган. Маҳалла ходимларини уларга боғлиқ бўлмаган ишлар, йиғилиш ва бошқа тадбирларга жалб қилиш тақиқланган бўлса-да, бу борада сезиларли ўзгариш бўлмаяпти.[5]

Ҳақиқатдан ҳам, маҳаллалардаги ходимлар фаоллигини кучайтириш, уларга кўмаклашувчи кўнгилчилар гуруҳларини тузиш, маҳаллалардаги оилалар, айниқса, хотин-қизларнинг аҳволини ўрганиш керак. Хотин-қизларимизнинг тазйиқ ва зўравонликларга дуч келмаслиги учун оилаларда тушунтириш ишлари, эркалар билан суҳбатлар олиб бориш мақсадга мувофиқ бўларди. Зеро, оила тинч бўлса, жамият ҳам тинч бўлади, оила бахтли бўлса, жамият ҳам бахтли бўлади.

Хулоса тариқасида шунини таъкидлаш жоизки, бугун жамиятнинг деярли ҳеч бир муаммосини, ҳатто келажакда буюк давлат куриш вазифасини ҳам аёллар иштирокисиз ҳал қилиш мушкул. Келажакда буюк давлат куриш борасида биз, энг аввало, ёш авлодга таянамиз. Фарзандни камолга етказиш оилавий тарбияни тўғри йўлга қўйишдан бошланади. Оиладаги ўғил-қизларимизнинг қандай инсонлар бўлиб етишиши ҳаммадан бурун аёлларимизга боғлиқ.

Жамиятимизнинг турли соҳаларида уларнинг фаол иштирок этишлари учун барча шароитларни яратилмоқда. Мамлакатимизда аёлга бўлган муносабатда ўзининг тарихий илдизларига эга бўлган аждодларимиз доимо аёлларни қадрлашга, уларга нисбатан ҳурматли ва иззатли муносабатда бўлишга даъват этишган.

Республикамиз БМТнинг “Хотин-қизларга нисбатан камситишларнинг барча шакллари йўқ қилиш ҳақида”ги конвенциясига, Халқаро меҳнат ташкилотининг “Оналикни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги, “Меҳнат ва машғулотлар соҳасидаги камситишлар тўғрисида”ги конвенцияларига МДХ давлатлари ичидан биринчилар қаторида қўшилди. Бу ҳужжатлар хотин-қизлар манфаатларини муҳофаза қилиш ва уларнинг оиладаги ва умуман жамиятдаги мавқеини мустаҳкамлашга қаратилган меъёрий - ҳуқуқий ҳужжатлар комплексининг таркибий қисмидир.[4]

Муҳтарам Президентимиз Шавкат Миромонович Мирзиёев раҳнамолигида хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, саломатлигини муҳофаза қилиш, интилиш ва ташаббусларини қўллаб-қувватлаш, уларга муносиб меҳнат ва яшаш шароитларини яратишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралдаги “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5325-сонли Фармонининг қабул қилинганлиги бунинг ёрқин ифодасидир.

Фойдаланилган манбалар:

1. Мирзиёев назвал проблемы, с которыми сталкиваются женщины <https://kun.uz/ru/news/2021/02/26/mirziyoyev-nazval-problemy-s-kotorymi-stalkivayutsya-jeenshchiny>
2. Хотин-қизларга ҳар томонлама кўмаклашиш бўйича вазифалар белгиланди // <https://kun.uz/news/2021/02/26/xotin-qizlarga-har-tomonlama-komaklashish-boyicha-vazifalar-belgilandi>
3. Ижтимоий сўровнома: Ўзбек аёлларининг ишбилармонлик фаоллиги ошди // Даракчи. 25.01.2018. <http://darakchi.uz/uz/42800>
4. Машарипов А. Хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш бугунги

куннинг долзарб вазифаси // https://www.minjust.uz/uz/library/own_publications/89276/

5. Президент йиғилиши: Ўзбекистонда Маҳалла ва оила масалалари вазирлиги ташкил этилади. 12.02.2020 // <https://kun.uz/news/2020/02/12/prezident-yigilishi-ozbekistonda-yangi-vazirlik-tashkil-etish-taklifi-bildirildi>

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: ХАЛҚПАРВАР ДАВЛАТ БАРПО ЭТИШДА ХОТИН-ҚИЗЛАРНИНГ СИЁСИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ ФАОЛЛИГИ

Лутфуллаева Феруза Бобокуловна,
ТДЮУ қошидаги академик лицей ўқитувчиси, магистр

Аннотация. Мақолада муаллиф томонидан хотин-қизларнинг сиёсий ҳуқуқлари, эриқлик ва имтиёзлари ҳамда имкониятлари хусусида сўз юритилган. Мазкур қисмлар ўзаро таҳлил қилинган ҳолда янги Ўзбекистоннинг давлат бошқарувидаги ислоҳотлар ҳамда уни амалга оширишда аёлларнинг тутган ўрни ва унинг ўзига хос хусусиятлари муҳокама қилинган.

Калим сўзлар: Давлат, давлат бошқаруви ва аёллар фаоллиги, хотин-қизлар, ҳуқуқ, эриқлик

Давлат бошқарувида эркалар билан хотин-қизлар ўртасидаги тўлиқ ва ҳақиқий тенглик қонун устуворлигига асосланган адолатли ва демократик жамиятнинг ғоят муҳим элементи ҳисобланади. Жамиятнинг яхлит ривожланиши ва унинг барча аъзолари фаровонлигининг оширилиши эркалар билан хотин-қизларнинг тўлиқ ва тенг иштирок этиши учун тенг имкониятларни тақозо этади. Аёллар томонидан ўз инсон ҳуқуқларини тўла ва тенг амалга оширишлари мамлакатда тинчликни мустаҳкамлаш ва демократия учун энг муҳим аҳамиятга эга.

Айниқса ҳозирги глобаллашув даврида хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва эриқликлари, қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш янада долзарб аҳамият касб этмоқда. Айниқса, аёлларнинг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий-ҳуқуқий фаоллигини ошириш давр талабига айланмоқда.

Ҳозирги вақтда мамлакатимиз аҳолисининг қарийб 50 фоизини хотин-қизлар ташкил этади. Аёлларнинг барча соҳалардаги самарали меҳнати, айниқса фарзандлар тарбияси, оила ҳаётидаги улкан хизматларини ҳеч нарса билан ўлчаб, баҳолаб бўлмайди.

Мақоламиз мавзусидан келиб чиққан ҳолда давлат бошқарувида аёлларнинг ўрнига тўхталадиган бўлсак, давлат тузилиш шакли – давлатнинг ҳудудий тузилиши, марказий, ҳудудий ва маҳаллий ҳокимиятлар ўзаро муносабатларининг муайян тартибидан иборат.

Янги Ўзбекистон Республикаси ҳам жаҳон ҳамжамятининг тенг ҳуқуқли аъзоси сифатида ўзининг иқтисодий тараққиёт йўлини белгилаш билан бирга сиёсий-ҳуқуқий тараққиёт йўлини ҳам белгилаб олди. Барча ислоҳотлар каби сиёсий-ҳуқуқий ислоҳотлар ҳам босқичма-босқич амалга оширилди ва Ўзбекистонда давлат шаклининг ўзига хос кўриниши вужудга келди.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 46-моддасида хотин-қизлар ва эркалар тенг ҳуқуқли эканликлари мустаҳкамлаб қўйилди. 1995 йил 6 майда мамлакатимиз 1979 йил 18 декабрда Нью-Йоркда қабул қилинган Хотин-қизларни камситишнинг барча шаклларига барҳам бериш тўғрисидаги, 1997 йил 30 августда Хотин-қизларнинг сиёсий ҳуқуқлари тўғрисидаги, Бир хил қийматга эга бўлган меҳнат учун эркалар ва хотин-қизларни тенг рағбатлантириш тўғрисидаги конвенциялар қўшилди.

Ўтган икки йилда халқаро андозалар талаблари доирасида аёллар аҳволини тубдан яхшилашга доир 15 дан ортиқ норматив-ҳуқуқий ҳужжат имзоланган ва ижрога қаратилган.

Хусусан, 2019 йил 2 сентябрда “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”, “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонунлар қабул қилинди.

2018 йил 2 февралда “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” фармонлари, 2019 йил 7 мартда “Хотин-қизларнинг меҳнат ҳуқуқлари кафолатларини янада кучайтириш ва тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлашга оид чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори қабул қилинди.

Мирзиёев 2021 йилнинг 6 ноябрида бўлиб ўтган инаугурация маросимида сўзлаган нутқида халқ депутатлари кенгашлари ва ҳокимлар ваколатларини аниқлаштириш бўйича режалар ҳақида гапириб ўтди. Муҳтарам Президентимиз ўз нутқларида “Неча марта биз бунга гапиряпмиз, лекин мана, беш йил тажриба орттирдик... Энди кенгашнинг раҳбари ижро органи раҳбари бўлиши мумкин эмаслигини халқимизнинг ўзи айтди. Вақт-соати келди, қонуний масалани ҳам жой-жойига қўямиз. Шундай қилиб, демократик йўналишлардаги катта пойдеворни яратамиз. Агар шу пойдевор бўлса, анчагина ижро органи раҳбарлари ҳам халқ томонидан жиловланади. Халқ деганим – депутатлар томонидан, депутатлар деганим – халқ сайлаган вакиллар томонидан”, – дея таъкидлаган эдилар.

Шавкат Мирзиёев 2021 йил 18 июнда бўлиб ўтган Андижон вилояти фаоллари билан учрашувда “Барибир вилоят, туман, шаҳар ҳокимларини халқ сайлайди, қандай оғир бўлмасин, шу кунга келамиз. Халқ жойлардаги ҳокимият вакиллари билан ҳисобот талаб қилса, вазият ўзгаради”, – деган эдилар.

Албатта сиёсий фаолликда ҳам гендер масалалари катта аҳамият касб этади. Шу боис, “Гендер” – хотин-қизлар ва эркаклар ўртасидаги муносабатларнинг жамият ҳаёти ва фаолиятининг барча соҳаларида, шу жумладан сиёсат, иқтисодиёт, ҳуқуқ, мафкура ва маданият, таълим ҳамда илм-фан соҳаларида намоён бўладиган ижтимоий жиҳат ҳисобланади.

Куйидагилар жинс бўйича камситиш ҳисобланмайди

Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатларини таъминлашнинг асосий принциплари куйидагилардан иборат:

- қонунийлик;
- демократизм;
- хотин-қизлар ва эркакларнинг тенг ҳуқуқлилиги;
- жинс бўйича камситишга йўл қўйилмаслиги;
- очиқлик ва шаффофлик.

Давлат хизматидаги лавозимларни, шу жумладан раҳбарлик лавозимларини эгаллаш учун танловда хотин-қизлар ва эркакларнинг тенг равишда иштирок этиши таъминланиши керак.

Давлат органларининг кадрлар хизматлари зиммасига давлат хизматининг тегишли лавозимларида ишлаётган хотин-қизлар ва эркаклар сонининг нисбати тўғрисидаги маълумотларни ҳам тақдим этиш мажбурияти юклатилади.

Бола туғилиши муносабати билан она ҳам, ота ҳам ҳақ тўланадиган таътил олиш ҳуқуқига эга. Болани парваришлаш бўйича таътилнинг давомийлиги ота-онанинг ихтиёрига кўра улар ўртасида бўлиниши мумкин, бунда ота-она таътидан уни қисмларга бўлган ҳолда фойдаланиши мумкин.

Агар шахс ўзини жинс бўйича бевосита ёки билвосита камситишга дучор этилган деб ҳисобласа, ваколатли органларга ёки судга мурожаат қилиш ҳуқуқига эга. Бунда жинс бўйича бевосита ёки билвосита камситишга дучор этилган шахсдан давлат божи ундирилмайди.

Юқорида келтириб ўтилган фикр-мулоҳаза, таҳлиллардан келиб чиққан ҳолда куйидаги хулосаларга келиш мумкин:

Ўзбекистон Республикаси давлат бошқарувида демократик тамойиллар амал қилган ҳолда халқпарвар давлат тузиш истиқболи белгиланган. Истиқболда маҳаллий ижро

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

хокимияти раҳбари ҳисобланган ҳокимларни сайлаш, уларнинг ҳудудий вакиллик органи – халқ депутатлари туман (шаҳар) кенгашларига раислик қилиш бўйича ваколатларини тугатиш режалаштирилмоқда;

Халқ депутатлари туман (шаҳар) кенгашлари ваколатларини ошириш, фуқароларнинг маҳаллий бошқарувдаги иштирокини ошириш орқали давлат органлари фаолияти устидан самарали жамоатчилик назорати тизимини яратиш бўйича иш олиб борилмоқда. Бунда ҳоким вазифасини ўтаётган аёллар, депутат ва сенаторларнинг ўзи мазкур саҳадаги аёллар фаоллигининг амалий ифодасидир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. Т. Ўзбекистон. 2019. -70
2. “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги Қонун lex.uz/docs/4494849. (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 03.09.2019 й., 03/19/562/3681-сон)
3. “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонунлар. <https://lex.uz/docs/4494849>. (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 03.09.2019 й., 03/19/562/3681-сон)
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 7 мартдаги ПҚ-4235-сон қарори. “Хотин-қизларнинг меҳнат ҳуқуқлари кафолатларини янада кучайтириш ва тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлашга оид чора-тадбирлар тўғрисида”. <https://lex.uz/docs/4230944>
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 17 мартдаги ПФ-6188-сонли Фармони. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 17.03.2021 й., 06/21/6188/0216-со
6. Президент Шавкат Мирзиёевнинг 2022 йил 1 март куни хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш тизими ҳамда уларнинг жамиятдаги мавқеини янада мустаҳкамлаш масалалари бўйича видеоселектор йиғилишидаги нутқи. <https://xs.uz/uzkr/post/khotin-qizlar-uchun-ulkan-imkoniyatla>

THE SOCIAL SIGNIFICANCE OF GENDER EQUALITY IN THE NEW STAGE OF SOCIAL DEVELOPMENT

Nazokat Dilshod qizi Rasulova

O'zbekiston Respublikasi Jahon tillari universiteti
Tarjimonlik fakulteti 2-bosqich talabasi

Abstract. This article gives information about the socio-philosophical significance of gender equality in today's globalising world. For the time being, in the rapidly developing Uzbekistan on all fronts, it is important to ensure women's legal freedoms, protection of their legitimate interests, social relations of women in society, development of society and family development. The importance of building relations between cultures, international and civilizational, religion, labour and social organizations is scientifically expressed.

Keywords: *Gender equality, rehabilitation, STEM, stereotype, women governors, resource*

Gender association is the relationship between women and men in all spheres of life and activities of society, which is reflected in politics, economics, culture and science, politics, economics, culture and science, represents the social sphere. It follows that the gender association does not only represent women. It is possible to strive for both sexes to create the same opportunities for a desired and desirable quality of life. This is precisely one of the demands of men's society, that this and equality for women be ensured. Uzbekistan was one of the first countries in Central Asia

to implement a number of programmes for women with equal rights with men. Uzbekistan ratified the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) in 1995. It has been incorporated into law.

In Uzbekistan, which is entering a new stage of development, the issue of gender equality is being fundamentally reformed. President Shavkat Mirziyoyev has signed a number of laws on equality between women and men in our country. Indeed, the empowerment of women is a key factor in accelerating sustainable development. As a result of the adoption by the United Nations (UN) in 2000 of the concept of gender equality as a basic principle of human activity, there have been a number of positive developments in this direction. Over the last five years Uzbekistan has taken significant steps to strengthen the status of women in the socio-economic and political spheres. In particular, in order to further improve the legal framework for the protection and promotion of women's rights in Uzbekistan, an Act on guarantees of equal rights and opportunities for women and men and protection of women against oppression and violence was adopted in September 2019. Laws on In addition, the Republican Centre for Rehabilitation and Adaptation of Victims of Violence and Suicide Prevention to further strengthen guarantees and support for labour rights, assistance to victims of domestic violence, and the Women's Centre - Centre for Student Entrepreneurship, Centre for Family Studies under the Government. Nine targets for gender equality and the empowerment of all women have been developed under the Fifth Sustainable Development Goal. In October 2020, a national competition "Gender Equality Activist" was announced. The Republic of Uzbekistan has also established a Gender Equality Commission to prevent gender-based discrimination against women. All these newly created institutional mechanisms, together with the Women's Committee of Uzbekistan, have led to the creation of a single comprehensive mechanism for the elimination of discrimination against women, women's equality and gender equality in line with the UN Convention. Of particular importance was the adoption of the Law on the Protection of Women against Oppression and Violence. This law was adopted after many years of discussion. The Act provides a framework for the protection of women by assisting victims of domestic violence, providing shelters, hotlines and mandatory prosecution not only for physical violence but also for psychological or economic crimes. Such measures, in particular, have long been recommended by the UN Human Rights Office. Significant changes have taken place in the monitoring and evaluation of the effectiveness of gender policies with the introduction of an additional 54 gender indicators at www.gender.stat.uz. In addition to these efforts, measures will be taken to encourage women in education and science, as well as their involvement in science and technology through the creation of STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) centres, in addition to business incubators. This, in turn, will contribute to increasing women's employment and competitiveness in today's job market. Currently, within the framework of cooperation between UN agencies in Uzbekistan, a special group on gender issues has been set up, which includes representatives of almost all UN agencies. In addition, a number of activities have been organized to raise awareness of women's issues in various formats, such as conferences, videos, legal advice from the Women's Committee of Uzbekistan and social media. In this regard, we work actively with the Centre for Development Strategy and other non-governmental organizations.

In his speech to the Oliy Majlis Senate in June 2019, President Shavkat Mirziyoyev said: I am very concerned about the stereotypes that have emerged in the minds of our people. We usually respect a woman first and foremost as a mother, a keeper of the family fortress. This is certainly true. But today every woman must be not just an observer, but an active and proactive participant in the democratic changes taking place in the country. At this meeting of the Senate, at the invitation of the President, a woman, Tanzila Norbaeva, was elected Chairperson of the Senate for the first time in the country's history. It is known that T. Norbaeva previously held the post of Deputy Prime Minister of the Republic of Uzbekistan and Chairperson of the Women's Committee of Uzbekistan. In continuation of our opinion, many regions of the country have women governors. As of March 2020, there were only six women governors out of 170 district and 25 (provincial

and national) governors in Uzbekistan. Speaking at the first plenary session of the Senate on 20 January 2020, President Shavkat Mirziyoyev said he is seeking women for the post of district and will check for suitable candidates: “Why? Once again I would like to say that our women can be role models for everyone with their profound knowledge, sense of purpose, keen sense of responsibility and hard work,” the president said. A month later, the first female governor, Dilfuza Uralova, was appointed head of the Boyovut District of Syrdarya. This was followed by the appointment of Nargiza Nematova as Akim of Alat district of Bukhara, Sadbarkhon Mamitova of Boston district of Andijan, Maksud Mustafayeva of Karshi district of Kashkadarya region, Zulaikho Makhkamova of Turakurgan district of Namangan region, and Gavhar Alimova of Kattakurgan city of Samarkand region.

The importance of laws aimed at ensuring gender equality and improving the social conditions of women in the country is noteworthy. Here is a list of the legal acts adopted in this regard:

1. Presidential Decision of 7 March 2019 on Measures to Further Strengthen Guarantees for Women’s Employment and Support for Entrepreneurship
2. The Protection of Women from Harassment and Violence Act.
3. Law of the Republic of Uzbekistan on Guarantees of Equal Opportunities for Women and Men.
4. Decision of the Republic of Uzbekistan No. 192 of 30 March on the approval of the Regulation on the Procedure of Conducting a Gender-Legal Expertise of Legal Acts and their Drafts.
5. Decision of the Cabinet of Ministers of 23 June 2020 on the recommendation of women to compete for and organise their admission to higher education institutions on the basis of additional state grants. No. 402 approving the regulations on
6. Cabinet of Ministers Decision No. 4 of 4 January 2020 on measures to improve the system for the protection of women against harassment and violence
7. Cabinet of Ministers Decision No. 919 of 20 November 2019 on measures to further improve the system of employment for women, including the development of entrepreneurship
8. Cabinet of Ministers Decision No. 285 of 12 April 2018 on the approval of the Regulation on the Procedure for Providing Housing.

Conclusion. Gender equality is not a modern feature; it has always existed, in all eras. Today, the main issue of gender processes is defined by human self-expression. This means that they have all the opportunities (resources), abilities and talents to improve their standard of living and meet their needs. The recognition of the social organisation of gender relations in society means that there is hope for the reorganisation of established power relations and the establishment of a social order based on gender equality. Gender education and practice have all the legal foundations in Uzbekistan, which is moving towards a great future.

References

1. Lecture on human development. Uzbekistan 1999. Tashkent
2. From the speech of the President of the Republic of Uzbekistan in June 2019.
3. www.gazeta.uz
4. <https://www.lex.uz>
5. Social construction of gender/Ed. by J.Lorber, S.Farel London Sage Publications, 1981

СОҒЛОМ ТАФАККУРНИНГ ШАХС ҲАЁТИ ВА ФАОЛИЯТИДА АҲАМИЯТИ

Юсупова Гулноза Раҳмонбек қизи,

Тошкент давлат иқтисодий университет
Инновацион таълим кафедраси катта ўқитувчиси
yusupovagulnoz@mail.ru

АННОТАЦИЯ: Тезисда энг аввало тафаккур тушунчасига изоҳ бериб ўтилган. Шунинг билан биргаликда соғлом тафаккур турининг шахснинг ҳаёти ва фаолиятида аҳамиятига тўхталиб ўтилган. Ушбу масалага бирқанча олимларнинг илмий-назарий қарашлари ҳам баён этилган. Шунингдек, соғлом тафаккурни ривожлантиришнинг педагогик-психологик жиҳатларига аҳамият қаратилган.

Калит сўзлар: Тафаккур, соғлом тафаккур, шахс, ўқувчи, бошқариш, рефлексия, йўналганлик.

Ижтимоий дунёдаги бундай билим жуда фойдали. Шу билан бирга, давом этаётган ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар-ижтимоий муҳит билан ўзаро муносабатларда одамнинг бефарқланиш муаммосини келтириб чиқаради. Ушбу муаммони ҳал этиш фаол ижтимоий-маданий мослашиш қобилиятига боғлиқ. Дунёга бўлган муносабатлар нормаларининг тизимини ўзлаштириш бир-бири билан боғлиқ, ижтимоий ақл-идрок каби шахсият хусусиятининг пайдо бўлиши билан белгиланади.

Соғлом тафаккурнинг шахс ривожигаги ўрни масаласи турли замон ва маконларда яшаган мутафаккирларнинг диққат марказида бўлиб келган. Абу Наср Форобий ўзининг “Фозил одамлар шахри” асарида инсон тафаккури ҳақида фикр юритар экан: “Модомики, у ўз зотидан фикр қилишга қодир бўла олар экан, у оқил бўла олади. Натижада унинг зоти ақлга еришса, у ҳолда у феъли билан ақлга ега бўлади. Балки у ақл бўла олади, у ўз зоти билан фикр қиладиган, оқил бўла олади. Зотнинг ўзи ҳам ақлга еришдими, демак, унинг ўзи ҳам ақлга ериша олади”, деган фикр орқали ақл ва интеллектнинг ўзаро уйғун ҳамда фарқли жиҳатларини таҳлил етган.

А.Жексоннинг қайд етишича, асл саломатликнинг биринчи сири-ақлимизда жойлашган бўлиб, ақлимизга бўйсунмайдиган бирор-бир нарсанинг ўзи йўқ. Инсонда ҳаётга, езуликка ишонч бўлиши лозим. Кимда ким ишонсагина, ғалаба қозонади. Муаллиф ишонч кучининг инсонда қатъий ҳаётий позицияни шакллантириш имкониятини қуйидаги фикрлар орқали ифода етади: “Ишонч — бу руҳий куч, унинг шарофати билан бўлиши мумкинмас нарса мумкинга айланади. Ишонч мўжиза яратишга қодир кучларга йўл очади”.

Мақолада “соғлом тафаккур” тушунчаси ва унинг моҳияти ҳамда соғлом тафаккурнинг ўқувчиларда қатъий ҳаётий позицияни шакллантиришдаги ўрни ёритиб берилган. Шунингдек, соғлом тафаккурни ривожлантиришнинг педагогик-психологик хусусиятлари аниқлаштирилган.

Мамлакатимиз олимлари томонидан тафаккур ва унинг кўринишлари (ижодий, мантиқий, бадий-эстетик, ахлоқий, экологик, мустақиллик, тарихий)га доир бир қанча тадқиқотлар амалга оширилган бўлса-да, бироқ умумтаълим мактаби ўқувчиларида соғлом тафаккурни ривожлантириш муаммоси алоҳида тадқиқ етилмаган. Еҳтимол, мазкур ҳолат соғлом фикр юритиш тафаккурнинг барча шакллари тааллуқли, деб қараш нуқтайи назари билан боғлиқдир. Республикамизда соғлом тафаккур масаласининг педагогик жиҳатларини тадқиқ етишга уриниш С.Атахонова томонидан нашр еттирилган мақолаларда ўз ифодасини топган. Бироқ тадқиқотчи томонидан “соғлом тафаккур” тушунчасига берилган таъриф ва тавсифлар анча баҳсталаб эканлигини қайд етиб ўтиш жоиз. Масалан, тадқиқотчининг “Тафаккур инновацион таълим дастурида” номли мақоласида соғлом тафаккур илмий-педагогик таърифга кўра, қуйидаги бир неча муҳим бўғинлар — соғлом тафаккур тушунчаси; зарур ижтимоий муҳит тушунчаси; педагогик мақсад ва натижа тушунчаси; соғлом турмуш ва

турмуш тарзи тушунчаси кабилардан иборат бўлиши қайд етиб ўтилган. Мазкур бўғинлар соғлом тафаккур тушунчасининг мазмун-моҳиятини тўлиқ очиб бериш имконини бермайди.

Хорижлик тадқиқотчилар томонидан соғлом тафаккур масаласининг айрим жиҳатларини ёритиб беришга етибор қаратилган. Жумладан, К.Юнгнинг фикрича, соғлом тафаккур юритиш учун шахснинг архетипик (шахс хаёлотигадаги образлар, ғоялар, мотивлар) ўзига хосликларни аниқлаб берувчи фикрлаш, тушуниш усуллари ўзлаштириш зарур. Яъни инсон ўз фикрлашини соғлом нуқтайи назар билан боғлиқликда бошқариши лозим. К.Хорни еса, кўпинча инсоннинг хулқ-атвори маданий омиллари асосида бошқарилади, деб таъкидлаб ўтади. Яъни, бизнинг маданий дунёқарашимиз рационал фикрлашга қан чалик кўп таъсир еса, иррационалликнинг таъсир доираси шунчалик камаяди. М.Жеймснинг талқини ча, соғлом тафаккурнинг асосида реал воқеликни қандай тушуниш қобилятининг англаниши ётади. Ўз-ўзини англаган шахс ўзининг ички олами, тасаввурларини тўғри фахмлайди, ундан кўрқмайди ва баён етишдан тортинмайди, фикр ва хатти-ҳаракатлари “ҳозир ва шу йерда” вазиятига йўналган бўлади. Соғлом тафаккурни ривожлантириш масаласи тизимли ва кенгрок тавсифда Й. И. Орловнинг тадқиқотларида ўз аксини топган. Унинг фикрича, соғлом тафаккур юритишнинг асосий роли ўз-ўзини такомиллаштириш — характернинг уйғунлиги, ўз-ўзидан ва атроф-муҳитдан розилик, ёмон одатлардан сақланиш, ўз ҳиссиётларини бошқариш, ўз еҳтиёжларини назорат қилиш учун зарурий шарт-шароит яратишда намоён бўлади. Ички низолар, зиддиятлар, тиббий-профилактик фикрлашни Й.Орлов, соғлом тафаккур деб аташни таклиф етади. Шунга мувофиқ, кундалик ҳолга айланган, автоматлашган куч таъсиридаги одатдаги фикрлашни носоғлом тафаккур деб аташ мумкин. Юқоридаги таҳлилларга асосланган ҳолда айтиш мумкинки, соғлом тафаккурнинг қатъий ҳаётий позицияни шакллантиришдаги ўрни ва аҳамияти қуйидаги жиҳатларда ўз аксини топади:

1. Соғлом тафаккур фикрий жараён объектларига диққатни жамлаш ва концентрациялаш (бир жойда тўплаш) имконини беради. Агар инсон ўз диққатини жамлай олмас екан, воқелик ва ундаги ўз ўрнини кузатиш имкони бўлмайди. Диққатни жамлай олиш ва зарурий тимсолларни ўрната олиш еса, объектларни реаллик ва интеллектуаллик уйғунлигида амалий визуаллаштиришга хизмат қилади.

2. Соғлом тафаккур инсон томонидан назорат қилишга еҳтиёж сезувчи аниқруҳий ҳолатлар ҳақида билимларга ега бўлиш имконини беради. Норозилик, ноўрин аразлаш ҳақида фикр юритиш учун норозилик кайфияти ўзи нима, у қандай тузилишга ега, унинг юзага келиши нима билан боғлиқ ва у қандай кўринишларда намоён бўлиши ҳақида билимларга ега бўлиш талаб етилади. Соғлом тафаккур шахс психологияси асослари, эмоционал-иродавий сифатларга доир билимларга ега бўлишни тақозо етади.

3. Рефлексив (ташқи томондан ва ўз-ўзига баҳо бериш) қобиляят соғлом тафаккурни ривожлантиришда муҳим ўрин тутатади. Ўзининг салбий тавсифга ега ўй-хаёллари, ҳис-туйғулари, яхлитликда мавжуд тажрибасини ташқи томондан баҳолаш орқали инсон ўз хулқ-атворини тузатади. К.Хорнининг фикрича, рефлексия ўз-ўзини таҳлил етиш техникасини ўзлаштиришни талаб етади. Ўз-ўзини таҳлил етиш, айникса, инсон чуқур тушкун кайфиятга берилган вазиятларда алоҳида аҳамият касб етади. Ўз хулқ-атвори ҳақидаги ҳақиқатларнинг англаниши турли бузғунчи ўй-хаёллардан озод бўлиш, ўқув чини азоблаётган хавотирлардан озод бўлиш имконини беради. Ҳақиқатнинг англаниши ўқувчи ички дунёсида маънавий хавотирни уйғотган тақдирда ҳам вазиятдан чиқиш йўлининг англанишига хизмат қилади.

4. Рефлексия учун қулай муҳит яратишда ички хотиржамликни ҳосил қилиш лозим.

Хулоса қилиб айтганда, соғлом тафаккур ўқувчида ижтимоий воқеликка анланган, индивидуал ва реал муносабатни шакллантириш асосида ҳаётий мақсад ва қатъий позициясини ривожлантиришга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Абу Наср Фаробий. Фозил одамлар шахри. — Т.: Янги аср авлоди, 2016
2. Жексон А. Соғлом бўлишнинг ўнта сири. Бахтли бўлишнинг ўнта сири. — Т.: Чўлпон номидаги НМИУ, 2016.

OLIM BO'LMA, ODAM BO'L!

Nurillayeva Nodirabegim Shermuhammadi qizi

O'zbekiston Respublikasi Jahon tillari universiteti
Tarjimonlik fakulteti 2-bosqich talabasi

Abstrakt. Ushbu maqola ayollarning jamiyat asosini qurishda tutgan o'rni haqida shuningdek, hozirda har jabhada keskin rivojlanib borayotgan O'zbekistonda xotin qizlarning huquqiy erkinliklari buzilgan holatda sodir bo'layotgan mudhish voqealar va ularning oldini olish, ularning huquqiy erkinliklari haqida.

Kalit so'zlar: Gfk xalqaro tadqiqot insituti, Islom xazorasi, suitsid, Jahon sog'liqni saqlash vazirligi, qonunchilik palatasi.

*“Zamonaviy ilmlarning tamal toshini qo'yishdek sharaftli musulmonlarga tegishlidir”
Erkansal. (g'arb olimi va tarixchisi)*

Gfk xalqaro tadqiqot insituti o'tkazgan so'rovnomaga natijalariga ko'ra, 2016 yili dunyoning eng kitobxon millati Xitoyliklar bo'lishdi. So'rovnomaga javob bergan Xitoyliklarning 70 foizi har kuni yoki har haftada aqalli bir marta kitob o'qishini ta'kidlagan. Ikkinchi o'rinni Rossiyalik (59 foiz) uchinchi o'rinni esa (57 foiz) kitobxonlar egallashdi. Ushbu Institut tomonidan avvalgi yillarda o'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, Hindiston (haftasiga 10,7 soatni kitob o'qishga sarflaydilar), Tailandliklar (9,4 soat) va Xitoyliklar (8 soat) eng ko'p kitob o'quvchi davlatlar reytingida peshqadam edilar.

Bizdachi? Aholining qancha qismi har kuni yoki haftasiga aqalli bir marta kitob o'qiydi? Haftasiga necha soatni kitob o'qishga sarflaymiz?

Afsuslar bo'lsinkim, bugungi kunda aksariyat musulmonlar, ayollarni uy, ro'zg'or uchun “yaralganligini” ta'kidlab, ularni nafaqat oliy ma'lumotdan, balki eng oddiy mutolaadan ham mahrum etmoqdalar, yoki bo'lmasam, ularga “yaxshi daromad manbayi” sifatida qarab, o'z nafsini ko'zlab, ne ne tazyiqlar, bosimlar bilan ta'lim dargohiga yubormoqdalar. Yoki bo'lmasam, bolaligidan kitobxon, salohiyatli qizlarini ruhlantirib, “eng yaxshi oliygohlarda o'qish imkoniyati borligini”, “eng yaxshisiga loyiq ekanini” umri bo'yi ta'kidlab kelgan ba'zi “ota-onalar” negadir, orzulari osmon bo'lgan qizining turmushga chiqish arafasi kelganida (tahminan 20-25 yoshlar orasida), to'satdan fikrlaridan “qaytib” qoladilar. Ssenari esa tayyor “qiz bola o'qib, olim bo'lmaydi”.

Bir talaba sifatida, tevarak atrofimda bo'layotgan voqea hodisalarni, o'qib o'rgangalarimini kichik bir maqolamda, keng omma tushunadigan tilda qisqa va sodda qilib yozmoqchiman. Yosh va “o'xshamagan turmush” larning ayanchli hikoyasini tinglayverib, ularga dalda beraverib bir xulosaga keldimki, - “ayollar ham erkaklar kabi ilm olishi, ular ham jamiyatda o'z o'rnini topib, to'liq yashashi ham qarz ham farzdir!” Islom xazorasidan ma'lumki,

Bir paytlar, bir qo'lida beshik, bir qo'lida qalam va kitob tutgan bu ummat ayollari- dunyoni ilm bilan tebratgan bir zamonda, musulmonlar ana shu ilm ila nafaqat davlatlarni, balki qalblarni ham fath qilgan edilar. Bunga yorqin misol sifatida olim ayolning quyidagi ming istixora bilan yozgan xatiga e'tibor beraylik:

Xadicha Amudiy ismli ayol imom Kamoliddin Damiriyning 10 jildlik iborat “Najmul vaxxaj fii

sharxil Minhaj” kitobini qog`ozga ko`chirgan. U aytadi “Agar biror so`z tushib qolganini topsangiz, meni ma`zur tutinglar, chunki uni bolam emizlikli paytida yozganman” degan edi u. Qadimda ayollar o`zlarining sayohatini mana shunday ko`rsatgan bo`lsalar, bugungi kunda esa ayollar o`zlarini ijtimoiy faollikda ham namoyish etmoqdalar, bunga yorqin misol esa Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning nutqi yo Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2019-yil iyun oyida Oliy Majlis Senatidagi ma`ruzasida shunday degan edi: “Xalqimiz ongida paydo bo`lgan stereotiplardan xavotirdaman. Odatda biz ayolni birinchi navbatda ona, oila qo`rg`onining posboni sifatida hurmat qilamiz. Bu, hech kimga sir emas. Lekin bugun har bir ayol nafaqat kuzatuvchi, balki mamlakatda amalga oshirilayotgan demokratik o`zgarishlarning faol va tashabbuskor ishtirokchisi bo`lishi kerak. Senatning mazkur majlisida Prezident taklifiga binoan mamlakat tarixida ilk bor ayol kishi Tanzila Norboyeva Senat raisi etib saylandi. Ma`lumki, T.Norboyeva bungacha O`zbekiston Respublikasi Bosh vazirining o`rinbosari, O`zbekiston Xotin-qizlar qo`mitasi raisi lavozimlarida ishlab kelgan. Fikrimiz davomi sifatida mamlakatimizning ko`plab viloyatlarida ayollar hokimlar faoliyat yuritmoqda. 2020-yil mart oyi holatiga ko`ra, O`zbekistonda 170 tuman va 25 (viloyat va respublika) hokimlaridan atigi olti nafari ayol hokim bo`lgan. Prezident Shavkat Mirziyoyev 2020-yil 20-yanvar kuni bo`lib o`tgan Oliy Majlis Senatining birinchi yalpi majlisida so`zlagan nutqida viloyat deputatligiga xotin-qizlar izlanayotgani va munosib nomzodlar saralanishi ma`lum qilgan edi: xotin-qizlarimizning roli beqiyosdir. O`zining chuqur bilimi, maqsad tuyg`usi, mas`uliyatni his etishi va mehnatsevarligi bilan barchaga ibrat bo`ladi”, dedi prezident. Oradan bir oy o`tib Sirdaryoning Boyovut tumaniga birinchi ayol hokim Dilfuza O`rolova rahbar etib tayinlandi. Shundan so`ng Nargiza Ne`matova Buxoro viloyatining Olot tumaniga, Sadbarxon Mamitova Andijon viloyati Bo`ston tumaniga, Maqsud Mustafoyeva Qashqadaryo viloyatining, To`raqo`rg`on tumaniga Zulayho Maxkamova va Kattaqo`rg`on shahriga Gavhar Alimova hokim etib tayinlandi.

Afsuski “guruch kurmaksiz bo`lmaydi” barcha shaytoniy qabihliklar, jumladan, birovning haqqidan qo`rqmaslik, nomusga tajovuzkorlik, o`zini o`zi qatl qilish- bularning barchasi ilmsizlikdan, haqni tanimaslikdan yoxud uni botil bilan aralashtirib yuborishdadir. Albatta bunday ko`ngilni xira qiladigan voqealar va ularning sabablarini eslash yoki o`qish, odamning dilini xufton qilibgina qolmay, bizni ogoh bo`lishga, bunday vaziyatlarni oldini olishga chorlaydi. Statistika ma`lumotlariga qaraganda, O`zbekistonda har yili 700 dan ortiq erkak va 600 ga yaqin ayol o`z joniga qasd qilmoqda. Suitsid bo`yicha yiliga har 100 ming kishiga 5,2 ta holat to`g`ri keladi. «Hozirgi vaqtda o`z joniga qasd qilish dunyo miqyosida jamiyatning global muammosiga aylanib qoldi, — dedi Elmira Bositxonova. — Jahon sog`liqni saqlash tashkilotining ma`lumotiga ko`ra, har yili 4–5 million nafar inson o`z joniga qasd qiladi. Yevropa mamlakatlari bu borad oldingi o`rinlarda». Yanayam aniqroq qilib aytadigan bo`lsak, mamlakatimizda 700 dan ortiq erkak hamda 600 ga yaqin ayol suiqasd qilayotgani ma`lum bo`ladi».

Albatta, bunday ayanchli vaziyatlarga turli tuman sabablar bisyor, ularning tag negizi esa-johillikdan, yoki juda qattiq stress holatidan kelib chiqishi ayon bo`ladi.

Keling, vaziyatga yanada teranroq nazar solsak. Bugungi tezkor zaminimiz uzra ijtimoiy tarmoqlar keskin rivojlanib, insonlarning og`irini yengil qilibgina qolmay, ularning foydasidan zarari ko`payib borayotgani, hozirgi kunda, har qanday ma`lumot ochiq e`lon qilinayotganini hisobga olib aytadigan bo`lsak, yengil yelpi seriallar, video materiallar bosimi ostida lahzalar ichida bir insonning buguni ham kelajagi ham lahzalar ichida barbod bo`lmoqda. Ularni bu tarmoqlar ilmga yaqinlashtirishi bilan birga uzoqlashtiradi ham, shuning uchun biz har qanday ogoh bo`lishimiz, singlimiz, opamiz, onamiz huquqlarini himoya qilmog`imiz darkor.

Quyida, biz bilishimiz zarur bo`lgan qonuniy haq huquqlarimiz va ulardan nechog`lik foydalana olishimiz berilgan;

1. Prezidentning 2019-yil 7-martdagi “Xotin-qizlarni ish bilan ta`minlash kafolatlarini yanada kuchaytirish va tadbirkorlik faoliyatini qo`llab-quvvatlash chora-tadbirlari to`g`risida”gi qarori
2. Ayollarni ta`qib va zo`ravonlikdan himoya qilish to`g`risidagi qonun.
3. O`zbekiston Respublikasining “Ayollar va erkaklar uchun teng imkoniyatlar kafolatlari

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

to'g'risida"gi qonuni.

4. Normativ-huquqiy hujjatlar va ularning loyihalarining gender-huquqiy ekspertizasini o'tkazish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida O'zbekiston Respublikasining 30 martdagi 192-son qarori.

5. Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 23-iyundagi Xotin-qizlarni oliy ta'lim muassasalariga qo'shimcha davlat grantlari asosida o'qishga qabul qilishni tashkil etish uchun tanlovga tavsiya etish to'g'risidagi qarori. to'g'risidagi nizomni tasdiqlash to'g'risidagi 402-son

6. Xotin-qizlarni taziyq va zo'ravonlikdan himoya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 4-yanvardagi 4-son qarori.

7. Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 20-noyabrdagi 919-sonli Xotin-qizlarni ish bilan ta'minlash tizimini, jumladan, tadbirkorlikni rivojlantirishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qarori.

8. Uy-joy bilan ta'minlash tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 12 apreldagi 285-son qarori.

Xulosa. Ilm- yagona yo'l, yagona najot. Ilm yo'li mashaqqat ammo sharaffi. Sharaffi avlod yetishtirishimiz uchun esa ayollarimizga har jabhada e'tibor qaratishimiz, ularni huquq va erkinliklarini himoya qilib, ularga eng yaxshi ta'lim tizimini joriy etishimiz darkor.

Manbalar:

1. <https://www.gazeta.uz/oz/2019/07/12/suiqasd/>
2. <https://www.lex.uz>
3. Hilol jurnali. Diniy- ma'rifiy ijtimoiy adabiy jurnal. 9 (30)- son
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil iyundagi nutqidan.

**АЁЛЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ
ЖАМИЯТИ ТАРАҚҚИЁТИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИДИР**

Ботирова Ҳалима Эшмаматовна
“ТИҚХММИ” МТУ, “Гуманитар фанлар”
кафедраси доценти в.б
botirovahalima555@gmail.com

Аннотация: Ушбу мақолада ҳуқуқий давлатнинг муҳим белгиларидан бири аҳолининг юксак ҳуқуқий маданияти ҳисобланади. Ҳар қандай шахснинг ҳуқуқий маданиятини шакллантириш, жумладан аёллар ҳуқуқий маданиятини шакллантириш ҳамда аёлларнинг оналик вазифасини бажариши, аёл бир вақтнинг ўзида ижтимоий меҳнатда оналик вазифасини бажариш баробарида ўз истеъдод ва имкониятларини рўёбга чиқариш масалалари кўрсатилиб берилган.

Калит сўзлар: демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамият қуришга интиломда, аёллар ҳуқуқий маданиятини шакллантириш, оналар билими юқори бўлган оилаларнинг иқтисодий аҳволи яхши бўлади, аёллар ихтиёрий равишда турмуш қуришдаги ҳуқуқий онги ва маданиятини такомиллаштириш, эрта турмуш қуришни олдини олиш.

Аннотация: Одной из важных характеристик правового государства в данной статье является высокая правовая культура населения. Рассмотрены вопросы формирования правовой культуры любого человека, в том числе формирование правовой культуры женщин и роли женщин как матерей, реализация их талантов и способностей при одновременном выполнении роли матерей в социальной работе.

Ключевые слова: стремится построить демократическое правовое государство и гражданское общество, формирование правовой культуры женщин, экономическая ситуация семьи в хорошем состоянии с высокообразованными матерями, развитие правового сознания и правовой культуры для добровольного вступления женщин в брак, предотвращение ранних браков.

Resume: One of the important characteristics of constitutional state in this article is the high legal culture of the population. The issues of the formation of the legal culture of any person, including the formation of the legal culture of women and the role of women as mothers, the realization of their talents and abilities, while fulfilling the role of mothers in social work, are considered.

Keywords: aiming to build democratic state of law and civil society, form women's legal culture, family's economical situation is good in families with highly educated mothers, developing the legal culture and awareness on women's marrying, prevent early marriages.

Ўзбекистон истиклол туфайли бозор муносабатларига асосланган демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамият қуриш йўлини танлади. Биринчи Президентимиз Ислам Каримов таъкидлаганидек: “Бугун биз бир тарихий даврда – халқимиз ўз олдига эзгу ва улуг мақсадлар қўйиб, тинч-осуда ҳаёт кечираётган, авваломбор ўз куч ва имкониятларига таяниб, демократик давлат ва фуқоралик жамияти қуриш йўлида улкан натижаларни қулга киритаётган бир замонда яшамокдамиз”. Ҳуқуқий давлатнинг муҳим белгиларидан бири аҳолининг юксак ҳуқуқий маданияти ҳисобланади. Мамлакатимизнинг эндиги тараққиёти жамият аъзоларининг ҳуқуқий онги, тафаккури ва маданиятини юксалтиришни долзарб вазифа қилиб қўяр экан, шу ўринда аёлларнинг ҳуқуқий маданиятини шакллантириш муҳим аҳамият касб этади, зеро улар аҳолининг 51 фоизини ташкил этадилар. Ҳар қандай шахснинг ҳуқуқий маданиятини шакллантириш, жумладан аёллар ҳуқуқий маданиятини шакллантириш ҳам ўз-ўзидан юзага келадиган жараён эмас.

Аёлларнинг оналик вазифасини бажариши ижтимоий тараққиётнинг барча давлари учун зарурият ҳисобланган. Шунинг учун аёллар меҳнатини баҳолашда мана шу махсус, ўзига хос омилларни ҳисобга олиш зарур. Аёллар икки бир-бирига номутаносиб вазифаларни: аёл бир вақтнинг ўзида ижтимоий меҳнатда ҳамда оналик вазифасини бажаришда баб-баробар ўз истеъдод ва имкониятларини рўёбга чиқаришга интилади. Икки соҳани ҳам бирдай олиб бориш аёллардан катта куч талаб қилади, уларнинг бўш вақтини камайтиради. Шу туфайли аёлларнинг ишлаб чиқаришда меҳнат қилиш, жамоат ишларида қатнашуви ва оналик вазифасини бажариши ўта мураккаб жараён ҳисобланади.

Хотин-қизларнинг 1995 йили Пекинда бўлиб ўтган тўртинчи Жаҳон Конференциясида муҳокама этилган масалалардан бири – аёлларнинг билим олишини таъминлаш ва касбий маҳоратни ошириш масаласи ҳисобланди. Бу ҳолатни амалга ошириш аёлларнинг ўз кучи ва имкониятларига ишончини ошириш билан бирга жамиятнинг барқарор тараққиётини таъминлашда, ижтимоий ҳаётнинг барча жабҳаларида фаол иштирок этишини таъминлашга имконият яратади. Шунинг учун ҳам инвестицияларни аёлларнинг маълумот олиши ва билимининг мукамаллаштиришга сарфлаш мақсадга мувофиқдир, деб топилди.

Аёлларнинг билим олиш ҳуқуқи инсоннинг асосий ҳуқуқларидан ва, энг муҳими, тенглик, тараққиёт, тинчлик каби мақсадларга эришиш воситаларидан биридир. Замонавий аёлга шунчаки саводли бўлиш: ўқиш, ёзиш, ҳисобни билиши етарли эмас, унинг олдида таълимнинг сифати, муаммоси пайдо бўлиб, доим мустақил таълим устида ишлаб, тинимсиз ўз билимларини орттириб, чуқурлаштириб боришни талаб этади. Хотин-қизлар орасида саводхонлик улар оиласида фарзандларнинг соғлигини сақлаш, овқатланиш ва таълим олишини таъминлашда кўл келади.

Бу соҳада олиб борган тадқиқотлар ҳам шуни кўрсатмоқда: Оналар билими юқори бўлган оилаларнинг иқтисодий аҳволи яхши бўлади; оналар билими юқори бўлган оилаларда болалар жинояти кам содир бўлади; билимли оналарнинг фарзандлари одатда доимо тўқ, яхши кийинган ва камроқ касалга чалинувчан бўлади; билимли онанинг фарзандлари фан ва техниканинг янги йўналишларини тезда ўзлаштириб олади; билимли она ўз ўғил-қизларига оила қуриш, уни парваришлаш, оиланинг моддий таъминоти ҳақида кўпроқ маълумот беради ҳамда фарзандларига ўз жисми, саломатлигини сақлашни ўргатади. Шунинг учун ҳам билимли аёллар туғиш пайтида камроқ нобуд бўлади, аёллар билими қанчалик юқори бўлса, уларнинг ҳаётда танлаш имконияти шунчалик кенг бўлади, жамият ва оилада ўз мавқеини англаш учун шароит ярата олади; билимли аёллар ўз фарзандларини ҳаётда ўз ўрнини топишга, билим олиш, касб танлаш, мутахассисликка эга бўлишга яқиндан кўмаклашиш имкониятига эга бўлади; аёл билимли бўлса, атрофдаги воқеа-ҳодисаларни тўғри таҳлил қила олиш қобилияти кучли бўлади ҳамда фарзандларига тўғри маълумот бериш имкониятига эга бўлади; оқила она тарбия қилган фарзандларда муомала маданияти юксак бўлади; билимли аёллар ўз фарзандларини ҳаётнинг мураккабликларига тайёрлаб боради ва ҳоказолар.

Ҳуқуқий маданият шахсий эътиқод ва анъаналарга эмас, балки қонунга асосланиб ҳаракат қилиш қобилиятидир. Юқорида биз аёлларни меҳнатга жалб этишда урф-одат ва диний эътиқодларнинг таъсири қанчалик кучли эканлигини кўриб чиқдик. Аёллар ҳуқуқий саводхонлик масаласида анча орқада қолаётганлиги айнан уларнинг оиладаги аҳволига боғлиқдир. Оилада анъанавийлик кучли бўлса, аёлларнинг ҳақ-ҳуқуқларга эришуви, жамиятда ўз мавқеига эга бўлиши мураккаб кечади. Агар биз мана шу ҳолатни ҳисобга олсак, оила аёлларнинг ҳақ-ҳуқуқларига эга бўлиши, ўз тақдирларини ўзлари ҳал этишлари, билим олишлари ҳамда касбий маҳоратга эга бўлишида муҳим аҳамият касб этади. Бу аёлларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини ошириш юзасидан доимий равишда иш олиб бориш зарурлигини кўрсатади.

Юқоридаги таъкидланган фикрлардан қўйидаги хулосаларга келиш мумкин. Шахс ҳуқуқий маданиятини шакллантириш мураккаб жараён бўлиб, аҳоли таркибига нисбатан дифференциал ёндашувни талаб этади. Жумладан, аёллар ҳам ўзига хос демографик гуруҳ

бўлганлиги учун уларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятинитакомиллаштириш ҳам ўзига хос хусусиятга эга. Улар қуйидагилардир:

1. Жинсларнинг био-физиологик тузилишига кўра, аёллар репродуктив вазифасини бажарганлиги туфайли кўпроқ оила доирасида чекланиб қоладилар.

2. Аёллар гарчанд меҳнатга жалб этилсалар ҳам, фарзанд кўриб, уларни тарбиялашга кўп вақтларини сарф қилганликлари туфайли узоқ йиллар танаффус билан ишлашга мажбурдирлар, бу ҳолат уларни оилада эрлари, қайнота-қайноналарига қарам бўлиб яшашига, уларнинг турли талабларини бажаришга олиб келади.

3. Миллий урф-одат ҳамда диний талаблар ҳам оилада аёлларни таҳқирловчи ҳолатларни доимий одатга айлантиришга хизмат қилиб келмоқда. Масалан, эрта никоҳлилик аёлларни билим олиши, касб ўрганишига имконият қолдирмайди, иқтисодий қарамликка олиб келади. Бу оилада гигиендертенгсизлигини вужудга келтиради.

4. Аёллар ҳуқуқий онгини ва ҳуқуқий маданиятини шакллантириш, уларнинг оиладаги мавқеига, улар ҳуқуқининг тан олинишига, оилавий муносабатлар маданиятининг даражасига, билимига, касбмаҳоратига, иқтисодий мустақиллигига боғлиқ бўлади.

5. Аёллар ҳуқуқий маданиятининг шаклланиши аёллар ҳақидаги эркаларнинг тасавурлари, қарашларига ҳамда уларни ўзлари билан тенг инсон деб билишларига ҳам боғлиқдир.

6. Аёллар ҳуқуқий маданиятини такомиллаштириш, бу соҳада фақат аёллар орасида тарғибот ишлари билан чекланмасдан, бутун жамият аҳолиси орасида аёллар, аёллар ҳуқуқи, уларнинг ҳуқуқий маданиятлари ҳақида тарғибот ва ташвиқот ишларини олиб боришни талаб этади.

Шундай қилиб, ҳуқуқий онгни юксак даражага кўтариш ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш фақат амалдаги мавжуд ҳуқуқий нормаларни билиб олишнигина назарда тутмайди. Балки қонунларни турли ҳаётий вазиятларда қўллаш олиш, уларни тўғри татбиқ эта билиш масаланинг муҳим томонидир. Бинобарин, ҳуқуқий онг ҳам ҳуқуқий маданиятдан келиб чиқадиган ҳодиса бўлиб, қонунчиликни янада ривожлантиришнинг ишончли омилидир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Послание Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева Олий Мажлису. Электронный ресурс: <http://uza.uz/ru/politics/poslanie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziyeev-25-01-2020>

2. Полевик С.Н. Гендерные аспекты применения информационных технологий в библиотеке, *International Scientific Journal* № 2, 2016.

3. Уразалиева Г.Б. Гендер ва аёллар ҳуқуқий маданияти Босма Монография. -Т.: Алишер Навоий номидаги Миллий кутубхонаси нашриёти, ТИМИ, 2010. 68- 71 бетлар.

4. Барашян В.К. Гендерный конфликт в киберпространстве, *вестник ДГТУ*. 2011. т. 11, № 7(58).

5. Тихонова В.Л. Культурная самоидентификация в социальной сети интернета. УДК 008:1-027.21.

6. Женщины и мужчины. Статистический сборник. Госкомитет Республики Узбекистан по статистике. Ташкент: 2019.

7. Маткаримова Г. Аёл ҳуқуқлари- Т.: ТашГЮИ, 2001.-126б.

8. Оила кодекисига шарҳлар. -Т.: Адолат, 2000.-448 б.

**ИЛМ-ФАН СОҲАСИДАГИ ХОТИН-ҚИЗЛАРНИ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШДА
ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ИНСТИТУТЛАРИНИНГ ЎРНИ**

Равшанова Гулҳаё Абдикахаровна

ТИҚХММИ миқилый тадқиқот университети доктаранти

Аннотация. Ушбу мақолада мамлакатимизда гендер тенглиги ва хотин-қизларни қўллаб қувватлаш соҳасида амалга оширилаётган ислохатлар ўрганилган. Илм-фан соҳаларида илмий фаолият билан шуғулланувчи хотин-қизларга кенг имкониятлар яратиш борасида фуқаролик жамияти институтларининг вазифалари ҳамда уларни такомиллаштириш масалалари атрофлича ёритилган.

Калит сўзлар: гендер тенглиги, фуқаролик жамияти институтлари, нодавлат нотижорат ташкилот, оила, инновация, илмий фаолият, аёллар бандлиги.

Маълумки, XX асрда дунё миқёсида хотин-қизлар масаласига эътиборнинг кучайиши улар манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган ҳуқуқий-меъёрий асосларнинг ишлаб чиқилишига ва аёллар масалалари бўйича халқаро институтлар ташкил этилишига замин яратди. Сўнгги йилларда мамлакатимизда ҳам мазкур йўналишда бир қатор сезиларли ўзгаришлар, ислохатлар амалга оширилди. Бу эса аёлларга ғамхўрлик сиёсати, уларнинг ижтимоий, иқтисодий, ҳуқуқий ва маънавий манфаатлари давлат томонидан ҳимоя қилинишида ўз ифодасини топмоқда[1].

Учинчи ренессансга юз тутаётган Янги Ўзбекистон жамияти тараққиёти учун бугунги кун талабларига мувофиқ илмий ва инновацион муҳит, инсон капиталини ривожлантириш ҳар қачонгиданда долзарб аҳамият касб этади. Чунки илм билан шуғулланмаётганларнинг меҳнати интеллектуал ҳисобланиб, унинг маҳсули йирик кашфиётлар ёки фан техника тараққиётида янги йўналишларини шакллантирувчи радикал инновациялар, фан техника тараққиётининг барқарорлашувига ундайдиган жузъий ихтироларни амалга оширувчи инновациялар ва эскириб қолган техника технологиялар авлодини модернизациялашга қаратилган модификацион инновациялар ҳисобланади. Буларнинг ҳаммаси мамлакат интеллектуал капиталини шакллантиришга ва инновацион ривожланишига, иқтисодий юксалишига асос бўлиб хизмат қилади[2]. Мазкур жараёнда хотин-қизларнинг ҳам илмий ва интеллектуал соҳалардаги иштирокини таъминлаш жаҳон миқёсида долзаб масала сифатида кун тартибига чиқмоқда.

Президентимиз Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек, "...аёлларга илм бериш - жамиятни илмли, маърифатли ва салоҳиятли қилиш"[3] демақдир. Бугунги кунда халқаро миқёсидаги ташкилотлардан бири OWSO (The Organization for Women in Science for the Developing World) ташкилотидир. Мазкур ташкилот YUNESCO лойиҳаси ҳисобланиб, 1987 йилда ташкил қилинган. 1993 йилдан расмий фаолиятини бошлаган. Бугунги кунда дунёнинг 137 дан ортиқ мамлакатларидан 800 га яқин илм-фан соҳасидаги аёллар аъзолигига эга[4].

Мамлакатимизда илм-фан соҳаларида хотин-қизларнинг фаоллигини таъминлашда фуқаролик жамияти институтлари, нодавлат нотижорат ташкилотлар қатор ишларни амалга ошираётган бўлсада, фаолият мазмуни ва кўламини янада кенгайтириш мақсадга мувофиқдир. Ўзбекистонда 500 дан ортиқ аёллар нодавлат нотижорат ташкилоти (ННТ) фаолият юритади. Уларнинг энг йириклари қуйидагилар:

57 худудий бўлинмасига эга "Тадбиркор аёл" Ўзбекистон Ишбилармон аёллар уюшмаси;

1 республика ва 3 худудий бўлинмасига эга Ўзбекистон хотин-қизларининг "Олима" уюшмаси.

Бугунги кунда аёллар ННТлари қуйидаги асосий йўналишларда фаолият юритади: Аёллар ва уларнинг оилаларини ижтимоий қўллаб-қувватлаш – 54 фоиз;

Аёллар ва аҳолининг ҳуқуқий билими ва маданиятини ошириш – 49 фоиз;

Аёллар ва уларнинг оилалари саломатлиги, ногиронлиги бўлган кишилар, спортни

ривожлантириш – 44 фоиз;

Фан ва таълим – 14 фоиз;

Таҳлиллардан кўриниб турибдики, мавжуд ННТларнинг атиги 14 фоизи фан-таълим соҳасидаги аёлларни кўллаб-қувватлаш фаолияти билан шуғулланади. Давлат статистика кўмитаси маълумотига кўра, ҳозирда таълим олаётган 440,959 нафар талабанинг 40,9 фоизини хотин-қизлар ташкил қилади. Бу 2011 йил йилдаги кўрсаткич билан таққослаганда, атиги 4 фоизга кўпайган. илм-фан ва илмий тадқиқот соҳасида хотин-қизларнинг улуши ҳали ҳам озчиликни ташкил қилади. ЮНЕСКО ташкилотининг берган маълумотларига кўра дунё тадқиқотчиларининг атиги 30 фоизини аёллар ташкил этади. Университетларга кирадиган аёллар сони тобора кўпайиб бораётган бўлса-да, уларнинг оз қисми тадқиқот фаолияти билан шуғулланишади. Масалан, Швецияда аёллар университет талабаларининг кўп қисмини (60%) ташкил қилади, аммо уларнинг сони университетдан кейинги таълим босқичларида камаяди: аспирантлар орасида аёллар улуши 49%, олимлар орасида атиги 36%. Ушбу тенденцияни барча минтақаларда кузатилиши илмий мартаба билан оилавий мажбуриятларни бирлаштирмакчи бўлган аёллар дуч келадиган қийин танлов ҳақида ўйлашга мажбур қилади. Ўзбекистонда олий ўқув юртига 2019/2020 йй кундузги бўлимга хотин-қизлар 78,1% эркаклар 83,2 % ни ташкил этган бўлса, илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишларини бажарган тадқиқотчи мутахассислар яъни фан докторлари аёллар 27.1, эркаклар 72.9, фан номзодлари аёллар 32.4% ни эркаклар 67.6 % ни ташкил этган[5]. Маълумки, илм-фан билан иш бошлаган аёллар кўпинча оилавий сабабларга кўра бошлаган тадқиқот ишларини давом эттира олмайдилар ва эгаллаган лавозимларини тарк этишади. ЮНЕСКО ташкилоти ўзининг янги онлайн-ресурси орқали қизларни ёшлигидан математика, табиий фанларни ўрганишга кўмаклашиш ва рағбатлантириш қанчалик муҳимлигини кўрсатади.

Хулоса қилиб айтганда, хотин-қизларнинг илм-фан, ижтимоий-иқтисодий соҳалар, жамият ва давлат бошқарувидаги фаоллигини таъминлаш орқали оилалар фаровонлиги ҳамда соғлом авлодни муносиб вояга етказиш масаласини амалий ҳал қилиш назарда тутилади.

Хотин-қизларни илмий фаолиятга жалб этиш ва илм-фан тармоқларидаги иштирокини таъминлашга қаратилган давлат сиёсати мавжуд фуқаролик жамияти институтлари зиммасига ҳам янги вазифаларни юклайди. Фуқаролик жамияти институтлари мазкур соҳада давлатнинг асосий кўмакчиси сифатида фаол ижтимоий ҳамкорлик, жамоатчилик назоратини амалга ошириши; илм-фанда гендер тенгликни таъминлаш борасида халқаро ҳамкорлик ва тажрибаларни оммалаштириши; янги лойиҳа ва таклифлар ишлаб чиқиши ҳамда уларни амалиётга жорий этиши зарур.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли Фармони // lex.uz.

2. Ирматова А.Б. Интеллектуал меҳнатни ривожланиши аёлларни иш билан бандлигига таъсири. // “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” № 1, 34-б.

3. Мирзиёев Ш.М. - Янги Ўзбекистон стратегияси.Т.: “Ўзбекистон”, 2021 й. 250 б.

4. <https://owsd.net/about-owsd/what-owsd>

5. Исмайлова Р. Илм-фанда гендер тенглик масалалари//<https://moiti.uz/uz/press-center/news/85>.

THE ROLE OF WOMEN IN THE SPIRITUAL DEVELOPMENT OF SOCIETY.

Akilova Ogilkhon Mirzapayasovna

The doctoral student of Tashkent Institute of
Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers.

Annotation. Our country is carrying out comprehensive reforms aimed at renewing the life of society, raising its spiritual sphere, modernizing it on the basis of modern science and national spiritual values. In this process, women are considered to be decisive force in ensuring the effectiveness of the spiritual factors of society. The article covers this issue in detail.

Keywords: spirituality, spiritual factors, civil society, globalization, spiritual immunity, “mass culture”, gender equality.

Introduction. If we look at the history of the world, every nation has risen first of all with its spiritual unity and its national idea. Today, the issue of national ideology is very important in our country, which is on the path to building a new life and joining the ranks of developed countries. During the years of independence, great attention has been paid to strengthening the political foundations of the dynamics of change in the spiritual life of our society. During this period, a new type of Uzbek national statehood was established, this created wide opportunities for a new stage of development today [1].

Literature review. In recent years, a number of new reforms have been implemented to improve the spiritual life of the Society. The chairman of the Republican Council for Spirituality and Enlightenment is the President. The governors are responsible for the territorial divisions of the Council. This change has raised the spiritual and enlightenment work to a higher level in the policy of our state. It should be noted that the issues raised at the video conference chaired by the President of the Republic of Uzbekistan Sh. Mirziyoyev on January 19 this year on radical improvement of the system of spiritual and educational work, strengthening cooperation between state and public organizations have opened a new era in this area. At this meeting, the head of our state noted that “If the body of society is the economy, its soul and spirit is spirituality” [2].

Material and methods. As we decide to build a new Uzbekistan, we will rely on two solid pillars. The first is a strong economy based on market principles. The second is the rich heritage of our ancestors and a strong spirituality based on national values. It is known that today in the world there is a fierce struggle and competition, the conflict of interests is growing. The processes of globalization are bringing unprecedented challenges along with incomparable new opportunities for humanity. Threats and dangers to national identity and spiritual values are increasing. Only self-centeredness, a light attitude to work, family, consumerism are masterfully absorbed into the minds of people, especially young people, in various ways. Threats such as terrorism, extremism, transnational and cybercrime, human trafficking, and drug trafficking are increasing. In some areas, there is deliberate instability and protests. In such a dangerous situation, it is more important than ever to increase the sensitivity of spiritual factors, to equip the minds of citizens with spiritual immunity on the basis of the idea of enlightenment against ignorance. First of all, it should be imply that women also have a special role in increasing the effectiveness of spiritual factors. They are primarily responsible for educating a healthy generation as educators of the nation. A woman is a person who forms the socio-moral qualities, spirituality in family members, first of all in her children. This function, which at first glance seems natural, requires from the woman herself socio-moral qualities and high spirituality. In order to fully fulfill the task of educating a harmoniously developed generation, it is necessary for women to be active in society, to have sufficient knowledge, skills and abilities, to grow spiritually. Only in this way the spiritual-cultural and socio-moral upbringing processes in the family will active, continuous, in accordance with certain goals.

Results and discussion. In the process of building a new Uzbekistan, new political relations,

worldviews and political culture are being formed. In this process, the interests of women must be reflected on a new scale and content, fully implemented, have a regular place in the public consciousness and should not lose their identity in any circumstances.

In the era of democratization of society, the attitude to women and the use of their life experience, intellectual potential and opportunities for the development of the society under construction serves to further increase the effectiveness of the spiritual factors of this society.

This means that an entire society should benefit from women's activism. It is becoming a topical issue of our time to reflect this activity and awareness in all spheres, that is, to ensure that our women are consciously involved in the ongoing reforms in the country. Because women have the power to positively address the most pressing and important issues for society, such as educating citizens, which is the foundation of civil society, democratic and tolerant thinking, commitment to progress and development. At the 75th session of the United Nations General Assembly, President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev said, "As a result of our large-scale measures for political, social and economic modernization of society, a new Uzbekistan is being formed. Today, democratic changes in our country have become irreversible.

For us, gender equality policy has become a priority. The role of women in public administration is growing. The number of women deputies in our new parliament has doubled." [3]

Ensuring the employment of women, expanding opportunities for them to fully realize their aspirations and abilities is in the constant focus of our state. In particular, in order to increase the participation of women in public administration, a reserve of more than 6,000 active women has been formed. At present, systematic trainings are being organized to prepare them for various leadership positions.

In the system of the Ministry of Internal Affairs, 16 women held leadership positions, 6 women held governor positions, and 1 woman held embassy positions. In addition, about 1,500 women hold leadership positions at various levels.

According to the results of elections to the Oliy Majlis and local councils in December 2019, the number of women deputies accounted for 32% of the total number of deputies in the Legislative Chamber, women senators for 25% of Senate members and women for 25.6% in local councils. According to this indicator, the parliament of Uzbekistan ranks 44th among 190 parliaments in the world.

Conclusion. While the development and well-being of a society begins with ensuring the well-being of families, which is the smallest part, the formation of spiritual-cultural and socio-moral values in the family, increasing the sensitivity of spiritual factors does not occur separately from the social environment. In the process of radical changes in all spheres of society, along with the powers and responsibilities of citizens' self-government bodies, their responsibilities are also increasing. In the full implementation of these functions, it is possible to observe the activity of women in overcoming the shortcomings and problems in the system. By the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan No. 200 of March 14, 2018, the position of a separate Deputy Chairman for Women's Affairs was introduced in each mahalla. Today, about 15,000 women work in this position throughout the country, protecting the rights and legitimate interests of women, timely identification of their problems, socio-legal, psychological and financial assistance to women in need and in difficult social situations; ensuring women's employment, improving working conditions, attracting them to family and private entrepreneurship, crafts; with government agencies, non-governmental organizations and other civil society institutions in the implementation of measures for the early prevention of delinquency among women, individual work with those prone to delinquency, social rehabilitation and adaptation of women released from penitentiary institutions close cooperation; improving the reproductive health and medical culture of families; has been carrying out a number of tasks, such as strengthening family values and taking effective measures to prevent early marriages and divorces. It should be noted that despite the systematic work in this direction, there are a number of problems. It is known that on September 2, 2019, the Law of the Republic of Uzbekistan "On protection of women from

oppression and violence” was adopted. The law establishes the practice of issuing “protection orders” to women who have been subjected to various forms of harassment and violence.

According to the Commission on Gender Equality of the Republic of Uzbekistan, so far, the police have received more than 7,000 applications for protection orders, and in 6,183 cases, protection orders have been issued to women. These figures show that the protection of the rights and interests of women, the further expansion of the scope of work on their full support should always be in the center of attention.

In a way of conclusion we can say that, first of all, “woman” and “family” are integral concepts. It is in the family and under the leadership of women that socio-moral values and spiritual factors are formed. Increasing the sensitivity of spiritual factors in society also begins with the family, which is its main link. Therefore, it is necessary to radically improve the preparation of women for marriage, with a special emphasis on women’s education in the system of family-neighborhood-educational institution.

Second, the issue of women’s employment is also important. It is necessary to increase the economic, socio-political and spiritual-cultural activity of women, to support women’s entrepreneurship, to expand the activities of NGOs dealing with women’s issues.

Third, it is worthwhile to widely cover and promote the role of women in ensuring the effectiveness of the spiritual factors of a renewed society in the media and on the Internet.

REFERENCE

1. Joraev N. A new era of historical development. // Communication with the people and protection of human interests - the need of the hour. (Text) .- T.: 2017.-B.15.
2. [https://kun.uz/news/2021/01/19/Shavkat-Mirziyoyev’s video conference on January 19, 2021.](https://kun.uz/news/2021/01/19/Shavkat-Mirziyoyev%27s%20video%20conference%20on%20January%2019%2C%202021)
3. Speech of the President of the Republic of Uzbekistan Sh. Mirziyoyev at the 75th session of the UN General Assembly // T.: People’s speech. 2020. 202 son.
4. Data of the Commission on Gender Equality of the Republic of Uzbekistan.
5. Data of the Commission on Gender Equality of the Republic of Uzbekistan.

YANGI O‘ZBEKISTON FUQAROLIK JAMIYATIDA XOTIN-QIZLAR ROLINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Qahhorova Nodiraxon Mirzapayasovna

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti tyuteri.

Ma’lumki, yurtimizda adolatli fuqarolik jamiyati qurish va rivojlantirishga qaratilgan keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur islohotlar jarayonida xotin-qizlar faolligini ta’minlash, ularning davlat va jamiyat ishlaridagi ishtirokini qo’llab-quvvatlash davlat siyosati darajasiga ko’tarilgan. Chunki har qanday mamlakat taraqqiyoti, jumldan, fuqarolik jamiyatining rivojlanishi bevosita xotin-qizlarning ilmi, ma’naviyatli va ma’rifatli bo’lishlari bilan chambarchas bog’liq.

Kishilik jamiyati ijtimoiy jarayonlar ta’sirida rivojlanib kelmoqda. Jamiyatdagi barqaror munosabatlarni saqlab turish uchun davlat tomonidan o’rnatilgan qonun-qoidalar amalda o’z tasdig’ini topishi zarur. Jinslar o’rtasidagi farqlarning tashkil topishi ijtimoiylashtirish jarayoni bilan bog’liq ekan, bu individ tomonidan jamiyatning to’laqonli a’zosi sifatida faoliyat yuritish imkonini beruvchi bilim, me’yor va qadriyatlarini o’zlashtirish jarayonlarni vujudga keltiradi. Ijtimoiylashtirishning asosiy institutlari sirasiga oila, maktab, tengdoshlar guruhi, atrofdagilar, jumldan qo’shniçilik munosabatlari, ota-ona, do’stlar va boshqalar kiradi. Umuman olganda, tegishli madaniy-me’yoriy andozalarni o’zlashtirish, qabul qilish va ifodalash jarayoni sodir

bo'ladigan muhitdir. Ijtimoiylashuv jarayonlarini shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar borki, ular aynan sodir bo'layotgan jarayonlarni qay yo'sinda borishi va istiqboldagi rejalarini belgilab beradi. Bular: mintaqa aholisiga xos xarakter-xususiyatlar bo'lib, tarixan shakllangan etnik qadriyatlar, an'analar hamda din omili ta'sirida vujudga keladi. Yer yuzidagi har bir mintaqada ushbu xususiyatlar mavjud bo'lib, ular bir-birini takrorlamaydi. Xususan, Yevropa qit'asi aholisining dunyoqarashi, mintaliteti sharq mamlakatlaridan tubdan farq qiladi. Bu kabi farqlar mintaqalar kesimida yanada xilmaxillikni kasb etadi. Xususan, Markaziy Osiyo mintaqasi mamlakatlarida sodir bo'lgan ijtimoiylashuv jarayonlari mintaqa aholisi xususiyatlari, tarixiy jarayonlarni qay tarzda sodir bo'lganligini o'zida aks etib turadi. Mintaqaga xos omillar sirasiga: an'anaviylik, qadriyatlarga sodiqlik, sharqona mintalitet, oila, nikoh, oilaviy munosabatlarni boshqaruvda ustunlik qiluvchi erkakning roli, unga jamiyatdagi asosiy qatlam sifatida qarash kabi xususiyatlar kiradi. Ushbu munosabatlarni yanada sayqallanib, hozirgi qiyofasi shakllangunga qadar sodir bo'lgan jarayonlar, bosqinlar, mustamlakachilik tuzimini ta'siri mavjud. Sovet ittifoqi parchalangach, ungacha shakllanib bo'lgan ijtimoiy tuzum, hayot tarzida katta burilish sodir bo'ldi. Jamiyat ijtimoiy hayotida bir qancha muammolar vujudga keldi. Xotin-qizlar masalasi hamda ularning jamiyatda tutgan o'rni bir qancha munozaralarga sabab bo'ldi. Xususan, muammolar quydagi sohalarda yaqqol namoyon bo'ldi: - Siyosiy huquqlar va ulardan foydalanish imkoniyatlari; - Alohida shaxs sifatida va oila a'zosi sifatidagi ayollarning yuridik huquqlari; - Xotin-qizlarning ta'lim olish va o'qitishning turli shakllaridan, jumladan kasbhunar ta'limidan foydalanishlari; - Mehnat faoliyatlari Mintaqa xalqlari xususan, O'zbekiston hukumatiga ham tegishli ushbu masalalar davlat siyosatining keyingi yo'nalishini belgilashda asosiy omil bo'ldi. Xususan, O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng Respublikada qisqa davr ichida juda ko'p sifat o'zgarishlari sodir bo'ldiki, bular iqtisodda, ijtimoiy jarayonlarda va ayniqsa, xotin-qizlarning jamiyat va oiladagi mavqeyida o'z ifodasini topdi. O'zbekistondagi yangi siyosiy tizimda shaxs va davlatning o'zaro munosabatlariga ustuvorlik berilib, ular bir-biri bilan huquq va majburiyatlar vositasida chambarchas bog'liq. Ijtimoiysiyosiy va huquqiy munosabatlarni mutanosiblashtirishning asosiy mexanizmi budemokratiya, O'zbekiston hududida istiqomat qilayotgan barcha aholining huquqlarini kafolatlariga qaratilgan. Mamlakatda inson huquqlari jamiyatni demokratlashtirish muammolari ilmiy zehn, xalqning tarixan tarkib topgan an'analari, urf-odatlarini, ma'naviy qadriyatlarini inobatga olgan holda hal etildi. Jamiyat fuqarolik-huquqiy davlat qurish yo'lidan borar ekan, birinchi navbatda inson manfaatlari, jamiyat va shaxs ehtiyojlariga xizmat qilish bosh masala bo'lib qolishiga e'tibor qaratildi. Xususan, 1999-yil 14-apreldagi 760-I-sonli "Xotin-qizlarga qo'shimcha imtiyozlar to'g'risidagi" O'zbekiston Respublikasi Qonuni, 2003 yil 29-avgust "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylov to'g'risidagi" Qonunning 22-moddasi, shuningdek, 1995-yil 2-mart PF-1084-sonli "O'zbekiston Respublikasining davlat va ijtimoiy qurilishida xotin-qizlar rolini oshirish choralari to'g'risida" Prezident Farmoni, 2010-yil 30-sentabrdagi PF4245-sonli "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xotin-qizlarning ijtimoiy muhofazasini kuchaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" hamda 2004- yil 25-may PF-3434-sonli "O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi faoliyatini qo'llabquvvatlash borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" farmonlarida xotin-qizlar huquqlarining ta'minlanishi, ularning jamiyat siyosiy va madaniy qatlamidagi ishtiroki, ayollar huquqlari kamsitilishiga qarshi ko'riladigan chora-tadbirlar mustaqilligimizning ilk yillaridanoq o'z samarasini ko'rsatdi. Bu islohotlar so'nggi yillarda O'zbekistonda onalik va bolalikni muhofaza qilish, ayollarning jamiyatdagi mavqeyini oshirish, oilani mustahkamlash borasida bir qator muhim qarorlar: 2018-yil 2-fevral PF- 5325-son "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2004- yil 25-may PF3434-sonli "O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi faoliyatini qo'llab-quvvatlash borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmon va boshqa normativhuquqiy hujjatlar qabul qilinganligi bilan diqqatga sazovordir. Yurtimizda olib borilayotgan bu kabi islohotlar xotin-qizlar va erkaklar teng huquqliligi, jamiyatning asosiy bo'g'ini bo'lgan oilani mustahkamlash, ayniqsa, nikohning barqaror bo'lishi, onalik va bolalikni muhofaza qilish, farzand tarbiyasida ota-onaning

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

huquq va majburiyatlari nafaqat O'zbekiston Respublikasi balki, Markaziy Osiyo mintaqasi davlatlari siyosatining o'ziga xos jihati sifatida qaraladi. Mustaqillikdan keyingi islohotlar natijasi o'laroq, O'zbekiston Markaziy Osiyo davlatlari ichida birinchilardan bo'lib, Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Xotin-qizlar huquqlari kamsitilishining barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiya" (The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women) ga qo'shildi.

1995-yilda "Tinchlik, taraqqiyot va tenglik" shiori ostida Pekin shahrida o'tkazilgan Butunjahon xotin-qizlarining konferensiyasida mamlakatimiz xotin-qizlari vakillari ishtirok etib, xotin-qizlar ahvolini yaxshilashga qaratilgan Pekin deklaratsiyasi platformasi (dastur) ga qo'shildi. Xotin-qizlar teng huquqliligi va gender masalalarining iqtisodiy hayot bilan uzviy bog'liqligini BMT Bosh Assambleyasining 2000-yil iyun oyidagi "Ayollar 2000: Gender tenglik, rivojlanish va jahon XXI asrda" maxsus sessiyasiga tayyorgarlik chog'ida Jahon banki tomonidan o'tkazilgan tadqiqot doirasida ham isbotlab berilgan. Davr nuqtai nazaridan qaralganda, gender tengligi, gender masalalari tushunchalari Markaziy Osiyo mintaqasida rivojlanishning yangi bosqichini vujudga keltirdi. Yillar davomida olib borilgan izlanishlar bu turdagi rivojlanish amaliyotining tahlillari xotin-qizlar ko'pincha rivojlanish jarayonlaridan chetda qoladi, va hatto ishtirok etgan taqdirda ham rivojlanish loyihalari natijalari erkaklar va xotinqizlarga turlicha ta'sir ko'rsatadi degan xulosalarni keltirib chiqardi. Shu tariqa ushbu mintaqada xotin-qizlarning rivojlanishda ishtirokiga yondashuvni qayta ko'rib chiqish va rivojlanish loyihalarini xotin-qizlar va bolalar ahvoriga salbiy ta'sirini yengib o'tish zarurati vujudga keldi. Qarama-qarshi jins vakillari o'rtasidagi bu kabi tafovutlar davlatning ichki siyosati, islohotlar ko'lemi, ulardan kutilayotgan maqsad hamda millatning etnik xususiyatlarga bog'liq jihatlarni ham qamrab olishiga ko'ra Markaziy Osiyo mintaqasi ajralib turadigan hududga aylandi. Mintaqaning Qozog'iston va Qirg'iziston mamlakatlari "kelin o'g'irlash" amaliyoti hanuzgacha saqlanib qolgan. Tojikiston hukumati tomonidan ayollarga kiyinish tartibi belgilab berilganligi va Xotinqizlar va oila ishlari qo'mitasi tomonidan kiyinish tartibi qo'llanmasi chop etilganligi hozirgi vaqtda ham ayollar masalalari bilan jiddiy muammolar mintaqaning asosiy hal qilinishi kerak bo'lgan vazifasi ekanligini ko'rsatadi. Rivojlantirish loyihalarining erkaklar, xotin-qizlar, o'smirlar, qariyalar va boshqalarga tabaqalashtirilgan ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotlar mintaqa aholisi rivojlanishining ijobiy va salbiy omillarini batafsil ko'rib chiqish, tengsizlik manbalarini aniqlash va rivojlanishdagi teng bo'lmagan tarzda ishtirok etishga olib keluvchi sabablarni bartaraf etish usullarini o'rganish asosiy vazifa etib belgilandi. Mamlakatlar tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar ushbu vazifalar samaradorligini belgilashda yuqori natija ko'rsatdi. Inson huquqlari, uning sha'ni, qadr-qimmatini, erkinliklarini ta'minlashga qaratilgan islohotlar samarasi mintaqada mamlakatlarida turlicha natijalarni ko'rsatdi. Xususan, O'zbekistonda ayollarning ijtimoiy-siyosiy faolligi jihatidan barcha mehnat resurslarining 48% tashkil etadi. 2019-yil holatiga ko'ra Markaziy Osiyoda mamlakatlarida siyosiy sohadagi ishtiroki parlamentdagi o'rinlari bo'yicha Tojikiston eng past ko'rsatkich- 14,7% ni tashkil qiladi.4 Qozog'iston- 23%, Qirg'iziston- 23% bilan farqlanadi. Bu ko'rsatkich O'zbekiston Oliy Majlis Qonunchilik palatasi tarkibida 22%, Senatda 15% ni ayollar tashkil etadi. Bu ko'rsatkichlar bugungi kunda ijobiy tomonga o'zgarib xususan, O'zbekistonda Qonunchilik palatasida 32%, Senatda 25%ga ko'tarilgan5. Shunga doir islohotlar natijalari jamiyatda hukm suriyotgan farovonlikni ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Ushbu ma'lumotlar orqali Markaziy Osiyo mamlakatlari, xususan O'zbekiston Respublikasida xotin-qizlar teng huquqliligining kafolatlari, jamiyat hayotidagi o'rni, davlat boshqaruv sohasidagi faoliyatlari, xotin-qizlar bandligini ta'minlash, ularni kasbiy salohiyatlarini yanada rivojlantirish, jamiyatdagi barcha sohalar doirasida xotinqizlar faolligini oshirishga doir bosqichlarni o'rganish yuzasidan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalarni keltirishimiz mumkin: - jamiyatda shakllangan "ayollarga xos kasblar" tushinchasini muomaladan chiqarish yoki uning turlarini kengaytirish, erkin kasb tanlashga imkon yaratish; - uy vazifalari, bola tarbiyalash kasbiy faoliyatga to'siq bo'lmasligi uchun masofadan turib ishlash faoliyatini yo'lga qo'yish; - nodavlat tashkilotlari bilan keng hamkorlikni yo'lga qo'yish orqali xotin-qizlarda ijodkorlikni rag'batlantiruvchi loyihalarni

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

ishlab chiqish. Bu orqali o'z qobiliyatlarini yanada rivojlantirish (uy sharoitida), namoyon qilishiga imkon yaratish; - huquqiy ta'limda xotin-qizlar savodxonligini oshirish maqsadida loyihalarni yo'lga qo'yish, siyosiy karyera, davlat boshqaruvida xotin-qizlar ishtirokini oshirish, ularga mos ish o'rinlari ustida yangicha yondashuv; oilaviy munosabatlarda xotin-qizlar va erkaklar o'rtasidagi munosabatlarni kelishuv asosida amalga oshirish, erkak va ayol muammoli vaziyatlarda tenglik prinsipini o'zaro hurmat va bir-birini tushinish tarzida amalga oshirish; nasl, farzand tarbiyasi masalalarida tenglikka rioya qilgan holda, ayolning jamiyatdagi o'rnini topishda, kasb-hunar masalalarida qo'llab-quvvatlash; nohaqlikka uchragan, zo'rvonlik qurboniga aylangan xotin-qizlar bilan davlat, jamiyat hamkorligini yanada kuchaytirish, ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlashning tizimli mexanizmini ishlab chiqish kabilardir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 17-avgustdagi "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi qonuni
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning 2018-yil 2-fevraldagi "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini rivojlantirish to'g'risida"gi PF5325 sonli Farmoni
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning 2019-yil 7-martdagi "Xotin-qizlarning mehnat huquqlari kafolatlarini yanada kuchaytirish va tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlashga oid chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni
4. Saidov A.X Inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalar. – T.: Adolat. 2004.
5. A. Saidov. "Ayollar huquqlari bo'yicha bo'yicha xalqaro va milliy qonun hujjatlari rivojlanishining asosiy yo'nalishlari", T.:1999 y. b-82
6. Tansiqboyeva G. Ayollarning diskriminatsiya qilinishini bartaraf etish – ularning amaldagi tengligining zaruriy sharti//Ayol huquqi va erkinliklari. – T.: Adolat, 2002.
7. Mo'minova A.R. Tillaboyev M. A Inson huquqlari. Ayollar huquqlari va erkinligini xalqaro huquqiy himoya qilish. //T . : Adolat. 2013.- B.368. 8. Shamsiyeva M.X. Gender tenglik.

**НАРШАХИЙНИНГ “БУХОРО ТАРИХИ” АСАРИДА БУХОРОДА ПОДШОҲЛИК
ҚИЛГАН АЁЛ МАЛИКА ҲАҚИДАГИ МАЪЛУМОТЛАР**

Ўлжаева Шохистахон Мамажоновна

Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш
муҳандислари институти Миллий тадқиқот университети
“Гуманитар фанлар” кафедраси мудир

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна

Ташкентский институт инженеров ирригации и
механизации сельского хозяйства Национальный
исследовательский университет, заведующая
кафедрой Гуманитарных наук

Uljaeva Shohistahon Mamajonovna

Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural
Mechanization Engineers National Research University,
Head of the Department of Humanities

Раҳмонбердиева Нодира Билоловна

Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини
механизациялаш муҳандислари институти
Миллий тадқиқот университети “Гуманитар фанлар”
кафедраси катта ўқитувчиси

Раҳманбердиева Нодира Билаловна

Ташкентский институт инженеров ирригации и
механизации сельского хозяйства Национальный
исследовательский университет, ст преп.
каф.Гуманитарных наук

Rahmanberdieva Nadira Bilalovna

Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural
Mechanization Engineers National Research University,
senior lecture of the Department of Humanities

Аннотация: Ушбу мақолада Наршахийнинг “Бухоро тарихи” асарида Бухорода подшоҳлик қилган аёл малика ҳақидаги маълумотлар таҳлил қилинган. Аёл маликани Наршахий Хотун подшоҳ деб атаган ва унинг фаолиятига доир қимматли маълумотларни келтириб ўтган. Бу аёл маликанинг ўзбек давлатчилиги тарихида ўрни жуда каттадир. Малика гўзаллиги, донолиги, ишбилармон ва адолатпарварлиги ўша даврда мусулмон дунёсида маълум ва машхур бўлган.

Унинг даври уруш-тўполонларга тўла бўлган. Аёл боши билан уларни даф қилишга киришган. Унинг бошқаруви даврида юртимизда арабларнинг юришлари бошланганди. Бу оқила аёл улар билан ширин тил ила сўзлашган, улар билан дипломатик йўл тутган. Хотун подшоҳ номи билан тарихда қолган бу аёлнинг зукколиги туфайли Бухорода нисбатан тинчлик-хотиржамлик ўрнатилган. Бу аёл туфайли арабларнинг Ўрта Осиёда ҳукрмонлиги ўрнатилиши кечиккан.

Мақола Наршахий маълумотлари асосида ёзилган ва маликанинг фаолияти таҳлил қилинган.

Таянч сўзлар: Наршахий, Бухоро, Хотун подшоҳ, араблар, тарих

Аннотация: В данной статье анализируются сведения о царице, правившей в Бухаре, в «Истории Бухары» Наршахи. Женщина назвала царевну Наршахи Хотун царем и дала ценные сведения о ее деятельности. Эта женщина занимает большое место в истории узбекской государственности. Красота, мудрость, деловая хватка и справедливость принцессы были

известны и популярны в мусульманском мире того времени.

Его время было полно войн и бунтов. Женщина стала отталкивать их головой. Во время его правления в нашей стране начались арабские походы. Эта мудрая женщина говорила с ними сладкими словами и относилась к ним дипломатично. Благодаря изобретательности этой женщины, вошедшей в историю под именем царицы, Бухара была относительно мирной. Из-за этой женщины затянулось установление арабского правления в Средней Азии.

Статья основана на данных Наршахи и анализирует деятельность царицы.

Ключевые слова: Наршахи, Бухара, хотунский царь, арабы, история.

Annotation: This article analyzes the information about the queen who ruled in Bukhara in Narshahi's "History of Bukhara". The woman called the princess Narshahi Khotun king and gave valuable information about her activities. This woman has a great place in the history of Uzbek statehood. The beauty, wisdom, business acumen and justice of the princess were known and popular in the Muslim world at that time.

His time was full of wars and riots. The woman began to repel them with her head. During his reign, Arab marches began in our country. This wise woman spoke to them with sweet language, and treated them diplomatically. Due to the ingenuity of this woman, who went down in history in the name of the queen, Bukhara was relatively peaceful. Because of this woman, the establishment of Arab rule in Central Asia was delayed.

The article is based on Narshahi's data and analyzes the Queen's activities.

Keywords: Narshahi, Bukhara, Khotun king, Arabs, history

Мавзунинг долзарблиги. Наршахийнинг "Бухоро тарихи" асарида Бухорода подшоҳлик қилган ана шу аёл малика тарихини ёритиш муҳим ҳисобланади. Биз унда юртимиз тиарихида катта ўрин тутган, низо ва урушлар даврида вазиятлардан чиқиб кета олган зукко малика тарихини ўрганамиз. Унинг фаолиятини ўрганиш тарихчилар ва омма учун аҳамиятлидир.

Мавзунинг ўрганилиш даражаси. Тарихда аёлларнинг ўрни ва роли ҳақида баъзи тадқиқотлар олиб борилган[1][2][3][4], аммо танланган ушбу мавзу устида алоҳида тадқиқот олиб борилмаган.

Асосий қисм

Абу Бакр Наршахий ўзбек тарихшунослигининг илк намоёнчаси бўлиб, унинг "Бухоро тарихи" асари Ўзбекистон тарихининг қадимий айрим номаълум саҳифаларини очишда бизга муҳим манба бўлиб хизмат қилади. У мазкур китобини 943—944 йилларда араб тилида ёзган ва уни шу йилларда тахтга ўтирган Сомонийлар давлати ҳукмдори Амири Ҳамид, яъни Абу Муҳаммад Нух ибн Наср ибн Аҳмад ибн Исмоил ас-Сомоний (943—954) га бағишлаган[5].

У Бухоро Наршах қишлоғидан бўлиб, 899-959 йилларда яшаб ўтган. «Бухоро тарихи»нинг араб тилида ёзилган асл нусхаси бизгача аср етиб келмаган, уч аср давомида у форс тилига таржима қилиниб, бир неча бор таҳрир, қисқартиш ва қўшимчалар киритилган[6]. Бу асар Ўзбекистон тарихига оид нодир маълумотларнинг кўплиги билан қимматли ва аҳамиятли ҳисобланади.

Наршахий Бухорода подшоҳлик қилган аёл ҳақида ҳам баъзи маълумотларни бериб ўтган. Бидун, яъни Бухоро ҳукмдори Бухорхудот қазо қилган пайтда унинг вориси ёш гўдак эди. Бу гўдак эмадиган ёшда бўлиб, исми Тағшода бўлган. Боласининг ёшлигини инobatга олиб онаси тахтга ўтиради. Ва у ўн беш йил ҳукмронлик қилади. Бу аёл жуда ҳам гўзал ва доно бўлиб, халқ ҳам унга итоатда бўлган. Малика ҳар куни отга миниб Бухоро хисори дарвозасидан ташқари чиқар ва «Алаффурушлар дарвозаси» деб аталган Регистон дарвозасига келиб тахтга ўтирган, унинг олдида ғуломлар, хожа саролар, яъни бичилган куллар ва улуғ кишилар турар эдилар. Малика шу ерда халқнинг арзини тинглар ва давлат ишларини юритар эди.

Малика қишлоқ аҳолиси учун шундай қоида ўрнатган эдики, ҳар куни дехқонлар ва

маликзодалардан икки юз нафар йигит заррин камар боғлаб, қиличларини осиб хизматга ҳозир бўлиб, узокроқда туришар, хотин ташқарига чикқач, ҳаммалари уни олқишлашар ва икки сафга тизилишар эди, Малика эса подшоҳлик ишлари билан машғул бўлар, яхшиликка даъват қилиб ёмонликдан қайтарар, муносиб кишисига сарпо кийгизиб, жиноят содир этган кишиларга жазо берар эди. Малика шу тарзда эрталабдан то тушгача ўтириб, сўнг ҳисорга қайтиб кирар, дастурхонлар чиқариб ҳамма хизматкорларига таом берар эди. Кечга яқин ҳам хотин шу йўсунда ташқари чиқиб тахтга ўтирар, (халиги) деҳқонлар ва маликзодалар икки саф бўлиб унинг хизматида туришар эди; қуёш ботгач, хотин тахтдан туриб отга минар ва қасрга қараб, йўл олар, йигитлар эса ўз ватанларига — қишлоққа қайтар эдилар. Эртаси кун бошқа жамоа келиб шу сифатда хизматда бўлар ва ниҳоят, навбат яна ўша (аввалги) жамоага келиб етар эди. Шу тарзда ҳар бир жамоа бир йилда тўрт маротаба (хизматга) келиши лозим эди[7].

Мамлакат фаровон ва тинч, давлат адолат билан бошқарилаётган вақтда ташқи хавфлар, яъни араблар босқини йилдан йига кучайиб боради.

Наршахий маълумотларига кўра, Убайдуллоҳ ибн Зиёд 673 йили Байканд ва Ромитанни олиб кўп кишиларни асир қилган. У Бухоро шаҳрига етгач, аскарларини саф қилиб, палаҳмонларни шаҳарга тўғрилаб қўйди. Бу ҳолат албатта Хотун подшоҳни катта ташвишга солади. У туркларга одам юбориб улардан ёрдам сўрайди, иккинчи томондан эса Убайдуллоҳ ибн Зиёдга ҳам одам юбориб етти кун муҳлат талаб қилади ва: «Мен сенинг итоатингдаман»,— деб, кўп ҳадялар юборади. Етти кунда турклардан ёрдам келмагач, Убайдуллоҳ ибн Зиёдга қайтадан одам юбориб, яна етти кун муҳлат сўради. (Ниҳоят) турк лашқари етиб келди ва бошқалар ҳам йиғилишиб лашқар кўпайди, аммо натижада барибир Бухоро ва туркларнинг қўшинлари енгилдилар. Араблар кийим-кечак, тилла ва кумушдан ишланган нарсалар ва асирлардан иборат кўп ўлжа қўлга киритдилар. Улар хотиннинг бир пой этигини ҳам пайпоғи билан топиб олдилар. Этик ва пайпоқ тилла (ишлатилиб тикилган ва) қимматбаҳо тошлар билан безатилган эди, баҳо қилганларида икки юз минг дирҳам турди.

Малика арабларга одам юбориб омонлик тилади, бир миллион дирҳам баробарига сулҳ тузилди. (Хотин) мол юборди. Убайдуллоҳ ибн Зиёд молни олиб қайтди ва мазкур тўрт минг бухоролик асирларни ҳам ўзи билан олиб кетди. Орадан уч йил ўтиб эллик олтинчи йили (25 ноябрь 675—13 ноябрь 676) Саъид ибн Усмон Хуросон амири бўлди ва Бухорога келди. Хотин унга одам юбориб: «Убайдуллоҳ ибн Зиёд билан тузган сулҳимда барқарорман»,— деди ва молдан бир озини юборди. Ногоҳ шу аснода Сўғд, Кеш (Шаҳрисабз) ва Нахшаб (Қарши) лашқарлари етиб келдилар. Уларнинг сони бир юз йигирма минг эди. Хотин сулҳ тузганлиги ва мол юборганлигига пушаймонлик билдирди. Саъид: «Мен ҳам шундай фикрдаман»,— деди-да, молни қайтариб юбориб: «Бизнинг орамизда сулҳ йўқ»,— деди. Шундан кейин лашқарлар йиғилишиб бир-бирларига қарама-қарши туриб саф тортдилар. Аммо қутилмаганда жанг содир бўлмаган, малика ёлғиз қолиб яна одам юборди ва (Саъиддан) сулҳ сўради, мол (миқдорини) кўпайтириб ҳаммасини юборди. Саъид: «Мен энди Сўғд ва Самарқандга бораман, сен менинг йўлимдасан, (қайтишимда) менинг йўлимни тўсмаслигинг ва мени ранжитмаслигинг учун сен томондан бирор гаров бўлиши лозим»[8],— деди.

Малика унинг ҳам шартига кўниб гаров сифатида саксон кишини етказиб берди ва шу билан Убайдуллоҳ ибн Зиёд хавфидан қутулди.

Араблар Хотун подшоҳни турли йўллар билан оғдиришга, кўрқитишга ва ҳокимиятни уларга беришига ҳаракат қилганлар.

Наршахий арабларнинг бу каби ҳатти-ҳаракатлари ҳақида шундай маълумотларни келтириб ўтган: «Яна Саъид ҳақида ҳикоят қиладиларки, у хотин билан сулҳ тузганида: «Менга салом бериш учун ҳузуримга чиқишинг керак», деган; хотин унинг айтганидек саломга чикқан, у яна: «Менинг саркардаларим олдига (ҳам) саломга чиқишинг керак»,— деган. Хотин унинг саркардаларидан ҳар бири учун ҳам саломга чикқан. Саъиднинг лашқар бошлиқларидан бири Абдуллоҳ Ҳозим эди, у ўзининг чодир ичида катта гулхан ёқишга

буюрди ва ўзи (олов ёнида) турди. (Чодир ичи) жуда иссиқ эди, Абдуллоҳ ранги қизил киши бўлиб, оловнинг иссиғидан кўзлари ҳам қизариб кетган эди ва калласи катталигидан уни Байғория деб масалда келтирар эдилар; ваҳшатли бир киши эди. У қурулланган ҳолда қилич яланғочлаб турди ва унинг олдига кирган хотин қўрқиб тез қочиб чиқди ва айтди:

Эй ғулом, сени худо ажаб гўзал қилиб безантирипти,

Ёмон кўз (сендан) узоқ бўлсин, сенга яқинлашмасин[9]!”

Бундан кўринадики, Малика доно ва одобли бўлиб, нозик вазиятларда ҳам ўзини қўлга олиб ўша бадбашара араб лашкарборшисига “сен гўзалсан, кўз тегмасин” аскарига деб жавоб берган экан. Малика ўзининг дипломатик қобилияти, донолиги ва малоҳати билан араб амирини ҳайратга солган ва уни яхши кўриб қолган экан. Ўша даврда бухороликлар бу ҳақда қўшиқлар куйлаб юрган эканлар.

Олинган натижалар: Мақолада Наршахийнинг “Бухоро тарихи” орқали юртимизда подшоҳлик қилган Хотун подшоҳнинг давлатчилик тарихидаги ўрни ва роли очиқ берилди.

Хулоса

Умуман олганда, ўзбек давлатчилиги тарихида Бухорода подшоҳлик қилган Хотун подшоҳ катта ўрин тутди. У мамлакат тинчлик-осойишталаги, қонун устворлиги ва адолатни таъминлашда катта саъйи-ҳаракатлар кўрсатган. Маликанинг ҳукмронлиги даври хавф-хатарларга тўла бўлди, араблар босқини мамлакат аҳлини ва маликани катта ташвишга солди. Айнан шу маликанинг ҳатти-ҳаракатлари ва дипломатик қобилияти билан Бухоро ва унинг атрофидаги ерларда содир бўлиши мумкин бўлгани анча-мунча талафотларнинг олди олинган. Бухоронинг араблар томонидан забт этилиши оз бўлса-да ортга сурилган.

Тарихимизда ўтган бу каби маликаларнинг ҳаёти ва фаолияти алоҳида тадқиқотларда ўрганилиши керак деб ўйлаймиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

[1] Камолиддин Ш. Хотун-туркий маликалар // Мозийдан садо. 2004. №4. –Б. 13-16; Uljaeva Sh. Some Topical Issues of Ensuring Gender Equality in Science during the Construction of a New Uzbekistan. International Journal of Modern Agriculture, 2021. 10(2), 3928 – 3934; Uljaeva Sh., Nazarov Kh., Inagamova G.T., Gafurova G.G., Baxtiyorov L.X. “Diplomatic protocol ceremonies in the gardens of Amir Temur”, International Journal of Aquatic Sciences, 2021.- Pp.1510-1518; Uljaeva Shohistaon Excerpt from the history of diplomatic relations of Amir Temur (on the example of Khorezm and the Golden Horde) // Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation; 32(3) ISSN 2651-4451 | e-ISSN 2651-446X. -Pp. 46340-4635

[2] Эксперт минбари. Қадимги туркларда аёлларнинг ўрни ва ҳуқуқлари // <https://bugun.uz/2021/08/18/ekspert-minbari-qadimgi-turklarda-ayollarning-orni-va-huquqlari/>

[3] «Марказий Осиёнинг буюк аёллари»: Тарихий рўйхат билан танишинг // <https://www.xabar.uz/jamiyat/markaziy-osiyo-ning-buyuk-ayollari>

[4] Никоҳ шартномаси тарихи // <https://surxondaryo.adliya.uz/surxondaryo/uz/publikatsii/detail.php?ID=1215>

[5] <http://www.e-tarix.uz/shaxslar/91-narshaxiy.html>

[6] <http://www.e-tarix.uz/shaxslar/91-narshaxiy.html>

[7] <http://www.e-tarix.uz/milliyat-insholari/311-buxoro>

[8] <http://www.e-tarix.uz/milliyat-insholari/311-buxoro>

[9] <http://www.e-tarix.uz/milliyat-insholari/311-buxoro>

ACHIEVEMENTS OF WOMEN'S ECONOMIC AND SOCIAL PARTICIPATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Khalmuradova Ezoza Khasanovna

Teacher, department of English department
'Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural
mechanization Engineers' National Research University,
Tashkent, Uzbekistan

Abstract: The aim of this article is to shed light on the content of the Sustainable Development Goals, as well as to highlight the high role of women in sustainable development, economic growth and social integration, and environmental balance. One of the tasks of the scientific work is to explain the current efforts to increase the economic and social activity of women in our country and around the world.

Index terms: Sustainable Development Goals, Women's Committee of Uzbekistan, equal rights, social sphere, "Comprehensive Program of Measures to Support Women and Strengthen the Family", "On Guarantees of Equal Rights and Opportunities for Women and Men", "Women's Law on the Protection of Girls from Oppression and Violence".

INTRODUCTION

From year to year, the number of decisions, measures and activities aimed at ensuring a prosperous life is growing, which also serves as a basis for women to live a prosperous life and take their place in society. On September 25, 2015, the United Nations General Assembly adopted Resolution No. 70/1 "Changing our World. Agenda for Sustainable Development until 2030", which entered into force on January 1, 2016. This document contains 17 goals and 169 tasks of a complex nature, ensuring the balance of all three components of sustainable development - economic growth, social integration and environmental sustainability. The Sustainable Development Goals are a unique call to action by all poor, rich and middle-income countries. They are aimed at improving the well-being and protection of our planet. The world's poverty alleviation measures are aimed at boosting economic growth and addressing a number of challenges in education, health, social protection and employment, as well as climate change and the environment, recognize the need for concerted efforts.

EXPLANATION AND ANALYSIS

Some of the goals for sustainable development are to support women and their socio-economic movements and to strengthen the role of women in society.

If Goal 5 is focused, the goals and objectives of ensuring gender equality and empowering all women are clearly defined:

- Eliminate all forms of discrimination against all women everywhere (Task 5.1);
- Recognition and appreciation of unpaid labor in care and housekeeping through the provision of utilities, infrastructure and social protection systems, the principle of general responsibility for family farming, taking into account national conditions (task 5.4);
- Ensuring equal participation of women in all stages of political, economic and social life and equal opportunities for decision-making (Task 5.5);
- Ensuring universal access to health services for the provision of comprehensive health care in the field of reproductive health (Task 5.5);
- Expand programs to support women in realizing their rights and interests in the socio-economic sphere (Task 5.a);
- More active use of high-performance technologies, in particular information and communication technologies, to promote women's empowerment (Task 5.b);
- Full integration of the principles of gender equality in the process of adopting government programs at different stages of governance (Task 5.c).

The national goals of promoting effective employment and promoting sustainable and inclusive economic growth through decent employment for men and women (Goal 8) provide for the implementation of a number of tasks. These include: active measures in the labor market, protection of private property, support of small and large businesses and private entrepreneurship, and the elimination of barriers to rapid development, providing decent jobs for the population, especially youth, people with disabilities, effective employment creating favorable conditions (Task 8.3); Ensure by 2030 that all women and men, including youth and the disabled, are provided with stable and productive employment and decent jobs, as well as equal pay for equal work (Task 8.5). Effective employment and efficient use of labor resources play an important role in the overall socio-economic development of the country. Because the primary force of production in any state and society is labor resources. Indeed, Part 4 of the Action Strategy for the five priority areas of development of the Republic of Uzbekistan for 2017-2021, ie "Priorities for the development of the social sphere" and the creation of new jobs and employment of the population, especially graduates of educational institutions, labor market development, unemployment The urgency of these tasks is enhanced by the reduction of the level of employment, as well as the creation of conditions for the full implementation of labor and entrepreneurial activity of the able-bodied population, improving the quality of labor, expanding the system of vocational training, retraining and advanced training. The most gratifying thing is that the fact that the majority of women are employed in this field also indicates that the task is working properly.

In addition, the first presentation of the National Report of Uzbekistan on the implementation of the Sustainable Development Goals (SDGs) was held on July 15, 2020 at the High-Level Political Forum on Sustainable Development, chaired by the United Nations Economic and Social Council. The presentation was made in the form of a video conference with the participation of UN member states that have made commitments under the SDGs. It is a process of assessing the progress of countries in achieving the Sustainable Development Goals and fulfilling their commitment to "Leave No One Behind". Chairman of the Senate of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan T.K. Addressing the participants of the Political Forum, Narbaeva stressed that Uzbekistan is committed to implementing the Global Agenda until 2030 and advancing reforms that are fully consistent with the Sustainable Development Goals.

It was also noted that the implementation of the MDGs in Uzbekistan is fully consistent with the large-scale reforms in the framework of the Action Strategy for the five priority areas of development of the Republic of Uzbekistan for 2017-2021. It was noted during the presentation that the government would monitor the effectiveness of reforms through 23 global rankings (indexes), including Uzbekistan's SDGs global ranking, which currently ranks 52nd out of 162 countries. Among the achievements of Uzbekistan in the national goals of sustainable development are the following in support of women's social and economic movements:

- Laws of the Republic of Uzbekistan on gender equality, such as "On guarantees of equal rights and opportunities for women and men" and "On protection of women from oppression and violence" accepted;
- The share of women in management positions is 33.0% and 45% of the employed population are women.

DISCUSSION AND CONCLUSION

In conclusion, a lot of successful work has been done to increase the socio-economic activity of women for sustainable development. In order to increase the activity of the Women's Committee of Uzbekistan in public life, to radically improve the activities of the Committee in support of women and strengthening the institution of the family, the priorities of the Committee were identified. The updated structure of the Women's Committee of Uzbekistan and its regional branches has been approved. "Zulfiya" award for creative girls who are active and enterprising in public and state life, "Mo'tabar ayol" for women who have made a worthy contribution to the formation and strengthening of the family, protection of motherhood and childhood 'crack mark established. In order to strengthen the rights of legal women, the "Comprehensive Program of Measures to

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

Support Women and Strengthen the Family”, “On Guarantees of Equal Rights and Opportunities for Women and Men” and “Women’s Law on the Protection of Girls from Oppression and Violence”.

REFERENCES

1. PF№5325 “xotin-qizlarni qo’llab quvvatlash va oila-institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora tadbirlari to’g’risida” 2018
2. O’RQ №562 “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to’g’risida” 2019
3. <http://mineconomy.uz/uz/news/view/3071>
4. <http://nsdg.stat.uz/uz>
5. <https://lex.uz/docs/-4013356>
6. <https://review.uz/uz/post/bmt-agentliklari-ozbekistonni-barqaror-rivojlanish-maqсадlariga-erishishni-moliyalashtirishda-qollab-quvvatlash-uchun-yangi-qoshma-dasturni-boshlamoqda>
7. <https://uzbekistan.ureport.in/story/499/>
8. <https://www.uz.undp.org/content/uzbekistan/uz/home/presscenter/articles/2018/11/15/promoting-women-participation-in-public-administration-in-uzbeki.html>
9. <https://fvv.uz/uz/news/ozbekiston>

ХОТИН-ҚИЗЛАРНИ ТАЗЙИҚ ВА ЗЎРАВОНЛИКДАН ҲИМОЯ ҚИЛИШ ТЎҒРИСИДАГИ ҚОНУННИНГ ТАЯНЧ ТУШУНЧАЛАРИ ВА УЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ

ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ ЗАКОНА О ЗАЩИТЕ ЖЕНЩИН ОТ ПРИТЕСНЕНИЯ И НАСИЛИЯ И ИХ ЗНАЧЕНИЯ

BASIC CONCEPTS OF THE LAW ON OF WOMEN FROM HARASSMENT AND ABUSE AND THEIR IMPORTANCE

Ўлжаева Шохистахон Мамажоновна

Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини
механизациялаш муҳандислари институти
Миллий тадқиқот университети “Гуманитар фанлар”
кафедраси мудири

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна

Ташкентский институт инженеров ирригации и
механизации сельского хозяйства Национальный
исследовательский университет, заведующая кафедрой
Гуманитарных наук

Uljaeva Shohistahon Mamajonovna

Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural
Mechanization Engineers National Research
University, Head of the Department of Humanities

Қодирова Раъно Тўхтаевна

Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини
механизациялаш муҳандислари институти
Миллий тадқиқот университети Узбек тили ва
адабиёти кафедраси катта уқитувчиси

Кадырова Рано Тухтаевна

Ташкентский институт инженеров ирригации и

механизации сельского хозяйства Национальный
исследовательский университет Старший преподаватель
кафедры Узбекского языка и литературы

Kadyrova Rano Tukhtaevna

Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural
Mechanization Engineers National Research University
Senior Lecturer of the Department of
Uzbek Language and Literature

Аннотация: Ушбу мақолада хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳасидаги гендер сиёсатини ислоҳ қилиш ишларини давом эттириш, хотин-қизларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларининг тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиниши борасида янги тавсиялар ишлаб чиқиш, бу ҳолатларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш, чек қўйиш учун самарали ташкилий-ҳуқуқий механизмларни ишлаб чиқиш ва камчиликларни бартараф этиш чораларини белгилаш, уларнинг олдини олиш мақсадида давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари ижтимоий ҳамкорлигини таъминлашга эътибор қаратиш, Ўзбекистон қонунчилигида гендер тенглиги ва хотин-қизлар ҳуқуқлари қафолатларини кенг тарғиб қилишга эришишда 2019 йил 2 сентябрь куни Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисидаги[1]” ЎРҚ–561-сонли Қонунида кўрсатиб ўтилган таянч тушунчаларнинг ўрни катта эканлиги кўрсатиб ўтилган.

Мақолада Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисидаги[2]” ЎРҚ–561-сонли Қонунида кўрсатилган асосий таянч тушунчалар таҳлил қилинди.

Калит сўзлар: жинсий зўравонлик, жисмоний зўравонлик, зўравонлик, иқтисодий зўравонлик, иш жойи, руҳий зўравонлик, тазйиқ, тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчи, тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш, тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш, ҳимоя ордери

Annotation: This article aims to continue the reform of gender policy in the field of protection of women from harassment and violence, to develop new recommendations for the protection of women's rights, freedoms and legitimate interests from harassment and violence, to prevent, identify and put an end to these cases. Development of effective organizational and legal mechanisms and identification of measures to address shortcomings, focus on ensuring social cooperation of government agencies, citizens' self-government bodies, NGOs and other civil society institutions in order to prevent them, gender equality and women's rights in Uzbek legislation The role of the basic concepts set out in the Law of the Republic of Uzbekistan “On Protection of Women from Harassment and Violence” No. ZRU-561 of September 2, 2019 is significant in achieving widespread promotion of the guarantees.

The article analyzes the basic concepts outlined in the Law of the Republic of Uzbekistan “On Protection of Women from Harassment and Violence” No. ZRU-561.

Key words: sexual abuse, physical abuse, abuse, economic abuse, workplace, psychological abuse, harassment, victim of harassment and abuse, protection from harassment and abuse, prevention of harassment and abuse, protection order

Аннотация: Данная статья направлена на продолжение реформирования гендерной политики в сфере защиты женщин от притеснения и насилия, разработку новых рекомендаций по защите прав, свобод и законных интересов женщин от притеснения и насилия, предотвращение, выявление и прекращение к этим случаям Разработка эффективных организационно-правовых механизмов и определение мер по устранению недостатков,

направленность на обеспечение социального взаимодействия государственных органов, органов самоуправления граждан, ННО и других институтов гражданского общества в целях их предотвращения, гендерного равенства и прав женщин в законодательстве Узбекистана. Значима роль основных понятий, изложенных в Законе Республики Узбекистан «О защите женщин от притеснений и насилия» от 2 сентября 2019 года № ЗРУ-561 в достижении повсеместного продвижения гарантий.

В статье анализируются основные понятия, изложенные в Законе Республики Узбекистан «О защите женщин от притеснений и насилия» № ЗРУ-561.

Ключевые слова: половое насилие, физическое насилие, экономическое насилие, психологическое насилие, жертва притеснения и насилия, предупреждение притеснения и насилия, охранный порядок

Мавзунинг долзарблиги Янги Ўзбекистон давлати ва жамиятини куришда эркактар қаторида аёллар ҳам катта роль ўйнайдилар. Биринчидан, улар янги авлодни дунёга келтириб, тарбиялайдилар, иккинчидан мана шу давлат, жамият ва оила равнақида ҳам ҳал қилувчи куч бўлиб хизмат қиладилар. Бугунги аёлни ҳимоя қилиш деганда келажакни, авлодни, соғлом ёшларни ҳимоя қилиш деб тушуниш мумкин. Бугунги тез ривожланаётган даврда хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, уларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш давлат ва жамиятнинг муҳим вазифаси ва шиорига айланмоғи лозим.

Муаммонинг ўрганилиши. Ушбу муаммо давлат ва жамоат ташкилотлари томонидан ўрганиб борилмоқда ва улар асосида турли қонунлар, қарорлар ва бошқа мёърий ҳужжатлар қабул қилинмоқда.

Шунингдек гендер муаммоларига аталган халқаро конференциялар ўтказилиб соҳанинг долзарб масалалари таҳлил қилинмоқда[3].

Асосий қисм

2019 йил 2 сентябрь куни Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисидаги[4]” ЎРҚ–561-сонли Қонуни қабул қилинди. Ушбу Қонун хотин-қизларни турмушда, иш жойларида, таълим муассасаларида ҳамда бошқа жойларда тазйиқлар ва зўравонликнинг барча шаклларида ҳимоя қилишга қаратилган. Шунингдек, соҳадаги муносабатларни тартибга солиш, тазйиқлар ва зўравонликдан жабрланганларни ҳуқуқий ҳамда ижтимоий ҳимоя қилиш қафолатларини таъминлаш ҳам қонуннинг муҳим мақсадларидандир.

Қонунда хотин-қизларни турли тазйиқ ва зўравонликлардан ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий асослари яратилган.

Биз куйида ушбу қонунда кўрсатиб ўтилган таянч тушунчаларга тўхталиб ўтамиз.

Жинсий зўравонлик — бу дунёда кенг тарқалган зўравонликлардан бири бўлиб унга қарши курашиш давримизнинг долзарб масалаларидан бири ҳисобланади. Қонунда «Хотин-қизларга нисбатан уларнинг розилигисиз шахвоний хусусиятга эга ҳаракатларни содир этиш орқали жинсий дахлсизликка ва жинсий эркинликка тажовуз қиладиган зўравонлик шакли, шунингдек зўрлик ишлатиш ёки зўрлик ишлатиш билан таҳдид қилиш ёхуд аёл жинсидаги вояга етмаган шахсларга нисбатан ахлоқсиз ҳаракатлар содир этиш орқали учинчи шахс билан жинсий алоқа қилишга мажбурлаш[5]» ҳолатлари ҳақида тушунчалар бериб ўтилади.

Бош прокуратура берган маълумотга кўра, Ўзбекистонда 2020 йилда номусга тегиш ҳолатлари 27,7 фоизга ошган[6].

Бугун биз ижтимоий тармоқлар ва бошқа оммавий ахборот воситалари орқали баъзи ҳолатларда бу турдаги зўравонликлар содир бўлаётганини кузатмоқдамиз. Бу бизнинг тарихий-миллий қадриятларимизга ёт тушунчалар бўлиб тарихимизда аёллар доимо эъзозланиб келгани[7] ва бу каби зўравонликлар камдан-кам ҳолатларда учраганини кузатишимиз мумкин.

Бугун бошқа зўравонликлардан кўпроқ учраб турадиган жисмоний зўравонлик — «хотин-қизларга нисбатан оғирлиги турли даражада бўлган тан жароҳатлари етказиш, хавф остида

қолдириш, ҳаёти хавф остида қолган шахсга ёрдам кўрсатмаслик, зўравонлик хусусиятига эга бошқа ҳуқуқбузарликлар содир этиш, жисмоний таъсир ўтказиш ёки бундай таъсир ўтказишнинг ўзга чораларини қўллаш билан таҳдид қилиш орқали хотин-қизларнинг ҳаёти, соғлиғи, эркинлиги ҳамда қонун билан ҳимоя қилинадиган бошқа ҳуқуқлари ва эркинликларига тажовуз қиладиган зўравонлик шакли[8]»ни ҳам таъкидлаб ўтишимиз лозим.

Аёлларимизга қўл кўтариш ёки бошқа турдаги зўравонлик ҳолатлари бугунги фуқаролик жамиятини куриш давридаги муҳим тўсиқлардан ҳисобланади. Демократик ҳуқуқий давлатда ҳеч ким қийноқ ва зўравонлик, бошқа турли тазйиқларга солиниши мумкин эмас. Бу каби зарарли иллатларни тўхтатиш учун бутун жамооатчиликнинг эътиборини уларнинг олдини олишга қаратиш керак.

Қонунда «зўравонлик — хотин-қизларга нисбатан жисмоний, руҳий, жинсий ёки иқтисодий таъсир ўтказиш ёки бундай таъсир ўтказиш чораларини қўллаш билан таҳдид қилиш орқали уларнинг ҳаёти, соғлиғи, жинсий дахлсизлиги, шаъни, кадр-қиммати ва қонун билан ҳимоя қилинадиган бошқа ҳуқуқлари ҳамда эркинликларига тажовуз қиладиган ғайриҳуқуқий ҳаракат (ҳаракатсизлик)» деб таъкидланади[9].

Биз оммавий ахборот воситаларида аёлларнинг турли расмлари, телефондаги овозлари ёки бошқа факт ва далиллар билан кўрқитиш, уларнинг шаънини булғашга ҳаракат қилиш ҳолатларини кузатмоқдамиз. Бугун бирор инсоннинг шаъни, кадр-қиммати булғанмаслиги керак.

«2021 йилнинг январидан 15 апрелга қадар Омбудсман номига хотин-қизлар томонидан 20га яқин жинсий ва жисмоний зўравонлик, руҳий тазйиқ ўтказиш билан боғлиқ ҳолатлар бўйича мурожаат келиб тушган. Уларнинг аксарияти Сурхондарё ва Қашқадарё вилоятларига тўғри келади. Уларга нисбатан зўравонлик акс этган рақамлар аслида бундан ҳам кўп бўлиши мумкин. Бунга сабаб эса ўзбек аёлларининг андиша қилиб кўп ҳолда зўравонликларга кўз юмишидир[10]»

Иқтисодий зўравонлик деганда биз «хотин-қизларга нисбатан турмушда, иш жойларида ва бошқа жойларда амалга оширилган зўравонлик шакли, хотин-қизларнинг нормал яшаш ва камол топиш учун озиқ-овқат, уй-жой ҳамда бошқа зарур шарт-шароитлар билан таъминланишга бўлган ҳуқуқини, мулк ҳуқуқини, таълим олиш ҳамда меҳнатга оид ҳуқуқини амалга оширишни чеклашга олиб келадиган ҳаракат (ҳаракатсизлик)»ни тушунамиз.

Баъзи оилаларда келинлар озиқ-овқат, кийим-кечак, дори-дармон ва бошқа моддий таъминотларда қийналадилар. Аксарият ҳолатларда қизнинг ота-онаси унинг чиқимларини кўтаришга мажбур бўладилар. Аксарият оилалар ўқиётган қизларни келин қилиб имкони бўла туриб моддий томондан қийналган қизнинг ота-оналарига шартнома пулини тўлатадилар ва бошқа кундалик таъминотларига ҳам ёрдам бермайдилар. Бу борада оммавий ахборот воситалари ва ижтимоий тармқоларда муҳокамалар қилиниши лозим.

Баъзи аёлларимиз «ўзи билан тузилган шартномага мувофиқ меҳнат мажбуриятларини амалга ошириш ёки хизмат вазифаларини бажариш учун бўлиши ёки бориши лозим бўлган, иш берувчи томонидан бевосита ёки билвосита назорат қилинадиган жойларда ҳам камситилишга ҳам дуч ккеладилар.

Қонунда «руҳий зўравонлик» деб номланган таянч тушунчага шундай таъриф берилган: «хотин-қизларни ҳақоратлаш, уларга тухмат қилиш, таҳдид қилиш, уларнинг шаънини, кадр-қимматини камситиш, шунингдек уларнинг хоҳиш-иродасини чеклашга қаратилган бошқа ҳаракатларда ифодаланадиган зўравонлик шакли, шу жумладан репродуктив соҳада назорат қилиш, тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчида ўз хавфсизлиги учун хавотир уйғотган, ўзини ҳимоя қила олмасликка олиб келган ёки руҳий соғлиғига зарар етказган ҳаракат (ҳаракатсизлик)».

Ўтказилган сўровнома натижасига қаралса, унда иштирок этган аёлларнинг 42 фоизи ўзи ва фарзандларини боқа олмаслигидан кўрқиб зўравонликка чидаса, яна 38 фоизи бошқалар томонидан муҳокама (гап-сўз) бўлишдан кўрқиб зўравонликка кўз юмади.

Зўравонлик – тазйиқ ва таҳқирлашлар орқали шахс устидан назорат қилишдир. Яъни зўравонлик жабрланувчи ва унинг ҳаёти устидан назорат қилишни онгли равишда ўрнатишдир.

Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотларига кўра, 15 ва 49 ёшидаги хотин-қизларнинг 25 фоизидан кўпроғи ҳаёти давомида жисмоний ёки жинсий зўравонликка дуч келишади. Ушбу зўравонликларнинг 33 фоизи Жануби-Шарқий Осиё худудига тўғри келмоқда[11].

«Тазйиқлардан бири содир этилганлиги учун маъмурий ёки жиноий жавобгарлик назарда тутилмаган, хотин-қизларнинг шаъни ва кадр-қимматини камситадиган ҳаракат (ҳаракатсизлик), шилқимлик». Бу ҳолат ҳам хотин-қизлар ҳаётида тез-тез учраб туради.

Қонунда «Тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчи» деганда ўзига нисбатан тазйиқ ва зўравонлик содир этилиши таҳдиди остида бўлган ёки тазйиқ ва зўравонлик натижасида жабрланган аёл жинсидаги шахс тушуниляпти[12].

2021 йилнинг дастлабки уч ойи мобайнида ҳуқуқ-тартибот идораларига зўравонликка учраган аёллар томонидан 11 мингдан ортиқ мурожаат бўлган[13].

Бугун хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш — уларнинг ҳаёти, соғлиғи учун пайдо бўлган хавфни бартараф этиш, тезкор чора-тадбирларни талаб қиладиган ҳаётий вазиятлар юз берганда хотин-қизларнинг хавфсизлигини таъминлаш, шунингдек жабрланувчига нисбатан тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир этган шахснинг такроран ғайриқонуний хатти-ҳаракатларига йўл қўймаслик мақсадидаги иқтисодий, ижтимоий, ҳуқуқий, ташкилий, психологик ва бошқа тусдаги кечиктириб бўлмайдиган тадбирлар тизимини ишлаб чиқиш ҳар қачонгидан ҳам муҳим масала ҳисобланади.

Қонунда кўрсатилган «тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш» тачн тушунчаси хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик содир этишга олиб келадиган сабаблар ҳамда шарт-шароитларни аниқлаш ва бартараф этишга, жамиятда хотин-қизларнинг зўравонликдан холи бўлиш ҳуқуқларидан хабардорлигини оширишга қаратилган иқтисодий, ижтимоий, ҳуқуқий, тиббий ва бошқа чора-тадбирлар тизимини яратиш масалаларига бағишлангандир.

Бугун хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик содир этилганда ҳимоя ордери — тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчига давлат ҳимоясини тақдим этувчи, хотин-қизларга тазйиқ ўтказётган ёки уларга нисбатан зўравонлик содир этган шахсга ёхуд бир гуруҳ шахсларга нисбатан ушбу Қонунда белгиланган таъсир кўрсатиш чоралари қўлланилишига сабаб бўладиган ҳужжат жорий этилди.

Олинган натижалар: “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишда ундаги таянч тушунчалар муҳим аҳамиятга эга. Уларда ушбу қонуннинг калит сўзлари қамраб олинган бўлиб, тазйиқ ва зўравонликлар классификация қилинган ва қайси ҳолатларда тазйиқ ва зўравонликнинг қайси тури юз бераётгани таҳлил қилинади.

Хулоса:

1. Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишда ва қонуннинг моҳиятини англаб етишда таянч тушунчаларни синчковлик билан ўрганиш муҳим ҳисобланади.

2. Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишда халқаро тажрибалар алмашинувидаги ҳамкорликларини таъминлаш,

3. Гендер тенглигини таъминлашда хотин-қизлар бандлиги муҳим рол ўйнайди.

4. Аёлларга нисбатан зўравонликни бартараф этиш - гендер тенгликни таъминлашнинг муҳим шarti ҳисобланади.

5. Ўзбекистонда гендер ижтимоийлашувига эътибор қаратиш, унинг шаклланиш хусусиятлари, хотин-қизлар сиёсий фаоллигини ошириш, ижтимоий ҳаётга тортиш масалаларини қайта кўриб чиқиш лозим бўлади

6. Хотин-қизларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларининг тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиниши борасида таянч тушунчаларнинг ҳар бири бўйича тадбирлар олиб бориш ва ОАВларда, ижтимоий тармоқларда мунозаралар, тренинглар ташкил этиш лозим

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

7. Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликка учраш ҳолатларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш, чек қўйиш учун самарали ташкилий-ҳуқуқий механизмларни ишлаб чиқиш ва камчиликларни баргараф этишда таянч тушунчаларни қўллаш талаб этилади.

8. Аёлларга нисбатан зўравонлик жамиятда ижтимоий муаммога айланиши лозимлиги ва унга барчанинг дахлдорлиги туйғуси шакллантирилиши лозим.

9. Оилада, мактабгача таълим, ўрта, ўрта махсус, олий таълим ва ундан кейинги таълим тизимларида, оммавий ахборот воситаларида хотин-қизларнинг камситилиши ва зўравонлик ҳолатлари юзасидан фактик ва тарбиявий-ахлоқий материаллар тайёрлаш, улар зўравонликка учраган тақдирда вақтинчалик яшаш учун махсус хоналар ташкил этиш.

10. Хотин-қизларни оилавий қадриятларни асрашга, оилада сабр ва меҳнатга катталарга ҳурмат, кичикларга иззатли қилиб тайёрлаш.

11. Ҳар бир ОТМда “Оила академияси” тренинг курсларини тайёрлаш

12. “Эркак-оила бошлиғи”, “Эркак-аёл ҳимоячиси” мавзуларида эркакларни оилага тайёрлаш ва аёлларга муносабатини шакллантирувчи ахборот соатларини ташкил этиш

13. Эркаклар ва аёлларни касбга йўналтириш учун чора-тадбирлар режасини ишлаб чиқиш.

14. Оила ва аёлларга муносабат ҳақидаги ҳадисларни жамлаш, таъсирчан ривоятларни кичик тарқатма материаллар шаклида тайёрлаш, видеороликлар ва эшиттиришлар тайёрлаш, телевидениеда дебатлар ташкил қилиш ва ОАВларда кенг тарғиб қилиш.

15. Хотин-қизлар кўмитасининг аёллар билан онлайн мулоқотлари ва мурожаатларини ташкил этиш.

Адабиётлар/ Литература/ References

[1] Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида // <https://lex.uz/docs/4494709>.

[2] Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида // <https://lex.uz/docs/4494709>.

[3] Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси Сенатининг «2030 йилга қадар Ўзбекистон Республикасида гендер тенгликка эришиш стратегиясини тасдиқлаш ҳақида» ги қарори. [Электронный ресурс] <https://lex.uz/docs/5466673>; Мирзиёев Ш. М «Янги Ўзбекистон стратегияси»- Т.: Ўзбекистон, 2021. 247-251 бетларhttps://uza.uz/uz/posts/2022-2026-yillarga-molzhallangan-taraqqiyot-strategiyasi-inson-qadrini-uluglashga-xizmat-qiladi_335186; Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Зўрлик ишлатишдан жабр кўрган хотин-қизларни реабилитация қилишга оид кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» 2021 йил 19 майдаги ПҚ-5116-сон қарори [Электронный ресурс] <https://lex.uz/docs/5670659>; <https://lex.uz/docs/5670659>“Хотин- қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. [Электронный ресурс] <https://lex.uz/docs/4494709>; Хотин-қизлар ҳуқуқлари камситилишининг барча шаклларида барҳам бериш тўғрисидаги Конвенция. Т.: БМТнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси. 1998. 1– 3 бетлар; Хотин-қизларга зўравонлик ҳолатларининг 73 фоизи оилаларда содир этилган — АОКАда матбуот анжумани ўтказилди// <https://moqqv.uz/uz/news/xotin-qizlarga-zoravonlik-holatlarining-73-foizi-oilalarda-sodir-etilgan-aokada-matbuot-anjumani-otkazildi>; Ўразалиева Г. Гендер ва аёллар ҳуқуқий маданияти. Монография. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонси нашриёти. 2010.-116-127 бетлар; Янгиланаётган Ўзбекистонда хотин-қизларнинг илм-фан тараққиётидаги роли ва гендер тенглиги мавзусида I-халқаро илмий-амалий анжуман материаллар тўплами, 2-3 март 2021 йил. – Тошкент: «Tadqiqot», 2021. 525 б; Антониу Гутерриш: Глобальная модель для борьбы с насилием в отношении женщин. <https://echo.msk.ru/blog/echomsk/2862072-echo/>; Zulfiya Tursunova, “Collective Action as a Space of Agency, Power, and Knowledge: A Case Study of Gaps,” in Critical Aspects of Gender in Conflict Resolution, Peacebuilding, and Social Movements, vol. 21 (Bingley, UK: Emerald Group Publishing Limited, 2011), 48–77.

[4] Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида // <https://lex.uz/docs/4494709>.

[5] Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида // <https://lex.uz/docs/4494709>.

[6] Ўзбекистонда хотин-қизларга нисбатан зўравонлик ҳолатлари. Рақамлар расмий маълумотлардагидан ҳам кўп бўлиши мумкин // <https://kun.uz/news/2021/04/26/uzbekistonda-xotin-qizlarga-nisbatan-zoravonlik-holatlari-raqamlar-rasmiy-malumotlardagidan-ham-kop-bolishi-mumkin>.

[7] Uljaeva Sh. Some Topical Issues of Ensuring Gender Equality in Science during the Construction of a New Uzbekistan. International Journal of Modern Agriculture, 2021. 10(2), 3928 – 3934; Uljaeva Sh., Nazarov Kh., Inagamova G.T., Gafurova G.G., Baxtiyorov L.X. “Diplomatic protocol ceremonies in the gardens of Amir Temur”, International Journal of Aquatic Sciences, 2021. - Pp.1510-1518; Uljaeva Shohistaon Excerpt from the history of diplomatic relations of Amir Temur (on the example of Khorezm and the Golden Horde) // Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation; 32(3) ISSN 2651-4451 | e-ISSN 2651-446X. -Pp. 46340-4635

[8] Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида // <https://lex.uz/docs/4494709>.

[9] Ўша жойда.

[10] Ўзбекистонда хотин-қизларга нисбатан зўравонлик ҳолатлари. Рақамлар расмий маълумотлардагидан ҳам кўп бўлиши мумкин // <https://kun.uz/news/2021/04/26/uzbekistonda-xotin-qizlarga-nisbatan-zoravonlik-holatlari-raqamlar-rasmiy-malumotlardagidan-ham-kop-bolishi-mumkin>.

[11] Ўзбекистонда хотин-қизларга нисбатан зўравонлик ҳолатлари. Рақамлар расмий маълумотлардагидан ҳам кўп бўлиши мумкин // <https://kun.uz/news/2021/04/26/uzbekistonda-xotin-qizlarga-nisbatan-zoravonlik-holatlari-raqamlar-rasmiy-malumotlardagidan-ham-kop-bolishi-mumkin>.

[12] Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида // <https://lex.uz/docs/4494709>.

[13] Ўзбекистонда хотин-қизларга нисбатан зўравонлик ҳолатлари... <https://kun.uz/news/2021/04/26/uzbekistonda-xotin-qizlarga-nisbatan-zoravonlik-holatlari-raqamlar-rasmiy-malumotlardagidan-ham-kop-bolishi-mumkin>.

ОИЛАДА ЗЎРАВОНЛИК ВА ТАЗЙИҚГА УЧРАЎТГАН АЁЛЛАРДА СУИЦИДАЛ ХУЛҚНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ ИЖТИМОЙ ПСИХОЛОГИК ЖИХАТЛАРИ

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА ПРОФИЛАКТИКИ СУИЦИДАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ У ЖЕНЩИН, ПЕРЕЖИВШИХ ДОМАШНЕЕ НАСИЛИЕ И ПРИГНЕТЕНИЕ

SOCIAL PSYCHOLOGICAL PROPERTIES FOR THE PREVENTION OF SUICIDAL BEHAVIOR IN WOMEN UNDER DOMESTIC VIOLENCE AND OPPRESSION

Қаршибоева Гулноза Абдуқодировна

катта ўқитувчи, gulinoza.ru@bk.ru,

Юлдошева Гулмира Бахриддин қизи

магистр Жиззах давлат педагогика институти

Аннотация: Мақолада оилада зўравонлик ва камситишларга учраётган аёлларнинг ижтимоий психологик ҳолатлари очиб берилган. Хотин-қизларга нисбатан содир этилган зўравонликнинг катта қисмини оила-турмуш доирасидаги ҳуқуқбузарликлар ташкил этади. Шахслараро муносабатларнинг нозиклигини, оиланинг сири махфий сақланиши сабабли профилактика борасида ички ишлар органлари ходимидан катта малака маҳорат талаб этилади.

Калит сўзлари: Профилактик тадбирлар, низо, оилавий муҳит, уқуқбузарлик, адоват, зиддият, турмуш тарзи, салбий таъсирлар.

Ўзбекистон мустақилликка эришгандан сўнг, аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш борасидаги биринчи қадамлардан бири бу – Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 46-моддасида “Хотин-қизлар ва эркеклар тенг ҳуқуқлидирлар” – деб эътироф этилиши бўлди. Шу билан мамлакатимизда аёллар жамиятимизнинг фаол аъзоси сифатида барча соҳаларда кенг қамровли иштирок этиш ҳуқуқи қафолатланди.

Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилотининг маълумотларига кўра, бутун дунёда ҳар учинчи аёл (35%) ҳаёти давомида у ёки бу турдаги зўравонликка дуч келар экан. Бу бутун жаҳонда мавжуд бўлган ўта долзарб муаммолигини исботловчи статистик маълумотдир.

Жамиятнинг асосий халқаси бўлмиш оилани аёлсиз тасаввур қилиш қийин. Аёлга муносабат – миллат, давлат, эртанги кун ва келажак авлодга бўлган ҳурматни намоён этишнинг асосий мезони ҳисобланади. Аёлга бўлган ҳурмат – бу, энг аввало, жамиятимизнинг келажаги ҳисобланган оилани ҳурмат қилишдир.

Хотин-қизларга нисбатан содир этилган зўравонликнинг катта қисмини оила-турмуш доирасидаги ҳуқуқбузарликлар ташкил этади. Шахслараро муносабатларнинг нозиклигини, оиланинг сири махфий сақланиши сабабли профилактика борасида ички ишлар органлари ходимидан катта малака маҳорат талаб этилади.

Оилавий зўравонликни ҳеч қандай шароитда оқлаб бўлмайди, чунки у инсоннинг асосий ҳуқуқларига (ҳаёти, соғлиги, шаъни, кадр-қиммати, эркинлиги) даҳл қилади. Зўравонлик фақат жисмоний куч ишлатиш билан эмас, руҳий, ахлоқий, иқтисодий ва маиший босим кўринишларида намоён бўлиши ва оиланинг ҳар қандай аъзосига нисбатан қўлланиши мумкин. Ҳақоратлаш, мажбурлаш, зўрлаш, иқтисодий чекловлар қўйиш, мунтазам руҳий қийноққа солиш каби ҳолатлар ҳам зўравонлик сифатида баҳоланади. Қонун фуқароларни зўравонликнинг ҳар қандай туридан ҳимоялайди

Ҳар бир оилавий зўравонликнинг ўзига яраша сабаблари бор. Аммо уларга олиб келувчи омиллар қатор умумийликка эга. Ўзбекистон шароитида оилавий зўравонликни характерловчи қуйидаги асосий хусусиятлар фарқланади: зўравоннинг жисмонан кучлилиги (кўпинча эркекнинг аёлга, ота-онанинг фарзандга нисбатан зўравонлиги), зўравонликнинг

бир шахсга нисбатан кўпчилик бўлиб содир этилиши (учинчи шахсларнинг аралашуви), жабрланган шахснинг муаммо билан ёлғиз қолиши (ҳуқуқий саводсизлик, ижтимоий ёлғизлик) ва жабрланган шахсга ҳуқуқий, психологик, тиббий ёрдам бериш механизмининг заифлиги.

Оилавий зўравонликка барҳам бериш қийинлигининг сабабларини мушоҳада қилганда, менталитетга хос хусусиятларни эътибордан қочирмаслик лозим. Ўзбек оилаларида шахсий ҳаёт, оилавий сир – муқаддас ва халқимиз бу маънода анча консерватив ҳисобланади, яъни кўпчилик ҳолатларда оиладаги зўравонлик оиладан ташқарига чиқмайди.

Ўзбек оилалари одатда кўп аъзолик, яъни нафақат эр ва хотин, балки уларнинг қариндошлари ҳам муносабатлар занжирида муҳим роль ўйнайди. Қайнона, қайнота ва бошқа қариндошларнинг оиладаги келинга зулм қилиши, унинг сўзсиз бўйсунушини, ҳеч қандай имтиёзлар талаб қилмаслигини исташи ёки ота-онанинг фарзандга, келинларнинг бетоб қайнона ёки қайнотага босим ўтказиши каби ҳолатлар кузатилади. Афсуски, ана шу вазиятлар аксар ҳолларда жабрланувчининг ўз жонига қасд қилишига ёки охириги, критик нуқтага етиб боргунча зулмга бардош бериб, жиддий тан жароҳатлари, руҳий зарбалар олишига, соғлигини тикланмас даражада йўқотишига сабаб бўлади.

Оилада зўравонлик ва камситишларга учраётган аёлларнинг асосий қисми ҳаётида моддий ва маиший қийинчиликлар мавжудлиги, турмуш ўртоғининг ичкиликка ружу қўйгани, рўзгор ташвиши, бола тарбияси мисолида масъулиятсиз эканини айтиб ўтишади.

Оиладаги зўравонлик билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар жабрини асосан аёллар кўради. Бу кўплаб аёлларнинг ҳуқуқлари топталишига, турмуш тарзидан қониқмай, ҳатто ўз жонига қасд қилиш даражасигача боришига, вояга етмаган фарзандларнинг она меҳридан эрта мосуво бўлишига сабаб бўлмоқда. Ҳар қанча давлатнинг, обрў-мансабинг юқори бўлмасин, оилангда тотувлик бўлмаса, еган луқманг ҳам, бир бурда нонинг ҳам татимайди. Энди униб-ўсиб, балоғат ёшига етаётган фарзанд кун ора оилавий низоларга гувоҳ бўлаверса, нотинч муҳитда вояга етса, ўқиб-ўрганиб ўз келажаги ҳақида қайғуриш каби асосий мақсадидан ҳам чалғиб қолишини кузатишимиз мумкин.

Тадқиқотларнинг кўрсатишича, маиший зўравонлик жабрдийдаларини ҳам, оила аъзоларига нисбатан куч ишлатадиган шахсларни ҳам маълумоти ёки ижтимоий мақоми бўйича ажратиб бўлмайди. Маиший зўравонлик ҳолати юқори иқтисодий мақомга эга бўлган оилаларда ҳам, кам таъминланган оилаларда ҳам бирдай намоён бўлади. Қолаверса, моддий таъминоти юқори бўлган оила аъзоларининг бу вазиятдан чиқиш учун ёрдам сўраши нисбатан мураккаброқ экани аниқланган ва улар йиллар давомида зўравонликка чидаб келади.

Маиший зўравонлик нима? Маиший зўравонлик – бир инсон ўз умр йўлдошини тотал назорат остига олиб, ўзаро муносабатларда тўлиқ ҳукмронлик қилишга уриниши. Бу жисмоний ва ахлоқий устидан қулиш ҳолатларида ёки молиявий ҳолатини суистеъмол қилишда намоён бўлиши мумкин. Жисмоний зўравонлик жисмоний жароҳатларга олиб келади ва баъзи ҳолатларда ҳаёт учун хавф туғдиради.

Оилавий-маиший зўравонлик – оиланинг бир аъзосига нисбатан бошқа бир аъзоси ёки аъзоларининг мунтазам давом этиб келувчи, такрорланиб турувчи зўравонлигидир ва у асосан оила ичида рўй беради. Жисмоний, руҳий, жинсий ва иқтисодий зўравонлик каби кўринишларда намоён бўлиши мумкин.

Оилада зўравонлик ва камситишларга учраётган аёллар учун профилактик тадбирларни амалга оширишда:

- низони бартараф этиш чораларини кўриш, оилада мавжуд бўлган муаммолар ҳамда оиладаги муҳитни ўрганиб, низони юзага келтирган омилларни аниқлаш;
- оила аъзолари ўртасида олдиндан адоват ёки зиддият мавжуд ёки мавжуд эмаслигини ўрганиб чиқиш;
- оилада яшовчи шахсларнинг турмуш тарзи, оила муҳитига таъсир этувчи салбий таъсирлар манбаларини аниқлаш, уларни бартараф этиш бўйича чоралар кўриш;

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVY-HUQUQIY ASOSLARI

- оиладаги низо, келишмовчилик ва жанжалнинг келиб чиқиш сабаб ва шароитларини аниқлаб, уларни бартараф этишга доир чора-тадбирларни белгилаш ва ушбу жанжаллар оиланинг барбод бўлишига олиб келиши, оилани асраш, унинг мустаҳкамлигини таъминлашда эр-хотин ўзаро ҳамжихат, бамаслаҳат иш кўришлари, оилада мавжуд бўлган муаммоларнинг биргаликда ечимини топишга ҳаракат қилишларини тушунтириш;

- эр-хотин ўртасидаги жанжаллар оилада тарбияланаётган фарзандлар тарбиясига салбий таъсир кўрсатиши, яъни уларнинг таълим олишида бир қатор муаммоларни келтириб чиқариши мумкинлиги ҳақида тушунтириш ишларини олиб бориш;

- оилада эр-хотин ўртасида рашк ёки хиёнатнинг мавжуд ёки мавжуд эмаслигини аниқлаш;

- оила ҳаётига эр ёки хотиннинг отаси ёки онаси аралашуви, уларни таъсир кўрсатиши каби ҳолатларни ўрганиш;

- аёлга нисбатан бефарқлик, уни тушунмаслик, унга салбий муносабатда бўлиш, хўрлаш, камситиш, ҳақорат ва тухмат қилиш каби ҳолатларни аниқлаш;

- эркакнинг хотинига нисбатан зўрлик ишлатиши, жабр-зулм қилиши мавжуд бўлса, уларни аниқлаб, бартараф этиш чораларини кўриш;

- оилада келинга нисбатан турмуш ўртоғи ва бошқа аъзоларининг муносабатини ўрганиши ва келиннинг ота-онаси, қариндош-уруғларнинг оилавий ҳаётга аралашуви каби ҳолатларни ўрганиши;

- оилада келинга нисбатан муносабат, унинг эҳтиёжлари билан қизиқиш, уй-рўзгор юмушларини бажаришда унга ёрдам бериш, уни тушуниш ҳамда оиланинг бошқа аъзолари томонидан келинга нисбатан тазйиқ ёки зўравонликлар бор ёки йўқлигини аниқлаш ишларини ҳудудларда маҳалла ва оилани қўллаб қувватлаш марказлари томонидан чора-тадбирлар олиб борилиши мақсадга мувофиқдир.

Адабиётлар рўйхати

1. Хотин-қизларга нисбатан камситишнинг барча шакллари тугатиш тўғрисидаги конвенция 1979. <http://taraqqiyot.uz/hotin-izlar-uularikamsitil>.

2. Астанов И. Р. Зўрлик ишлатиб содир этиладиган жиноятлар ва уларни тергов қилишнинг ўзига хос жиҳатлари: Ўқув қўлланма. –Т., ТДЮУ, 2015. – Б. 139.

3. Пўлатова Ш. А. Зўравонликдан жабрланганлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва зўравонликнинг олдини олиш [Матн] : Услубий қўлланма / Тошкент: Baktria press, 2020. — 56 б.

4. Қаршибоева Г.А.Ногиронлиги бўлган аёлларнинг ички руҳиятида пайдо бўладиган ижтимоий психологик муаммолар/ Journal of Pedagogy and psychology in modern education Vol. 2, October – 2021

5. Каршибаева Г.А. Причины суицида и факторы риска/ Психология интегральной индивидуальности в информационном обществе сборник статей II международной научно-практической конференции 23 апреля 2021 года. г.Саратов

6. Каршибаева Г.А.Современный анализ суицидального поведения/ Международной научно-практической конференции аспирантов, молодых ученых и студентов «Социально-психологические технологии развития личности», 14-май 2020 г. Херсон

MUNDARIJA

Soʻz boshi.....	4
ТИҚХММИ - МТУ ректори, профессор, техника фанлари доктори Б.С.Мирзаевнинг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан химоя қилишнинг маънавий-хуқуқий асослари” халқаро илмий-амалий онлайн анжуманнинг кириш сўзи	5
Zulfiya Tursunova KEYNOTE SPEECH. ENDING VIOLENCE AGAINST WOMEN IN UZBEKISTAN: CALL FOR ACTION.....	7
Umida Hikmatilla BMT BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI VA TA'LIM MASALALARI.....	9
Нигяр Ахундова ПРИВЕТСТВИЕ.....	11

**I SHO'BA. XOTIN-QIZLARNI HIMOYA QILISH SOHASIDAGI
GENDER SIYOSATI**

Ахундова Нигяр Рашид гызы ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ РОЛИ ЖЕНЩИН В ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА	13
Ауанасова Алима Мусировна ЖЕНЩИНЫ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНА В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ.....	16
Фания Авзаловна Ахмедшина ТЕНЕВАЯ ПАНДЕМИЯ – ПАНДЕМИЯ НАСИЛИЯ В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН И ДЕВОЧЕК.....	20
Ўлжаева Шохистахон Мамажоновна ШАРАФУДДИН АЛИ ЯЗДИЙНИНГ “ЗАФАРНОМА” АСАРИДА ТЕМУРИЙ МАЛИКАЛАР ҲАҚИДАГИ МАЪЛУМОТЛАР ВА АЁЛЛАРГА МУНОСАБАТ	24
Tamara ÖLÇEKÇİ GÜNÜMÜZDE KADIN SORUNU ÜZERİNE	29
Shakhnoza Kayumova Kakhramon qizi PROTECTION OF THE RIGHTS, FREEDOMS AND LEGITIMATE INTERESTS OF WOMAN FROM OPPRESSION AND VIOLENCE.....	30
Алимухамедова Нодира Ядгаровна ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА ГЕНДЕР ИДЕНТИКЛИК МУАММОСИ.....	34
Nematova Nilufar Qayimovna AYOLLAR HUQUQLARINI XALQARO-HUQUQIY HIMOYA QILISH	39
Раззоқова Гўзал Қодировна, Маратова Гулҳаё АЁЛЛАРГА ЮКСАК ЭЪТИБОР-МАЪНАВИЙ КАМОЛОТ ОМИЛИ	42
Равшанов Алишер Сайдуллаевич ЎЗБЕКИСТОНДА АЁЛЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ ИЖТИМОЙЛАШУВИ	45
Yunusova Sohiba Abdusattarovna OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA AYOLLAR OBRAZINI OB'EKTIVLASHTIRISH MUAMMOLARI.....	48
Yunusova Sohiba Abdusattarovna REKLAMA MATNLARINING GENDER XUSUSIYATLARI.....	50

**II SHO'BA. XOTIN-QIZLARNING HUQUQLARI, ERKINLIKLARI
HAMDA QONUNYI MANFAATLARINING TAZYIQ VA
ZO'RAVONLIKLARDAN HIMOYA QILINISHI**

Z. Ismailova, A.Musurmanova RELYING ON GENDER ENDOGENES IN THE EFFICIENCY OF EDUCATION.....	53
Н.Р. Нишанова, Ф.Г. Кулуева ЗАЩИТА ПРАВ, СВОБОД И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ ЖЕНЩИН.....	57
Gaziyeva Ra'no Teshabayevna, Sirojova Husniya G'ulom qizi XOTIN-QIZLARNING HAYOTIDAGI HALI-HANUZ DAVOSINI TOPMAGAN "DARD" NIMA ASLIDA?.....	60
Максумханова Азизахон Мукадировна, Шавазова Олимахон Адхам қизи ГЕНДЕР ТЕНГЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ХОТИН-ҚИЗЛАР БАНДЛИГИНИНГ АҲАМИЯТИ	62
Нилуфар Мустақимовна Рахматова ХОТИН-ҚИЗЛАР ҲУҚУҚ ВА МАНФААТЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ – ДАВЛАТ СИЁСАТИНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШИ.....	66
Гулшада Ўразалиева АЁЛЛАРГА НИСБАТАН ЗЎРОВОНЛИКНИ БАРТАРАФ ЭТИШ – ГЕНДЕР ТЕНГЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ШАРТИ.....	69
Muhitdinova Muhlisa Sadriddinova, Khadjibayeva Shahzoda PROTECTION OF WOMEN'S RIGHTS, FREEDOMS AND LEGITIMATE INTERESTS FROM OPPRESSION AND VIOLENCE.....	73
Базарова Муслима Махмудовна ГЕНДЕРНАЯ ПОЛИТИКА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.....	79
М.А.Хакимова O'ZBEKISTONDA AYOLLAR IJTIMOYIY-SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHNING MA'NAVY ASOSLARI.....	81

**III SHO'BA. XOTIN-QIZLARGA NISBATAN TAZYIQ VA Z'RAVONLIKNI
OLDINI OLIQ, ULARNI ANIQLAQ, ULARGA CHEK Q'YIQSH UCHUN
SAMARALI TASHKILY-HUQUQIY MEХАНИЗМЛАР**

Азизова Нодира Маннаповна, Азизова Лобархон Кадиржановна СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ СЕЛЬСКИХ ЖЕНЩИН УЗБЕКИСТАНА: ОСНОВЫ ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ.....	85
Imomqulova Fotima Ulug'bekovna JAMIYATDA AYOLLAR HOLATI HAQIDAGI QARASHLARNING EVOLUTSIYASI. AYOLLARGA NISBATAN ZO'RAVONLIK JAMIYATDA IJTIMOY MUAMMO	88
Kamolova Shirin O'sarovna O'SMIR YOSHIDAGI O'QUVCHILAR TAJOVUZKORLIK XUSUSIYATLARINI OLDINI OLISHNING BA'ZI JIHATLARI.....	90
N.O.Toliboyeva O'ZBEKISTONDA XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISH MASALALARI	92
Nodira Tashpo'latova Xudjamuradovna OILALARDA MAISHIY ZO'RAVONLIK VA UNI XOTIN-QIZLAR RUHIYATIGA SALBIY TA'SIRI.....	95
Шамсиева Махфузахон Хўжа қизи ХОТИН-ҚИЗЛАРГА НИСБАТАН ТАЗЙИҚ ВА ЗЎРАВОНЛИКНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ БОРАСИДА АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ИШЛАРГА ДОИР.....	97

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

IV SHO'BA. XOTIN-QIZLARGA NISBATAN TAZYIQ VA ZO'RAVONLIK SODIR ETILISHIGA OLIB KELADIGAN SABABLAR HAMDA SHART-SHAROITLARNI BARTARAF ETISH CHORALARI

Дилором Бобожонова ЎЗБЕКИСТОНДА ЭРТА ТУРМУШ ВА УНИНГ САЛБИЙ ОҚИБАТЛАРИ.....	101
Babadjanova N.A. YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI	108
Нилуфар Джураева ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИДА ХОТИН-ҚИЗЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ МАВҚЕИ МАСАЛАЛАРИ.....	110
Абдурасулов Р.А., Ибайдуллаева У. ИНҚИРОЗЛИ ВАЗИЯТЛАРНИНГ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ	113
Axmedova N.A., Qo'ldashev S. ZO'RAVONLIK TURLARI VA UNING OILA MUHITIGA TA'SIRI.....	117
Qodirova M.Q., Nasimov D.S. RUHIY ZO'RAVONLIK VA UNING OQIBATLARI	119
Кобилова Гўзалой Илхомовна БУ ЁРУФ ДУНЁДА ВАТАН - БИТТАДИР, БИТТАДИР ДУНЁДА ОНА ДЕГАН НОМ	121
Жуманова Насиба Шербаевна АЁЛЛАРНИНГ ТУРМУШ ТАРЗИ ВА ЗУРАВОНЛИК	122
Uktamova Umida Sunatullaevna, ...	125
TALABA QIZLARDA TAZYIQ VA TAJOVUZNING HUQUQIY ASOSLARI.....	125

V ШЎБА. ТАЗЙИҚ ВА ЗЎРАВОНЛИКНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ МАҚСАДИДА ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИ, ФУҚАРОЛАРНИНГ ЎЗИНИ ЎЗИ БОШҚАРИШ ОРГАНЛАРИ, НОДАВЛАТ НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАРИ ВА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИНИНГ БОШҚА ИНСТИТУТЛАРИ ИЖТИМОЙ ҲАМКОРЛИГИ

Б.А.Мамадаминова ГЕНДЕР ТЕНГЛИКНИ ТАЪМИНЛАШДА НОДАВЛАТ НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАРИ ИШТИРОКИНИНГ АҲАМИЯТИ	127
Межевникова Ольга Петровна ГЕНДЕРНЫЕ РАЗЛИЧИЯ В ИНТЕРНЕТЕ И ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ НА РАЗВОДЫ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	130
Д.Мустафаева, Z.Ismailova, S.Ashurova, R.Ismaylova THE ROLE OF WOMEN IN PUBLIC SECTOR AND FAMILY WELFARE.....	134
Мўминов Жасурбек Мамиржонович ТАЗЙИҚ ВА ЗЎРАВОНЛИКНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА СИЁСИЙ КОММУНИКАЦИЯЛАРНИ ЖОРИЙ ЭТИШ МАСАЛАЛАРИ	137
Хафизова З.Х. ХОТИН-ҚИЗЛАР КЕНГАШЛАРИ ОЛДИДА ТУРГАН МУҲИМ МУАММОЛАР ВА УЛАРНИНГ ЕЧИМИ	140

VI ШЎБА. ЎЗБЕКИСТОН ҚОНУНЧИЛИГИДА ГЕНДЕР ТЕНГЛИГИ ВА ХОТИН-ҚИЗЛАР ҲУҚУҚЛАРИ КАФОЛАТЛАРИ

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ГЕНДЕР ТЕНГЛИГИ ҲАМДА ХОТИН-ҚИЗЛАР ҲУҚУҚЛАРИНИНГ КАФОЛАТЛАРИ.....	145
---	-----

Ismailova Z., O. Jamoldinovna THE ROLE OF WOMEN IN ENSURING UNITY OF EDUCATION AND TRAINING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	155
Холиқова Рахбар Эргашевна АЁЛ МИЛЛАТ ТАЯНЧИ- МОҲИР МУРАББИЙ	159
Саипова Камола Давляталиевна, Кожакеева Ляззат Темирбековна ГЕНДЕРНАЯ ПОЛИТИКА НОВОГО УЗБЕКИСТАНА В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНОГО РЕЙТИНГА	163
Н.А. Юлдашева, М.М.Рахимова, М.М.Рахимов ГЕНДЕР ТЕНГЛИГИ: ХОТИН-ҚИЗЛАРНИ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ ИСЛОҲОТЛАР ОМИЛИ.....	166
Д.Б. Ахмедова ГЕНДЕРНАЯ СОЦИАЛИЗАЦИЯ И ОСОБЕННОСТИ ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	170
Гулнора Худайбердиева ЎЗБЕКИСТОНДА ХОТИН-ҚИЗЛАР ГЕНДЕР ТЕНГЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ВА ДАВЛАТ-ҲУҚУҚИЙ СИЁСАТИ ЙЎНАЛИШЛАРИ	174
Хаитова Азиза ХОТИН-ҚИЗЛАР СИЁСИЙ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ	176
Abrorkhon Asatulloev THE ROLE OF AL-ISLAN MAGAZINE IN THE SOCIO-ETHICAL VIEWS OF ABDURAHMAN TASHKANDI	179
Алибеков Умурзоқ Юлдашевич, Маматов Шарофиддин Мусурмонқулович ЎЗБЕКИСТОН ХОТИН-ҚИЗЛАРИ НУФУЗИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ.....	181
Лутфуллаева Феруза Бобокуловна ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: ХАЛҚПАРВАР ДАВЛАТ БАРПО ЭТИШДА ХОТИН- ҚИЗЛАРНИНГ СИЁСИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ ФАОЛЛИГИ	186
Nazokat Dilshod qizi Rasulova THE SOCIAL SIGNIFICANCE OF GENDER EQUALITY IN THE NEW STAGE OF SOCIAL DEVELOPMENT	188
Юсупова Гулноза Рахмонбек қизи СОҒЛОМ ТАФАККУРНИНГ ШАХС ҲАЁТИ ВА ФАОЛИЯТИДА АҲАМИЯТИ.....	191
Nurillayeva Nodirabegim Shermuhammadi qizi OLIM BO`LMA, ODAM BO`L!.....	193
Ботирова Ҳалима Эшмаматовна АЁЛЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЖАМИЯТИ ТАРАҚҚИЁТИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИДИР	196
Равшанова Гулҳаё Абдикахаровна ИЛМ-ФАН СОҲАСИДАГИ ХОТИН-ҚИЗЛАРНИ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШДА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ИНСТИТУТЛАРИНИНГ ЎРНИ	199
Akilova Ogilkhon Mirzapayasovna THE ROLE OF WOMEN IN THE SPIRITUAL DEVELOPMENT OF SOCIETY.....	201
Qahhorova Nodiraxon Mirzapayasovna YANGI O`ZBEKISTON FUQAROLIK JAMIYATIDA XOTIN-QIZLAR ROLINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI	203
Ўлжаева Шохистахон Мамажоновна, Рахмонбердиева Нодири Билоловна НАРШАХИЙНИНГ “БУХОРО ТАРИХИ” АСАРИДА БУХОРОДА ПОДШОҲЛИК ҚИЛГАН АЁЛ МАЛИКА ҲАҚИДАГИ МАЪЛУМОТЛАР	207
Khalmuradova Ezoza Khasanovna ACHIEVEMENTS OF WOMEN’S ECONOMIC AND SOCIAL PARTICIPATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT	211

XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING MA'NAViy-HUQUQIY ASOSLARI

Ўлжаева Шохистахон Мамажоновна, Қодирова Раъно Тўхтаевна ХОТИН-ҚИЗЛАРНИ ТАЗЙИҚ ВА ЗЎРАВОНЛИКДАН ҲИМОЯ ҚИЛИШ ТЎҒРИСИДАГИ ҚОНУННИНГ ТАЯНЧ ТУШУНЧАЛАРИ ВА УЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ	213
Қаршибоева Гулноза Абдуқодировна, Юлдошева Гулмира Бахриддин қизи ОИЛАДА ЗЎРАВОНЛИК ВА ТАЗЙИҚГА УЧРАЁТГАН АЁЛЛАРДА СУИЦИДАЛ ХУЛҚНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ ИЖТИМОЙ ПСИХОЛОГИК ЖИХАТЛАРИ	220